

October, 2019

Vol. 16 • Issue 2 • ₹ 20/-

ਵਰਤਮਾਨ ਹਿੰਦੁਸਤਾਨ

(Total Page 32)

VARTMAN HINDUSTAN

PUNJABI MONTHLY (NEW DELHI)

ਪੰਜਾਬੀ ਭਾਸ਼ਾ ਤੇ ਵਿਰਸਾ ਵਿਸ਼ੇਸ਼ ਅੰਕ

ਜਗਤ ਗੁਰੂ ਸਤਿਗੁਰੂ ਨਾਨਕ ਦੇਵ ਜੀ ਅਤੇ ਨਾਮਧਾਰੀ
ਜਗਤ ਦੀ ਸ਼ਾਂਤ ਮੂਰਤ ਗੁਰੂ ਹਰੀ ਸਿੰਘ ਜੀ ਦੀਆਂ
ਪਾਵਨ ਸ਼ਤਾਬਦੀਆਂ ਨੂੰ ਸਮਰਪਤ

SPS
HOSPITALS
Providing Patient Quality Health Care

*Rishta,
Zindagi Se.*

International Quality Affordable Healthcare

Centres Of Excellence

 DEPT. OF CARDIAC SCIENCES	 DEPT. OF NEUROLOGY, BRAIN & SPINE SURGERY	 DEPT. OF JOINT REPLACEMENT & ORTHOPAEDICS	 DEPT. OF OBS & GYNAECOLOGY
 DEPT. OF PULMONOLOGY & CRITICAL CARE	 DEPT. OF GASTROENTEROLOGY, GI SURGERY & LIVER TRANSPLANT	 DEPT. OF NEPHROLOGY, UROLOGY & KIDNEY TRANSPLANT	 DEPT. OF ENT, HEAD & NECK SURGERY
 DEPT. OF PEDIATRICS & NEONATOLOGY	 DEPT. OF ONCOLOGY (CANCER CARE)	 DEPT. OF PLASTIC & COSMETIC SURGERY	 DEPT. OF GENERAL & MINIMAL INVASIVE SURGERY
 DEPT. OF GENERAL MEDICINE, RHEUMATOLOGY & ENDOCRINOLOGY	 DEPT. OF PSYCHIATRY & BEHAVIORAL SCIENCE	 DEPT. OF ANESTHESIA & PAIN MANAGEMENT	 24x7 EMERGENCY

Benchmarked Higher Tertiary Care Hospital With State-Of-The-Art Infrastructure And Synergistic Medical Professionalism

- Region's 1st JCI Accredited Hospital Since 2005.
- 120⁺ Successful Kidney Transplants Since 2013.
- Centre of Excellence for Liver Transplants.
- Centre of Excellence for Trauma & Critical Care.
- Centre of Excellence for Cochlear Implants.
- Centre of Excellence for Bariatric Surgery
- Caring for International Patients Since 2013.
- Personalized Care for Visa Assistance,
- NABH Accredited Blood Bank
- Airport Transfers & Local Support.
- Lab, Radiology & Imaging Services

Complete Care For Your Baby Under One Roof

- Department Of Neonatology
- Department Of Pediatric Pulmonology & Critical Care
- Department Of Pediatric Neurology
- Department Of Pediatric & Fetal Cardiology
- Department Of Pediatric Hematology And Oncology
- Department Of Pediatric Surgery
- Department Of Nephrology

EMERGENCY 24x7
82 83 83 83 92

Associated With All TPA'S & Insurance Companies

SATGURU PARTAP SINGH HOSPITALS

Sherpur Chowk, G.T. Road, Ludhiana - 141 003, Punjab, India.

T: +91 161 6617111 / 6617222 / 6617333 / 6617444 E: info@spshospitals.com www.spshospitals.com

ਵਰਤਮਾਨ ਹਿੰਦੁਸਤਾਨ

VARTMAN HINDUSTAN

NEW DELHI (PUNJABI MONTHLY)

OCTOBER, 2019

Year : 16

Issue : 2

Total Pages : 32

Editor :

Sarve Shaktiman Singh

Published & Printed by :

Sarve Shaktiman Singh

WZ-1084 (15A) Basal Darapur

Gurdwara Boli Nager Lane

New Delhi-110015

Ph. 25441674,

Mob.: 9953747778

Leaseret at :

Vartman Hindustan

Ph. 25441674, 25446648

E-mail :

vartmanhindustan@gmail.com

Whatsapp: 9810631674

Printed at :

Ajanta Press

WZ-26, Tihar Village

New Delhi-110018

ਤਤਕਰਾ

ਸ਼੍ਰੀਮਤੀ : ਨੇਹਤੰਤਰ ਵਿਚ ਸਮ, ਦਮ, ਦੰਡ ਦੀ ਸਿਧਾਤ....	-	ਨਿਮਰਤ ਕੌਰ	4
ਮਾਂ ਭੈਲੀ ਪੰਜਾਬੀ	-	ਸਰਜਨਕੀਰ	5
ਕੋਈ ਸਿੱਖਿਆ ਨਹੀਂ ਕਰੀਓ ਕਿਸੇਦੀ	-		6
ਪੰਜਾਬੀ ਭਾਸ਼ਾ-ਵਿਸ਼ਾ ਤੇ ਵਰਤਮਾਨ ਵੰਡਾਰੇ	-	ਨਰਿੰਦਰ ਸਿੰਘ ਜਿਲਕ	7
ਕਵਿਤਾ : ਮਾਂ ਭੈਲੀ	-	ਨਰਿੰਦਰ ਸਿੰਘ ਭਾਸਕਾ	11
ਪੰਜਾਬੀ ਨਾਮ ਧੰਨ : ਡਾ. ਤੇਜਵੰਤ ਮਨ ਨਾਮ ਹੋਇਆ ਸੁਰੀਸ਼ਵਰ	-		12
ਭੈਲੀ, ਸ਼੍ਰੀਮਤੀ ਤੇ ਕੋਈ ਪ੍ਰਿਥਵੀ (1958)	-	ਅਮਰੇਸ਼ ਸਿੰਘ ਡੀ.ਏ.ਡੀ.ਟੀ.	13
ਕਵਿਤਾ ਕੁਮਾਰ ਦਾ ਭੈਲੀ ਨੰਬਰ ਐਵਾਰਡ ਨਾਮ ਸ਼੍ਰੀਮਤੀ	-		15
ਸ਼੍ਰੀ ਕੁਮਾਰ ਦੇਵ ਨੀ ਦੇ ਨੀਲ 'ਤੇ ਸੁੰਦਰੀ ਨਾਮੀ	-	ਵਿਕਾਸ ਸਿੰਘ	16
ਕਵਿਤਾ ਨੰਬਰ ਦੇ ਵਿਸ਼ੇਸ਼ ਅਧਿਕਾਰ ਕਾਲ ਕਲੇ: ਸਿੰਘ ਸੁੰਦਰੀ	-		18
ਭਾਸ਼ਾ ਅਤੇ ਭਾਸ਼ਾ ਨਾਮੀ	-	ਮੁਹਿੰਦਰ ਸਿੰਘ ਕੁਮਾਰ	17
ਭਾਸ਼ਾ ਤੇ ਭਾਸ਼ਾ ਨਾਮੀ ਅੰਗੁ ਭਾਸ਼ਾ ਕਦ ਨੂੰ ਭਾਸ਼ਾ ਕਦੀ ਹੈ	-		24
ਨਿਮਰਤ ਪ੍ਰਿਥਵੀ ਦੀ ਕੋਈ ਸੁਰੀਸ਼ਵਰੀ ਨਾਮੀ....	-	ਵਿਕਾਸ ਸਿੰਘ	25
ਭਾਸ਼ਾ ਨਾਮੀ ਸੰਸਕ੍ਰਿਤ ਭਾਸ਼ਾ ਨੂੰ ਅਖੀਰ	-		25
ਨੰਬਰ 'ਤੇ ਨਾਮੀ ਦੇ ਨਿਰਾ ਤੰਤਰ	-	ਨਰਿੰਦਰ ਸਿੰਘ ਭਾਸਕਾ	26
ਨਾਮਾਨੀ ਮੇਰ ਨੂੰ ਸੰਤੋਖ ਨਾਮੀ ਸਿੰਘ ਨੀ ਦਾ ਨਿਰੰਗੁਣ ਬੇਦਾਸ	-	ਪ੍ਰੋ. ਵਿਰਪਾਲ ਸਿੰਘ ਕਲੀ	27
ਪੰਜਾਬੀ ਦੇਸ਼ ਨਾਮੀ ਦੇ ਅਨੁਵੇਸ਼ਣਾਂ ਦਾ ਪ੍ਰਿਥਵੀ ਦੇਸ਼ 'ਤੇ ਨਾਮਾਨ	-	ਵਿਕਾਸ ਸਿੰਘ	29
ਨਾਮੀ ਪੰਜਾਬੀ ਨਿਰੰਗੁਣ ਤੋਂ ਕੁਝ ਨਿਰੰਗੁਣ	-	ਅਮਰੇਸ਼ ਕੌਰ ਮਨ	30

ADVERTISEMENT TARIFF

	B/W	Colour
Per Sq. Cm.	75/-	105/-
Full Page	30,000/-	42,000/-
Half Page	15,000/-	21,000/-
Qtr. Page	7,500/-	10,500/-

Print Area in a pages :

24 cm x 17 cm = 408 sq. cm.

No. of columns in a page

3

Length in column

24 cm.

Width of column

5.5 cm.

- ਵਰਤਮਾਨ ਹਿੰਦੁਸਤਾਨ ਵਿੱਚ ਪ੍ਰਕਾਸ਼ਤ ਕਰਮਾਂ ਨੂੰ ਵਿਚਾਰਾਂ ਨਾਮ ਨਾਮਾਨ ਦਾ ਸੰਪਾਦਕ ਹੋਣਾ ਚਾਹੀਦੀ ਨਹੀਂ।
- ਸੰਪਾਦਕ ਨੂੰ ਕਿਸੇ ਵੀ ਕਰਮ ਦੀ ਕਾਪ ਕਾਪ ਕਰਮ ਦਾ ਪ੍ਰਕਾਸ਼ ਅਧਿਕਾਰ ਹੈ।
- ਕਿਸੇ ਕਰਮ ਦੇ ਵਿਚਾਰ ਨੂੰ ਪ੍ਰਕਾਸ਼ਤ ਕਰਮਾਂ ਦਾ ਨਿਰਦੇਸ਼ ਕਿਸੇ ਵੀ ਅਨੁਵੇਸ਼ਣ ਵਿੱਚ ਵੀ ਕੀਤਾ ਜਾ ਸਕੇਗਾ।
- ਪੱਥਰ ਅਖੀਰੀ ਕਰਮ ਕਰਮ ਦੇ ਨਿਰਾ ਅਤੇ ਨੀ ਨਿਰਾ ਦੇ ਨਾਮੀ ਕਰਮ ਕਰਮ।

ਚੰਦਾ (ਭਾਸ਼ਾ ਖਰਚ ਸਹਿਤ)

ਚੰਦਾ :	ਸਾਲਾਨਾ	240 ਰੁਪਏ
	ਨਾਮੀ ਸੰਸਕ੍ਰਿਤ	20,000 ਰੁਪਏ
ਵਿਦੇਸ਼ :	ਇੰਡੀਆ ਅਤੇ ਸੁਰਪੀਲ ਦੇਸ਼ :	
	ਸਾਲਾਨਾ	100 ਪੈਂਡ
	ਨਾਮੀ ਸੰਸਕ੍ਰਿਤ	1000 ਪੈਂਡ
ਕਨੇਡਾ, ਅਮਰੀਕਾ, ਨਿਯਮ ਦੇਸ਼ ਤੇ ਹੋਰ ਦੇਸ਼ :		
	ਸਾਲਾਨਾ	200 ਡਾਲਰ
	ਨਾਮੀ ਸੰਸਕ੍ਰਿਤ	3000 ਡਾਲਰ

VARTMAN HINDUSTAN

CURRENT A/C. NO. 603300300000170

IFSC CODE: VIJB0006033

VIJAY BANK, 23, Raja Garden, New Delhi-15

...ਸੰਪਾਦਕੀ

ਲੋਕਤੰਤਰ ਵਿਚ ਸਾਮ, ਦਾਮ, ਦੰਡ ਦੀ ਸਿਆਸਤ ਦਾ ਰਾਜ ਹੈ

ਇੰਦਰਾ ਗਾਂਧੀ ਨੇ 'ਸਰਕਾਰੀ ਅਤਿਵਾਦ', ਸਾਕਾ ਨੀਕਾ ਤਾਰਾ, ਵੁਡਰੋਜ਼ ਆਪਰੇਸ਼ਨ, ਆਪਰੇਸ਼ਨ ਬਲੈਕ ਬੰਡਰ ਵਰਗੀ ਪ੍ਰੋਗਰਾਮ ਪੇਸ਼ਾਬ ਵਿਚ ਸ਼ੁਰੂ ਕਰ ਕੇ ਸੋ ਰੁੱਝ ਗਏ, ਉਹ ਅਸਲ ਵਿਚ ਤਜਰਬੇ ਕੀਤੇ ਜਾ ਰਹੇ ਸਨ ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਰਾਹੀਂ ਉਸ ਨੇ ਪਰਖਿਆ ਵੇਖਿਆ ਕਿ ਇਕ ਸਰਕਾਰ ਆਪਣੇ ਹੀ ਨਾਗਰਿਕਾਂ ਨੂੰ ਚੁਪ ਕਰਾਉਣ ਲਈ ਕਾਨੂੰਨ ਦੇ ਦਾਇਰੇ ਵਿਚ ਰਹਿ ਕੇ ਕੀ ਕੀ ਕਰ ਸਕਦੀ ਹੈ ਤੇ ਅੱਗੋਂ ਉਸ ਦਾ ਜਵਾਬ ਕੀ ਮਿਲਦਾ ਹੈ। ਇੰਦਰਾ ਗਾਂਧੀ ਨੇ ਲੋਕਤੰਤਰ ਦੀਆਂ ਹੱਦਾਂ ਤੋੜਨ ਦਾ ਕਾਮਯਾਬ ਤਜਰਬਾ 1970 ਦੀ ਐਮਰਜੈਂਸੀ ਲਗਾ ਕੇ ਵੀ ਕੀਤਾ। ਐਮਰਜੈਂਸੀ ਦੌਰਾਨ 'ਲੋਕ' ਨੂੰ ਝੂਠ ਲਈ ਕਿਹਾ ਗਿਆ ਤੇ ਇਹ ਚੀਜ਼ ਲੱਗ ਪਈ ਵਾਲੀ ਸਥਿਤੀ ਨੂੰ ਵੇਖ ਕੇ ਤੇ ਪੂਰ ਹੋ ਕੇ, ਉਸ ਨੇ 1980ਵਿਆਂ 'ਚ ਹਿੰਦੂ ਪੱਤਾ ਖੋਲ੍ਹਿਆ, ਇਕ ਘੱਟ ਗਿਣਤੀ ਨੂੰ ਬਾਕੀ ਦੇਸ਼ ਲਈ ਅਲੱਗ ਬਲੱਗ ਕਰ ਕੇ ਸਿੱਖ ਪੰਜਾਬ ਵਿਚ ਉੱਚ ਤਜਰਬੇ ਕੀਤੇ ਅਤੇ ਇਸੇ ਕਰ ਕੇ ਅੱਜ ਦੀ ਸਰਕਾਰ ਆਪਣੀ ਪਾਬਣੀ ਦੇ ਝਰੂਝਾਂ ਨੂੰ ਤਾਂ ਨਜ਼ਰਅੰਦਾਜ਼ ਕਰ ਰਹੀ ਹੈ ਪਰ ਉਹ ਇੰਦਰਾ ਗਾਂਧੀ ਦੇ ਤਜਰਬਿਆਂ ਤੋਂ ਸਿੱਖ ਕੇ ਸਿਮੂ-ਕਰਮੀਕ ਵਿਚ ਕਾਨੂੰਨ ਨੂੰ ਆਪਣਾ ਹਥਿਆਰ ਬਣਾਉਣ ਵਿਚ ਪੂਰੀ ਤਰ੍ਹਾਂ ਕਾਮਯਾਬ ਹੋ ਰਹੀ ਹੈ। ਡਾਕੂਕ ਅਬਦੁੱਲਾ, ਕਿਸੇ ਦੇ ਨੇ ਐਨ.ਡੀ.ਏ. ਦੇ ਮਿਤਰੀ ਸਨ ਅਤੇ ਕਿਸੇ ਦੇਲੇ ਡੂ.ਪੀ.ਏ. ਦੇ ਸਾਥੀ। ਅੱਜ 83 ਸਾਲ ਦੀ ਉਮਰ ਵਿਚ ਭਾਰਤ ਦੇ ਸੱਭ ਤੋਂ ਸਖਤ ਕਾਨੂੰਨ ਹੇਠ ਹਿਰਾਸਤ ਵਿਚ ਹਨ। ਕਹਿਣ ਨੂੰ ਤਾਂ ਡਾਕੂਕ ਅਬਦੁੱਲਾ ਨੂੰ ਪੀ.ਐਸ.ਏ. ਯਾਨੀ ਕਿ ਜਨਤਾ ਨੂੰ ਸੁਰੱਖਿਆ ਭੇਖਣ ਲਈ ਬਣਾਏ ਕਾਨੂੰਨ ਹੇਠ ਹਿਰਾਸਤ ਵਿਚ ਲਿਆ ਗਿਆ ਹੈ ਪਰ ਅਸਲ ਵਿਚ ਕਰਮੀਕ ਵਿਚ ਕਰਮਚਸਤਾਨ ਵਰਗੀ ਚੁੱਪੀ ਨੂੰ ਬਰਕਰਾਰ ਰੱਖਣ ਵਾਸਤੇ ਇਕ 83 ਸਾਲ ਦੇ ਝਰੂਝਾਂ ਨੂੰ ਝਮਕੇ ਵਿਚ ਕੈਦ ਕਰ ਦਿਤਾ ਗਿਆ ਹੈ। ਜਿਸ ਇਨਸਾਨ ਉੱਤੇ ਵਾਜਪਾਈ ਤੋਂ ਲੈ ਕੇ ਸਾਰਿਆਂ ਸਰਕਾਰਾਂ ਨੂੰ ਭਰੋਸਾ ਸੀ, ਉਸ ਨੂੰ ਅੱਜ ਰਾਸ਼ਟਰ ਵਿਰੋਧੀ ਕਿਉਂ ਆਖਿਆ ਜਾ ਰਿਹਾ ਹੈ? ਇਕ ਪੱਖੋਂ ਵੇਖੀਏ ਤਾਂ ਇਹ ਇਕ ਕਾਨੂੰਨ ਦੇ ਦਾਇਰੇ ਵਿਚ ਲਾਜ਼ ਕੀਤੀ ਐਮਰਜੈਂਸੀ ਹੈ ਅਤੇ ਦੂਜੇ ਪਾਸਿਉਂ ਵੇਖੀਏ ਤਾਂ ਡਾਕੂਕ ਅਬਦੁੱਲਾ ਕਰਮੀਕ ਦੀ ਸਮੱਸਿਆ ਦੇ ਹਿੱਸੇਵਾਰ ਵੀ ਹਨ ਕਿਉਂਕਿ 70 ਸਾਲਾਂ ਵਿਚ ਇਕ ਆਜ਼ਾਦ ਅਗਵਾ ਅਪਣੇ ਲੋਕਾਂ ਦੇ ਖਿਲਾਫੀ ਗੱਲ ਨਹੀਂ ਉੱਭਰ ਸਕਿਆ ਤਾਂ ਉਹ ਲਾਜ਼ਮ ਆਜ਼ਾਦ ਹੀ ਕਿਹਾ ਜਾ ਸਕਦਾ ਹੈ ਤੇ ਸਿਆਸਤ ਵਿਚ ਨਾਕਾਮੀ ਬੁਰੇ ਤੋਂ ਬੁਰੇ ਫਿਨ ਵੀ ਵਿਖਾ ਸਕਦੀ ਹੈ। ਇਹ ਸ਼ੇਰ ਦੀ ਸਵਾਰੀ ਫਾਂਸ ਹੈ। ਇਕ ਵਾਰ ਇੱਕ ਪਾਏ ਤਾਂ ਸ਼ੇਰ ਹੀ ਖਾ ਜਾਏਗਾ। ਅੱਜ ਤਕ ਜਿਹੜੀ ਸਿਆਸਤ ਕਰਮੀਕ ਵਿਚ ਚਲਦੀ ਆ ਰਹੀ ਹੈ, ਉਸ ਨੇ ਕਰਮੀਕ ਦੇ ਲੋਕਾਂ ਅਤੇ ਕੇਂਦਰ ਦੀਆਂ ਸਰਕਾਰਾਂ ਵਰਤਮਾਨ ਤਲਾਖ ਵਿੱਚੋਂ ਖ਼ੁਰ ਨਹੀਂ ਭਰਾਇਆ ਹੈ। ਜੇ ਅੱਜ ਉਸ ਰਵਾਇਤ ਨੂੰ ਟੋਕ ਦਿਤਾ ਗਿਆ ਹੈ। ਪਰ ਹੋਯਤ ਦਾ ਤਜਰਬਾ ਨਾ ਲੋਕਤੰਤਰੀ ਹੈ ਅਤੇ ਨਾ ਇਨਸਾਨੀਅਤ ਦੇ ਅਸੂਲਾਂ ਨਾਲ ਮੇਲ ਖਾਂਦਾ ਹੈ। ਇੰਦਰਾ ਗਾਂਧੀ ਵੇਲੇ ਵੀ ਤੇ ਅੱਜ ਵੀ, ਮੂੰਹੋਂ ਭਾਵੇਂ ਲੁੱਭ ਵੀ ਕਿਹਾ ਜਾ ਰਿਹਾ ਹੋਵੇ ਪਰ ਮਾਫ ਕਿਸੇ ਨਾ ਕਿਸੇ ਘੱਟ-ਗਿਣਤੀ ਨੂੰ ਹੀ ਪੈ ਰਹੀ ਹੁੰਦੀ ਹੈ। 'ਹਿੰਦੂ ਲੋਕ-ਰਾਜ' ਦੀ ਬਹੁਤ ਦਾ ਇਹ ਫੈਲ ਸ਼ਾਇਦ ਘੱਟ-ਗਿਣਤੀਆਂ ਨੂੰ ਜ਼ਰਾ ਹੀ ਚਮਟਾ ਪੈਵਾ ਚਹੀਯਾ ਜਦ ਤਕ ਪਛਮੀ ਵੰਡ ਦਾ ਸਿਕੁਲਰ ਰਾਜ ਸਚਮੁਚ ਭਾਰਤ ਵਿਚ ਜ਼ਰੂ ਨਹੀਂ ਫੜ ਲੈਂਦਾ। ਕੇਂਦਰ ਸਰਕਾਰ ਕਰਮੀਕ ਤੋਂ ਰਾਅਤ ਆਜ਼ਾਮ 'ਚ ਆਪਣੇ ਛਾਂ ਦੀ ਤਾਕਤ ਦੀ ਪਰਖ ਕਰਨ ਦੀ ਤਿਆਰੀ ਵਿਚ ਹੈ। ਆਜ਼ਾਮ 'ਚ ਕੈਰਕਾਨੂੰਸੀ ਕਰਮਚਾਰੀਆਂ ਵਾਸਤੇ ਪਿੰਡ ਵਰਗੀ ਜੇਲ ਦੀ ਉਸਾਰੀ ਗੈਰਾਂ ਨਾਲ ਚਲ ਰਹੀ ਹੈ। ਪੀ.ਐਸ.ਏ. ਵਾਂਗ ਐਨ.ਐਸ.ਏ. ਦਾ ਇਸਤੇਮਾਲ ਕਰਨ ਵਿਚ ਸਰਕਾਰ ਪਿੱਛੇ ਹਟਣ ਵਾਲੀ ਨਹੀਂ। ਇੰਦਰਾ ਗਾਂਧੀ ਭਰਦੇ ਭਰਦੇ ਤੇ ਲੋਕ-ਰਾਜ ਦੇ ਨਾਹਰੇ ਮਾਵਲੀ, ਜਿਹਦੇ ਤਜਰਬੇ ਕਰਦੀ ਸੀ, ਅੱਜ ਸਰਕਾਰ, ਮਿਥਰ ਹੋ ਕੇ, ਉਨ੍ਹਾਂ ਦਾ ਆਮਲੀ ਰੂਪ ਵਿਖਾਉਂਦੀ ਹੈ ਕਿ ਜੇ ਦੂਸਰੀ ਸਾਰੇ ਸਾਰੀ ਗੱਲ ਨਹੀਂ ਮਿਲੇਗੀ ਤਾਂ ਸ਼ੇਰ ਲਉ, ਤੁਹਾਡੇ ਨਾਲ ਕੀ ਕੀ ਹੋ ਸਕਦਾ ਹੈ? ਤੇ ਅੱਜ ਸੱਭ ਪਾਸੇ ਮੋੜ ਵਰਗੀ ਚੁੱਪੀ ਦੇ ਨਾਲ ਨਾਲ, ਠਾਕਰਾਂ ਝੂਠੀਆਂ ਜਾ ਰਹੀਆਂ ਹਨ। ਜਿਹੜਾ ਸ਼ਹਿਰੀ, ਦਿੱਲੀ ਦੇ ਟਿੱਡੀਆ ਗੇਟ ਦੇ ਮਿਦਨ ਵਿਚ ਹਰ ਛੋਟੇ ਵੱਡੇ ਮੁੰਦੇ ਨੂੰ ਲੈ ਕੇ, ਇਕ ਲਹਿਰ ਬਣ ਖੜਾ ਹੁੰਦਾ ਸੀ, ਅੱਜ ਆਪਣੇ ਆਪ ਨੂੰ ਚਰਾਉਣ ਵਿਚ ਮਸਰੂਫ਼ ਹੈ। ਲੋਕ ਆਪਣੀ ਜਨ ਕਰਮਚਾਰੀ ਨੂੰ ਵਿਕਾਸ ਅਤੇ ਆਖ਼ਰੀ ਸਲਾਹਦੇ ਹਨ ਨਾਕਿ ਕਿਸੇ ਹੋਰ ਢੰਗ ਨੂੰ।

ਭਾਰਤ ਵਿਚ ਵੱਖ ਵੱਖ ਵਿਚਾਰ ਰੱਖਣ ਵਾਲਿਆਂ ਨੂੰ ਨਾਲ ਰਹਿਣਾ ਕਦੇ ਨਹੀਂ ਆਇਆ ਅਤੇ ਆਇਆ ਤਾਂ ਸਿਰਫ਼ ਐਗਰੇਸ਼ੀ ਰਾਜ ਹੇਠ। ਉਹ ਸੁਪਨਾ ਸੀ ਅਲੋਕਤਾ ਵਿਚ ਏਕਤਾ ਦਾ ਵੇਖਿਆ ਸੀ, ਉਹ ਸੁਪਨਾ ਹੀ ਸੀ। ਹਕੀਕਤ ਇਹੀ ਹੈ ਕਿ ਸਿਆਸਤ ਇਕ ਜਾਤ ਹੁੰਦੀ ਹੈ ਜੋ ਸਾਰਿਆਂ ਉੱਤੇ ਰਾਜ ਕਰਨਾ ਚਾਹੁੰਦੀ ਹੈ। ਕਦੇ ਇਹ ਰਾਜਿਆਂ-ਮਹਾਰਾਜਿਆਂ ਦੇ ਰੂਪ ਵਿਚ ਆਈ, ਕਦੇ ਗ਼ਮਾਵਰਾਂ ਦੇ ਰੂਪ 'ਚ, ਕਦੇ ਐਗਰੇਸ਼ੀ, ਕਦੇ ਮੁਕਲਾਂ ਦੇ ਰੂਪ ਵਿਚ ਅਤੇ ਹੁਣ ਲੋਕਤੰਤਰ ਵਿਚ ਸਾਮ, ਦਾਮ, ਦੰਡ ਦੀ ਸਿਆਸਤ ਦਾ ਰਾਜ ਹੈ। ਅਤੇ ਰਾਜਾ ਜੋ ਆਖਦਾ ਹੈ, ਉਹੀ ਸਹੀ ਹੈ। ਪੂਜਾ ਸਿਰ ਝੂਠ ਲਵੇ ਤਾਂ ਠੀਕ ਹੈ ਨਹੀਂ ਤਾਂ ਆਪਣਾ ਫਲ ਆਪ ਸਿੱਧ ਲਵੇ।

-ਨਿਮਰਤ ਕੌਰ

ਮਾਂ ਬੋਲੀ ਪੰਜਾਬੀ

ਕਿਸੇ ਬੋਲੀ ਦਾ ਦੂਸਰੀ ਬੋਲੀ ਨਾਲ ਕੋਈ ਯੋਗਤਾ ਨਹੀਂ ਹੁੰਦਾ। ਪੁਰਾਣੇ ਸਮਿਆਂ ਤੋਂ ਮਾਂ ਪੋਲੀਆਂ, ਯੂਨਾਨ, ਇਰਾਨ, ਇਰਾਕ, ਅਫ਼ਗਾਨਿਸਤਾਨ ਅਤੇ ਹੋਰ ਖ਼ੇਤਰਾਂ ਤੋਂ ਲੋਕ ਪੰਜਾਬ ਵਿਚ ਆ ਕੇ ਵੱਸਦੇ ਰਹੇ। ਅਜੋਕੇ ਸਮਿਆਂ ਵਿਚ ਕਸ਼ਮੀਰ, ਬਿਹਾਰ, ਉੱਤਰ ਪ੍ਰਦੇਸ਼ ਤੇ ਹੋਰ ਪ੍ਰਾਂਤਾਂ ਦੇ ਲੋਕ ਪੰਜਾਬ ਵਿਚ ਆ ਵੱਸੇ। ਇਨ੍ਹਾਂ ਲੋਕਾਂ ਨੇ ਪੰਜਾਬੀ ਭਾਸ਼ਾ ਨੂੰ ਅਪਣਾਇਆ। ਪੰਜਾਬੀ ਅਸਾਮ, ਬੰਗਾਲ, ਬਿਹਾਰ, ਉੱਤਰ ਪ੍ਰਦੇਸ਼, ਮਾਂ ਪ੍ਰਦੇਸ਼ ਅਤੇ ਬਾਹਰਲੇ ਦੇਸ਼ਾਂ ਵਿਚ ਜਾ ਵੱਸੇ ਤੇ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੇ ਉਨ੍ਹਾਂ ਇਲਾਕਿਆਂ ਤੇ ਦੇਸ਼ਾਂ ਦੀਆਂ ਭਾਸ਼ਾਵਾਂ ਸਿੱਖ ਲਈਆਂ। ਇਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਲੋਕਾਂ ਦਾ ਇਕ ਥਾਂ ਤੋਂ ਦੂਸਰੀ ਥਾਂ 'ਤੇ ਜਾ ਵੱਸਣਾ ਅਤੇ ਉਸ ਖ਼ੇਤਰ ਦੀ ਭਾਸ਼ਾ ਸਿੱਖ ਲੈਣਾ ਇਤਿਹਾਸਕ ਵਰਤਾਰਾ ਹੈ ਅਤੇ ਇਸ ਸਬੰਧ ਵਿਚ ਕਦੇ ਵੀ ਲੋਚੇਲ੍ਹਚਰਚਤਾ ਨਹੀਂ ਕੀਤੀ ਗਈ।

ਬੋਲੀ/ਭਾਸ਼ਾ ਇਕ ਦਿਨ ਵਿਚ ਨਹੀਂ ਬਣ ਜਾਂਦੀ। ਇਹ ਕਿਸੇ ਖ਼ੇਤਰ ਵਿਚ ਵਸਦੇ ਲੋਕਾਂ ਦੀ ਸਦੀਆਂ ਦੀ ਸਮੂਹਿਕ ਮਾਨਸਿਕ ਸਾਧਨਾ ਰਾਹੀਂ ਹੋਂਦ ਵਿਚ ਆਉਂਦੀ ਹੈ। ਇਹ ਸਿਰਫ਼ ਲੋਕਸਾਧ ਦੀ ਜੀਵੰਤੀ ਵਿਚ ਗੱਲਬਾਤ ਕਰਨ ਦਾ ਸਾਧਨ ਹੀ ਨਹੀਂ ਹੁੰਦੀ ਸਗੋਂ ਲੋਕ-ਗੀਤਾਂ, ਗਾਥਾਂ ਤੇ ਸਾਹਿਤਕ ਕਿਰਤਾਂ ਰਾਹੀਂ ਉਸ ਇਲਾਕੇ ਦੇ ਸਮਾਜੀਕ ਨੂੰ ਨਵੀਂ ਉੱਜੜਾ ਕੀ ਦਿੰਦੀ ਹੈ। ਸ਼ਬਦ ਅਰਸ਼ਾਂ ਤੋਂ ਨਹੀਂ ਉਤਰਦੇ ਸਗੋਂ ਕਿਰਤ ਕਰਦੇ ਯੋਗਤਾਂ ਤੇ ਮਰਦਾਂ ਵਿਚ ਆਪਸੀ ਸਿਰਜਣ ਦੀ ਲੋੜ 'ਚੋਂ ਪੈਦਾ ਹੁੰਦੇ ਹਨ। ਮਰਦ ਤੇ ਯੋਗਤਾਂ ਵਿਚਲੇ ਆਪਸੀ ਚਿਹਾਣੇ, ਬਿਰਹਾ ਤੇ ਮਿਲਣ ਦੀਆਂ ਘੜੀਆਂ, ਪਿਆਰਿਆਂ ਦੀਆਂ ਉਡੀਕਾਂ ਤੇ ਤੁਘਾਂ, ਝੋਟਾਂ-ਝਰਾਵਾਂ ਵਿਚਲਾ ਪਿਆਰ, ਮਾਂ ਤੇ ਪੀਆਂ-ਪੁੱਤਾਂ ਵਿਚਲਾ ਮੋਹ, ਦਾਦਿਆਂ/ਪਿਓਆਂ ਤੇ ਸੰਤਾਨ ਵਿਚਲੇ ਪ੍ਰੇਮੇ ਸ਼ਬਦ ਦੇ ਨਾਤੇ ਬੋਲੀ ਦੀ ਨੁਹਾਰ ਘੜਦੇ ਹਨ। ਜੁਲਮ ਵਿਰੁੱਧ ਲੜਦੇ ਹੋਏ ਲੋਕ, ਆਪਣੇ ਦੁੱਖਾਂ, ਸੋਘਣਾਂ ਤੇ ਜਿੱਤਾਂ-ਹਾਰਾਂ ਦੀਆਂ ਵਾਰਾਂ ਲਿਖਦੇ ਹਨ। ਕਵੀ, ਚਾਡੀ, ਅਫ਼ਸਾਨਾਨਿਗਾਰ, ਨਾਵਲਕਾਰ, ਗ਼ਲਪ ਲੇਖਕ, ਨਾਟਕਕਾਰ, ਭਾਸ਼ਾ ਮਾਹਿਰ ਆਦਿ ਉਸ ਦੇ ਨੈਣ-ਨਕਸ਼ਾਂ ਨੂੰ ਤਿੱਖਾ ਕਰਦੇ ਹਨ। ਪੰਜਾਬੀ ਬੋਲੀ ਵੀ ਏਦਾਂ ਹੀ ਹੋਂਦ ਵਿਚ ਆਈ ਹੈ।

ਸੋਧਕਾਲੀਨ ਸਮਿਆਂ ਦੇ ਉੱਘੇ ਵਿਦਵਾਨ, ਹਿਸਾਬਦਾਨ ਤੇ ਤਾਰਾ ਵਿਗਿਆਨੀ ਅਨੁਭੂਤੀ ਨੇ 11ਵੀਂ ਸਦੀ ਵਿਚ ਆਪਣੀ ਯਾਤਰਾ ਦੌਰਾਨ

ਪੰਜਾਬ ਵਿਚ ਬੋਲੀਆਂ ਜਾ ਰਹੀਆਂ ਭਾਸ਼ਾਵਾਂ ਨੂੰ ਮੁੱਖ ਬਹਿਰਾਂ ਦੇ ਨਾਂ ਉੱਤੇ ਲਾਹੌਰੀ ਤੇ ਮੁਲਤਾਨੀ ਆਖਿਆ ਤੇ ਤਿੰਨ ਸਿਪਾਹੀ-ਅਰਬ-ਲਕੌਰੀ, ਸਿੱਧ ਮਾਤ੍ਰਕਾ ਤੇ ਭੱਟ-ਅੰਢਰੀ ਦਾ ਜ਼ਕਿਰ ਕੀਤਾ। ਡਾ. ਪਰਮਿੰਦਰ ਸਿੰਘ, ਕਿਰਪਾਲ ਸਿੰਘ ਕਸੇਲ ਅਤੇ ਗੋਬਿੰਦ ਸਿੰਘ ਲਾਂਭਾ ਅਨੁਸਾਰ ਸਿੱਧ ਮਾਤ੍ਰਕਾ ਤੇ ਭੱਟ-ਅੰਢਰੀ ਕੁਲਾਮੀ ਤੋਂ ਪਹਿਲਾਂ ਦੀਆਂ ਲਿਖੀਆਂ ਹਨ ਅਤੇ ਵਿਦਵਾਨਾਂ ਅਨੁਸਾਰ ਸਿੱਧਾਂ ਜਾਂ ਸਿੱਧ ਮਾਤ੍ਰਕਾ ਕੁਲਾਮੀ ਦਾ ਪੁਰਾਣਾ ਨਾਂ ਹੈ ਜਿਸ ਨੂੰ ਕੁਰੂ ਔਸ਼ਦ ਦੇਵ ਜੀ ਨੇ ਸੋਧ ਕੇ ਵਰਤੋਂ ਵਿਚ ਲਿਆਂਦਾ। ਪੁਰਾਣੇ ਸਮਿਆਂ ਵਿਚ ਬੋਲਚਾਲ ਦੀ ਭਾਸ਼ਾ ਨੂੰ ਪ੍ਰਾਕ੍ਰਿਤ ਕਿਹਾ ਜਾਂਦਾ ਸੀ ਅਤੇ ਜਦ ਯਮ ਲੋਕਾਂ ਦੁਆਰਾ ਬੋਲੀ ਜਾਂਦੀ ਖੋਜੀ ਵਿਚ ਸਾਹਿਤ ਦੀ ਰਚਨਾ ਹੋਣ ਲੱਗੀ ਤਾਂ ਉਸ ਵੇਲੇ ਵੱਖ ਵੱਖ ਤਰ੍ਹਾਂ ਦੀਆਂ ਅਖੌਲਾਂ (ਸੋਰਸੇਨੀ, ਕੈਕਟੀ, ਪਿਲਾਈ ਅਤੇ ਵਾਧਾ ਅਦਿ) ਦਾ ਜ਼ਕਿਰ ਮਿਲਦਾ ਹੈ। ਸ਼ੇਖ ਫ਼ਰੀਦ ਟਕਸਾਲੀ ਪੰਜਾਬੀ ਵਿਚ ਸਲੋਕ ਕਹਿਣ ਵਾਲੇ ਪਹਿਲੇ ਸ਼ਾਇਰ ਮੰਨੇ ਜਾਂਦੇ ਹਨ ਪਰ ਉਨ੍ਹਾਂ ਤੋਂ ਪਹਿਲਾਂ ਮਜੂਦ, ਮੁੱਲਾ ਦਾਉਦ, ਅਰਘਮਨ, ਭੋਰਥ ਨਾਥ, ਚਰਖਟ ਨਾਥ, ਚੇਰੇਡੀ ਨਾਥ ਤੇ ਹੋਰ ਨਾਥ-ਸੰਗੀਤਾਂ ਦਾ ਜ਼ਕਿਰ ਆਉਂਦਾ ਹੈ।

ਪੁਰਾਣੇ ਸਮਿਆਂ ਵਿਚ ਪੰਜਾਬ ਨੂੰ 'ਸਪਤ ਸਿੰਧੂ' ਤੇ 'ਪੰਚ ਨਦ' ਦੇ ਨਾਂ ਨਾਲ ਜਾਣਿਆ ਜਾਂਦਾ ਸੀ ਅਤੇ ਇਸ ਦੇ ਵੱਖ ਵੱਖ ਇਲਾਕੇ ਸਿੰਧੂ, ਸਿੰਧ, ਮਰਦ ਦੇਸ, ਨੈਕਟੀ ਪੁੰਡੇ, ਉਡੀਨ, ਤਿਕਤਤ ਆਦਿ ਵਜੋਂ ਮਸ਼ਹੂਰ ਹੋਏ। ਲਿਖਤ ਮਾਹਿਤ ਵਿਚ 'ਪੰਜਾਬ' ਸ਼ਬਦ ਪਹਿਲੀ ਵਾਰ ਅਮੀਰ ਖ਼ੁਸਰੋ ਨੇ ਵਰਤਿਆ ਅਤੇ ਬਾਅਦ ਵਿਚ ਭਾਈ ਕੁਰਦਾਸ ਨੇ। ਪਹਿਲਾਂ ਸਾਡੇ ਸਾਹਿਤ ਆਪਣੀ ਛੋਲੀ ਨੂੰ ਹਿੰਦੀ, ਹਿੰਦੀ ਜਾਂ ਹਿੰਦਵੀ ਕਹਿੰਦੇ ਸਨ। ਹਾਫਿਜ ਬਰਕਤੁਲਾਹ ਪਹਿਲਾ ਕਿੱਸਾਕਾਰ ਹੈ ਜੋ ਆਪਣੀ ਛੋਲੀ ਨੂੰ ਪੰਜਾਬੀ ਛੋਲੀ ਕਹਿ ਕੇ ਪਛਾਣ ਕਰਾਉਂਦਾ ਹੈ। ਕੁਰੂ ਨਾਨਕ ਦੇਵ ਜੀ ਅਤੇ ਹੋਰ ਸਿੱਖ ਗੁਰੂਆਂ, ਸ਼ਾਹ ਹੁਸੈਨ, ਸੁਲਤਾਨ ਹਾਫ਼, ਵਾਰਿਸ ਸ਼ਾਹ, ਭੁੱਟੇ ਸ਼ਾਹ, ਚਮੇਦਰ ਆਦਿ ਨੇ ਛੋਲੀ ਦੇ ਨੈਣ-ਨਕਸ਼ ਅਤੇ ਅਤੇ ਇਸ ਨੂੰ ਉੱਚ ਦਰਜੇ ਦੀ ਸਾਹਿਤਕ ਬੋਲੀ ਬਣਾ ਦਿੱਤਾ।

ਇਤਿਹਾਸਕ ਤੌਰ 'ਤੇ ਪੰਜਾਬ ਭਰੂ-ਭਾਈ ਖਿੱਤਾ ਰਿਹਾ ਹੈ। ਇੱਥੋਂ ਦੇ ਲੇਖਕ ਤੇ ਚਿੰਤਕ ਸੰਸਕ੍ਰਿਤ, ਸ਼ਿਸ਼, ਫ਼ਾਰਸੀ, ਖੜੀ ਬੋਲੀ, ਉਰਦੂ ਤੇ ਪੰਜਾਬੀ ਵਿਚ ਲਿਖਦੇ ਰਹੇ। ਸ਼ੇਖ ਫ਼ਰੀਦ ਨੇ

ਫ਼ਾਰਸੀ ਤੇ ਪੰਜਾਬੀ ਵਿਚ ਕਲਾਮ ਕਿਹਾ। ਕੁਰੂ ਨਾਨਕ ਦੇਵ ਜੀ ਨੇ ਪੰਜਾਬੀ ਦੇ ਨਾਲ ਸ਼ਾਫ਼ ਭਾਸ਼ਾ, ਫ਼ਾਰਸੀ, ਅਰਬੀ, ਸ਼ਿਸ਼ ਤੇ ਖੜੀ ਬੋਲੀ ਦੀ ਵਰਤੋਂ ਕੀਤੀ। ਕੁਰੂ ਗੋਬਿੰਦ ਸਿੰਘ ਨੇ ਪੰਜਾਬੀ, ਸ਼ਿਸ਼ ਤੇ ਫ਼ਾਰਸੀ ਵਿਚ ਰਚਨਾ ਕੀਤੀ। ਸੁਲਤਾਨ ਹਾਫ਼, ਸ਼ਾਹ ਹੁਸੈਨ, ਹਾਫਿਜ ਬਰਕਤੁਲਾਹ ਅਤੇ ਹੋਰ ਸਾਹਿਤਕ ਪੰਜਾਬੀ ਦੇ ਨਾਲ ਫ਼ਾਰਸੀ ਤੇ ਅਰਬੀ ਭਾਸ਼ਾ ਦੇ ਵਿਦਵਾਨ ਵੀ ਸਨ। ਪੰਜਾਬ ਵਿਚ ਸ਼ਿਸ਼ ਵਿਚ ਕਵਿਤਾ ਤੇ ਗ਼ਲਪ ਲਿਖਣ ਦੀ ਪਰੰਪਰਾ ਲੰਮੀ ਦੇਰ ਤਕ ਰਹੀ। ਆਧੁਨਿਕ ਪੰਜਾਬੀ ਸਾਹਿਤ ਦੇ ਮੋਢੀਆਂ ਵਿੱਚੋਂ ਭਾਈ ਵੀਰ ਸਿੰਘ, ਮੁਕਤ ਸਿੰਘ, ਪ੍ਰੋਫ਼ੈਸਰ ਮੋਹਨ ਸਿੰਘ, ਭੀਰੋਬੀਨ ਸ਼ਬਦ, ਯਸੀ ਰਾਮ ਚਾਨ੍ਹੂਕ, ਸਿਰ ਸਿੰਘ ਸੇਖੋਂ, ਕੁਰਬਾਨ ਸਿੰਘ ਅਤੇ ਹੋਰ ਲੇਖਕ ਪੰਜਾਬੀ ਤੋਂ ਇਲਾਵਾ ਦੂਸਰੀਆਂ ਭਾਸ਼ਾਵਾਂ ਦੇ ਵਿਦਵਾਨ ਵੀ ਸਨ।

ਪਿਛਲੇ ਦਿਨਾਂ ਵਿਚ ਹਿੰਦੀ ਤੇ ਪੰਜਾਬੀ ਭਾਸ਼ਾ ਦੇ ਵਿਦਵਾਨਾਂ ਦਾ ਆਪਸੀ ਟਕਰਾਅ ਚਰਚਾ ਦਾ ਵਿਸ਼ਾ ਰਿਹਾ ਹੈ। ਅੱਜ ਹਿੰਦੀ ਨੂੰ ਸੱਤਾ ਦੀ ਹਮਾਇਤ ਹਾਸਲ ਹੈ ਅਤੇ ਇਸ ਨੂੰ ਰਾਸ਼ਟਰ ਭਾਸ਼ਾ ਵਜੋਂ ਪੇਸ਼ ਕੀਤਾ ਜਾਂਦਾ ਹੈ ਜੋ ਸੰਵਿਧਾਨਕ ਤੌਰ 'ਤੇ ਗ਼ਲਤ ਹੈ। ਸੰਵਿਧਾਨ ਵਿਚ ਰਾਸ਼ਟਰ ਭਾਸ਼ਾ ਵਾਂਗੋ ਸੰਸਕ੍ਰਿਤ ਨਹੀਂ। ਸੰਵਿਧਾਨ ਦੇ ਅੱਠਵੇਂ ਅਧਿਆਇ (ਸ਼ਬਿਧਿਨ) ਵਿਚ ਟੁਟ 22 ਭਾਸ਼ਾਵਾਂ ਹਨ ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਸਰਕਾਰੀ ਭਾਸ਼ਾਵਾਂ ਕਿਹਾ ਗਿਆ ਹੈ। ਸਾਰੀਆਂ ਭਾਸ਼ਾਵਾਂ ਬਰਾਬਰ ਹਨ। ਪੰਜਾਬੀ ਦੇ ਮੁਕਾਬਲੇ ਹਿੰਦੀ ਨੂੰ ਉੱਚਾ ਦਿਖਾਉਣ ਵਾਲੇ ਵਿਦਵਾਨਾਂ ਦੀ ਮਾਨਸਿਕਤਾ ਉਸ ਤਿਰਕਪ੍ਰਸਤੀ ਨੂੰ ਪੇਸ਼ ਕਰਦੀ ਹੈ ਜਿਸ ਦੇ ਬੀਜ ਅੰਗਰੇਜ਼ ਬਾਸਤੀਵਾਦੀਆਂ ਨੇ ਸਾਡੇ ਮਨਾਂ ਵਿਚ ਬੀਜੇ। ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੀ ਯਾਦਦਾਸ਼ਤ ਨੂੰ ਤਰੇ-ਤਰਾ ਕਰਨ ਲਈ ਕੁਝ ਵਿਦਵਾਨਾਂ ਦੇ ਵਿਚਾਰ ਪੇਸ਼ ਕੀਤੇ ਜਾ ਰਹੇ ਹਨ।

ਮਸ਼ਹੂਰ ਭਾਸ਼ਾ ਵਿਗਿਆਨੀ ਡਾਕਟਰ ਸੁਨੀਤੀ ਕੁਮਾਰ ਚੈਟਰਜੀ ਨੇ ਪੰਜਾਬੀ ਭਾਸ਼ਾ ਦੀ ਪੁਰਾਤਨਤਾ ਬਾਰੇ ਲਿਖਦਿਆਂ ਕਿਹਾ ਹੈ, "ਕੁਝ ਗੱਲਾਂ ਵਿਚ ਹਿੰਦੀ ਪੰਜਾਬੀ ਤੋਂ ਪ੍ਰਭਾਵਿਤ ਹੈ... ਇਸ (ਉਚਾਰਣ ਦੇ) ਪੱਖ ਤੋਂ ਪੰਜਾਬੀ ਦੀ ਅਕਸ਼ਰਾਂ ਤੇ ਸ਼੍ਰੇਣਤਾ ਸੁੱਤ-ਸਿੱਧ ਹੀ ਮੰਨੀ ਜਾਂਦੀ ਰਹੀ ਹੈ; ਇਸੇ ਲਈ ਹੀ ਪੰਜਾਬੀ ਢੰਗ ਦਾ ਉਚਾਰਣ ਸ਼ਬਦੀਕ ਸਮਝਿਆ ਜਾਂਦਾ ਰਿਹਾ

ਹੈ।" ਡਾਕਟਰ ਵਿਦਿਆ ਭਾਸਕਰ ਅਨੁਸਾਰ, "ਹਿੰਦੀ ਦਾ ਅਜੋਕਾ ਰੂਪ ਬਣਾਉਣ ਵਿਚ ਪੰਜਾਬੀ ਦਾ ਹੱਥ ਪੁੱਤਰ ਦਿਸਦਾ ਹੈ। ਹਿੰਦੀ ਦੇ ਆਮ ਵਰਤੋਂ ਦੇ ਅੱਲੋਂ ਸ਼ਬਦ ਸਬ, ਕਰ, ਸਬ, ਲਗਨ, ਲੇਬਾ, ਕਿੱਛੂ, ਬਿਜਲੀ, ਪੱਕਾ, ਅੱਡਾ ਆਦਿ ਜਾਂ ਤਾਂ ਪੰਜਾਬੀ ਦੇ ਪ੍ਰਭਾਵ ਬੰਨੇ ਬਣੇ ਹਨ, ਜਾਂ ਪੰਜਾਬੀ ਰੂਪ ਹੀ ਹਿੰਦੀ ਉੱਤੇ ਬੰਨੇ ਗਏ ਹਨ।... ਮੁੱਕਦੀ ਗੱਲ ਹਿੰਦੀ ਨੇ ਕਈ ਵਿਸ਼ੇਸ਼ਤਾਵਾਂ ਪੰਜਾਬੀ ਤੋਂ ਹੀ ਲਈਆਂ ਹਨ।" ਸੰਸਕ੍ਰਿਤ ਅਤੇ ਪ੍ਰਾਕ੍ਰਿਤ ਦੇ ਉੱਘੇ ਵਿਦਵਾਨ ਡਾਕਟਰ ਏਸੀ ਫੁਲਨਰ ਅਨੁਸਾਰ, "ਪੰਜਾਬੀ ਕਵਿਤਾ ਦੀ ਆਪਣੀ ਛਬ ਤੇ ਸੁੰਦਰਤਾ ਹੈ। ਇਸ ਦੀ ਛਾਫ਼ ਹਿੰਦੀ ਤੇ ਉਰਦੂ ਨਾਲੋਂ ਵਧੇਰੇ ਪੁਰਾਤਨ ਹੈ।" ਪ੍ਰਸਿੱਧ ਹਿੰਦੀ ਵਿਦਵਾਨ ਤੇ ਭਾਸ਼ਾ ਵਿਗਿਆਨੀ ਬਾਬੂ ਸਿਆਮ ਸੁੰਦਰ ਦਾਸ ਨੇ ਲਿਖਿਆ ਹੈ, "ਮੱਧ ਦੇਸ਼ ਨਾਲ ਸੰਬੰਧਿਤ ਭਾਸ਼ਾਵਾਂ ਵਿਚੋਂ ਪੰਜਾਬੀ ਹੀ ਅਜਿਹੀ ਭਾਸ਼ਾ ਹੈ ਜਿਸ ਵਿਚ ਸੰਸਕ੍ਰਿਤ ਤੇ ਫ਼ਾਰਸੀ ਸ਼ਬਦਾਂ ਦੀ ਭਰਤੀ ਨਹੀਂ। ਇਸ ਭਾਸ਼ਾ ਵਿਚ ਵੈਦਿਕ-ਸੰਸਕ੍ਰਿਤ ਵਾਲਾ ਰਸ ਭਰਿਆ ਹੋਇਆ ਹੈ। ਪੰਜਾਬੀ ਵਿਚ ਇਸ ਭਾਸ਼ਾ ਦੇ ਬੋਲਣ ਵਾਲੇ ਭਲਾਨ ਤੇ ਕਰਤੀ ਕਿਰਾਨਾਂ ਦੀ ਕਠੋਰਤਾ ਤੇ ਸਾਦਗੀ ਭਰੀ ਹੋਈ ਹੈ।" ਉਰਦੂ ਦੇ ਮਸ਼ਹੂਰ ਲੇਖਕ ਖਵਾਜਾ ਅਹਿਮਦ ਅੱਬਾਸ ਨੇ ਕਿਹਾ ਸੀ, "ਹਿੰਦੀ ਆਪਣੀ ਹੁਣ ਵਾਲੀ ਸ਼ਕਤ ਵਿਚ

ਪੰਜ ਸੌ ਸਾਲ ਤੋਂ ਪੁਰਾਣੀ ਨਹੀਂ ਪਰ ਪੰਜਾਬੀ ਨਿਯੰਤਰੇ ਹੀ ਇਸ ਤੋਂ ਬਹੁਤ ਪੁਰਾਣੀ ਹੈ।" ਪ੍ਰੋਫ਼ੈਸਰ ਓਮ ਪ੍ਰਕਾਸ਼ ਕਰੋਲ ਅਨੁਸਾਰ, "ਪੰਜਾਬੀ ਪ੍ਰਾਚੀਨ ਭਾਰਤ-ਯੋਗਪੀ ਭਾਸ਼ਾ ਦੀ ਬੜੀ ਵਧਾਵਰ ਪ੍ਰਤੀਨਿਧੀ ਹੈ। ਤੇ ਜੇ ਸੰਸਕ੍ਰਿਤ ਨੂੰ ਇਸ ਕਾਜ਼ਿਪਤ ਬੋਲੀ ਦੀ ਨਿਕਟਤਮ ਭਾਸ਼ਾ ਮੰਨ ਲਿਆ ਜਾਵੇ ਤਾਂ ਪੰਜਾਬੀ ਤੇ ਸੰਸਕ੍ਰਿਤ ਦੇ ਤੁਲਨਾਤਮਕ ਅਧਿਐਨ ਨਾਲ ਸਿੱਧ ਹੁੰਦਾ ਹੈ ਕਿ ਪੰਜਾਬੀ ਨੇ ਪੁਰਾਣੀ ਪੀੜ੍ਹੀ ਦੀਆਂ ਭਾਸ਼ਾਵਾਂ ਦੀਆਂ ਕਈ ਅਨੁਨੀਆਂ ਵਿਸ਼ੇਸ਼ਤਾਵਾਂ ਨੂੰ ਕਿਵੇਂ ਸੰਭਾਲ ਕੇ ਰੱਖਿਆ ਹੋਇਆ ਹੈ, ਜਦੋਂਕਿ ਏਸੇ ਭਰਾਦਰੀ ਦੀਆਂ ਵਧੇਰੇ ਭਾਸ਼ਾਵਾਂ, ਵਿਕਾਸ ਦੇ ਪਾਵਾਂ ਵਿਚੋਂ ਨਿਕਲੀਆਂ, ਅਜਿਹੀਆਂ ਵਿਸ਼ੇਸ਼ਤਾਵਾਂ ਨੂੰ ਗੁਆਂ ਚੁੱਕੀਆਂ ਹਨ।" ਡਾਕਟਰ ਫ਼ਕੀਰ ਅਹਿਮਦ ਫ਼ਾਰੀਦ ਅਨੁਸਾਰ "ਪੰਜਾਬੀ ਹੀ ਅਸਲ ਵਿਚ ਉਰਦੂ ਦੀ ਮਾਂ ਦੇ ਤੇ ਇਹਨੇ (ਉਰਦੂ ਨੇ) ਆਪਣਾ ਬਹੁਤ ਵਰਤਾਰ ਤੇ ਆਪਣੀ ਬਣਾਵਟ ਦੀਆਂ ਤਕਨੀਕਾਂ ਪੰਜਾਬੀ ਕੋਲੋਂ ਲੀ ਕੇ ਆਪਣੇ ਆਪ ਨੂੰ ਬਣਾਇਆ ਸਿਰੀਰਿਆ ਏ।" ਪ੍ਰੋਫ਼ੈਸਰ ਹਾਇਨ ਮਹਿਮੂਦ ਸ਼ੀਰਾਜ਼ੀ ਦਾ ਵੀ ਇਹੋ ਮਤ ਹੈ। ਉਪਰਲੀਆਂ ਟੁਕਾਂ ਦਾ ਅਰਥ ਹਿੰਦੀ ਅਤੇ ਉਰਦੂ ਦੇ ਪ੍ਰਭਾਵਨੇ ਪੰਜਾਬੀ ਨੂੰ ਉੱਚਿਆਉਣਾ ਨਹੀਂ; ਸਿਰਫ਼ ਇਹ ਦੱਸਦਾ ਹੈ ਕਿ ਪੰਜਾਬੀ ਸਿੱਧੇ ਵਰ੍ਹੇ ਸੱਤਾ ਅਤੇ ਦਰਬਾਰਾਂ ਦੀ ਸਰਪ੍ਰਸਤੀ

ਤੋਂ ਬਿਨਾਂ ਵਧੀ-ਫੁੱਲੀ ਤੇ ਪ੍ਰਫੁੱਲਿਤ ਹੋਈ ਲੋਕਾਂ ਦੀ ਜ਼ਕਨ ਹੈ। ਕੁਰੂ ਨਾਮਕ ਦੇਵ ਜੀ ਨੇ ਇਸ ਬੋਲੀ ਰਾਹੀਂ ਰਾਜਿਆਂ ਤੇ ਮੁਕੱਦਮਾਂ ਦਾ ਵਿਰੋਧ ਕੀਤਾ, ਜਾਤ-ਪਾਤ ਅਤੇ ਵਰਣ-ਆਸ਼ਰਮ ਵਿਰੁੱਧ ਆਵਾਜ਼ ਉਠਾਈ, ਕੁਦਰਤ ਦਾ ਅਦਬੁੱਤ ਵਰਣਨ ਕੀਤਾ। ਬੁੱਲ੍ਹੇ ਸ਼ਾਹ ਦਾ ਧਾਰਮਿਕ ਅਤੇ ਸਮਾਜਿਕ ਕੱਟੜਤਾ ਵਿਰੁੱਧ ਵਿਦਰੋਹ ਇਸ ਬੋਲੀ ਵਿਚ ਗੂੰਜਿਆ। ਬਸਤੀਵਾਦ ਵਿਰੁੱਧ ਉੱਠੀ ਫ਼ਦਰ ਲਹਿਰ ਅਤੇ ਜੱਥੇਬੰਦੀਵਾਦੀ ਝਾਗ ਅਤੇ ਹੋਰ ਸਾਰਿਆਂ ਦੀ ਬਗ਼ਾਵਤ ਤੇ ਰੋਹ ਇਸੇ ਬੋਲੀ ਵਿਚ ਪ੍ਰਗਟ ਹੋਏ। ਇਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਪੰਜਾਬੀ ਵਿਚ ਸਦੀਆਂ ਤੋਂ ਚੱਲਦੀ ਉਹ ਪਰੰਪਰਾ ਮੌਜੂਦ ਹੈ ਜੋ ਪੰਜਾਬੀ ਬੋਲਣ ਵਾਲਿਆਂ ਨੂੰ ਦਰਬਾਰੀਆਂ, ਚਾਪਲੂਸਾਂ, ਸਾਸ਼ਿਸ਼ਕਾਰਾਂ, ਹਾਕਮਾਂ ਤੇ ਅਹਿਲਕਾਰਾਂ ਵਿਰੁੱਧ ਬੋਲਣ ਲਈ ਸ਼ਕਤ ਤੇ ਹੌਸਲਾ ਬਖ਼ਸ਼ਦੀ ਹੈ। ਅੱਜ ਵੀ ਪੰਜਾਬੀ ਬੋਲਣ ਵਾਲਿਆਂ ਨੂੰ ਕਿਸੇ ਸਰਕਾਰ ਜਾਂ ਸੰਸਥਾ ਸਾਹਮਣੇ ਬੋਲੀ ਫੈਲਾਉਣ ਦੀ ਜ਼ਰੂਰਤ ਨਹੀਂ; ਪੰਜਾਬੀ ਆਪਣੇ ਬੋਲਣ ਵਾਲਿਆਂ ਦੇ ਮਨਾਂ ਵਿਚਾਲੀ ਜੀਰਾਂਦ, ਪੰਜਾਬੀ ਸੁਭਾਅ ਦੇ ਸਿਰਫ਼ ਤੇ ਕਿਰਤੀਆਂ ਦੇ ਮਨੋਭਾਵਾਂ ਨੂੰ ਪ੍ਰਗਟ ਕਰਨ ਦੀ ਆਪਣੀ ਸਮਰੱਥਾ ਸਦਕਾ ਜਿਉਂਦੀ ਆਈ ਹੈ, ਜਿਉਂਦੀ ਹੈ ਅਤੇ ਜਿਉਂਦੀ ਰਹੇਗੀ। ■
(ਪੰਜਾਬੀ ਟ੍ਰਿਬਿਊਨ ਥਾਂ ਯੰਗਵਾਦ ਸਾਹਿਬ)

ਕੌਮੀ ਸਿੱਖਿਆ ਨੀਤੀ ਗੁਰੀਬ ਵਿਰੋਧੀ

ਭੀਸ਼ਮਕੁ:ਵਿਦਿਆਕ ਪੱਤਰ ਦੀਆਂ ਨਵੀਂ ਯਤਨਾਂ ਅਤੇ ਸਿੱਖਿਆ ਸ਼ਾਸਤਰੀਆਂ ਨੇ ਕੇਂਦਰ ਸਰਕਾਰ ਵੱਲੋਂ ਪ੍ਰਸਤਾਵਿਤ ਕੌਮੀ ਸਿੱਖਿਆ ਨੀਤੀ ਦੇ ਖਰੜੇ ਨੂੰ ਗੁਰੀਬ ਵਿਰੋਧੀ ਕਰਾਰ ਦਿੱਤਾ ਹੈ। ਮਹਿੰਗਾ ਦਾ ਕਹਿਣਾ ਹੈ ਕਿ ਕੇਂਦਰ ਸਰਕਾਰ ਨੇ ਸਿੱਖਿਆ ਨੀਤੀ ਦਾ ਖਰੜਾ ਤਿਆਰ ਕਰਨ ਸਮੇਂ ਦੇਸ਼ ਦੀ ਵੰਨ-ਸੁਵੰਨਤਾ ਨੂੰ ਧਿਆਨ ਵਿਚ ਨਹੀਂ ਰੱਖਿਆ। ਸਿੱਖਿਆ ਮਾਹਿਰਾਂ ਨੇ ਇਹ ਵਿਚਾਰ 'ਕਰਿੱਭ' ਵੱਲੋਂ 'ਭਰਾਵਟ ਨਿਸ਼ੁਨਲ ਐਜੂਕੇਸ਼ਨ ਪਾਲਿਸੀ (2019)' ਵਿਖੇ 'ਤੇ ਕਰਦੇ ਦੇ ਦੇਸ਼ ਕੌਮੀ ਸਿੱਖਿਆ ਦੌਰਾਨ ਰੱਖੇ। ਇਸ ਵਿਚ 100 ਤੋਂ ਵੱਧ ਫੈਲੀਕੇਟਾਂ ਨੇ ਝਾਗ ਲਿਆ। ਸਿੱਖਿਆ ਦੇ ਮੁੱਖ ਖੁਲਾਹੇ ਤੇ ਨਿਸ਼ੁਨਲ ਐਜੂਕੇਸ਼ਨ ਯੂਨੀਵਰਸਿਟੀ ਪਾਲਿਸੀ ਐਂਡ ਐਡਮਿਨਿਸਟ੍ਰੇਸ਼ਨ ਨਵੀਂ ਦਿੱਲੀ ਦੇ ਪ੍ਰੋ. ਸੰਘਾਨੂ ਗੁਪਤਾ ਨੇ 'ਭਰਾਵਟ ਨਿਸ਼ੁਨਲ ਐਜੂਕੇਸ਼ਨ ਨੀਤੀ' ਦੇ ਭੁਨਿਆਦੀ ਪਹਿਰੂਆਂ 'ਤੇ ਚਰਚਾ ਕਰਦਿਆਂ ਕਿਹਾ ਕਿ ਜਿਸ ਕਿਸਮ ਦੇ ਕੇਂਦਰੀਕਰਨ ਦੀ ਵਕਾਲਤ ਇਸ ਨੀਤੀ 'ਚ ਕੀਤੀ ਗਈ ਹੈ, ਉਸ ਨਾਲ ਸਥਾਈ ਸਰਕਾਰਾਂ ਦੀ ਭਾਗੀਦਾਰੀ ਨਾਮਤਰ ਹੋ ਜਾਵੇਗੀ। ਪ੍ਰੋ. ਸਰਦਾਰ ਸਿੰਘ ਜੌਹਲ ਨੇ ਕਿਹਾ ਕਿ ਨਵੀਂ ਸਿੱਖਿਆ ਨੀਤੀ ਮੁਤਾਬਕ ਗੁਰੀਬ ਤੇ ਪੱਛੇ ਹਿੱਸਿਆਂ ਨੂੰ ਸਿੱਖਿਆ ਵਿਚੋਂ ਬਾਹਰ ਰੱਖਣ ਦੀ ਵਕਾਲਤ ਕੀਤੀ ਗਈ ਹੈ, ਜੋ ਨਿਰਾਸ਼ਾਜਨਕ ਹੈ। ਪ੍ਰੋ.ਐੱਨ.ਪੀ. ਚਟੋਪਾਧਿਆਏ ਨੇ ਕਿਹਾ ਕਿ ਨਵੀਂ ਸਿੱਖਿਆ ਨੀਤੀ ਸਮੱਸਿਆਵਾਂ ਨੂੰ ਹੱਲ ਕਰਨ ਦੀ ਥਾਂ ਵਧਾਵੇਗੀ ਕਿਉਂਕਿ ਉਚੇਰੀ ਸਿੱਖਿਆ 'ਚ ਕਈ ਨਵੀਆਂ ਬਾਝੀ ਦੀ ਵਕਾਲਤ ਕੀਤੀ ਗਈ ਹੈ, ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਦਾ ਇਕ ਦੂਜੇ ਨਾਲ ਕੋਈ ਸੰਬੰਧ ਨਹੀਂ ਹੋਵੇਗਾ। ਇਹ ਸਿਰਫ਼ ਯੂਨੀਵਰਸਿਟੀ ਗਰਾਂਟਸ ਕਮਿਸ਼ਨ

ਨੂੰ ਰੋੜਨ ਲਈ ਕੀਤਾ ਜਾ ਰਿਹਾ ਹੈ।

ਪ੍ਰੋ. ਮਧੂ ਪੁਰਾਣ ਨੇ ਕਿਹਾ ਕਿ ਇਹ ਸਿੱਖਿਆ ਨੀਤੀ ਗੁਰੀਬ, ਘੱਟ ਗਿਣਤੀ ਤੇ ਜਨਸਮੂਹ ਦੇ ਖੁਲਿਯਾ ਹੈ। ਪ੍ਰੋ. ਅਭੀਕ ਪੇਕਸ, ਸੈਂਟਰ ਫਾਰ ਸੋਸ਼ਲ ਡਿਪਾਰਟਮੈਂਟ ਇੰਡੀਆ ਨੇ ਕਿਹਾ ਕਿ ਸਰਕਾਰ ਦੇ ਸਿੱਖਿਆ ਵਿਚੋਂ ਬਾਹਰ ਆਉਣ ਨਾਲ ਪਹਿਲਾਂ ਹੀ ਨਿੱਜੀ ਅਦਾਰੇ ਹਰੇਕ ਰਾਜ ਵਿਚ ਵਧ ਗਏ ਹਨ, ਜੋ ਪਿੱਛੇ ਤੋਂ ਲੈ ਕੇ ਸ਼ਹਿਰ ਭੱਕ ਜਾਤੀ, ਸਮਾਜ ਤੇ ਜਮਾਤ ਵੰਨ ਨੂੰ ਰੋਹ ਵਧਾ ਰਹੇ ਹਨ।

ਇਸ ਨੀਤੀ ਰਾਹੀਂ ਇਸ ਵਿਚ ਹੋਰ ਵਧਾ ਹੋਵੇਗਾ। ਪੰਜਾਬੀ ਯੂਨੀਵਰਸਿਟੀ ਪਟਿਆਲਾ ਦੇ ਡਾ. ਕੁਲਦੀਪ ਸਿੰਘ ਨੇ ਕਿਹਾ ਕਿ ਲੋੜ ਇਸ ਭੰਨ ਦੀ ਹੈ ਕਿ ਪੰਜਾਬ ਆਪਣੇ ਪੱਧਰ 'ਤੇ ਸਿੱਖਿਆ ਨੀਤੀ ਤਿਆਰ ਕਰੇ, ਕਈ ਰਾਜਾਂ ਵਿਚ ਇਹ ਪ੍ਰਕਿਰਿਆ ਚੱਲ ਪਈ ਹੈ। ਇਸ ਨੀਤੀ ਨੂੰ ਤਿਆਰ ਕਰ ਕੇ ਰਾਸ਼ਟਰੀ ਸਿੱਖਿਆ ਨੀਤੀ-2019 ਵਿਚ ਵਿਚਾਰ ਵਟਾਂਦਰੇ ਤੇ ਤਬਦੀਲੀਆਂ ਲਈ ਰੱਖਣਾ ਚਾਹੀਦਾ ਹੈ। ਅਰਥਸ਼ਾਸਤਰੀ ਪ੍ਰੋ. ਸੁੱਚਾ ਸਿੰਘ ਗਿੱਲ ਨੇ ਕਿਹਾ ਕਿ ਸਿੱਖਿਆ ਨੂੰ ਵਾਸਤੂ ਬਣਾ ਦਿੱਤਾ ਗਿਆ ਹੈ, ਜਿਸ ਕੋਲ ਪੈਸੇ ਹੋਣਗੇ, ਉਹ ਖਰੀਦ ਲਵੇ ਗਾ ਤੇ ਜਿਸ ਕੋਲ ਵੱਧਣ ਦੀ ਸਮਰੱਥਾ ਹੋਵੇਗੀ, ਉਹ ਵੱਧ ਦੇਵੇਗਾ। ਪ੍ਰੋ. ਕੁਮਕੁਮ ਰਾਏ, ਪ੍ਰੋ. ਨੰਦਿਤਾ ਸਿੰਘ, ਪ੍ਰੋ. ਤਿਲਕ ਨੇ ਵੀ ਵਿਚਾਰ ਪੇਸ਼ ਕੀਤੇ। ਕਰਿੱਭ ਦੇ ਵਾਈਸ ਚੇਅਰਮੈਨ ਡਾ. ਹਲਪਾਲ ਮਲਹੋਤਰਾ ਨੇ ਕਿਹਾ ਕਿ ਨਵੀਂ ਸਿੱਖਿਆ ਨੀਤੀ ਨਾਲ ਸਕੂਲ ਤੋਂ ਲੈ ਕੇ ਕਾਲਜ ਤੇ ਯੂਨੀਵਰਸਿਟੀ ਦੀ ਸਿੱਖਿਆ ਪ੍ਰਭਾਵਿਤ ਹੋਵੇਗੀ। ■

ਪੰਜਾਬੀ ਭਾਸ਼ਾ-ਵਿਰਸਾ ਤੇ ਵਰਤਮਾਨ ਵੰਗਾਰਾਂ

ਭਾਰਤ ਦੀ ਖ਼ਤਰਾ ਭੂਜਾ ਜਾਂ ਅੰਨ ਦੇ ਕਟੌਰੇ ਵਜੋਂ ਜਾਣਿਆਂ ਜਾਂਦਾ ਪੰਜਾਬ, ਆਪਣੇ ਅਜੋਕੇ ਸਰੂਪ ਲਈ, ਆਪਣੇ ਜੁੱਗ ਪਾਟਾਉਂਦੀ ਇਤਿਹਾਸ ਲਈ, ਗੁਰੂ ਬਾਬਾ ਨਾਨਕ ਜੀ ਕਰਕੇ ਹੀ ਜਾਣਿਆ ਜਾਂਦਾ ਹੈ। ਅਜੋਕੇ ਸਰੂਪ ਤੋਂ ਮੇਰੀ ਮੁਰਾਦ ਉਸ ਵਿਰਸੇ ਬਿੰਦੇ ਤੋਂ ਹੈ ਜੋ ਸੋਧੂਵੀਂ ਸਦੀ ਤੋਂ ਲੈ ਕੇ ਉਨ੍ਹੀਵੀਂ ਸਦੀ ਦੇ ਕੌਮੀ ਮੁਕਤੀ ਅੰਦੋਲਨ ਦੇ ਸਿੱਟੇ ਵਜੋਂ, ਭਾਰਤੀ ਪੰਜਾਬ, ਪਾਕਿਸਤਾਨੀ ਪੰਜਾਬ, ਭਾਰਤ ਦੇ ਹੋਰ ਪ੍ਰਾਂਤਾਂ ਅਤੇ ਦੁਨੀਆਂ ਦੇ ਹੋਰ ਦੇਸ਼ਾਂ ਵਿਚ ਵੰਸ਼ਦਾ ਪੰਜਾਬ ਹੈ। ਗੁਰੂ ਨਾਨਕ ਤੋਂ ਪਹਿਲਾਂ ਇਹ ਸਾਰਾ ਪੰਜਾਬ ਕੇਸਕ ਭੂਗੋਲਿਕ ਤੌਰ ਤੇ ਇੱਕਜੁੱਟ ਸੀ ਪਰ ਇਹ ਸਦੀਆਂ ਤੋਂ ਭਾਹਰੋਂ ਆਉਣ ਵਾਲੀਆਂ ਲੜਾਕੂ, ਕਬੀਲਾਈ ਕੌਮਾਂ ਤੋਂ ਲੁੱਟਿਆ, ਪੁੱਟਿਆ ਅਤੇ ਮੱਧੋਲਿਆ ਜਾਂਦਾ ਸੀ। ਇਸ ਵਿਚੋਂ ਜਿਹੜੀ ਦੀ ਇੱਛਾ ਸ਼ਕਤੀ ਜਿਵੇਂ ਅਲੋਪ ਹੋ ਚੁੱਕੀ ਸੀ ਅਤੇ ਇਹ ਭਾਹਰੋਂ ਆਏ ਸੱਤਾ ਸਥਾਪਿਤ ਕਰਨ ਵਾਲੀਆਂ ਦੀ ਚਾਕਰੀ ਤੌਰ ਹੀ, ਆਪਣਾ ਨਿਸ਼ਾਨਾ ਮਿਥੀ ਬੈਠਾ ਸੀ। ਇਹ ਪੰਜਾਬ ਹਮੇਸ਼ਾਂ ਤਾਂ ਇਹੋ ਜਿਹਾ ਚੋਰੀ ਢਾਹ ਕੇ, ਸਿਰ ਸੁੱਟ ਕੇ ਭਹਿਣ ਵਾਲਾ ਨਹੀਂ ਸੀ। ਈਸਾ ਤੋਂ ਤਿੰਨ ਸਾਥੇ ਤਿੰਨ ਸਦੀਆਂ ਪਹਿਲਾਂ ਇਸ ਦੇ ਸੂਫੀਆਂ ਨੇ ਵਿਸ਼ਵ ਜੇਸੂ ਸਿਕੰਦਰ ਨੂੰ ਭਾਜਾ ਪੋਸ਼ ਦੀ ਅਗੁਆਈ ਹੇਠ, ਫਿਰਾਕਾ ਤੋਂ ਪਿੱਛੇ ਮੋੜ ਦਿੱਤਾ ਸੀ। ਦੁਨੀਆਂ ਵਿਚ ਫਿਰਾਕਾ ਵਿਗਿਆਨ ਦਾ ਵੰਡਾ ਕੇਂਦਰ, ਤਕਸ਼ੀਲਾ, ਇਸੇ ਪੰਜਾਬ ਦੇ ਪੱਛਮੀ ਭਾਗ ਵਿਚ ਸੀ। ਗੁਰੂ ਨਾਨਕ ਦੇਵ ਜਿਹਨਾਂ ਦਾ 550ਵਾਂ ਪੁਰਾਸ਼ ਪੂਰਬ, ਦੁਨੀਆਂ ਭਰ ਵਿਚ ਨਾਨਕ ਨਾਮ ਲੈਣਾ ਅਤੇ ਹੋਰ ਮਨਾਹਤਾਵਾਦੀ, ਵੱਡੇ ਜਾਹੇ ਜਲਮ ਨਾਨ ਮਨਾ ਰਹੇ ਹਨ, ਪੰਜਾਬ ਦੀਆਂ ਅਗੂਰਾਂ ਦੀ ਤਸ਼ਖੀਸ਼ ਕਰਕੇ, ਇਹਨਾਂ ਦਾ ਨਿਸ਼ਾਨ ਕਰਨ ਵਾਲੇ ਪਹਿਲੇ ਸਫਲ ਚਿਕਿਤਸਕ ਸਿੱਧ ਹੋਏ ਹਨ, ਇਸੇ ਲਈ ਪੰਜਾਬੀਆਂ ਨੇ ਉਹਨਾਂ ਨੂੰ “ਭਾਬਾ ਵੈਦ ਓਡੀਆਂ ਦਾ” ਕਹਿਕੇ ਸਤਿਕਾਰਿਆ ਹੈ। ਜੇ ਗੁਰੂ ਨਾਨਕ ਦੀ ਮਨਾਹਤਾਵਾਦੀ, ਸਾਂਝੀਵਾਲਤਾ ਦੀ ਹਾਮੀ, ਜਾਤ-ਜਮਾਤ ਦਾ ਵਿਤਕਰਾ ਵਿਖਰੇਵਾਂ ਨਾ ਕਰਨ ਵਾਲੀ, ਨੀਂਵਿਆਂ ਤੇ ਉੱਡਿਆਂ ਬੁਤਿਆਂ ਨਾਲ ਖਲੋਣ ਵਾਲੀ ਸਿੱਖਿਆ ਨੂੰ ਪੰਜਾਬੀਆਂ ਨੇ ਆਪਣੇ ਹਿਰਦੇ ਵਿਚ ਵਸਾਇਆ ਹੁੰਦਾ ਤਾਂ 1947 ਵਿਚ ਪੰਜਾਬ ਦਾ ਖੂਨੀ ਬਣਵਾਰਾ ਟਾਕਿਆ ਜਾ ਸਕਦਾ ਸੀ।

ਗੁਰੂ ਨਾਨਕ ਦੇਵ ਜੀ ਦੇ ਸਮੇਂ ਸਾਡੇ ਦੇਸ਼ ਵਿਚ ਮੁੱਖ ਤੌਰ ਤੇ ਹਿੰਦੂ ਅਤੇ ਮੁਸਲਮਾਨ ਦੇ ਧਰਮ ਸਨ। ਹਿੰਦੂਆਂ ਦੇ ਧਰਮਗ੍ਰੰਥ ਸੰਸਕ੍ਰਿਤ ਵਿਚ ਅਤੇ ਮੁਸਲਮਾਨਾਂ ਦੇ ਅਰਬੀ ਵਿਚ ਸਨ। ਸੰਸਕ੍ਰਿਤ ਦੀ ਲਿੱਪੀ ਦੇਵਨਾਗਰੀ ਅਤੇ ਮੁਸਲਮਾਨਾਂ ਦੀ ਰਾਜ ਪ੍ਰਬੰਧ ਦੀ ਭਾਸ਼ਾ ਫਾਰਸੀ ਅਤੇ ਧਾਰਮਿਕ ਭਾਸ਼ਾ ਅਰਬੀ, ਦੋਹਾਂ ਦੀ ਲਿੱਪੀ ਅਰਬੀ ਸੀ। ਗੁਰੂ ਨਾਨਕ ਦੇਵਾਂ ਮੌਤਾਂ ਦੁਆਰਾ ਬਚਤੀਆਂ ਜਾਂਦੀਆਂ ਭਾਸ਼ਾਵਾਂ ਦੇ ਫਿਰਾਕਾ ਸਨ, ਦੋਹਾਂ ਦੀਆਂ ਲਿੱਪੀਆਂ ਵਿਚ ਲਿਖ ਸਕਦੇ ਸਨ, ਪਰ ਉਹਨਾਂ ਨੇ ਇਸ ਕੰਮ ਨੂੰ ਬੜੀ ਸ਼ਿਦਤ ਨਾਲ ਅੰਗਰੇਜ਼ ਕੀਤਾ ਕਿ ਪੰਜਾਬੀ ਲੋਕਾਂ ਦੇ ਅੱਛਾਵਾਂ ਨੂੰ ਵਿਅਕਤ ਕਰਨ ਲਈ, ਉਹਨਾਂ ਦੀ ਪੰਜਾਬੀ ਭਾਸ਼ਾ ਤੋਂ ਵਧੀਆ ਕੋਈ ਭਾਸ਼ਾ ਨਹੀਂ ਅਤੇ ਇਸ ਭਾਸ਼ਾ ਨੂੰ ਇਸ ਦੇ ਉਚਾਰਣ ਲਈ, ਵਿਗਿਆਨਿਕ ਤੌਰ ਤੇ ਪੌੜੀ ਔਖਰਾਂ (ਓ ਤੋਂ ਬ ਤੱਕ) ਵਿਚ ਲਿਖੀ ਜਾਣ ਵਾਲੀ ਲਿੱਪੀ ਤੋਂ ਫਿਰਤਰ ਕੋਈ ਲਿੱਪੀ ਨਹੀਂ। ਉਹਨਾਂ ਦੇ ਦੂਸਰੇ ਉੱਤਰਾਘੋਸ਼ਾਰੀ, ਗੁਰੂ ਅੰਗਦ ਜੀ ਨੇ ਪਹਿਲਾਂ ਤੋਂ ਵਰਤੇ ਜਾ ਰਹੇ ਪੌੜੀ ਔਖਰਾਂ ਨੂੰ ਠਣਾ ਸੁਆਰ ਕੇ, ਗੁਰਮੁਖੀ ਲਿੱਪੀ ਦਾ ਨਾਮ ਦੇ ਦਿਤਾ। ਗੁਰੂ ਨਾਨਕ ਜੀ ਨੇ ਇਹ ਕੰਮ ਅੰਗਰੇਜ਼ ਕੀਤੀ ਆਪਣੀ ਭਾਸ਼ਾ ਅਤੇ ਲਿੱਪੀ ਤੋਂ ਵਿਚਕੇ, ਇਸ ਬਿੰਦੇ ਦੇ ਲੋਕਾਂ ਵਿਚ, ਪੰਜਾਬੀ

ਕੋਮਿਅਤ ਦਾ ਜਜ਼ਬਾ ਪਰਬੰਧ ਕਰਨ ਲਈ, ਭਾਸ਼ਾ ਅਤੇ ਲਿੱਪੀ ਦਾ ਵੰਡਾ ਯੋਜਨਾਬੰਦ ਹੈ। ਫੇਲਕ ਗੁਰੂ ਨਾਨਕ ਆਪਣੇ ਵਿਚਾਰਧਰਮ ਵਿਚ, ਸਾਹੀਬਾਂ ਮਸਲੂਟੀ ਧਾਰਮਿਕ, ਸਿਆਸੀ ਅਤੇ ਭੂਗੋਲਿਕ ਵੰਡਾਂ ਤੋਂ ਬਹੁਤ ਉੱਪਰ ਉੱਠ ਕੇ, ਵਿਗਰ ਮਨਾਹ ਜਿਉਂ ਵਿਚਰਦੇ ਹਨ, ਪਰ ਪੰਜਾਬੀ ਲੋਕਾਂ ਵਿਚ ਆਪਣੀ ਭਾਸ਼ਾ, ਲਿੱਪੀ, ਪਹਿਰਾਵੇ, ਸੰਭਿਆਚਾਰ, ਖਾਣ-ਪੀਣ ਅਤੇ ਜੀਵਨ ਢੰਗੀ ਲਈ, ਇਕ ਮੋਹ ਪੈਦਾ ਕਰਨ ਲਈ, ਉਹਨਾਂ ਦੀ ਆਜ਼ਾਦ ਚਸਤੀ ਨੂੰ ਰਾਕਸ਼ਾਂ ਦੀ ਖੁਸ਼ਲੂਟੀ ਹਾਸਲ ਕਰਨ ਤੋਂ ਵਰਜਕੇ, ਨਾਬਰੀ ਦੀ ਪੁੱਠ ਚਾਹੁੰਦੇ ਦਾ ਜਿਹੜਾ ਵੰਡਾ ਕਾਰਨ ਉਹਨਾਂ ਨੇ ਕੀਤਾ, ਉਸ ਲਈ ਉਹਨਾਂ ਨੂੰ ਪੰਜਾਬ, ਪੰਜਾਬੀ ਅਤੇ ਪੰਜਾਬੀਅਤ ਦੇ ਸੰਕਲਪ ਦਾ ਭਾਜੀ ਵੀ ਕਿਹਾ ਜਾ ਸਕਦਾ ਹੈ। ਗੁਰੂ ਨਾਨਕ ਜੀ ਤੋਂ ਤਿੰਨ ਸਦੀਆਂ ਪਹਿਲਾਂ ਹੋਣ ਵਾਲੇ, ਲੂਫੀ ਦਰਵੇਸ਼ ਭਾਬਾ ਫਰੀਦ ਜੀ ਨੇ ਵੀ ਪੰਜਾਬ ਦੇ ਜਨ ਮਨਸ਼ ਤੱਕ ਆਪਣੀ ਸਿੱਖੀ ਪਹੁੰਚ ਬਣਾਉਣ ਲਈ ਆਪਣੇ ਸ਼ਲੋਕ ਅਤੇ ਗੁਰ ਸ਼ਬਦ, ਮਾਖਿਊਂ ਮਿੱਤੀ ਪੰਜਾਬੀ ਵਿਚ ਲਿਖੇ ਅਤੇ ਪੰਜਾਬੀ ਵੱਜੋਂ ਦੇ ਵੱਡੇ ਹਿੱਸੇ ਨੂੰ ਇਸਲਾਮੀ ਪਰਚਾਰ ਦੇ ਘੇਰ ਵਿਚ ਲੈ ਆਏ। ਪਰ ਉਹਨਾਂ ਨੇ ਆਪਣੀ ਪੰਜਾਬੀ ਭਾਸ਼ਾ ਵੀ ਭਾਣੀ ਲਿਖਣ ਲਈ ਅਰਬੀ ਲਿੱਪੀ ਦਾ ਹੀ ਪ੍ਰਯੋਗ ਕੀਤਾ। ਸ਼ਾਇਦ ਗੁਰਮੁਖੀ ਲਿੱਪੀ ਉਦੋਂ ਅਤੇ ਆਪਣੀ ਆਤਮ ਦੇ ਦੇਹ ਵਿਚੋਂ ਗੁਜਰ ਰਹੀ ਸੀ। ਫੇਲਕ ਪੰਜਾਬੀਆਂ ਨੂੰ ਸੁਤੰਤਰ ਜੀਵਨ ਜਿਹੜਾ ਦਾ ਪਾਠ, ਸਿਖ ਫਰੀਦ ਜੀ ਵੀ ਪਦੁਉਂਦੇ ਹਨ :

ਫਰੀਦਾ ਭਾਰਿ ਪਰਾਏ ਬੈਸਣਾ ਸਾਂਦੀ ਮੁਝੈ ਨ ਏਹਿਹ।
ਜੇ ਤੂ ਏਵੈ ਰਖਸੀ ਜੀਉ ਸਹੀਰਗੁ ਲੇਹਿਹ।

(ਆਦਿ ਗ੍ਰੰਥ, ਪੰਨਾ 1380)

ਫੇਲ ਫਰੀਦ ਜੀ ਦੀ ਭਾਣੀ ਵਿਚ ਜੀਵਨ ਪ੍ਰਤੀ ਮਿਲਦੇ ਉਸਤੂਰ ਸ਼ਬਦੀਏ ਸਦਕਾ ਹੀ ਗੁਰੂ ਨਾਨਕ ਜੀ, ਉਹਨਾਂ ਦੇ ਵਾਰਸਾਂ ਪਾਸੋਂ ਪੰਜਾਬੀ ਰਚਿਤ ਫਰੀਦ-ਭਾਣੀ, ਆਪਣੀ ਪੇਥੀ ਤੇ ਉਤਾਰ ਕੇ ਲੈ ਆਏ ਸਨ। ਇਹ ਗੁਰੂ ਨਾਨਕ ਜੀ ਦਾ ਆਪਣੀ ਭਾਸ਼ਾ ਨਾਲ ਸਨੇਹ ਸੀ, ਜੋ ਫਰੀਦ ਜੀ ਦੇ ਗੁਰਮਤਿ ਆਸ਼ੇ ਅਨੁਸਾਰ ਲਿਆਂਦੇ ਸ਼ਲੋਕ ਸ਼ਬਦ ਆਦਿ ਗ੍ਰੰਥ ਸਾਹਿਬ ਵਿਚ ਗੁਰੂ ਅਰਜਨ ਦੇਵ ਜੀ ਨੇ ਸ਼ਾਮਲ ਕਰਕੇ ਸੰਭਾਲ ਲਏ। ਗੁਰੂ ਨਾਨਕ, ਫੇਲਕ ਅਲੋਕ ਦੇਸੀ, ਭਦੇਸੀ ਬੋਲੀਆਂ ਦੇ ਜਾਪੂ ਸਨ, ਪਰ ਉਹ ਪੰਜਾਬ ਦੇ ਲੋਕਾਂ ਨੂੰ ਆਪਣੀ ਪੰਜਾਬੀ ਭੋਲੀ ਅਤੇ ਗੁਰਮੁਖੀ ਔਖਰਾਂ ਦੇ ਲਭ ਲਾਉਣ ਲਈ ਹਮੇਸ਼ਾਂ ਤਤਪਰ ਰਹਿੰਦੇ ਸਨ। ਪੰਜਾਬ ਵਿਚ ਸੰਗੀਤ ਸਗਤ ਨੂੰ ਪਰਫੁੱਲਤ ਕਰਨ ਲਈ, ਭਾਣੀ ਦੇ ਗਾਇਨ ਲਈ ਰੁਝਾਬ ਵਾਲਾ ਭਾਈ ਮਰਦਾਨਾ ਸਾਕੀ ਬਣਾਇਆ। ਆਪਣੀ ਜਾਟ ਪਹਿਚਾਣ ਕਾਦਰ ਦੇ ਸ਼ਾਇਰ ਅਤੇ ਵਾਕੀ ਜਿਉਂ ਕਰਵਾਈ। ਆਪਣੇ ਲੋਕਾਂ ਦਾ ਔਖਰਾਂ ਨਾਲ ਸਨੇਹ ਪੀਛਾ ਕਰਨ ਲਈ ਇਹਨਾਂ ਨੂੰ ਆਪਣੇ ਦੁਆਰਾ ਰਚਿਤ ਅਧਿਆਤਮਿਕ ਸਾਹਿਤ ਦੇ ਵਾਹਕ ਬਣਾਉਂਦੇ ਹਨ।

ਅਖਰੀ ਨਾਮ ਅਖਰੀ ਸਲਾਹੁ। ਅਖਰੀ ਗਿਆਨੁ ਗੀਤ ਗੁਣ ਗਾਹੁ।

ਅਖਰੀ ਲਿਖਣ ਬੋਲਣ ਭਾਣਿ। ਅਖਰਾ ਸਿਰਿ ਸੰਜੋਗੁ ਵਖਾਣਿ।

(ਆਦਿ ਗ੍ਰੰਥ, ਪੰਨਾ 4)

ਗੁਰੂ ਜੀ ਲਈ ਔਖਰਾਂ ਦਾ ਭੇਦ ਜਾਨਣਾ ਜ਼ਰੂਰੀ ਹੈ, ਭਾਵ ਵਿਚਾਰਵਾਨ ਹੋਣਾ ਅਤੇ ਜੋ ਸ਼ਬਦ ਵਿਚਾਰਨ ਤੋਂ ਹੀਏ ਹਨ, ਗੁਰੂ ਜੀ ਉਹਨਾਂ ਨੂੰ ਕਰਤੈ ਹੋਥੀ ਸਿੱਝੇ ਹਨ।

ਇਕਕਾ ਸੁਧਿ ਨ ਭੁਧਿ ਨ ਅਕਲਿ ਸਰ ਅਖਰ ਕਾ ਭੋਧਿ ਨ ਲਹੀਤਿ।

ਨਾਨਕ ਸੇ ਨਰ ਅਸਲਿ ਖਰ ਜਿ ਬਿਨੁ ਗੁਣ ਛਰਬੁ ਕਰੀਤ॥

(ਆਦਿ ਗ੍ਰੰਥ, ਪੰਨਾ 1246)

ਆਪਣੀ ਬੋਲੀ ਅਤੇ ਆਪਣਾ ਸਤਿਆਚਾਰ ਤਿਆਗ ਕੇ ਹਾਕਮਾਂ ਦੇ ਗੁਲੀਮ ਬੰਗਣ ਵਾਲਿਆਂ ਨੂੰ ਵੀ ਗੁਰੂ ਜੀ, ਧਰਮ ਤੋਂ ਬੇਮੁਖ ਹੋਣ ਦੀ ਸੰਗਿਆ ਦੇ ਰਹੇ ਹਨ। ਉਹਨਾਂ ਨੂੰ ਵੀ ਗੁਰੂ ਜੀ ਛੱਡੇ ਕਰਕੇ ਸ਼ਾਬਦਾਂ ਨਾਲ ਤਾਰਨਾ ਕਰਦੇ ਹਨ:

ਖੜੀਆ ਤ ਧਰਮੁ ਛੋੜਿਆ ਮਨੋਹ ਭਾਖਿਆ ਗਹੀ॥

(ਆਦਿ ਗ੍ਰੰਥ, ਪੰਨਾ 683)

ਘਰ ਘਰ ਮੇਰਾ ਸਭਨਾ ਜੀਆ ਬੋਲੀ ਅਵਰ ਤੁਮਾਰੀ॥

(ਆਦਿ ਗ੍ਰੰਥ, ਪੰਨਾ 1191)

ਨੀਲ ਬਸਤ੍ਰ ਨੇ ਕਪੜੇ ਪਹਿਰੇ ਤੁਕੜ ਪਠਾਈ ਅਗਨੁ ਕੀਆ॥

(ਆਦਿ ਗ੍ਰੰਥ, ਪੰਨਾ 470)

ਅਥਾਖਿਆ ਕਾ ਗੁਣਾ ਛੱਡਾ ਖਾਣਾ॥

ਚਉਕੇ ਚੂਪਰਿ ਕਿਸੈ ਨਾ ਜਾਣਾ॥

(ਆਦਿ ਗ੍ਰੰਥ, ਪੰਨਾ 472)

ਦੂਜੇ ਸਿੱਖ ਸਤਿਗੁਰੂ, ਗੁਰੂ ਅੰਗਦ ਸਾਹਿਬ ਜੀ, ਆਪ ਵੀ ਬਾਣੀਕਾਰ ਸਨ ਅਤੇ ਗੁਰੂ ਨਾਨਕ ਜੀ ਵੀ ਬਾਣੀ ਇਕ ਜਗ੍ਹਾ ਇਕੱਠੀ ਕਰਨ ਲਈ, ਪੋਥੀਆਂ ਲਿਖਵਾਈਆਂ। ਉਹਨਾਂ ਨੇ ਹੀ ਉਸ ਸਮੇਂ ਪੰਜਾਬੀ ਵਾਚਣ ਮਨਾ ਦੇ ਪੁਰਲਿਖਤ ਪੋਥੀ ਔਖਰਾਂ ਨੂੰ ਸੋਧ ਸੁਆਰ ਕੇ ਇਸ ਲਿੱਪੀ ਵਿਚ ਆਪਣੇ ਗੁਰੂ ਜੀ ਦੇ ਮੁਖਾਬਤਿਓ ਵਿਚੋਂ ਨਿਕਲੀ ਬਾਣੀ ਦਰਜ ਕਰਨ ਲਈ, ਇਸ ਨੂੰ ਗੁਰਮੁਖੀ ਲਿੱਪੀ ਦਾ ਨਾਮ ਦਿਤਾ। ਵਿਗਿਆਨਕ ਮੋਰ ਇਹ ਹੈ ਕਿ ਭਾਰਤ, ਢਾਕਾ, ਮਹਾਨਗਰੀ (ਭੋਇਆ) ਆਦਿ ਲਿੱਪੀਆਂ ਵਿਚੋਂ ਹੀ ਗੁਰਮੁਖੀ ਲਿੱਪੀ ਦਾ ਵਿਕਾਸ ਹੋਇਆ ਹੈ ਜੋ ਹਰ ਤਰ੍ਹਾਂ ਨਾਲ ਪੰਜਾਬੀ ਭਾਸ਼ਾ ਦੇ ਉਚਾਰਨ ਦੇ ਅਨੁਕੂਲ ਹੈ। ਬੋਝਕ ਪਹਿਲੇ ਦਸਾਂ ਵਿਚੋਂ ਸਾਡੇ ਛੇ ਗੁਰੂ ਸਾਹਿਬਾਨ ਬਾਣੀਕਾਰ ਸਨ, ਉਹ ਆਪਣੀ ਬਾਣੀ ਗੁਰਮੁਖੀ ਲਿੱਪੀ ਵਿਚ ਹੀ ਲਿਖਦੇ ਸਨ। ਦਸਵੇਂ ਪਾਛਾਤ ਦੇ ਸਮੇਂ ਨਾਲ ਸਬੰਧਿਤ ਚਰਚਾਵਾਂ ਦਾ ਸੰਕ੍ਰਿਤਿ ਦਸਮ ਗ੍ਰੰਥ ਸਾਹਿਬ ਅਤੇ ਸ੍ਰੀ ਸਰਬਲੋਚ ਗ੍ਰੰਥ ਆਦਿ ਸਿੱਖ ਧਾਰਮਿਕ ਸਾਹਿਤ ਵੀ ਗੁਰਮੁਖੀ ਲਿੱਪੀ ਵਿਚ ਲਿਖਿਆ ਹੈ, ਭਾਵੇਂ ਇਸ ਦੀ ਭਾਸ਼ਾ ਬਰੋਜ ਜਾਂ ਖੜੀ ਬੋਲੀ ਅਤੇ ਢਾਕਸੀ ਆਦਿਕ ਹੈ। ਸਿਹਨਾਂ ਸਤਿਗੁਰਾਂ ਦੇ ਵਲੋਂ ਜਾਣੀ ਪ੍ਰਯਾਨਾਮੇ ਸੰਗਤਾਂ ਦੇ ਨਾਮ ਮਿਲਦੇ ਹਨ, ਉਸ ਵਿਚ ਉਹਨਾਂ ਦੇ ਵਸਤਰਭਸ਼ਾ ਜਾਂ ਨਿਸ਼ਾਨ ਵੀ ਗੁਰਮੁਖੀ ਲਿੱਪੀ ਦੇ ਔਖਰਾਂ ਵਿਚੋਂ ਛਣਦੀ ਛਣੇ ਹਨ। ਅਠਾਰ੍ਹਵੀਂ ਉੱਤਰੀ ਸਦੀ ਦਾ ਬਹੁਤ ਸਾਰਾ ਹਿੰਦੂ ਜਾਂ ਸਿੱਖ ਧਾਰਮਿਕ ਸਾਹਿਤ ਜੋ ਬੋਝਕ ਬਰੋਜ ਭਾਸ਼ਾ, ਖੜੀ ਬੋਲੀ ਜਾਂ ਸਾਧ ਭਾਸ਼ਾ ਵਿਚ ਲਿਖਿਆ ਗਿਆ, ਉਸ ਦੀ ਲਿੱਪੀ ਅਸਮ ਤੋਂ ਹੋ ਗੁਰਮੁਖੀ ਹੀ ਹੁੰਦੀ ਸੀ। ਇਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਪੰਜਾਬੀ ਭਾਸ਼ਾ ਅਤੇ ਗੁਰਮੁਖੀ ਲਿੱਪੀ ਨੇ ਪੰਜਾਬ ਦੇ ਲੋਕਾਂ ਨੂੰ ਇਕ ਨਹੀਂ ਅਤੇ ਜੰਗਲੂ ਪਹਿਚਾਨ ਦਿੱਤੀ ਅਤੇ ਉਹ ਅਠਾਰ੍ਹਵੀਂ ਸਦੀ ਦਾ ਦੂਜਾ ਅੱਧ ਟੈਪਟ ਤੋਂ ਪੱਧਰਾਂ ਤੁ ਸਾਲ ਬਾਅਦ ਪੰਜਾਬ ਦੀ ਤਕਦੀਰ ਦੇ ਮਜ਼ਕ ਬਣ ਕਰੇ। ਇਹ ਗੁਰੂ ਨਾਨਕ ਅਤੇ ਉਹਨਾਂ ਦੇ ਵਾਰਿਸਾਂ ਦੁਆਰਾ ਛੇਰੇ ਸੰਗਿਆਚਾਰਕ ਇਲਕਲਾਬ ਦੀ ਵਜ੍ਹਾ ਕਰਕੇ ਹੀ ਸੀ ਜਿਸ ਵਿਚ ਭਾਸ਼ਾ ਤੇ ਲਿੱਪੀ ਦਾ ਯੋਗਦਾਨ ਨੁਮਾਇਆਂ ਸੀ। ਰਾਜ ਭਾਗ ਤੋਂ ਪਹਿਲਾਂ ਜਦੋਂ ਸਿੱਖ ਜੰਗਲਾਂ, ਪਹਾੜਾਂ ਅਤੇ ਬਲਾਂ ਵਿਚ ਰਹਿੰਦੇ ਲਈ ਮਜ਼ਬੂਰ ਸਨ ਤਾਂ ਉਹ ਗੁਰੀਲਾ ਜੰਗ ਸਮੇਂ, ਗੁਪਤ ਭਾਸ਼ਾ ਦੇ ਤੌਰ ਤੇ ਖਾਲਸਾਈ ਬੋਲੇ ਬੋਲ ਕੇ ਹਾਕਮਾਂ ਦੀਆਂ ਔਖਾਂ ਵਿਚ ਘੋਟਾ ਵੀ ਪਾਉਂਦੇ ਸਨ ਅਤੇ ਆਪਣਾ ਮਨੋਰਥ ਵੀ ਕਾਇਮ ਰੱਖਦੇ ਸਨ। ਗੁਰੂ ਕਾਲ ਅਤੇ ਸਿੱਖ ਕਾਲ ਵਿਚ ਗੁਰਬਾਣੀ, ਗੁਰਮਤਿ ਸਾਹਿਤ ਦੇ ਅਧਿਯਾਨ, ਲਿਖਣ ਅਤੇ ਪੜ੍ਹਾਓ ਪਰਸਾਰ ਲਈ, ਵੱਖ ਵੱਖ ਇਲਾਕਿਆਂ ਵਿਚ ਕਈ ਟਕਸਾਲਾਂ ਕਾਇਮ ਹੋਈਆਂ, ਜਿਥੋਂ ਦੇ ਪੜ੍ਹੇ ਗਿਆਨੀ ਪਦ ਨਾਲ ਨਿਵਾਝੇ ਜਾਂਦੇ।

ਵਰਤਮਾਨ ਹਿੰਦੁਸਤਾਨ (ਮਾਜਕ) ਲਈ ਦਿੱਲੀ-16

ਪੰਜਾਬ ਤੇ 1849 ਈ. ਵਿਚ ਅੰਗਰੇਜ਼ਾਂ ਦਾ ਕਬਜ਼ਾ ਹੁੰਦਿਆਂ ਹੀ, ਉਹਨਾਂ ਨੇ ਸਿੱਖਿਆ ਦੇ ਪੁਰਾਣੇ ਕੇਂਦਰ, ਮਕਤਬ, ਧਰਮਸ਼ਾਲਾਵਾਂ ਆਦਿ ਸਿੱਧੇ ਟੋਏ ਵੰਗ ਨਾਲ ਕੱਟ ਕਰਵਾ ਦਿਤੇ। ਮੋਹਾਰਜਾ ਰਣਜੀਤ ਸਿੰਘ ਦੇ ਰਾਜ ਸਮੇਂ, ਰਾਜ ਭਾਗ ਤਾਂ ਪਿਛਲੇ ਸੌਤ ਅੱਠ ਸੌ ਸਾਲ ਤੋਂ ਚੱਲੀ ਆਉਂਦੀ ਢਾਕਸੀ ਹੀ ਰਹੀ। ਮਹਾਰਾਜਾ ਵਲੋਂ ਇਤਿਹਾਸਿਕ ਗੁਰਦੁਆਰਿਆਂ ਦੇ ਨਾਮ ਵੰਡੀਆਂ ਜਾਯੋਗਾਂ ਲਾਈਆਂ ਜਾਣ ਕਾਰਨ, ਇੰਝੇ ਪੰਜਾਬੀ ਭਾਸ਼ਾ, ਗੁਰਮੁਖੀ ਔਖਰਾਂ ਵਿਚ ਪੜ੍ਹਨ ਦੇ ਉਦੇਸ਼ ਪਰਬੰਧ ਸਨ। ਸ਼ਿਵਦੁਆਲਿਆਂ ਵਿਚ ਹਿੰਦੂ ਧਰਮ ਗ੍ਰੰਥ, ਮਕਤਬਾਂ ਵਿਚ ਇਸਲਾਮੀ ਸਾਹਿਤ ਪੜ੍ਹਨ ਪੜ੍ਹਾਉਣ ਦੇ ਅਤੇ ਸੋਧਗੁਤ, ਅਰਬੀ, ਢਾਕਸੀ ਲਿਖਣ ਦੇ ਵੀ ਕੇਂਦਰ ਮਿਲਦੇ ਸਨ।

ਪੰਜਾਬ ਦੇ ਲੋਕਾਂ ਵਿਚੋਂ ਉਹਨਾਂ ਦੀ ਵੱਖਰੀ ਪਹਿਚਾਨ ਖਤਮ ਕਰਨ ਲਈ, ਕੰਪਨੀ ਸਰਕਾਰ ਨੇ ਪੰਜਾਬੀ ਭਾਸ਼ਾ ਪੜ੍ਹਨ ਪੜ੍ਹਾਉਣ ਦੇ ਉਪਰਾਲਿਆਂ ਨੂੰ ਢਾਹ ਲਾਉਣੀ ਸ਼ੁਰੂ ਕੀਤੀ। ਹੋਰੀ ਹੋਰੀ ਸਰਕਾਰੀ ਛੇਤੂਖੀ ਜਾਂ ਪਿੰਡੀਛੇਰੀ ਦੇ ਚੱਲਦਿਆਂ, ਵਿਦਿਆ ਦੇ ਦੋਸੀ ਕੇਂਦਰ ਬੰਦ ਹੋ ਗਏ। ਸਰਕਾਰ ਦੁਆਰਾ ਖੋਲ੍ਹੇ ਸਕੂਲਾਂ, ਢਾਕਸਾਂ ਵਿਚ ਸਾਢਾ ਛੋਰ, ਅੰਗਰੇਜ਼ੀ ਢਾਕਸੀ ਜਾਂ ਉਰਦੂ ਦੀ ਪੜ੍ਹਾਈ ਤੇ ਹੀ ਹੁੰਦਾ ਸੀ। ਜਿਸ 'ਕਾਇਦਾ-ਏ-ਨੂਰ' ਦੁਆਰਾ ਪੰਜਾਬ ਵਿਚ ਦੋਸੀ ਬੋਲੀਆਂ ਪੜ੍ਹਾਈਆਂ ਜਾਂਦੀਆਂ ਸਨ, ਉਸਨੂੰ ਨਹੀਂ ਸਰਕਾਰ ਨੇ ਨਾਂ ਮਿਲਣ ਜ਼ਬਤ ਕੀਤਾ ਸਗੋਂ ਇਸ ਲਈ ਲੋਕਾਂ ਨੂੰ ਪ੍ਰੋਤਸਾਹਿਤ ਕੀਤਾ। ਜੋ ਛੋਟੀ ਨਸ਼ਾਇਨ ਹਥਿਆਰ ਬਰਛੀ ਤਲਾਸ਼, ਗੰਡਾਸਾ ਸਰਕਾਰ ਨੂੰ ਦੇਵੇ ਤਾਂ ਉਸਨੂੰ ਛੇ ਅਨੇ ਇਨਾਮ ਅਤੇ 'ਕਾਇਦਾ-ਏ-ਨੂਰ' ਦੇਣ ਵਾਲੇ ਨੂੰ ਚੰਦਾਂ ਅਨੇ ਇਨਾਮ ਸੀ। ਅੰਗਰੇਜ਼ ਸਰਕਾਰ ਨੇ ਪੰਜਾਬ ਵਿਚ ਪੱਕੇ ਪੋਥੀ ਹੁੰਦਿਆਂ ਹੀ ਦਮਨ ਢੋਰ ਹੋਰ ਤੋਰ ਕਰ ਦਿਤਾ। ਗਿਆਨ ਵਿਗਿਆਨ ਦਾ ਪੁਰਾਣਾ ਢਾਂਚਾ ਤੋੜ ਦਿੱਤਾ, ਨਵਾਂ ਪੁਰਾ ਛਣਦਿਆਂ ਨਾ। ਇਸ ਛੇਰੇਨੀ ਅਤੇ ਛਣਪਾਟਾ ਵਿਚੋਂ ਸਤਿਗੁਰੂ ਰਾਮ ਸਿੰਘ ਜੀ ਦੀ ਅਛਾਈ ਹੋਣ 12 ਅਪ੍ਰੈਲ 1857 ਤੋਂ ਪੰਜਾਬ ਵਿਚ ਢੋਰ ਅਛਾਈ ਲਈ, ਇਕ ਵੰਡੀ ਲੋਕ ਲਹਿਰ ਛੁਕਾ ਲਹਿਰ ਢੋਰੀ। ਗੁਰਿਆਂ ਦੇ ਸਿਆਸੀ ਨਿਸ਼ਾਨੇ ਤੋਂ ਅੰਗਰੇਜ਼ ਸਰਕਾਰ ਬੰਬ ਉੱਠੀ। ਸਤਿਗੁਰੂ ਰਾਮ ਸਿੰਘ ਜੀ ਨੂੰ ਢੋਰ ਬਦਰ ਕਰਕੇ ਚੰਗੂਨ ਛੋਸ ਦਿੱਤਾ ਗਿਆ। ਪਰਮੁੱਖ ਲੁਕੇ ਵੀ ਜਲਾਵਤਨ ਹੋਏ। ਸ਼ਹੀਦੀਆਂ, ਸਾਇਦਾਦ ਚਰਤੀਆਂ, ਨਸ਼ਾਬੰਦੀਆਂ, ਪਾਬੰਦੀਆਂ, ਗੁਰਿਆਂ ਦੀ ਹੋਰੀ ਬਣ ਗਈਆਂ।

ਸਤਿਗੁਰੂ ਰਾਮ ਸਿੰਘ ਜੀ ਬੰਗੂਨ ਜਿਹਨ ਤੋਂ ਆਪਣੇ ਪੈਰੋਕਾਰਾਂ ਨਾਲ ਪ੍ਰਯਾਨਾਮਿਆਂ ਦੁਆਰਾ ਸੰਪਰਕ ਰੱਖ ਰਹੇ ਸਨ। ਇਹਨਾਂ ਵਿਚ ਅਨੇਕ ਢਾਂਚਾਂ ਤੇ ਆਪਣੀ ਭਾਸ਼ਾ ਅਤੇ ਇਸਦੀ ਲਿੱਪੀ ਲਈ ਸਤਿਗੁਰੂ ਜੀ ਦੀਆਂ ਚਿੰਤਾਵਾਂ ਪ੍ਰਗਟ ਹੁੰਦੀਆਂ ਰਹੀਆਂ। ਅੰਗਰੇਜ਼ ਕੁਰਿਆਂ ਨੂੰ ਗੁਰਬਾਣੀ ਦੇ ਪਾਠ ਦੇ ਢੋਰ ਨਹੀਂ ਪਾਉਣ ਦਿੱਤੇ। ਸਤਿਗੁਰੂ ਜੀ ਇਸ ਵੰਗਾਭ ਨੂੰ ਪਰਚਾਨ ਕਰਦਿਆਂ, ਰਾਜ ਮਾਈ ਬਾਣੀ ਲਈ, ਗੁਰਮੁਖੀ ਔਖਰ ਪੜ੍ਹਨੇ ਲਾਜ਼ਮੀ ਕਰਾਰ ਦਿੰਦੇ ਹਨ ਤਾਂ ਸਿ ਹਰ ਕੁਝ ਗੁਰੂ ਗ੍ਰੰਥ ਸਾਹਿਬ ਦਾ ਪਾਠ ਕਰਕੇ, ਸਰਕਾਰੀ ਅਦੇਬ ਦੀਆਂ ਢੋਰੀਆਂ ਉੱਛਾ ਸੋਝੇ। ਜਿਹੜੇ ਸਿੱਖ ਆਪ ਨੂੰ ਲਿਖਦੇ ਹਨ ਕਿ ਔਖਰ ਪੜ੍ਹਨੇ ਔਖੇ ਹਨ, ਉਹਨਾਂ ਨੂੰ ਲੁਕਤੀ ਪੁਰਚਕ, ਗੁਰੂ ਗੋਬਿੰਦ ਸਿੰਘ ਜੀ ਦੇ ਜਮੇਂ ਦੀ ਸਾਖੀ ਲੁਕਾਏ, ਔਖਰ ਪੜ੍ਹਨ ਦੀ ਤਾਕੀਦ ਕਰਦੇ ਹਨ :

“ਰੋਰ ਇਕ ਸਿੱਖ ਨੇ ਐਸਾ ਲਿਖਾ ਹੈ ਮੇਰੇ ਤੇ ਬਾਣੀ ਕੰਠ ਨਹੀਂ ਹੁੰਦੀ। ਗੁਰੂ ਜੀ ਨੇ ਵੀ ਹੁਕਮ, ਦਿਤਾ ਸੀ ਅਖਰ ਪੜ੍ਹਨੇ ਦਾ। ਸੇ ਇਕ ਸਿੱਖ ਨੇ ਅਰਜ ਕੀਤੀ ਗੁਰੂ ਜੀ ਮੇਰੇ ਤੇ ਅਖਰ ਨਹੀਂ ਪੜ੍ਹ ਹੁੰਦੇ, ਮੈਨੂੰ ਆਉਂਦੇ ਨਹੀਂ। ਗੁਰੂ ਜੀ ਨੇ ਕਹਾ ਆਛਾ ਸਿਖਾ ਤੂ ਢੇਸ ਜਗਾ ਇਕ ਪਥਰ ਹਮੇਸਾ ਸਿਟ ਜਾਇਆ ਕਰ, ਤਾਂ ਉਹ ਸਿੱਖ ਲਗਾ ਇਕ ਪਥਰ ਹਮੇਸਾ ਸਿਟਣ ਤਾਂ ਪਥਰਾਂ ਦਾ ਢੇਰ ਲਗ ਗਇਆ। ਤਾਂ ਗੁਰੂ ਜੀ ਨੇ ਕਿਹਾ ਇਕ ਇਕ ਅਖਰੁ ਸਿਧੇ ਜੇ ਹਮੇਸਾ ਤਾਂ ਅਖਰ ਸਿਧੇ। ਪਥਰਾਂ ਦੇ ਸਿਟਣ ਤੇ ਟੋਝਾ ਢੇਰ ਲਗ ਗਇਆ, ਜੇ ਅਜੇ ਤੈਨੂੰ ਆਉਂਦੇ ਨਹੀਂ ਤਾਂ ਆਦਿ ਜਾਣਕੇ। ਤਾਂ ਉਹ ਸਿੱਖ ਹੁਕਮ ਮੰਨਕੇ ਅਖਰ ਪੜ੍ਹਨ ਲਗ ਗਇਆ, ਢੇਰ ਅਖਰ ਪੜ੍ਹ ਗਇਆ। ਸੇ

8

ਅਕਤੂਬਰ, 2019

ਖਾਲਸਾ ਜੀ ਜੇ ਇਕ ਦੁਇ ਤੁਕਾ ਨਿਤ ਕੰਨ ਕਰਨਗੇ, ਬਹੁਤ ਬਾਣੀ ਕੰਨ ਹੋ ਜਾਉਗੀ, ਸਤਿ ਕਰਕੇ ਮੰਨਣਾ।"

- ਸ੍ਰ. ਜਸਵਿੰਦਰ ਸਿੰਘ

ਗੁਰਮਤਾਮ ਨੰ: 3, ਪਹਿਲੀ ਛਾਪ, ਸਫਾ 115-17
ਸਭ ਨੂੰ ਕੁੜੀ ਮੁੰਡੇ ਨੂੰ ਅਖਰ ਪੜਾਇ ਦੇਣੇ ਗੁਰਮੁਖੀ।

(ਗੁਰਮਤਾਮ ਨੰ: 12, ਸਫਾ 199)

ਲਤਕਿਆ ਤੇ ਬੀਬੀਆਂ ਨੂੰ ਅਖਰ ਪੜਾ ਦੇਣ ਸਭਨਾ ਨੂੰ, ਅਰ ਆਪੇ ਆਪਣੇ ਘਰ ਸੈ ਤੋਕ ਭੀ ਗੁੰਬ ਸਾਹਿਬ ਦੇ ਪਾਉਣੇ।

(ਗੁਰਮਤਾਮ ਨੰ: 14, ਸਫਾ 215)

ਪਿਛਾ ਰਾਤ ਇਸ਼ਨਾਨ ਤੇ ਨਟਕੇ ਨਟਕੀਆ ਨੂੰ ਅਖਰ ਪੜ੍ਹਾ ਦੇਣੇ ਅਰ ਜਥਾ ਸਕਤ ਸੇਵਾ ਬੀ ਕਰਨੀ ਅਨ ਬਸਤੂ ਦੀ ਨੈਤਮਾਨ ਦੀ, ਚਾਹੇ ਕਿਸੇ ਗੁੰਬ ਦਾ ਹੋਵੇ, ਚਾਹੇ ਨਿਦਕ ਬੀ ਹੋਵੇ।

(ਗੁਰਮਤਾਮ ਨੰ: 16, ਪੰਨਾ 228)

ਅਰ ਬੀਬੀ ਨੰਦਾ ਨਟਕੀਆ ਨੂੰ, ਬਹੁਆ ਨੂੰ ਬੀ ਅਖਰ ਪੜਾ ਦੇਣੇ, ਬਾਣੀ ਕੰਨ ਕਰਾ ਦੇਣੀ, ਅਰ ਪਿਛਲੀ ਰਾਤ ਸਭੀ ਇਸ਼ਨਾਨ ਕਰਕੇ ਭਜਨ ਕੀਤਾ ਕਰੋ।

(ਗੁਰਮਤਾਮ ਨੰ: 17, ਪੰਨਾ 242)

ਅਰ ਲੜਕੇ ਨਟਕੀਆ ਨੂੰ ਅਖਰ ਪੜਾਵੇ ਪਹਿਲਾ ਹੋਣ ਆਉਂਦੀ ਦੇ ਨਾਲ।

(ਗੁਰਮਤਾਮ ਨੰ: 22, ਪੰਨਾ 270)

ਸਾਰੇ ਵੀ ਬਾਣੀ ਕੰਨ ਕਰਨ, ਅਰ ਜਜਨੇ ਮਰਦਾਨੇ ਕੁੜੀ ਮੁੰਡੇ ਤੇ ਲਾਕੇ ਕੁੜੀਆ ਮੁੰਡਿਆ ਨੂੰ ਅਖਰ ਪੜਾਇ ਦੇਣ ਅਰ ਭਜਨ ਕਰਦੇ ਬਹਿਣਾ, ਛਡ ਨਾ ਦੇਣਾ ਕਿਤੇ।

(ਗੁਰਮਤਾਮ ਨੰ: 24, ਪੰਨਾ 282)

ਅਰੁ ਲੜਕੇ ਨਟਕੀਆ ਕੇ, ਸਭ ਕੇ ਅਖਰ ਪੜਾ ਦੇਣ ਨਾਲੇ ਬਾਣੀ ਕੰਨ ਕਰਾਉਣੀ ਬਾਨਿਆ ਦੇ।

(ਗੁਰਮਤਾਮ ਨੰ: 28, ਪੰਨਾ 294)

ਅਰੁ ਨਟਕੇ ਨਟਕੀਆ ਨੂੰ ਅਖਰ ਪੜਾ ਦੇਣ। ਸਭੇ ਸਿੱਖ ਰਾਤ ਨੂੰ ਇਕਠੇ ਹੋਕੇ ਬਾਣੀ ਕੰਨ ਕੀਤਾ ਕਰੋ ਹਮੇਸ਼ਾ। ਮਾਈ ਬੀਬੀ ਸਭ ਨੇ ਬਾਣੀ ਕੰਨ ਜਰੂਰ ਕਰਨੀ।

(ਗੁਰਮਤਾਮ ਨੰ: 34, ਪੰਨਾ 327)

ਮੇਹਰ ਸਿੱਖ ਤੂ ਅਖਦਾ ਮੇਰੇ ਬਾਣੀ ਕੰਨ ਨਹੀਂ ਹੁੰਦੀ, ਸੇ ਕਿਉਂ ਨਹੀਂ ਹੁੰਦੀ? ਜੇ ਦੇ ਤੁਕਾ ਨਿਤ ਕਰੇ ਤਾਂ ਬੀ ਬਹੁਤ ਕੰਨ ਹੋਇ ਜਾਣੀ ਹੈ। ਬਾਣੀ ਕੰਨ ਕਰਨ ਤੇ ਅਰ ਪੜਨ ਤੇ ਅਵਸ ਨ ਕਰ, ਸੁਣਾ ਬਸਤਾ ਹੈ ਹੁਣ ਤਾ ਤੇਰੀ।

(ਗੁਰਮਤਾਮ ਨੰ: 34, ਪੰਨਾ 333)

ਅਖਰ ਬੀ ਨਟਕੇ ਬੀਬੀਆਂ ਨੂੰ ਜਰੂਰ ਪੜਾਉਣੇ।

(ਗੁਰਮਤਾਮ ਨੰ: 41, ਪੰਨਾ 391)

ਹੋਰ ਹਰਿਦਾਸ ਤਾ ਅਖਰ ਅਛੇ ਲਿਖਦੇ ਹੈ ਮੰਡੇ, ਅਜੇ ਹਰਿਦਾਸ ਦੀ ਤਰ੍ਹਾਂ ਨਹੀਂ ਲਿਖਣੀ ਆਈ। ਖਰ ਸਾਰ ਬਹੁਤ ਲਿਖਿਆ ਕਰੇ।

(ਗੁਰਮਤਾਮ ਨੰ: 56, ਪੰਨਾ 446)

ਅਰ ਤੂ (ਸੂਬਾ ਸੁੱਧ ਸਿੱਖ, ਮਹੇਰ ਜਿਲਾ ਅੰਬਾਲਾ) ਫੂਲਾ ਸਿੱਖ ਦੀ ਧੀ (ਸੁੱਧ ਸਿੱਖ ਦੀ ਪੜਨੀ) ਨੂੰ ਅਛੀ ਤਰਾ ਅਖਰ ਪੜਾਇ ਦੇਣੀ।

(ਗੁਰਮਤਾਮ ਨੰ: 49, ਪੰਨਾ 467)

ਹੋਰ ਬਸੰਤ ਸਿੱਖ (ਸਤਿਗੁਰੂ ਰਾਮ ਸਿੱਖ ਦਾ ਦੋਹਿਤਾ), ਕੁੜੀ ਨੰਦਾ (ਬਸੰਤ ਸਿੱਖ ਦੀ ਮਾਤਾ) ਨੇ ਲਿਖਾ ਹੈ ਮੁੰਡੇ ਮੇਰੇ ਆਖੇ ਨਹੀਂ ਲਗਦੇ। ਨਾ ਪੋਥੀ ਪੜਦੇ ਹੈ ਨਾ ਗੁੰਬ ਸਾਹਿਬ ਪੜਦੇ ਹਨ।

(ਗੁਰਮਤਾਮ ਨੰ: 63, ਪੰਨਾ 516-17)

ਤੇ ਬੀਬੀ ਨੰਦਾ ਤੇ ਉਨੀ ਕੇ ਕਹਿਣਾ ਕਿ ਪੰਜ ਗੁੰਬ ਪੜਿਆ ਕਰਨ ਹਮੇਸ਼ਾ, ਨਾਲੇ ਬਸੰਤ ਸਿੱਖ ਹੋਰਾਂ ਕੇ (ਤਿੰਨਾਂ ਦੋਹਿਤਿਆਂ ਨੂੰ) ਅਖਰ ਪੜਾ ਦੇਵਨ ਤੇ ਨਾਲੇ ਬਾਣੀ ਕੰਨ ਕਰਵਾ ਦੇਵਨੀ।

(ਗੁਰਮਤਾਮ ਨੰ: 64, ਪੰਨਾ 534)

ਸ੍ਰੀ ਸਤਿਗੁਰੂ ਰਾਮ ਸਿੱਖ ਜੀ ਬਸਤੀਵਾਦ ਅਤੇ ਸਮੰਤਵਾਦ ਵਿਰੋਧੀ ਵਿਚਾਰਾਂ ਦਾ ਪ੍ਰਗਟਾਵਾ ਕਰਨ ਵਾਲੇ, ਆਪਣੇ 65 ਗੁਰਮਤਾਮਾਂ ਵਿਚੋਂ 15 ਵਿਚ, ਪੰਜਾਬੀ ਭਾਸ਼ਾ ਨੂੰ ਗੁਰਮੁਖੀ ਅੱਖਰਾਂ ਵਿਚ ਲਿਖਣ ਪੜ੍ਹਨ ਦੀ ਸਿੱਖਿਆ, ਹਰ ਮਾਈ ਬਾਈ, ਬੁੱਢੇ ਬਾਲੇ ਲਈ ਆਪਣੇ ਧਰਮ ਦੇ ਲਾਭਮਈ ਅੰਗ ਵਜੋਂ ਪਰਚਾਰਦੇ ਹਨ। ਬਹੁਤ ਸਾਰੇ ਨਾਮਧਾਰੀ ਜਿਸਤੇ ਅੱਖਰ ਗਿਆਨ ਤੋਂ ਕੋਰੇ ਕਹਿ ਕਦੇ ਹਨ। ਨਿਤਨੇਮ ਦੀਆਂ ਬਾਣੀਆਂ ਸੁਣ ਸੁਣ ਕੇ ਉਹਨਾਂ ਵੀ ਕੰਨ ਕਰ ਲਈਆਂ ਸਨ। ਇਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਉਹ ਗੁਰਮਤਿ, ਭਗਤੀ ਅਤੇ ਸੁਫੀ ਸਾਹਿਤ ਦੇ ਜਾਣੂ ਹੋਕੇ, ਆਪਣੇ ਸੱਭਿਆਚਾਰਕ ਵਿਰਸੇ ਤੋਂ ਲਾਭਵੰਤ ਹੋਏ। ਬਾਈ ਸੰਤੋਖ ਸਿੱਖ ਬਾਹੋਵਾਲ (1845-1909 ਈ.) ਸਮਕਾਲੀ ਨਾਮਧਾਰੀ ਇਤਿਹਾਸ ਲੇਖਕ ਲਿਖਦਾ ਹੈ ਕਿ ਬੋਝਕ ਉਹ ਬੁਜ ਭਾਸ਼ਾ ਵਿਚ ਚੰਗੀ ਕਵਿਤਾ ਲਿਖ ਸਕਦਾ ਹੈ, ਪਰ ਉਸਨੇ ਪੰਜਾਬੀ ਵਾਰਤਕ ਨੂੰ ਆਪਣੀ ਲਿਖਤ ਦਾ ਮਾਧਿਅਮ ਬਣਾਇਆ ਹੈ।

"ਇਸ ਗੁੰਬ ਦੀ ਕਵਤਾ ਨਹੀਂ ਕਰਨੀ ਕਿਉਂਕਿ ਗੁਰਮਤਾਮੇ ਜੇ ਆਏ ਹੈਂ ਸੇ ਪੰਜਾਬੀ ਬੋਲੀ ਵਿਚ ਲਿਖ ਭੇਜੇ ਹੈਂ। ਤਾਂਤੇ ਜਾਣਿਆ ਸੇ ਗੁਰੂ ਬਾਬੂਕੋਂ ਕੀ ਬਾਣੀ ਪੰਜਾਬੀ ਬੋਲੀ ਵਿਚ ਹੋਵੇਗੀ ਕਿਉਂਕਿ ਦੇਸਾਂ ਪ੍ਰਦੇਸਾਂ ਮੇਂ ਜਾਣੀ ਹੈ। ਇਹ ਬਾਣੀ ਪੰਜਾਬੀ ਸਿੱਖ ਜਾਣਨਗੇ। ਕਵਤਾ ਪਹਿਲ ਚਾਂ ਅਜਾਣ ਨੂੰ ਪੜ੍ਹਨੀ ਨਹੀਂ ਔਂਦੀ ਹੈ, ਜੇ ਪੜ੍ਹੇ ਭੀ ਤਾਂ ਅਰਥ ਨਹੀਂ ਸਮਝ ਜਾਂਦੇ ਹੈ। ਇਹ ਪੰਜਾਬੀ ਬੋਲੀ ਸਰਬ ਪੜ੍ਹ ਨੈਣਗੇ।"

(ਸਤਿਗੁਰੂ ਗਿਲਾਸ, ਭਾਗ ਪਹਿਲਾ

(ਸ੍ਰ. ਜਸਵਿੰਦਰ ਸਿੰਘ), ਸਫਾ 26)

ਸਤਿਗੁਰੂ ਰਾਮ ਸਿੱਖ ਜੀ ਨੇ ਆਪਣੇ ਪੰਜਾਬ ਨਿਵਾਸ ਦੇ ਮਗਰਲੇ ਸਾਲਾਂ ਵਿਚ, ਲਾਹੌਰ ਦੇ ਇਕ ਕੁਛੇ ਦੀਵਾਨ ਕੁਣਾ ਸਿੱਖ ਹੋਰਾਂ ਤੋਂ ਉਹਨਾਂ ਦੇ ਛਾਪੇ ਖਾਨੇ ਵਿਚੋਂ, ਆਦਿ ਗੁੰਬ ਸਾਹਿਬ ਦੀਆਂ ਬੀਤਾਂ ਅਤੇ ਹੋਰ ਗੁਰਬਾਣੀ ਦੇ ਗੁਣਕਿਆਂ ਨੂੰ ਪਹਿਲੀ ਵਾਰ ਛਾਪੇ ਦਾ ਜਾਮ ਪੁਆਇਆ। ਇਸ ਤੋਂ ਪਹਿਲਾਂ ਸੂਬਾ ਗੁਰਮਤਾ ਸਿੱਖ ਪਿੱਥੇ ਵਾਲਿਆਂ ਦੀ ਅਨੁਆਈ ਹੋਣ, ਸ੍ਰੀ ਭੈਣੀ ਸਾਹਿਬ ਵਿਖੇ ਗੁਰਬਾਣੀ ਪੋਥੀਆਂ ਅਤੇ ਆਦਿ ਗੁਰੂ ਗ੍ਰੰਥ ਸਾਹਿਬ ਦੇ ਹੋਰਾਂ ਨਾਲ ਲਿਖਣ ਦਾ ਕਾਰਜ ਕੀਤਾ ਜਾਂਦਾ ਸੀ। ਮਾਈਸਰ ਖਾਨੇ ਦੇ ਨਾਮਧਾਰੀ ਭੇਰੇ ਵਿਚ, ਬਾਈ ਮਨੀ ਸਿੱਖ ਅਤੇ ਹੋਰ ਕੁਛੇ ਪੋਥੀਆਂ ਅਤੇ ਗੁੰਬ ਸਾਹਿਬ ਲਿਖਣ ਦਾ ਕਾਰਜ ਕਰਦੇ ਸਨ। ਇਉਂ ਸਤਿਗੁਰੂ ਰਾਮ ਸਿੱਖ ਜੀ ਦੇ ਹੁਕਮ ਅਨੁਸਾਰ ਹਰ ਕੁਛ ਵੱਸੋਂ ਵਾਲੇ ਪਿੰਡ, ਸ਼ਹਿਰ ਵੀ ਧਰਮਦਾਰ ਵਿਚ, ਪੰਜਾਬੀ ਭਾਸ਼ਾ ਅਤੇ ਗੁਰਮੁਖੀ ਅੱਖਰਾਂ ਦੇ ਲਿਖਣ ਪੜ੍ਹਣ ਦੀ ਸਿੱਖਿਆ ਦਿਤੀ ਜਾਂਦੀ ਸੀ। ਸਤਿਗੁਰੂ ਜੀ ਦੇ ਨਿਰੁਵਾਸਨ ਬਾਅਦ ਉਹਨਾਂ ਦੇ ਛੋਟੇ ਬਾਈ, ਗੁਰੂ ਹਰੀ ਸਿੱਖ ਜੀ ਕੁਛਾ ਮੁਖੀ ਬਣੇ ਸਨ। ਉਹ ਬਰਖਪਨ ਵਿਚ ਖਰੇਕੇ ਵਿਹਾਰ ਕਾਰ ਦੇ ਭਾਗ ਸਦਕਾ, ਪੜ੍ਹ ਨਾ ਸੱਕੇ। ਸਤਿਗੁਰੂ ਜੀ ਨੇ ਉਹਨਾਂ ਨੂੰ ਹੰਗੂਨ ਤੋਂ ਹੁਕਮ ਭੇਜਿਆ ਕਿ ਸੂਬਾ ਗੋਪਾਲ ਸਿੱਖ ਜੀ ਭੈਣੀ ਸਾਹਿਬ ਦੇ ਭੋਰਾ ਪ੍ਰਬੰਧਕ ਸਨ, ਉਹਨਾਂ ਤੋਂ ਪੰਜਾਬੀ ਪੜ੍ਹਨੀ ਲਿਖਣੀ ਸਿੱਖ ਕੇ, ਗੁਰਬਾਣੀ ਦੇ ਪਾਠੀ ਬਣੇ। ਅਧਕੁ ਉਮਰ ਪਾਰ ਕਰਕੇ ਅੱਖਰ ਗਿਆਨ ਹਾਸਲ ਕਰਨ ਵਾਲੇ, ਗੁਰੂ ਹਰੀ ਸਿੱਖ ਬਾਅਦ ਵਿਚ ਰਰ ਰੋਜ 25-50 ਪੰਤਰੇ ਸ੍ਰੀ ਆਦਿ ਗੁੰਬ ਸਾਹਿਬ ਦਾ ਪਾਠ, ਨਿਯਮਿਤ ਕਰਦੇ। ਗੁਰੂ ਹਰੀ ਸਿੱਖ ਜੀ ਦੇ ਸਮੇਂ ਸਤਿਗੁਰੂ ਰਾਮ ਸਿੱਖ ਜੀ ਦੀ ਤਾਲ ਲਈ ਕੁਛੇ ਸਿੱਖ ਪੰਜਾਬੀ ਵਿਚ ਦਰਖਾਸਤਾਂ ਅੰਗਰੇਜ਼ ਅਫਸਰਾਂ ਨੂੰ ਪੇਸ਼ ਕਰਦੇ। ਅਫਸਰਾਂ ਵੱਲੋਂ ਇਹ ਦਰਖਾਸਤਾਂ ਵਾਪਿਸ ਪੜਨ ਤੇ ਸਰਕਾਰੀ ਭਾਸ਼ਾ ਵਿਚ ਲਿਖਾਈਆਂ ਜਾਂਦੀਆਂ ਸਨ। ਗੁਰੂ ਹਰੀ ਸਿੱਖ ਜੀ ਦੇ

ਸਮੇਂ ਸੰਤੋਖ ਸਿੰਘ ਬਾਹੋਵਾਲ, ਪਿਆਨ ਸਿੰਘ ਕਾਦਰਾਬਾਦੀ, ਨਿਹਾਲ ਸਿੰਘ, ਚੰਦਾ ਸਿੰਘ ਭੱਬਰ, ਗਿਆਨੀ ਕਾਹਲਾ ਸਿੰਘ ਨੱਗਲ ਪ੍ਰਮੁੱਖ ਪੰਜਾਬੀ ਲੇਖਕ ਤੇ ਕਵੀ ਸਨ ਜਿਹਨਾਂ ਦੀਆਂ ਰਚਨਾਵਾਂ ਵਿਚ, ਸਮਕਾਲੀ ਕੂੜਾ ਸਾਹਿਤ, ਇਤਿਹਾਸ ਦੀਆਂ ਵੰਨਗੀਆਂ ਮਿਲਦੀਆਂ ਹਨ।

ਸਤਿਗੁਰੂ ਪਰਤਪ ਸਿੰਘ ਜੀ ਨੇ ਪੰਜਾਬੀ ਦਾ ਐਕਸ ਗਿਆਨ ਭਾਈ ਪਿਆਨ ਸਿੰਘ ਕਾਦਰਾਬਾਦੀ ਅਤੇ ਸੰਤੋਖ ਸਿੰਘ ਬਾਹੋਵਾਲ ਤੋਂ ਲਿਆ। ਉਹ ਗੁਰਬਾਣੀ, ਗੁਰਮਤਿ ਸਾਹਿਤ ਅਤੇ ਪੈਰਾਫਿਕ ਸਾਹਿਤ ਦੇ ਵੱਡੇ ਜਾਣੂ ਸਨ। ਉਹਨਾਂ ਦੇਸ਼ ਬਣਵਾਰੇ ਤੋਂ ਕੂੜਾ ਸਮੇਂ ਬਾਅਦ, ਪੰਜਾਬੀ ਭਾਸ਼ਾ ਦੇ ਪਰਚਾਰ ਪਰਸਾਰ ਲਈ ਇਹ ਆਦੇਸ਼ ਦਿੱਤਾ ਕਿ ਉਹ ਉਸ ਲੜਕੇ ਅਤੇ ਲੜਕੀ ਦੇ ਅਨੰਦ ਕਾਰਜ ਦੀ ਮਨਜ਼ੂਰੀ ਦੇਣਗੇ ਜੇ ਪੰਜ ਗ੍ਰੰਥੀ ਪੋਥੀ ਦਾ ਪਾਠ ਕਰ ਸਕਦੇ ਹੋਣਗੇ। ਆਪ ਜੀ ਦੀ ਸਰਪ੍ਰਸਤੀ ਵਿਚ ਰੋਜ਼ਾਨਾ ਕੂੜਾ ਅਤੇ ਹਫਤੇ ਵਾਰ ਸਤਿਜੁਗ ਸਿਰੋ ਪੱਤਰ ਸ਼ੁਰੂ ਹੋਏ ਜਿਸ ਨਾਲ ਗਦਰ ਲਹਿਰ ਦੇ ਪੰਜਾਬੀ ਪਰਚਿਆਂ ਤੋਂ ਬਾਅਦ ਦੇਸ਼ ਭਰਤ ਪੱਤਰਕਾਰੀ ਵਿਚ ਨਵੀਆਂ ਪੈੜਾਂ ਪਈਆਂ। "ਸਤਿਜੁਗ" ਆਪਣੀ ਪਹਿਲੀ ਸ਼ਤਾਬਦੀ ਮਨਾਉਣ ਵਾਲਾ ਯਾਦਿਦ ਇੱਕੋ ਇੱਕ ਪੰਜਾਬੀ ਪਰਚਾ ਹੋਵੇ। ਸ਼੍ਰੀ ਭੈਣੀ ਸਾਹਿਬ ਵਿਚ ਰਾਮ ਹਰੀ ਵਿਦਿਆਲਾ ਖੋਲ੍ਹ ਕੇ ਪੰਜਾਬੀ ਭਾਸ਼ਾ, ਗੁਰਬਾਣੀ, ਗੁਰ ਇਤਿਹਾਸ ਅਤੇ ਗੁਰਮਤਿ ਸਾਹਿਤ ਤੋਂ ਆਪਣੇ ਬੱਚਿਆਂ ਨੂੰ ਜਾਣੂ ਕਰਵਾਇਆ। 17-18 ਅਕਤੂਬਰ 1942 ਨੂੰ ਸ਼੍ਰੀ ਭੈਣੀ ਸਾਹਿਬ ਵਿਚ ਸ੍ਰ. ਬਾਦੇਵ ਸਿੰਘ ਦੀ ਪਰਧਾਨਗੀ ਹੇਠ ਇੱਕ ਪੰਜਾਬੀ ਕਾਨਫਰੰਸ ਹੋਈ, ਜਿਸ ਵਿਚ ਉੱਥੇ ਪੰਜਾਬੀ ਕਲਾਮਕਾਰ ਸ਼ਾਮਲ ਹੋਏ ਅਤੇ ਮਾਂ ਬੋਲੀ ਦੀ ਪ੍ਰਮੁੱਖਤਾ ਲਈ ਅੱਜ ਮਾਂ ਪਾਸ ਬੀਤੇ ਗਏ। ਸਤਿਗੁਰੂ ਪਰਤਪ ਸਿੰਘ ਜੀ ਤੋਂ ਲੈਕੇ, ਲਾਮਧਾਰੀ ਸਤਿਗੁਰੂ ਸਾਹਿਬਾਨ ਦੁਆਰਾ, ਕੇਂਦਰੀ ਪੰਜਾਬੀ ਲੇਖਕ ਸਭਾ (ਰਜਿ.), ਪੰਜਾਬੀ ਸਾਹਿਤ ਅਕਾਦਮੀ ਲੁਧਿਆਣਾ ਅਤੇ ਪੰਜਾਬੀ ਦੇ ਕਾਜ ਲਈ ਯਤਨਸ਼ੀਲ ਹੋਰ ਸੰਸਥਾਵਾਂ ਨੂੰ ਵੀ ਸ਼੍ਰੀ ਭੈਣੀ ਸਾਹਿਬ ਵਲੋਂ ਹਮੇਸ਼ਾਂ ਸਹਿਯੋਗ ਦਿਤਾ ਜਾਂਦਾ ਹੈ। ਪੁਰਾਤਨ ਸਿੱਖ ਇਤਿਹਾਸਕਾਰ ਗਿਆਨੀ ਗਿਆਨ ਸਿੰਘ ਜੀ, ਜੋ ਸਿੱਖ ਜਗਤ ਵਲੋਂ ਭੋਲ੍ਹੀ ਦਾ ਖ਼ਿਤਾਬ ਹੋਕੇ ਕੁਦਰਤੀ ਬੱਟ ਚਰੇ ਸਨ, ਚਲਾਏ ਤਾਂ ਕੂੜਾ ਸਮੇਂ ਪਹਿਲਾਂ, ਉਹਨਾਂ ਦਾ ਵਿਸ਼ੇਸ਼ ਸਾਹਮਨ ਕਰਕੇ, ਸਤਿਗੁਰੂ ਜੀ ਨੇ ਉਹਨਾਂ ਦੀਆਂ ਸੇਵਾਵਾਂ ਦੀ ਕਰਾਰ ਪਾਈ। ਆਪਣੇ ਸਮੇਂ ਦੇ ਤਕਰੀਬਨ ਸਾਰੇ ਹੀ ਚਰਚਿਤ ਪੰਜਾਬੀ ਲੇਖਕ, ਸਤਿਗੁਰੂ ਜੀ ਦੇ ਪ੍ਰੇਮ ਦੇ ਘਾਤਰ ਬਣਦੇ ਰਹੇ।

ਪੰਜਾਬੀ ਵਿਚ ਅਜ਼ਾਦੀ ਤੋਂ ਬਾਅਦ ਜਦੋਂ ਕੂੜਾ ਸੰਪ੍ਰਦਾਇਕ ਤਾਕਤਾਂ ਵਲੋਂ ਪੰਜਾਬ ਵਿਚ ਪੰਜਾਬੀ ਤੇ ਹਿੰਦੀ ਦਾ ਵਿਵਾਦ ਖੜ੍ਹਾ ਕੀਤਾ ਗਿਆ, ਸਤਿਗੁਰੂ ਪ੍ਰਤਪ ਸਿੰਘ ਜੀ ਰਾਜਸਥੀਤਕ ਮਜ਼ਹਬਤਾਂ ਤੋਂ ਉਧਰ ਝੁੱਟ ਕੇ, ਹਮੇਸ਼ਾਂ ਆਪਣੀ ਮਾਂ ਬੋਲੀ ਨਾਲ ਭਟ ਕੇ ਖੜੋਤੇ ਲੜਕੇ ਆਏ। ਆਪ ਨੇ 15 ਸਤੰਬਰ 1957 ਦੇ ਸ਼੍ਰੀ ਭੈਣੀ ਸਾਹਿਬ ਦੇ ਇੱਕ ਦੀਵਾਨ ਵਿਚ ਉਪਦੇਸ਼ ਦਿੰਦਿਆਂ ਕੁਰਮਾਇਆ— "ਮੇਰੇ ਭਰਾਵਾਂ ਨੂੰ ਇਹ ਸਿੱਖਣਾ ਚਾਹੀਦਾ ਹੈ ਕਿ ਮੇਰਾ ਐਡਾ ਵੱਡਾ ਮੁਲਕ ਹੈ। ਸਾਡੀਆਂ ਯੋਨੀਆਂ ਬੋਲੀਆਂ ਹਨ। ਇਹਨੂੰ ਗੁਰਮੁਖੀ (ਪੰਜਾਬੀ) ਨੂੰ ਉਤਾਰ ਨਿਸ਼ਾਣਾ ਚਾਹੀਦਾ ਹੈ, ਦਬਾਉਣ ਦੀ ਕੋਸ਼ਿਸ਼ ਨਹੀਂ ਕਰਨੀ ਚਾਹੀਦੀ। ਪੰਜਾਬੀ ਨੂੰ ਹੇਠਾਂ ਨਹੀਂ ਸੁਟਣਾ ਚਾਹੀਦਾ, ਸਾਡੀ ਮਾਦਰ ਸੁਧਾਨ ਹੈ, ਸਾਡੀ ਘਰ ਦੀ ਚੀਜ਼ ਹੈ। ਇਹਦੇ 'ਚ ਜੇ ਅਗਲ ਗੋਲੀ ਮੇਰੇ ਡੇ ਨਰਾਜ਼ ਹੈ ਤਾਂ ਗੋਲਾ ਹੋਵੇ— ਅਸੀਂ ਪੰਜਾਬੀ ਹਾਂ ਪੰਜਾਬੀ ਸਭਾ ਹੋਕੇ ਹੀ ਬੈਠਣਾ। ਸਾਨੂੰ ਬੋਲਣਾ ਚਾਹੀਦਾ ਹੈ ਐਹ ਸਾਡੀ ਗੁਰਮੁਖੀ ਨਿਸ਼ਾਨੀ ਜਿਹੜੀ ਹੈ, ਕਦੇ ਤਿਰਸਕਾਰ ਨਹੀਂ ਦਿਹਦਾ ਹੋਣਾ ਚਾਹੀਦਾ। ਮੈਂ ਜਦ ਹਿੰਦੀ ਦਾ ਐਡਾ ਸਨਮਾਨ ਕਰਦਾ ਹਾਂ ਤਾਂ ਹਿੰਦੀ ਵਲੋਂ ਮੇਰੇ ਭਰਾਵਾਂ ਨੂੰ ਵੀ ਮੇਰੀ ਅਰਜ਼ ਵੱਲ ਧਿਆਨ ਦੇਣਾ ਚਾਹੀਦਾ ਕਿ ਆਪਸ ਵਿਚ ਕਲ ਕੇ ਬੈਠ ਕੇ...।

(ਲਾਲ ਟਾਹਿ ਹਤਨ-ਭਾਗ 5, ਸਭਾ 196)

ਸਤਿਗੁਰੂ ਜਗਜੀਤ ਸਿੰਘ ਜੀ ਨੇ ਵੀ ਆਪਣੇ ਕੁਰਤਾ ਕਲ ਦੇ ਅੱਧੀ

ਸਦੀ ਤੋਂ ਵੱਧ ਸਮੇਂ ਵਿਚ ਹਮੇਸ਼ਾਂ ਆਪਣੀ ਭਾਸ਼ਾ, ਨਿਸ਼ਾਨੀ, ਸੱਭਿਆਚਾਰ ਨੂੰ ਹੋਰ ਅਮੀਰ ਬਣਾਉਣ ਦੇ ਯਤਨਾਂ ਦਾ ਭਰਪੂਰ ਸਾਥ ਦਿਤਾ। ਇਹ ਇੱਕ ਇਤਿਹਾਸਕ ਸੰਜੋਗ ਹੀ ਸੀ ਕਿ ਕੁਰਕੱਦੀ-ਨਗੀਨੀ ਬਾਅਦ, ਆਪ ਦਾ ਪਹਿਲਾ ਲੋਕ ਭਾਸ਼ਣ, ਲੁਧਿਆਣਾ ਵਿਖੇ 3 ਅਕਤੂਬਰ 1959 ਨੂੰ ਕੇਂਦਰੀ ਪੰਜਾਬੀ ਲੇਖਕ ਸਭਾ ਵੱਲੋਂ ਆਯੋਜਿਤ "ਤੀਜੀ ਸਰਬ ਹਿੰਦ ਪੰਜਾਬੀ ਲੇਖਕ ਕਾਨਫਰੰਸ" ਵਿਚ ਹੋਇਆ ਸੀ। ਇਸ ਵਿਚ ਸਾਹਿਤ ਅਤੇ ਸੀਵਨ ਨੂੰ ਇੱਕ ਪੱਧਰ ਤੇ ਲਿਆਉਣ ਦਾ ਸੁਝਾਅ ਦਿੰਦਿਆਂ ਆਪ ਨੇ ਹੋਰ ਕਈ ਨਿਰਰਖਤ ਮਹੱਤਵਾਂ ਤੋਂ ਸੁਚੇਤ ਕੀਤਾ, ਜਿਹੜੇ ਬਾਅਦ ਵਿਚ 'ਪੰਜਾਬ ਸਮੀਖਿਆ' ਦਾ ਮੁੱਖ ਕਾਰਨ ਬਣੇ। ਆਪ ਦਾ ਕਥਨ ਸੀ :

"ਇਸ ਦੇ ਨਾਲ ਹੀ ਮੈਂ ਇਹ ਆਖਣਾ ਚਾਹੁੰਦਾ ਹਾਂ ਕਿ ਭਾਸ਼ਾ ਸਬੰਧੀ ਕੋਈ ਨਿਰਮਲ ਤਕਤਾ ਉਠਾਉਣਾ ਵੀ ਬੜਾ ਨਹੀਂ ਦਿੱਤਾ ਅਤੇ ਸਾਰੇ ਪੰਜਾਬੀਆਂ ਨੂੰ ਆਪਣੀ ਮਾਤ ਭਾਸ਼ਾ ਤੇ ਪੰਜਾਬੀ (ਗੁਰਮੁਖੀ) ਨਿਸ਼ਾਨੀ ਨਾਲ ਪਿਆਰ ਕਰਨਾ ਚਾਹੀਦਾ ਹੈ।...

ਪੰਜਾਬੀ ਲੇਖਕਾਂ ਅੱਗੇ ਏਨੀ ਅਪੀਲ ਹੈ ਕਿ ਉਹ ਪੰਜਾਬੀ ਦੀ ਸਰਲਤਾ ਨੂੰ ਤਕਾਰ ਨਾ ਕਰਨ। ਦੂਜੀਆਂ ਬੋਲੀਆਂ ਦੇ ਚਿਪਕੇ, ਰਾਬੇ ਤੇ ਕੋਝੇ ਦੀ ਲੋੜ ਮਹਿਸੂਸ ਕਰਵਾਣ ਵਾਲੇ ਸ਼ਬਦ, ਪੰਜਾਬੀ ਵਿਚ ਘੋਰ ਕੇ ਸੁਹਣੀ, ਸਰਲ ਤੇ ਠੰਢੀ ਬੋਲੀ ਨੂੰ ਬੋਲਣ ਨਾ ਬਣਾਉਣ।

-(ਪੁਰਾਤਨ, ਸ਼੍ਰੀ ਸਤਿਗੁਰੂ ਜਗਜੀਤ ਸਿੰਘ ਜੀ ਸੰਗ੍ਰਹਿ ਕਰਤਾ ਹ.ਸ.ਹੰਸਪਾਲ, ਸਭਾ 18)

ਸਤਿਗੁਰੂ ਜਗਜੀਤ ਸਿੰਘ ਜੀ ਨੇ ਆਪਣੇ ਸਮੇਂ ਵਿਚ ਲਾਮਧਾਰੀ ਇਤਿਹਾਸ, ਸਾਹਿਤ ਨੂੰ ਸੰਭਾਲਣ ਲਈ, ਵੱਡੇ ਉਪਚਾਲੇ ਕੀਤੇ। ਨਵੇਂ ਪੁਰਾਣੇ ਲਾਮਧਾਰੀ ਲੇਖਕਾਂ ਨੂੰ ਉਤਸ਼ਾਹਿਤ ਕਰਨ ਤੋਂ ਇਲਾਵਾ ਉਹਨਾਂ ਨੇ ਆਪਣੇ ਸਮੇਂ ਦੇ ਅਨੇਕ ਪੰਜਾਬੀ ਲੇਖਕਾਂ, ਚਰਚਾ ਕਾਰਾਂ ਅਤੇ ਪੱਤਰਕਾਰਾਂ ਦੀ ਵੀ ਸਮੇਂ ਸਮੇਂ ਹੋਸ਼ਿਆ ਅਗਲਾਈ ਕੀਤੀ। ਜਦੋਂ ਆਧੁਨਿਕ ਪੰਜਾਬ ਕੀਤਾ ਪੰਜਾਬੀ ਸੂਝਾ ਦੇ ਨਿਰਮਾਣ ਦੇ ਮੁੱਦੇ ਤੇ ਜਲੰਧਰ ਦਾ ਭਾਸ਼ਾਈ ਪ੍ਰੈੱਸ, ਆਪੋ ਵਿਚ ਭਾਬੀ ਸੋਟੀ ਹੋ ਰਿਹਾ ਸੀ ਤਾਂ ਸਤਿਗੁਰੂ ਜੀ ਨੇ ਇਸ ਆਲੇ ਨਈ, ਪਿਛਲੀ ਸਦੀ ਦੇ ਸਰਬੋਂ ਦਹਾਕੇ ਦੇ ਪਹਿਲੇ ਅੱਧ ਵਿਚ, ਨਵੀਂ ਦਿਲੀ ਤੋਂ ਪੰਜਾਬੀ ਵਿਚ ਬੈਲਾਨ ਭਾਟ ਵਾਲਾ ਅਖਬਾਰ "ਨਵਾਂ ਹਿੰਦੁਸਤਾਨ" ਜਾਰੀ ਕਰਵਾਇਆ ਸੀ। ਪ੍ਰਸਿੱਧ ਵਿਦਵਾਨ ਡਾ. ਅਮਰ ਭਾਰਤੀ ਇਸ ਦੇ ਜੰਪਵਕ ਸਨ। ਇਸ ਪੱਤਰ ਦੀ ਨੀਤੀ ਸੀ ਕਿ ਪੰਜਾਬੀ ਨਾ ਸਿਰਫ ਸਿੱਖਾਂ ਦੀ ਸੱਭੋਂ ਪੰਜਾਬ ਵਿਚ ਵੱਸਣ ਵਾਲੇ ਸਾਰੇ ਫਿਰਕਿਆਂ, ਹਿੰਦੂਆਂ, ਮੁਸਲਮਾਨਾਂ ਅਤੇ ਏਸ਼ੀਆਈਆਂ ਦੀ ਸਾਂਝੀ ਬੋਲੀ ਹੈ। ਸਾਰਿਆਂ ਨੂੰ ਆਪਣੀ ਮਾਂ ਬੋਲੀ ਆਪਣੀਉਣੀ ਚਾਹੀਦੀ ਹੈ ਅਤੇ ਸਮੂਹ ਪੰਜਾਬੀ ਬੋਲਣ ਵਾਲੀ ਵੰਸ਼ ਨੂੰ ਮਿਲਾਕੇ ਹੀ ਨਵੇਂ ਪੰਜਾਬੀ ਸੂਝੇ ਦੀ ਰਚਨਾ ਕੀਤੀ ਜਾਵੇ। ਪਰ ਇਕ ਧਿਰ ਜਿਥੇ ਆਪਣੀ ਭਾਸ਼ਾ ਤੋਂ ਥੋਮ੍ਹੇ ਸੀ, ਦੂਜੀ ਧਿਰ ਨਿਰੋਲ ਸਿੱਖ ਭਾਗ ਬਿਣਤੀ ਦਾ ਸੁਝਾ ਚਾਹੁੰਦੀ ਸੀ। "ਨਵਾਂ ਹਿੰਦੁਸਤਾਨ" ਧਰਮ ਦੀ ਬਜਾਏ, ਭਾਸ਼ਾ ਆਧਾਰਿਤ ਪ੍ਰਭ ਦੇ ਕਠਨ ਦੀ ਮੰਗ ਕਰਦਾ ਸੀ। ਇਸ ਸੋਚ ਨੂੰ ਪਰਵਾਨ ਨਾ ਕੀਤੇ ਜਾਣ ਦਾ ਹੀ ਨਤੀਜਾ ਸੀ, ਭੰਗਿਆ ਹੋਇਆ ਪੰਜਾਬੀ ਸੂਝਾ ਹੋਂਦ ਵਿਚ ਆਉਣਾ ਅਤੇ ਵੇਚ ਸਾਰੇ ਪੰਜਾਬੀ ਬੋਲਦੇ ਇਲਾਕੇ, ਪੰਜਾਬ ਤੋਂ ਬਾਹਰ ਨੂੰਟੇ ਜਾਏ। ਪੰਜਾਬ ਸਿੱਕਟ ਦੇ ਇਨਾਂ ਵਿਚ ਵੀ ਜਲੰਧਰ ਦੇ ਪੰਜਾਬੀ ਹਿੰਦੀ ਪਰਚਿਆਂ ਦੀ ਉਲਾਰ ਮਨਮਿਲਤਾ ਕਾਰਨ ਹੀ ਸਤਿਗੁਰੂ ਜਗਜੀਤ ਸਿੰਘ ਜੀ ਆਪਣੀ ਸੰਕਤ ਨੂੰ ਹੁਕਮ ਕਰਿਆ ਕਰਦੇ ਸਨ ਕਿ ਅਟਨਾਵਾਂ ਪੂਰੀ ਸੰਤੁਲਿਤ ਪਹੁੰਚ ਬਣਾਉਣ ਲਈ, ਉਹ ਪੰਜਾਬੀ ਦਾ ਰੋਜ਼ਾਨਾ ਅਖਬਾਰ "ਨਵਾਂ ਸਮਾਨ" ਹੀ ਪੜ੍ਹਿਆ ਕਰਨ।

ਹਾਜ਼ਰਾ ਹਜ਼ੂਰ ਸਤਿਗੁਰੂ ਉਦੇ ਸਿੰਘ ਜੀ ਨੇ ਦਸੰਬਰ 2012 ਵਿਚ ਆਪਣੀ ਕੋਈ ਨਗੀਨੀ ਦੇ ਸਮੇਂ ਤੋਂ ਹੀ ਸੰਕਤ ਨੂੰ ਗੁਰਬਾਣੀ, ਗੁਰਮਤਿ ਸਾਹਿਤ ਅਤੇ ਆਪਣੇ ਜਿਉਂਦੇ ਸੱਭਿਆਚਾਰ ਨਾਲ ਜੁੜਨ ਲਈ, ਗੁਰਮੁਖੀ

ਲਿੰਪੀ ਵਿਚ ਪੰਜਾਬੀ ਭਾਸ਼ਾ ਸਿੱਖਣ ਲਈ ਲਗਾਤਾਰ ਯਤਨਸ਼ੀਲ ਰਹਿਣ ਲਈ ਪਰੇਰਿਆ ਹੈ। ਉਹਨਾਂ ਦੁਆਰਾ ਚਲਾਏ ਜਾਂਦੇ ਸਕੂਲਾਂ ਕਾਰਜਾਂ ਵਿਚ ਪੰਜਾਬੀ ਵਿਦਿਆ ਦਾ ਪੂਰਾ ਪਰਬੰਧ ਹੈ। ਪੰਜਾਬ ਤੋਂ ਬਾਹਰ ਹੋਰ ਪ੍ਰਾਂਤਾਂ ਵਿਚ ਅਤੇ ਆਪਣੇ ਵਿਦੇਸ਼ੀ ਦੇਸ਼ਾਂ ਸਮੇਂ ਦੀ ਉੱਥੇ ਦੀਆਂ ਸੰਸਥਾਵਾਂ ਨੂੰ ਆਪਣੀ ਭਾਸ਼ਾ ਨਾਲ ਜੁੜਨ ਦੀ ਮਾਰਗ-ਦਰਸ਼ਕ ਅਪੀਲ ਅਭਿਸ਼ਚ ਕਰਦੇ ਹਨ। ਪਿਛੇ ਦਾਦੇ ਦਾ ਅਨੁਮੋਲ ਖਰਾਬ ਪੰਜਾਬੀ ਨਾਲ ਜੁੜਨ ਤੋਂ ਬਾਅਦ ਹੀ ਅਸੀਂ ਫਰੇਨ ਸੋਚਦੇ ਹਾਂ। ਕੁਰਬਾਣੀ ਦੇ ਸ਼ੁੱਧ ਅਧਿਐਨ ਲਈ, ਇਸ ਦੀ ਟੀਕਾਕਾਰੀ ਲਈ ਵੀ ਆਪ ਦੇ ਯਤਨ ਜਾਰੀ ਹਨ ਤਾਕਿ ਸੰਸਥਾ ਕੁਰਬਾਣੀ ਦੇ ਅੰਤਰੀਵ ਰਾਹ ਨੂੰ ਸਮਝਣ ਦੇ ਸਮਰੱਥ ਹੋਵੇ, ਆਤਮਿਕ ਖੁਲੋਂਦੀ ਹਾਸਲ ਕਰ ਸਕੇ। ਕੁਰਬਾਣੀ ਸਾਨੂੰ ਸਾਰਿਆਂ ਦੀਆਂ ਦੁੱਖ ਤਕਲੀਫ਼ਾਂ ਪੁੱਜੀ ਸੰਵੇਦਨਸ਼ੀਲ ਬਣਾਉਂਦੀ ਹੈ। ਆਪਣੀ ਭਾਈ ਚਾਚੇ ਅਤੇ ਜਾਂਤ ਨੂੰ ਮਨੁੱਖਤਾ ਕਰਨ ਦਾ ਸੰਦੇਸ਼ ਦਿੰਦੀ ਹੈ। ਕੁਰਬਾਣੀ ਸੰਗੀਤ ਦੀ ਪਰਬੁਤਤਾ ਵੀ ਆਪ ਦਾ ਕਾਰਜ ਖੇਤਰ ਹੈ।

ਸਤਿਗੁਰੂ ਉਦੇ ਸਿੰਘ ਜੀ, ਆਪਣੇ ਪੂਰਵਜ ਸਤਿਗੁਰੂ ਸਾਹਿਬਾਨ ਦੇ ਨਕਸ਼ੇ ਕਦਮਾਂ ਤੇ ਚੱਲਦਿਆਂ ਹੋਇਆਂ, ਮਾਤ ਭਾਸ਼ਾ ਪੰਜਾਬੀ ਦੇ ਸਮੂਹ ਲੋਕਾਂ, ਕਦਰਦਾਰਾਂ ਅਤੇ ਕਾਮਿਆਂ ਦੇ ਹਰ ਵੱਡੇ ਛੋਟੇ ਉੱਦਮ ਵਿਚ, ਹਮੇਸ਼ਾਂ ਸਹਾਈ ਹੁੰਦੇ ਹਨ। ਅਜੋਕੇ ਸਮੇਂ ਵਿਚ ਪੰਜਾਬੀ ਭਾਸ਼ਾ ਨੂੰ ਦਰਪੇਸ਼ ਚੁਨੌਤੀਆਂ, ਖੇਤਰੀ ਪਹਿਚਾਣਾਂ ਦਾ ਸੁਆਨ ਅਤੇ ਮਾਸਕ-ਹਿਤਸੀ ਚਿੰਤਨ ਮਨਨ ਲਈ, ਸੁੀ ਭੈਣੀ ਸਾਹਿਬ ਵਿਚ, ਪੰਜਾਬੀ ਚਿੰਤਕਾਂ, ਭਾਸ਼ਾ ਵਿਗਿਆਨੀਆਂ ਅਤੇ ਰਚਨਾਕਾਰਾਂ ਨੂੰ ਸੋਚ ਕੇ ਵਿਚਾਰ ਚਰਚਾ ਕਰਕੇ, ਇਸ ਦੇ ਸਾਹਿਬਕ ਨਤੀਜੇ ਸਿੱਧਿਤ ਧਿਰਾਂ ਤੱਕ ਪਹੁੰਚਾ ਕੇ, ਅਮਲ ਲਈ ਰਾਹ ਪੱਧਰਾਂ ਕਰਨ ਆਪ ਦਾ ਚਿੰਤਨ ਸੀ। ਇਸੇ ਕਾਰਜ ਦੀ ਪੂਰਤੀ ਲਈ, ਨਾਮਧਾਰੀ ਸੰਸਥਾ ਦੇ 2019 ਈ. ਦੇ ਜਪ ਪ੍ਰਯੋਗ ਦੀ ਸਮਾਪਤੀ ਵਾਲੇ ਦਿਨ, 19 ਅਕਤੂਬਰ, ਐਤਵਾਰ ਨੂੰ, ਪੰਜਾਬੀ ਭਾਸ਼ਾ ਭਾਵੇ ਵਿਚਾਰ ਚਰਚਾ ਉਲੰਕੀ ਗਈ ਹੈ।

ਸਾਡਾ ਦੇਸ਼ ਅਨੇਕ ਬੋਲੀਆਂ ਬੋਲਣ ਵਾਲੇ, ਬਹੁਭਾਸ਼ਾਈ ਲੋਕਾਂ ਦਾ ਅਤੇ ਵੱਖ ਵੱਖ ਧਾਰਮਿਕ ਵਿਸ਼ਵਾਸ ਰੱਖਣ ਵਾਲੇ ਅਨੇਕ ਮੱਤਾਂ ਮਤਾਂਤਰਾਂ, ਧਰਮਾਂ, ਸੰਪਰਦਾਵਾਂ ਅਤੇ ਫਿਰਕਿਆਂ ਦਾ ਦੇਸ਼ ਹੈ। ਇਹ ਵੱਖ ਵੱਖ ਨਸਲਾਂ, ਕੌਮੀਅਤਾਂ ਅਤੇ ਜਾਤਾਂ ਆਦਿ ਦਾ ਦੇਸ਼ ਹੈ। ਇਸ ਦੀ ਟੋਕਤਾ ਇਸ ਦੀ ਅਨੇਕਤਾ ਵਿਚ ਹੀ ਪਰੋਈ ਹੋਈ ਹੈ। ਇਹ ਵੱਖ ਵੱਖ ਜੀਵਨ ਬਿਨੀਆਂ ਜਿਊਣ ਵਾਲਿਆਂ ਦਾ, ਇੰਦਰ ਧਨੁਸ ਜਿਹਾ ਉਹ ਦੇਸ਼ ਹੈ, ਜਿਸ ਦੇ ਰੰਗਾਂ ਦੀ ਵਿਵਧਤਾ ਬਾਰੇ ਕਈ ਬਾਹਿਰ ਦਾ ਹੈ।

“ਕੀ ਛੱਡਾ ਤੇ ਕੀ ਛਡਾ, ਮੈਨੂੰ ਸੋਚੇ ਰੰਗ ਪਸੰਦਾ”

ਪਿਛਲੇ ਕੁਝ ਸਮੇਂ ਤੋਂ ਇਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਦੀਆਂ ਆਵਾਜ਼ਾਂ ਕੰਨਾਂ ਵਿਚ ਪੈ ਰਹੀਆਂ ਹਨ ਕਿ ਜਿਵੇਂ ਅਸੀਂ ਆਪਣੇ ਦੇਸ਼ ਨੂੰ ਇਕ ਖਾਸ ਰੰਗ ਵਿਚ ਰੰਗਣਾ ਚਾਹੁੰਦੇ ਹਾਂ। ਇਤਿਹਾਸ ਦੀਆਂ ਕਲਤੀਆਂ ਠੀਕ ਕਰਨ ਦੇ ਨਾਮ ਤੇ ਗਿਆਨ, ਵਿਗਿਆਨ, ਸਾਹਿਤ, ਇਤਿਹਾਸ ਦੇ ਖੇਤਰ ਵਿਚ, ਵਿਗਿਆਨਿਕ ਨਜ਼ਰੀਏ ਦੀ ਬਜਾਏ, ਆਸਥਾ ਨੂੰ ਪਰਮੱਖਤਾ ਦਿੱਤੀ ਜਾ ਰਹੀ ਹੈ। ਹਰ ਆਸਥਾਵਾਨ ਨੂੰ ਉਸ ਦੀ ਆਸਥਾ ਉੱਦੇ ਤਕ ਮੁਬਾਧਕ ਹੈ, ਜਿੱਥੋਂ ਤੱਕ ਉਹ ਦੂਸਰਿਆਂ ਦੀ ਆਸਥਾ ਵਿਚ ਦਖਲ ਅੰਦਾਜ਼ੀ ਨਹੀਂ ਕਰਦੀ। ਦੇਸ਼ ਭਰਤ ਹੋਣਾ ਹਰ ਭਾਰਤੀ ਦਾ ਪਹਿਲਾ ਕਰਤਵ ਹੈ, ਪਰ ਉਸਦੀ ਦੇਸ਼ ਭਰਤੀ ਵੱਸੋਂ ਦੇ ਦੂਜੇ ਹਿੱਸਿਆਂ ਨੂੰ ਨਿਤਾਤਣ ਦਾ ਕਾਰਨ ਨਾ ਬਣੇ। ਜਮਹੂਰੀਅਤ ਵਿਚ ਹਮੇਸ਼ਾਂ ਵਿਚਾਰਾਂ ਦੀ ਚਿੰਤਨਾ ਨੂੰ ਸੁਰੱਖਿਅਤ ਰੱਖਿਆ ਜਾਂਦਾ ਹੈ। ਪਰ ਹਰ ਵਿਰੋਧੀ ਵਿਚਾਰ ਦਾ ਸਿਧ, ਰਾਸ਼ਟਰਵਾਦ ਦੀ ਭੰਗੋਰੀ ਨਾਲ ਫੇਰ ਸੁੱਟਣਾ, ਜਾਇਜ਼ ਨਹੀਂ। ਜਦੋਂ ਜਦੋਂ ਵੀ ਕਿਸੇ ਇਕ ਭਾਸ਼ਾ ਨੂੰ ਕੌਮੀ ਭਾਸ਼ਾ ਬਣਾਉਣ ਦੀ ਗੱਲ ਚੱਲਦੀ ਹੈ ਤਾਂ ਇਸ ਬਹੁਭਾਸ਼ਾਈ ਦੇਸ਼ ਦੀ ਵੱਸੋਂ ਦਾ ਜੋ ਤਬਕਾ ਕੰਨ ਚੁੱਕ ਲੈਂਦਾ ਹੈ, ਉਹਨਾਂ ਦੀ ਸਹਿਮਤੀ ਤੋਂ ਬਿਨਾਂ, ਕੌਮੀ ਭਾਸ਼ਾ ਦਾ ਮਸਲਾ, ਹਮੇਸ਼ਾਂ ਸੁਲਘਾਣਾ ਚਹੇਕਾ। ਕੌਮੀ ਭਾਸ਼ਾ ਦੀ ਸਲਾਹੀ

ਦੇ ਨਾਂ ਤੇ ਜੋ ਕੋਈ ਸਾਡੀ ਹੀ ਪੰਜਾਬੀ ਭਾਸ਼ਾ ਨੂੰ ਸਾਡੇ ਹੀ ਘਰ ਅਥੇ ਵੰਡਾਰਨ ਦਾ ਹਠ ਕਰਦਾ ਹੈ ਤਾਂ ਕਦੀ ਦੇ ਬਬਲਾਂ ਵਿਚ :

“ਚੰਗੇ ਨਹੀਂ ਅਸਰ ਬਹਿਰ ਦੇ/ ਚੁੱਪਟ ਪਹਿਰੇਦਾਰ ਬਹਿਰ ਦੇ”

ਮਾਂ ਬੋਲੀ ਦੇ ਪਹਿਰੇਦਾਰਾਂ ਦਾ ਵੀ ਜਾਕਤ ਦਾ ਵੇਲਾ ਹੈ। ਸਾਡੀ ਗਫ਼ਲਤ ਸਾਨੂੰ ਇਤਿਹਾਸ ਦੇ ਮੁਜਰਿਮ ਨਾ ਬਣਾ ਦੇਵੇ। ਇਤਿਹਾਸ ਦਾ ਪਹੀਆ ਹਮੇਸ਼ਾਂ ਅੱਗੇ ਵੱਲ ਹੀ ਘੁੰਮਦਾ ਹੈ, ਇਸ ਨੂੰ ਉਲਟਾ ਹੋਣਾ ਦੇਣ ਵਾਲਿਆਂ ਨੂੰ ਤਾਂ ਨਮੋਸ਼ੀ ਹੀ ਚੱਲਦੀ ਪੈਂਦੀ ਹੈ। ਸਾਡੀ ਨਾਬਰੀ ਦੇ ਇਮਤਿਹਾਨ ਦਾ ਵੇਲਾ ਹੈ। ਪੰਜਾਬੀ ਸਿੱਖਿਆਵਾਂ ਨੂੰ ਆਪਣੀ ਭਾਸ਼ਾ ਨੂੰ ਗਿਆਨ ਵਿਗਿਆਨ ਦੇ ਹਰ ਖੇਤਰ ਦੀ ਰਾਣ ਦੀ ਬਨਾਉਣਾ ਪਵੇਗਾ ਤਾਂ ਜੂ ਸਾਡੇ ਖੱਬੇ ਪਹਿਲੀ ਲੋਈ ਤੋਂ ਉਚ ਸਿੱਖਿਆ ਤਕ ਹਰ ਤਰ੍ਹਾਂ ਦੀ ਵਿਦਿਆ ਇਸ ਵਿਚ ਕੁਹਿਟ ਕਰ ਸਕੇਗਾ। ਸਮੂਹ ਪੰਜਾਬੀ ਪਿਆਰਿਆਂ ਦੇ ਮਨਾਂ ਵਿਚ ਇਸ ਦੀ ਭਾਸ਼ਾਈ ਸਮਰੱਥਾ ਦਾ ਅਹਿਸਾਸ ਦ੍ਰਿੜ ਕਰਵਾਕੇ, ਇਸ ਨੂੰ ਕੁਸ਼ਲਤਾ ਦੀ ਭਾਸ਼ਾ ਬਣਾ ਕੇ ਹੀ ਅਸੀਂ ਇਸ ਦਾ ਭਵਿੱਖ ਉੱਜਲ ਕਰ ਸਕਦੇ ਹਾਂ।

ਕੁਝ ਲਹਿਰ ਦੇ ਮਹਾਨ ਸਤਿਗੁਰੂ ਸਾਹਿਬਾਨ ਦੀ ਕਰਮ ਅਤੇ ਜਨਮ ਭੂਮੀ ਤੇ ਜੁੜੇ ਸਮੂਹ ਪੰਜਾਬੀ ਕਲਾਮਕਾਰ, ਸਾਨੂੰ ਸਾਡੀਆਂ ਸਿੱਖੇ ਵਾਰੀਆਂ ਤੋਂ ਜੁੜੇਤ ਕਰਕੇ, ਮਾਂ ਬੋਲੀ ਨੂੰ ਦਰਪੇਸ਼ ਚੁਨੌਤੀਆਂ ਅਤੇ ਸਾਡੀ ਪਹਿਚਾਣ ਨੂੰ ਮਿਲ ਰਹੀ ਵੰਗਾਰ ਦਾ ਟਾਕਰਾ ਕਰਨ ਦੇ ਸਮਰੱਥ ਬਣਾਉਣਗੇ। ਸਕਤ ਕੁਰੂ ਰਾਗ ਨਾਮਕ ਅਤੇ ਸਾਂਤ ਮੁਰਤ ਕੁਰੂ ਹਰੀ ਸਿੰਘ ਜੀ ਦੀਆਂ ਪਾਵਨ ਸ਼ਤਾਬਦੀਆਂ, ਇਸ ਕਾਰਜ ਦਾ ਸਬੰਧ ਬਣੀਆਂ।

ਮੋਬਾ: 9995371718

ਪਿੰਡ ਡੇ ਡਾ. ਕਰੀਵਾਲਾ

ਜਿਲਾ ਸਿਰਸਾ, ਹਰਿਆਣਾ ■

ਮਾਂ ਬੋਲੀ - ਲਖਵਿੰਦਰ ਸਿੰਘ ਭਾਜਵਾ

ਮਾਂ ਦਾ ਬੀਰ ਉੱਚੁਦਿਆਂ ਸਿੱਖੀ ਭੋਲ ਤੋੜਨੇ ਭੋਲੀ।
ਲੋਰੀਆਂ ਦਿਤੇ ਅਰਬ ਹੁਲਾਏ ਕੋਲੀ ਮਿਲੀ ਘੋਲੀ।
ਬਿਭਕਾਂ ਲਾਭ ਹਿਦਾਇਤਾਂ ਕੀਤੀ ਸੋਭ ਸਮੇਂ ਦੀ ਰਾਣੀ।
ਦੁੱਧ ਬਹਿਦ ਦੀਆਂ ਖੁਟਾਂ ਆਈਆਂ ਮਾਂ ਬੋਲੀ ਜਾਂ ਕੋਲੀ
ਭੈਰਤਿਆਂ ਦੀ ਅਰਬ ਪਈ ਤੇ ਗਿੱਧਿਆਂ ਸੋਧੀ ਰਾਣੀ।
ਗੀਤ ਸੰਗੀਤ ਪਲੂਚੀ ਦੁਲੀਆਂ ਇਹਦਾ ਭਰਦੀ ਪਾਣੀ।
ਵੈਰਾਂ ਦੀ ਟੁਟਕਾਰ ਪੰਜਾਬੀ ਚਾਜਰ ਦਾ ਛਣਕਾਣਾ।
ਇਹਦੇ ਵਰਗੀ ਰੋਹ ਮਿਲੀ ਨਾ ਦਰ ਦਰ ਮਿੱਟੀ ਛਾਣੀ।
ਲੋਕ ਗੀਤ ਟਪੇ ਤੇ ਮਾਹੀਏ ਬੰਤ ਕਬਿੱਤ ਅੰਮ੍ਰਿਲੇ।
ਕੁਹਾਂ ਵੱਜਣ ਵਿੱਚ ਲਿਆਉਂਦੇ ਬੋਲ ਮੋਤੀਆਂ ਝੁਲੇ।
ਘੋੜੀ ਸਿੰਠਈ ਅਤੇ ਸੁਹਾਗਾਂ ਮਸਤੀ ਕੀਤੀ ਸਸਤੀ।
ਕੁਹਾਂ ਅੰਦਰ ਵੱਸਦੇ ਰਸ ਰਸ ਵਾਸਸ ਬਾਹੂ ਭੁੰਨੇ।
ਅਨਹਦ ਨਾਦ ਅਨੇਕਾ ਇਹਦਾ ਹੁਹ ਕਰਦਾ ਹਰ ਤਸੀ।
ਰਾਬੀ ਛਾਣੀ ਅਮ੍ਰਿਤ ਬਰਸੇ ਲੁਟ ਰੋਵਣ ਮਨ ਚਾਸੀ।
ਨਸਕ ਬੇਖ ਵਹੀਦਾ ਇਸ ਦੇ ਐਸੇ ਨਕਸ਼ ਨਿਖਾਏ।
ਨੂਰ ਇਲਾਹੀ ਬਣ ਕੇ ਹਰ ਇੱਕ ਮਸਤਕ ਵਿੱਚ ਬਿਰਾਜੀ।
ਪਰ ਅਫਸੋਸ ਕਿ ਇਸ ਦੇ ਪੁੱਤਰਾਂ ਰਾਣੀ ਕੀਤੀ ਕੋਲੀ।
ਮੇਮ ਵਲੈਤੀ ਪਿਛੇ ਨੱਕ ਕੇ ਮਾਂ ਘੱਟੇ ਵਿੱਚ ਰੋਲੀ।
ਆਉ ਇਹਨੂੰ ਪੱਟ ਪਹਿਲਾਈਏ ਛਲੋਂ ਲੁਹਾ ਕੇ ਲੀਲਾਂ।
ਬਾਜਵਾਵਾਂ ਮੁੜ ਤਖਤ ਬਹਾਈਏ ਇਹ ਸੋਹਣੀ ਮਾਂ ਬੋਲੀ।

ਮੋਬਾ: 9416784608 ■

ਪੰਜਾਬੀ ਨਾਲ ਪੱਕਾ ਡਾ. ਤੇਜਵੰਤ ਮਾਨ ਨਾਲ ਹੋਇਆ ਦੁਰਵਿਵਹਾਰ

ਪਟਿਆਲਾ ਭਾਸ਼ਾ ਵਿਭਾਗ ਪੰਜਾਬ ਵੱਲੋਂ ਪਟਿਆਲਾ 'ਚ ਹਿੰਦੀ ਭਾਸ਼ਾ ਵਿਵਸਥਾ ਬਾਰੇ ਕਰਵਾਏ ਸਮਾਗਮ ਦੌਰਾਨ ਡਾ. ਤੇਜਵੰਤ ਮਾਨ ਨਾਲ ਹੋਏ ਦੁਰਵਿਵਹਾਰ ਦਾ ਕੇਂਦਰੀ ਪੰਜਾਬੀ ਲੇਖਕ ਸਭਾ ਸੇਖੋਂ ਨੇ ਕੇਂਦਰੀ ਨੋਟਿਸ ਲਿਆ ਹੈ ਅਤੇ ਪੰਜਾਬ ਸਰਕਾਰ ਤੋਂ ਇਸ ਘਟਨਾ ਦੀ ਉਚ ਪੱਧਰੀ ਜਾਂਚ ਦੀ ਮੰਗ ਕੀਤੀ ਹੈ। ਸਭਾ ਨੇ ਆਰਐੱਸਐੱਸ ਦੇ ਹਿੰਦੀ-ਹਿੰਦੁ-ਹਿੰਦੁਸਤਾਨ ਦੇ ਸਿਧਾਂਤ ਨੂੰ ਪੰਜਾਬ 'ਚ ਤੁਰੰਤ ਰੋਕਣ, ਸਰਕਾਰੀ ਅਦਾਰਿਆਂ, ਵਿਦਿਅਕ ਸੰਸਥਾਵਾਂ, ਯੂਨੀਵਰਸਿਟੀਆਂ ਅਤੇ ਸਭਿਆਚਾਰਕ ਅਦਾਰਿਆਂ ਵਿਚ ਅਜਿਹੀ ਵਿਰਧ ਸ਼ੈਲੀ ਖੁਸਪੈਟ ਬਾਰੇ ਸਖ਼ਤ ਨੀਤੀ ਅਪਣਾਉਣ ਦੀ ਮੰਗ ਕਰਦਿਆਂ ਵਿਤਕਰੇ ਦੀ ਟਿੱਪਣੀ ਹੈ ਕਿ ਪੰਜਾਬੀ ਭਾਸ਼ਾ ਦੀ ਡੋਹੀਨ ਬਰਦਾਸ਼ਤ ਨਹੀਂ ਕੀਤੀ ਜਾਵੇਗੀ। ਡਾ. ਤੇਜਵੰਤ ਮਾਨ ਨੇ ਸੰਗਰੂਰ 'ਚ ਵਿਸ਼ੇਸ਼ ਭਾਸ਼ਾਵਾਂ ਦੌਰਾਨ ਕਿਹਾ ਕਿ ਭਾਸ਼ਾ ਵਿਭਾਗ ਪੰਜਾਬ ਵੱਲੋਂ 13 ਸਤੰਬਰ ਨੂੰ ਹਿੰਦੀ ਭਾਸ਼ਾ ਵਿਵਸਥਾ ਬਾਰੇ ਪਟਿਆਲਾ 'ਚ ਸਮਾਗਮ ਕਰਵਾਇਆ ਗਿਆ, ਜਿਸ ਦੀ ਪ੍ਰਧਾਨਗੀ ਡਾ. ਹੁਸ਼ਮ ਚੰਦ ਰਾਜਪੁਤ ਵੱਲੋਂ ਕੀਤੀ ਗਈ। ਉਨ੍ਹਾਂ ਕਿਹਾ ਕਿ ਸਮਾਗਮ ਵਿਚ ਹਿੰਦੀ-ਹਿੰਦੁ-ਹਿੰਦੁਸਤਾਨ ਦੇ ਸਿਧਾਂਤ ਨੂੰ ਲਾਗੂ ਕਰਨ ਲਈ ਪੰਜਾਬੀ ਭਾਸ਼ਾ ਨੂੰ ਕਥਿਤ ਭਾਸ਼ੀ-ਭਾਸ਼ੀ ਅਤੇ ਭਾਸ਼ਾਵਾਂ ਭਾਸ਼ਾ ਵੱਲੋਂ ਪੇਸ਼ ਕੀਤਾ ਗਿਆ, ਜਿਸ ਦਾ ਕੇਂਦਰੀ ਪੰਜਾਬੀ ਲੇਖਕ ਸਭਾ ਸੇਖੋਂ ਵੱਲੋਂ ਕੇਂਦਰੀ ਨੋਟਿਸ ਲਿਆ ਗਿਆ। ਡਾ. ਮਾਨ ਨੇ ਦੱਸਿਆ ਕਿ ਉਨ੍ਹਾਂ ਅਪਣੇ ਭਾਸ਼ਾ ਦੌਰਾਨ ਇਸ ਦਾ ਸੰਦੇਹ ਖੇਡਨ ਕਰਦਿਆਂ ਕਿਹਾ ਕਿ ਹਰ ਭਾਸ਼ਾ ਦਾ ਆਪਣਾ ਚੰਗਾ ਮੁਹਾਬਰਾ ਹੁੰਦਾ ਹੈ, ਜਿਸ ਪੰਜਾਬੀ ਭਾਸ਼ਾ ਵਿੱਚ ਸ੍ਰੀ ਕੁਰੂ ਕੁੰਧ ਸਾਹਿਬ ਵਰਗੀ ਮਹਾਨ ਰਚਨਾ ਹੋਈ ਹੋਵੇ, ਵਾਚਸ ਸ਼ਾਹ ਦੀ ਹੀਰ ਵਰਗੀ ਸਭਿਆਚਾਰਕ ਕਿੱਸਾਵਾਦੀ ਹੋਈ ਹੋਵੇ, ਸ਼ਾਹ ਹੁਸ਼ੀਰ, ਬੁੱਢੇਸ਼ਾਹ ਵਰਗੀ ਸੁਫੀਆਨਾ ਸ਼ਾਇਰੀ ਹੋਈ ਹੋਵੇ, ਉਹ ਭਾਸ਼ਾ ਕਿਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਭਾਸ਼ੀ ਕਰਦੇ ਹੋਣਗੇ ਦੀ ਭਾਸ਼ਾ ਕਹੀ ਜਾ ਸਕਦੀ ਹੈ। ਡਾ. ਮਾਨ ਨੇ ਕਿਹਾ ਕਿ ਉਨ੍ਹਾਂ ਹਿੰਦੀ ਭਾਸ਼ਾ ਦੇ ਹੱਕ 'ਚ ਬੋਲਦਿਆਂ ਕਿਹਾ ਕਿ ਹਿੰਦੀ ਭਾਸ਼ਾ ਨੂੰ ਐਸੀ ਨਾ ਛਾਣਦੇ, ਲੋਕਾਂ ਦੀ ਭਾਸ਼ਾ ਛਾਣਦੇ, ਇਸ ਭਾਸ਼ਾ ਨੂੰ ਲੋਕ ਭੋਲੀ ਵਿਚ ਤਕਰੀਲ ਕਰੋ ਤਾਂ ਹੀ ਇਸ ਦਾ ਵਿਕਾਸ ਹੋਵੇਗਾ। ਉਨ੍ਹਾਂ ਹਿੰਦੀ ਭਾਸ਼ਾ ਦੇ ਵਿਕਾਸ ਲਈ ਇਸਦੇ ਲੋਕ-ਭਾਸ਼ਾਈ ਸਰੂਪ ਨੂੰ ਉਲਥਾ ਕਰਨ 'ਤੇ ਵੀ ਝੋਰ ਦਿੱਤਾ

ਗਿਆ। ਡਾ. ਮਾਨ ਨੇ ਦੱਸਿਆ ਕਿ ਉਹ ਸਮਾਗਮ 'ਚ ਪੰਜਾਬੀ ਨੂੰ ਭਾਸ਼ਾਵਾਂ ਦੌਰਾਨ ਵਲੋਂ ਪਾਰੇ ਕਰਦੇ ਅਪਣੀ ਕੋਲ ਸ਼ੁਰੂ ਹੀ ਕਰਨ ਨਾ ਕੇ ਸਨ ਤਾਂ ਕੁਝ ਆਰਐੱਸਐੱਸ ਯਾਦੀਦਾਰੀ ਨੇ ਫੌਰ ਪਾਉਣਾ ਸ਼ੁਰੂ ਕਰ ਦਿੱਤਾ। ਭਾਸ਼ਾ ਵਿਭਾਗ ਦੇ ਪ੍ਰਬੰਧਕਾਂ ਨੇ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਰੋਕਣ ਤੋਂ ਰੋਕਣ ਲਈ ਮਾਣਿਕ ਹੀ ਬੈਠ ਕਰ ਦਿੱਤਾ ਅਤੇ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੀ ਕੋਲ ਪੂਰੀ ਹੀ ਨਹੀਂ ਕਰਨ ਦਿੱਤੀ। ਡਾ. ਮਾਨ ਨੇ ਕਿਹਾ ਕਿ ਉਹ ਕੇਂਦਰੀ ਮਾਣਿਕ ਤੋਂ ਹੀ ਅਪਣਾ ਭਾਸ਼ਾ ਦਿੰਦੇ ਰਹੇ। ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੱਸਿਆ ਕਿ ਜਦੋਂ ਵਿਰੋਧ ਕਰਨ ਵਾਲੇ ਸਟੇਜ ਵੱਲ ਵਧਣ ਲੱਗੇ ਤਾਂ ਉਹ ਸਟੇਜ ਤੋਂ ਉਤਰ ਕੇ ਹੋਲ ਬੈਠ ਗਏ। ਡਾ. ਮਾਨ ਨੇ ਦੋਸ਼ ਲਾਇਆ ਕਿ ਸਟੇਜ 'ਤੇ ਮੌਜੂਦ ਸਮਾਗਮ ਦੇ ਪ੍ਰਮੁੱਖ ਵਿਅਕਤੀ ਨੇ ਤਾਂ ਧਮਕੀ ਦੇ ਦਿੱਤੀ ਕਿ "ਏ ਸਨ ਤੁਸੀਂ ਫੌਰ ਦੱਸਦੇ ਕਿ ਹਿੰਦੀ ਕੀ ਹੈ"। ਡਾ. ਮਾਨ ਨੇ ਕਿਹਾ ਕਿ ਸਮਾਗਮ ਦੌਰਾਨ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੇ ਭਾਸ਼ਾ ਵਿਭਾਗ ਵੱਲੋਂ ਦਿੱਤਾ ਜਾਣ ਵਾਲਾ ਸਮਾਗਮ ਨੋਟ ਤੋਂ ਇਨਕਾਰ ਕਰ ਦਿੱਤਾ। ਜਿਥੇ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਰੋਕਣ ਦੀ ਇਜਾਜ਼ਤ ਨਹੀਂ, ਉਥੇ ਉਹ ਸਮਾਗਮ ਨਹੀਂ ਲੈਣਗੇ।

ਕੇਂਦਰੀ ਪੰਜਾਬੀ ਲੇਖਕ ਸਭਾ ਸੇਖੋਂ ਦੇ ਸਕੱਤਰ/ਬੁਲਾਰੇ ਡਾ. ਭਗਵੰਤ ਸਿੰਘ ਅਤੇ ਜਵਾਨ ਸਕੱਤਰ ਪਵਨ ਹਰਚੰਦਪੁਰੀ ਨੇ ਡਾ. ਤੇਜਵੰਤ ਮਾਨ ਨਾਲ ਹੋਏ ਦੁਰਵਿਵਹਾਰ ਨੂੰ ਮਿਲਾਕਾ ਕਰਦੇ ਦਿੱਤਿਆਂ ਪੰਜਾਬ ਸਰਕਾਰ ਤੋਂ ਘਟਨਾ ਦੀ ਉਚ ਪੱਧਰੀ ਜਾਂਚ ਕਰਵਾਉਣ ਦੀ ਮੰਗ ਕੀਤੀ ਹੈ। ਸਭਾ ਨੇ ਆਰਐੱਸਐੱਸ ਦੇ ਹਿੰਦੀ-ਹਿੰਦੁ-ਹਿੰਦੁਸਤਾਨ ਦੇ ਪ੍ਰਚਾਰ ਪ੍ਰਸਾਰ ਨੂੰ ਤੁਰੰਤ ਰੋਕਣ ਅਤੇ ਸਰਕਾਰੀ ਅਦਾਰਿਆਂ, ਵਿਦਿਅਕ ਸੰਸਥਾਵਾਂ, ਯੂਨੀਵਰਸਿਟੀਆਂ ਅਤੇ ਵਿਚ ਅਜਿਹੀ ਵਿਰਧ ਸ਼ੈਲੀ ਖੁਸਪੈਟ ਬਾਰੇ ਸਖ਼ਤ ਨੀਤੀ ਅਪਣਾਉਣ ਦੀ ਮੰਗ ਕੀਤੀ ਹੈ।

ਆਰਐੱਸਐੱਸ ਦੇ ਭਾਸ਼ਾ ਸਬੰਧੀ ਦੇਸ਼ੀਏ ਦਾ ਵਿਰੋਧ

ਕੇਂਦਰੀ ਪੰਜਾਬੀ ਲੇਖਕ ਸਭਾ (ਸੇਖੋਂ) ਆਰਐੱਸਐੱਸ ਦੇ ਭਾਸ਼ਾ ਸਬੰਧੀ ਲੁਕਵੇਂ ਦੇਸ਼ੀਏ ਬਿਲਾਜ਼ ਖੁੱਲ੍ਹ ਕੇ ਨਿੱਤਰ ਆਈ ਹੈ। ਅਜਿਹੇ ਸਿਰਜਿਸ਼ੇ 'ਚ 'ਪੰਜਾਬੀ ਭਾਸ਼ਾ ਅਤੇ ਪੰਜਾਬੀ ਕੋਮ ਭਰਾਵਾਂ' ਦੇ ਨਾਲ ਹੋਣ ਜਾਵੇਗੀ ਵੱਲੋਂ ਪੰਜਾਬ, ਹਰਿਆਣਾ ਅਤੇ ਦਿੱਲੀ 'ਚ ਸੱਤ ਕਾਨਫਰੰਸ ਕਰਨ ਦਾ ਐਲਾਨ ਕੀਤਾ ਗਿਆ। ਸਭਾ ਦੇ ਸਕੱਤਰ ਡਾ. ਭਗਵੰਤ ਸਿੰਘ ਨੇ ਜਾਰੀ ਕੀਤੇ ਬਿਆਨ ਵਿਚ ਅਧਿਆ ਹੈ ਕਿ ਸਭਾ ਦਾ ਮੰਨਣਾ ਹੈ ਕਿ ਭਾਰਤ ਦੇ ਸਿੱਖੀ ਚਾਂਦੇ ਅਤੇ ਬਹੁ-ਰਾਸ਼ਟਰੀ, ਭਾਗ-ਭਾਗੀ ਅਤੇ ਭਾਗ-ਸਭਿਆਚਾਰੀ ਸਰੂਪ ਨੂੰ ਭਰਾਉਣ ਲਈ ਜ਼ਰੂਰੀ ਹੈ ਕਿ ਆਰਐੱਸਐੱਸ ਦੀ ਰਾਜਸਥਾ ਸ਼ੈਲੀ ਨੂੰ ਨਕਾਰਨ ਲਈ ਜਗਰੂਕਤਾ ਪੈਦਾ ਕੀਤੀ ਜਾਵੇ। ਅਜਿਹੇ ਵਿਚ ਕੇਂਦਰੀ ਪੰਜਾਬੀ ਲੇਖਕ ਸਭਾ (ਸੇਖੋਂ) ਦੇ ਪ੍ਰਧਾਨ ਡਾ. ਤੇਜਵੰਤ ਮਾਨ ਨੇ ਅਪੀਲ ਕੀਤੀ ਕਿ ਪੰਜਾਬ ਦੇ ਲੋਕ ਇਸ ਵਿਰੋਧ ਦੀ ਅਗਵਾਈ ਕਰਨ। ਸ੍ਰੀ ਮਾਨ ਨੇ ਕਿਹਾ ਕਿ ਬਰਨਾਲਾ, ਪਟਿਆਲਾ, ਕਾਨ੍ਹਸ਼ੀਕਰ, ਅੰਮ੍ਰਿਤਸਰ, ਗੁਰੂ, ਸਿਰਸਾ ਅਤੇ ਦਿੱਲੀ ਵਿੱਚ ਹੋ ਰਹੀਆਂ ਇਨ੍ਹਾਂ ਕਾਨਫਰੰਸਾਂ ਦਾ ਮੁੱਖ ਦੇਸ਼ੀਏ ਭਾਰਤ ਦੇ ਫੈਡਰਲ ਚਾਂਦੇ ਵਿੱਚ ਆਰਐੱਸਐੱਸ ਦੇ ਸਿਧਾਂਤ ਅਨੁਸਾਰ ਭੇਤਰੀ ਭਾਸ਼ਾਵਾਂ ਅਤੇ ਸਭਿਆਚਾਰਾਂ ਨੂੰ ਖ਼ਤਮ ਕਰਨ ਦੀ ਸਾਜਿਸ਼ ਨੂੰ ਰੋਕਣ ਕਰਨਾ ਅਤੇ ਪੰਜਾਬੀ ਭਾਸ਼ਾ ਨੂੰ ਭਰਾਉਣਾ ਰੋਕਣਾ। ਕੇਂਦਰੀ ਪੰਜਾਬੀ ਲੇਖਕ ਸਭਾ (ਸੇਖੋਂ) ਆਪਣੇ ਨਾਲ ਸਬੰਧਤ 120 ਸਭਾਵਾਂ ਦੇ ਸਹਿਯੋਗ ਨਾਲ ਅੰਦੋਲਨ ਸ਼ੁਰੂ ਕਰਨ ਦਾ ਪ੍ਰੋਗਰਾਮ ਉਲੀਕੇਗੀ।

ਬੋਲੀ, ਸਭਿਆਚਾਰ ਤੇ ਕੌਮੀ ਉਨਤੀ-(1958)

(ਲਾਮਕਾਈ ਸਮਾਜ ਦੇ ਉੱਚੇ ਵਿਦਵਾਨ ਸਮੇਂ ਪਿਤਾ ਸ੍ਰੀ ਮੇਘਨ ਸਿੰਘ ਜਾਤਿਕਪੁਰੀ ਅਤੇ ਸਮੇਂ ਵੱਡੇ ਡਾਟੀ ਐਸ.ਐਸ. ਮਨਮੋਹਨ ਸੀ ਦੇ ਸੰਪਾਦਨ ਹੇਠ 1958 ਨੂੰ ਪ੍ਰਕਾਸ਼ਤ ਹੋਏ ਸਾਪਯਾਤਿਕ 'ਨਵਾਂ ਹਿੰਦੁਸਤਾਨ' ਵਿਚ ਸ੍ਰ. ਮਨਮੋਹਨ ਸਿੰਘ ਡੀ.ਏ.ਐੱਸ.ਟੀ. ਦੇ ਨਾਮ ਹੇਠ ਲਿਖਿਆ ਇਹ ਲੇਖ ਅੱਜ ਦੇ ਸੰਦਰਭ ਵਿਚ ਵੀ ਬੜਾ ਹੀ ਤਾਜ਼ਾ ਅਤੇ ਬੁਝਦਾਰ ਲੱਗਦਾ ਹੈ। ਅਸੀਂ 'ਨਵਾਂ ਹਿੰਦੁਸਤਾਨ' ਦੇ ਲਈ ਰੂਪ 'ਵਰਤਮਾਨ ਹਿੰਦੁਸਤਾਨ' ਦੇ ਪਾਠਕਾਂ ਲਈ ਉਸ ਲੇਖ ਨੂੰ ਹੁ-ਭਰੂ ਪੇਸ਼ ਕਰਨ ਦੀ ਖੁਸ਼ੀ ਨੇ ਰਹੇ ਹਾਂ। - ਸੰਪਾਦਕ)

ਭਾਰਤ ਵਿਚ ਬੋਲੀਆਂ ਤੇ ਸਭਿਆਚਾਰ ਦੇ ਸਥਾਨ ਉੱਤੇ ਬੜੀ ਚਿੰਤਾਨ ਕਰੀ ਆ ਰਹੀ ਹੈ ਇਕ ਪਾਸੇ ਉਹ ਹਨ ਜੋ ਕਹਿੰਦੇ ਹਨ ਕਿ ਭਾਰਤ ਦੇ ਅੱਡ ਅੱਡ ਇਲਾਕਿਆਂ ਵਿਚ ਬੋਲੀਆਂ ਜਾਂਦੀਆਂ, ਬੋਲੀਆਂ ਦੀ ਬੋਲੀ ਖਾਸ ਮਹੱਤਤਾ ਨਹੀਂ ਅਤੇ ਸਾਰੇ ਭਾਰਤ ਵਿਚ ਇਕੋ ਬੋਲੀ (ਹਿੰਦੀ) ਹੀ ਹੋਣੀ ਚਾਹੀਦੀ ਹੈ, ਉਹ ਵਧੇਰੇ ਵੱਖ ਇਲਾਕਿਆਂ ਦੇ ਵਧੇਰੇ ਵੱਖ ਸਭਿਆਚਾਰ ਤੇ ਬੋਲੀ ਨੂੰ ਅੱਖੋਂ ਉਹਨੇ ਕਰਦਿਆਂ ਹੋਇਆਂ ਇਕ-ਸਭਿਆਚਾਰ ਤੇ ਇਕ ਬੋਲੀ ਵਜੋਂ ਅੱਡ-ਭਾਰਤ ਸੁਝਾ ਨੇ ਰਹੇ ਹਨ। ਦੂਜੇ ਪਾਸੇ ਸਾਇੰਟਿਫਿਕ ਨੁਕਤਾ-ਨਿਕਾਹ ਤੋਂ ਸੋਝਣ ਵਾਲੇ ਸਭ ਇਲਾਕਿਆਂ ਦੇ ਲੋਕਾਂ ਦੀਆਂ ਮਾਤ-ਭਾਸ਼ਾਵਾਂ ਤੇ ਉਹਨਾਂ ਦੇ ਅਪਣੇ ਅਪਣੇ ਸਭਿਆਚਾਰ ਦੀ ਬੁਝਾਰ ਤਰੀਕੀ ਨੂੰ ਭਾਰਤ ਦੀ ਅਖੰਡਤਾ ਲਈ ਜ਼ਰੂਰੀ ਸ਼ਰਤ ਸਮਝਦੇ ਹਨ। ਇਹ ਕਹਿੰਦੇ ਹਨ ਕਿ ਭਾਰਤ ਬਹੁ-ਕੌਮੀ ਦੇਸ਼ ਹੈ ਇਥੇ ਕਈ ਕੌਮਾਂ ਵਸਦੀਆਂ ਹਨ-ਬੰਗਾਲੀ, ਮਲਿਆਲੀ, ਮਰਾਠੀ, ਪੰਜਾਬੀ ਗੁਜਰਾਤੀ, ਅਸਾਮੀ, ਕਾਸ਼ਮੀਰੀ ਆਦਿ ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਦਾ ਅਪਣਾ ਅਪਣਾ ਸਭਿਆਚਾਰ ਹੈ ਜੋ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੀ ਅਪਣੀ ਬੋਲੀ ਰਾਹੀਂ ਪ੍ਰਗਟ ਹੁੰਦਾ ਹੈ। ਅਸੀਂ ਇਸ ਸਥਾਨ ਦਾ ਇਤਿਹਾਸਕ ਤੌਰ ਤੇ ਨਿਰਣਾ ਕਰਕੇ ਨਹੀਂ ਤੇ ਪ੍ਰੇਸ਼ਟ ਦਾ ਯਤਨ ਕਰਦੇ।

ਦੁਨੀਆਂ ਦੀ ਹਰ ਭੇ ਵਿਕਾਸ ਕਰਦੀ ਚੱਲਦੀ ਹੈ। ਚੀਜ਼ਾਂ ਤੇ ਵਿਚਾਰ ਜਿਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਅੱਜ ਇਸਦੇ ਹਨ ਸਦਾ ਇਸੇ ਹਾਲਤ ਵਿਚ ਹੀ ਨਹੀਂ ਸਨ। ਹਰ ਚੀਜ਼, ਵਿਚਾਰ ਤੇ ਖਿਆਲ ਦਾ ਇਤਿਹਾਸ ਹੈ। ਕਿਸੇ ਸੇ ਜਾਂ ਵਿਚਾਰ ਧਾਰਾ ਨੂੰ ਸਮਝਣ ਵਾਲੇ ਉਸਦੇ ਮੁੱਢ ਤੇ ਵਿਕਾਸ ਨੂੰ ਜਾਣਨਾ ਜ਼ਰੂਰੀ ਹੈ। ਸਮਾਜ ਦੀ ਉੱਨਤੀ ਸਭਿਆਚਾਰ ਤੇ ਬੋਲੀ ਦਾ ਅਪੇ ਵਿਚ ਛਾ ਭੁੱਖਾ ਸਹੀ ਹੈ। ਵਿਕਾਸ ਦੇ ਸਿਰਾਂਤ ਅਨੁਸਾਰ ਪੜ੍ਹਾਂ ਦੇ ਵਿਕਾਸ ਤੋਂ ਮਨੁੱਖ ਬਣਿਆ ਹੈ। ਸਮਾਜ ਦੇ ਮੁੱਢ ਤੇ ਵਿਕਾਸ ਦੀ ਸਾਇੰਸ (Sociology) ਦਲੀ ਹੈ। ਕਿ ਮਨੁੱਖੀ ਸਮਾਜ ਦੇ ਇਤਿਹਾਸ ਨੂੰ ((1) Savagery, (2) Barbarism, (3) Civilization ਤਿੰਨ ਵੱਡੇ

ਭਾਗਾਂ ਵਿਚ ਵੰਡਿਆ ਜਾ ਸਕਦਾ ਹੈ ਅਤੇ ਤਿੰਨਾਂ ਹੀ ਭਾਗਾਂ ਦੇ ਅਧਿਐਨ ਤੋਂ ਪਤਾ ਲਗਦਾ ਹੈ ਕਿ ਪਹਿਲਾਂ ਮਨੁੱਖ ਬਿਜਾਬਲ ਭੁੱਖਾ ਹੁੰਦਾ ਸੀ ਜਿਵੇਂ ਪੜ੍ਹਾ ਹਨ। ਬੋਲੀ ਹੋਈ ਹੋਈ ਮਨੁੱਖਾਂ ਦੇ ਮੇਲ ਮੇਲ ਨਾਲ ਪੈਦਾ ਹੋਈ। ਮਨੁੱਖ ਦੀ ਅਚਰੱਥ ਉੱਨਤੀ ਸਭਿਆਚਾਰ ਤੇ ਬੋਲੀ ਦਾ ਇਕ ਦੂਜੇ ਉੱਤੇ ਭਰੂਤ ਪ੍ਰਭਾਵ ਪਿਆ ਹੈ।

ਇਤਿਹਾਸ ਤੋਂ ਪਹਿਲਾਂ ਦੇ ਸਮੇਂ (Prehistorical) ਤੋਂ ਪੇਸ਼ ਤੇ ਧਾਤ ਦੇ ਯੁੱਗਾਂ ਵਿਚ ਮਨੁੱਖ ਦੀ ਉੱਨਤੀ ਦੇ ਤਿੰਨ ਮੁਖ-ਭਾਗ ਸਮਝੇ ਜਾ ਸਕਦੇ ਹਨ। 1. ਮਨੁੱਖ ਪੜ੍ਹਾ ਸੀਬਨ ਤੋਂ ਅੱਡ ਇਸ ਕਰਕੇ ਹੋਇਆ ਕਿ ਇਸਨੇ ਹੋਲੀ ਹੋਲੀ ਹੋਰ ਦੀ ਵਰਤੋਂ ਕਰਨੀ ਸਿੱਖ ਲਈ ਸੀ। ਪਹਿਲਾਂ ਮਨੁੱਖ ਪੜ੍ਹਾ ਹੀ ਸੀ ਅਤੇ ਹੋਰਾਂ ਪੈਰਾਂ ਦੀ ਵਰਤੋਂ ਇਥੇ ਨਹੀਂ ਸੀ ਕਰ ਸਕਦਾ ਜਿਵੇਂ ਹੁਣ ਕਰਦਾ ਹੈ। ਭਾਰਤਿਨ ਤੇ ਸਪੈਸਰ ਦੇ ਕਹਿਣ ਅਨੁਸਾਰ ਪੜ੍ਹਾ-ਦੁਨੀਆਂ ਵਿਕਾਸ ਕਰਦੀ ਗਈ ਅਤੇ ਇਕ ਸਮੇਂ ਇਹ ਵਿਕਾਸ ਮਨੁੱਖ ਬਣਨ ਨਾਲ ਸੰਪੂਰਨ ਹੋਇਆ। ਪਰਸਿਧ ਇਲਾਜਕਰ ਹੀਕਲ ਤੇ ਮਾਰਕਸ ਵੀ ਇਸ ਨਾਲ ਸਹਿਮਤ ਹਨ। ਫੇਰ ਪੜ੍ਹਾਂ ਵਾਂਗ ਹੀ ਰਹਿੰਦਾ ਸੀ ਤੇ ਮਸ ਅਧਾਰੀ ਸਿੱਖ ਸੀ। ਹਜ਼ਾਰਾਂ ਸਾਲਾਂ ਵਿਚ ਇਸ ਨੇ ਹਰ ਵੀ ਵਰਤੋਂ ਸਿੱਖੀ (ਫੇਰ ਵੀ ਹਰਾਂ ਪੈਰਾਂ ਦੀ ਵਰਤੋਂ ਕਰਦੀ ਹੋਲੀ ਹੋਲੀ ਸਿੱਖਦਾ ਹੈ ਬੋਲੀ ਚੀਜ਼ ਕਰਦੀ, ਛਾਮ ਕਰਦੀ, ਨਿਪਟਾ ਸਿੱਖਦਾ ਵਾਸਤੇ ਹੋਰਾਂ ਭਾਸ਼ਾਵਾਂ ਦੇ ਪਹਿਲਾਂ ਦਾ ਵਿਕਾਸ ਹੋਣਾ ਜ਼ਰੂਰੀ ਹੁੰਦਾ ਹੈ। ਅਪਣੇ ਪਹਿਲਾਂ ਭਾਸ਼ਾਵਾਂ ਦੇ ਕਰਦਿਆਂ ਵਿਚ ਚੀਜ਼ਾਂ ਕਰਦਿਆਂ ਫੇਰ ਮੋਟੀਆਂ-ਮੋਟੀਆਂ ਚੀਜ਼ਾਂ ਫੇਰ ਪਤਨੀਆਂ ਤੇ ਫੇਰ ਜੂਦੀ ਕਰਦੀ ਸਿੱਖ ਸਭਿਆਚਾਰ। ਹਰ ਵੀ ਵਰਤੋਂ ਕਰ ਕੇ ਇਸ ਨੇ ਨਿਕਾਰ ਕਰਨਾ ਸਿੱਖਿਆ। ਪਹਿਲਾਂ ਲਕੜੀ ਦੇ ਹਥਿਆਰ, ਫੇਰ ਪੇਸ਼ਰ ਦੇ ਹਥਿਆਰ ਬਣਾ ਕੇ ਕਹਿਣ ਸਹਿਣ ਦੇ ਵਸੀਲੇ ਪੈਦਾ ਕਰ ਸਭਿਆਚਾਰ। ਕਿਸੇ ਇਲਾਕੇ ਵਿਚ ਆਹ ਇਲਾਕਾ ਮਿਲਦਾ ਸੀ, ਕਿਤੇ ਮਿਟੀ ਚੰਕੀ ਸੀ ਤੇ ਕਿਹੜੇ ਪਕਰ ਚੰਕਾ ਮਿਲਦਾ ਸੀ ਕਿਸੇ ਵਾਂ ਦਾ ਪੋਨ ਪਾਣੀ ਬਹੁਤ ਚੰਕਾ ਸੀ। ਇਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਬੁਝੇਰੇ ਕਾਰਨ

ਨੇ ਮਨੁੱਖ ਦੀ ਤਕੜੀ ਉੱਤੇ ਭੁੱਖਾ ਪ੍ਰਭਾਵ ਪਾਇਆ।

ਬੋਲੀ ਕਾਫ਼ਲ ਬੋਲੀ ਸੀ। ਮਨੁੱਖ ਦੀ ਉੱਨਤੀ ਇਸ ਕਰ ਤੇ ਨਿਰਭਰ ਹੈ ਕਿ ਇਸ ਨੂੰ ਛਾ ਕੇ ਆਣਾ ਪੈਂਦਾ ਹੋਵੇ। ਪਹਿਲਾਂ ਪਹਿਲਾਂ ਨਿਕਾਰ ਮਾਰਨੇ ਪੈਂਦੇ ਸਨ। (ਅਜਾਨ ਤਾਂ ਬਹੁਤ ਫੇਰ ਭਾਸ਼ਣ ਪੈਦਾ ਕੀਤਾ ਗਿਆ ਸੀ) ਇਕੋਨਾ ਇਕੋਨਾ ਮਨੁੱਖ ਨਿਕਾਰ ਨਹੀਂ ਸੀ ਮਾਰ ਸਕਦਾ ਸੀ ਇਸ ਨੂੰ ਮਿਲ ਕੇ ਕਹਿਣਾ ਪੈਂਦਾ ਸੀ। ਇਥੇ ਛਾ ਕੇ ਕਹਿਣ ਤੇ ਅਪੇ ਵਿਚ ਮੇਲ ਮੇਲ ਵਾਸਤੇ ਇਕ ਦੂਜੇ ਚੀਜ਼ ਆਪ ਪ੍ਰਗਟਾਉਣਾ ਜ਼ਰੂਰੀ ਸੀ ਅਤੇ ਪਹਿਲਾਂ ਬੁੱਝਿਆਂ ਵਾਂਗ ਹਰਾਂ ਦੇ ਇਲਾਕਿਆਂ ਤੇ ਮੁੱਧ ਨਾਲ 'ਧੂ, ਮੈਂ, ਆਂ, ਕਰ ਕੇ ਅਪਣਾ ਮਨੋਰਥ ਪਰਕਟ ਕੀਤਾ ਜਾਂਦਾ ਸੀ। (ਜਿਵੇਂ ਭੋਰ ਕਰਦਾ ਹੈ)। ਫੇਰ ਇਕੋਨਾ ਨਾਲ ਸਕਦਾ ਤੇ ਮੁਰਤਾਂ ਚਾਹੀਂ ਇਕ ਆਦਮੀ ਦੂਜੇ ਨੂੰ ਅਪਣੇ ਖਿਆਲ ਤੇ ਮੇਰਾ ਸਮਝਾਉਣ ਲੱਗ ਪਿਆ। ਦੁਨੀਆਂ, ਚੀਜ਼ ਤੇ ਭਾਰਤ ਵਿਚ ਪੁਣੇ ਪੰਡਿਆਂ ਵਿਚੋਂ ਅਭੀਭ ਮੁਰਤਾਂ ਤੋਂ ਟੋਹੇ ਕਾਸਦਾ ਹੈ ਕਿ ਇਹ ਪੁਰਾਤਨ ਮਨੁੱਖ ਦੀ ਸਿੱਖੀ ਹੈ ਅਤੇ ਕਈ ਸਿੱਖੀਆਂ ਬੁਝਾਈ ਤੇ ਚੀਜ਼ਾਂ ਆਦਿ ਇਹਨਾਂ ਮੁਰਤਾਂ ਤੋਂ ਹੀ ਵਿਕਾਸ ਕਰ ਕੇ ਕਈਆਂ ਹਨ। ਕਿਉਂ ਕਿ ਸਿੱਖੀ ਵੀ ਆਚਾਰਾਂ ਦਾ ਸਿੱਧੇ ਹੀ ਹੈ ਬੋਲੀ ਦਾ ਪੁਰਨ ਰੂਪ ਬਣਨ ਤੋਂ ਪਹਿਲਾਂ ਹੀ ਸਕਦਾ ਹੈ ਕਿਹਾਵਾਂ ਨਾਲ ਹੀ ਭਾਵ ਪਰਕਟ ਕੀਤੇ ਜਾਂਦੇ ਹੋਣ ਕਿਉਂਕਿ ਕਿਹਾਵਾਂ ਨੂੰ ਹਰਕਤਾਂ ਨਾਲ ਸਬੰਧਤ ਕਰਨਾ ਮਨੋਰਥ ਨੂੰ ਪ੍ਰਗਟ ਕਰਨ ਦਾ ਸਿੱਖ ਚੰਕਾ ਸੀ ਜਿਵੇਂ ਕੁਟਨ ਮਾਨ ਦੀ ਬਿਛਿਆ ਨੂੰ ਇਕ ਹਰ ਨਾਲ ਮੁਕੀ ਮਾਨ ਨਾਲ ਸਮਝਾਇਆ ਜਾ ਸਕਦਾ ਹੈ। ਸਪ ਦੀ 'ਧੂ, ਧੂ, ਨੂੰ ਭੁੱਖਾ', ਭਾਸ਼ਾਵਾਂ ਦੀ 'ਟਰ, ਟਰ, ਕਾਂ, ਕਾਂ, ਕਰਨ ਤੋਂ ਕਾਂ, ਚੀਂ, ਚੀਂ, ਕਰਨ ਤੋਂ ਚਿਤੀ ਆਦਿ ਦੇ ਕਕਟ ਬਣ ਕਟੇ ਜਾਪਦੇ ਹਨ। ਇਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਬੋਲੀ ਅਪੇ ਵਿਚ ਮਿਲ ਕੇ ਕਹਿਣ ਤੋਂ ਪੈਦਾ ਹੋਈ ਤੇ ਹੋਲੀ ਹੋਲੀ ਵਿਕਾਸ ਕਰਦੀ ਗਈ।

ਜਿਉਂ ਜਿਉਂ ਮਨੁੱਖ ਨੇ ਕੁਦਰਤ ਤੇ ਸਿਤ ਪ੍ਰਾਪਤ ਕੀਤੀ ਅਤੇ ਬੋਲੀ ਕਾਪੇ ਮਕਾਨ ਦੇ ਪਾਏ ਤੇ ਚੰਕੇਰੇ ਸਾਧਨ ਪੈਦਾ ਕੀਤੇ ਤਿਉਂ ਤਿਉਂ ਹੀ

ਇਹ ਸਭਿਆਚਾਰ ਤਰੱਕੀ ਕਰਦਾ ਰਿਹਾ। ਇਸ ਦੇ ਵਿਚਾਰ ਤਰੱਕੀ ਕਰਦੇ ਗਏ। ਆਰਥਕ ਤੇ ਸਭਿਆਚਾਰਕ ਉਨਤੀ ਕਰਨ ਲਈ ਮਨੁੱਖਾਂ ਦਾ ਚਿੰਮਟਾ ਤੇ ਕੁਰੂ ਮੇਲ ਸੋਲ ਜ਼ਰੂਰ ਸੀ ਜਿਉਂ ਜਿਉਂ ਮੇਲ ਸੋਲ ਬਾਹਿਰ ਤੇ ਵਿਚਾਰਾਂ ਨੇ ਤਰੱਕੀ ਕੀਤੀ ਤਿਉਂ ਤਿਉਂ ਫੇਰੀ ਤਰੱਕੀ ਕਰਦੀ ਗਈ। ਭੰਦੇ ਦੀ ਸ਼ਕਦਾਵਲੀ ਵਿੱਚ ਵਾਧਾ ਹੁੰਦਾ ਰਿਹਾ। ਸਭੋਂ ਅੰਗ ਦੀ ਲਗਤ ਅਤੇ ਨਹੀਂ ਸੀ ਹੋਈ ਉਦੋਂ 'ਭਾਸਣ', ਤੋਰਾ, ਭਾਲੀ, ਸਾਤਲਾ, ਲਟਾਂ, ਆਦਿ ਭਾਸਣ ਹੁੰਦੇ ਹੀ ਨਹੀਂ ਸਨ। ਖੇਤੀ ਭਾਤੀ ਭਾਰੇ ਭਾਸਣ ਉਦੋਂ ਸਾਰੇ ਹੀ ਹੋਏ ਵਿੱਚ ਆਏ ਸਭੋਂ ਮਨੁੱਖ ਖੇਤੀ ਕਰਦੀ ਸਿੱਖੀ। ਵਿਉਂਤਪਾਤ ਅਰੰਭ ਹੋਣ ਨਾਲ ਇਸ ਸਭੰਪਤ ਸੰਘਣੇ ਭਾਸਣ ਭੋਲੀ ਵਿੱਚ ਆ ਗਏ। ਨਵੀਆਂ ਨਵੀਆਂ ਖੋਜਾਂ ਤੇ ਲਭਤਾਂ-ਭਾਵਾਂ ਹੋਣ ਨਾਲ ਨਵੇਂ ਨਵੇਂ ਪੈਦਾਵਾਰੀ ਸਾਧਨ ਤੇ ਹਥਿਆਰ-ਮਸ਼ੀਨਾਂ ਹੋਂਦ ਵਿੱਚ ਆਏ ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਕਾਰਨੇ ਭੰਦੇ ਨੇ ਨੀਵੀਆਂ ਪੁਸ਼ਤਾਂ ਨਾਲ ਆਰਥਕ ਉਨਤੀ ਕੀਤੀ ਅਤੇ ਆਰਥਕ ਤਰੱਕੀ ਦੇ ਨਾਲ ਨਾਲ ਸਭਿਆਚਾਰਕ ਤਰੱਕੀ ਵੀ ਹੋਈ। ਭੋਲੀ ਵਿੱਚ ਨਵੀਆਂ ਨਵੀਆਂ ਚਿੰਤਾਵਾਂ ਤੇ ਨਾਂਵ ਬਣਦੇ ਗਏ (ਜਿਵੇਂ ਸਭੰਪਤ, ਭਵੰਚ, ਖੋਲਦੀਤੀ ਵਿਚ) ਭਾਵੇਂ ਭੋਲੀ ਦਾ ਭੁਨਿਆਵੀ ਭਾਵ ਨਹੀਂ ਬਦਲਦਾ ਪਰ ਸਾਇੰਸ ਦੀ ਉਨਤੀ ਨਾਲ ਭਾਸਣ ਭੰਡਾਰ ਵਿੱਚ ਵਾਧਾ ਹੋਇਆ ਹੈ। ਇਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਭੋਲੀ ਦਾ ਜਨਮ ਮਨੁੱਖ ਦੇ ਅਪੇ ਵਿੱਚ ਮਿਲ ਜੁਲੇ ਖਾਣ-ਪੀਣ ਦੇ ਸਾਧਨ ਪੈਦਾ ਕਰਨ ਵਿਚੋਂ ਹੋਇਆ ਅਤੇ ਆਰਥਕ ਤੇ ਸਭਿਆਚਾਰਕ ਤਰੱਕੀ ਦੇ ਨਾਲ ਨਾਲ ਇਸਦਾ ਵਿਕਾਸ ਹੋਇਆ।

ਭਾਸਣਾਂ ਦੇ ਤਰਤੀਬ ਨਾਲ ਜੁਲਨ ਨਾਲ ਭੋਲੀ ਬਣਦੀ ਹੈ। ਭਾਸਣ ਚੀਜ਼ਾਂ, ਚਿੰਨ੍ਹਾਂ ਤੇ ਭਾਵਾਂ ਦੇ ਚਿੰਨ੍ਹ ਹਨ। ਭਾਸਣਾਂ ਰਾਹੀਂ ਚੀਜ਼ਾਂ ਤੇ ਭਾਵਾਂ ਦਾ ਚਿੰਨ੍ਹ ਹੁੰਦਾ ਹੈ। ਭਾਸਣਾਂ ਨਾਲ ਹੀ ਅਸੀਂ ਸੋਚਦੇ ਹਾਂ। ਸਭੋਂ ਅਸੀਂ ਸੋਚਦੇ ਹਾਂ ਸਭੋਂ ਚਿੰਨ੍ਹਾਂ ਵਿੱਚ ਖਾਸ ਖਾਸ ਭਾਸਣ ਆਉਂਦੇ ਹਨ ਜੋ ਖਾਸ ਖਾਸ ਚੀਜ਼ਾਂ ਤੇ ਚਿੰਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਸਭੋਂ ਚਿੰਨ੍ਹਾਂ ਵਿੱਚ ਮੁਹਤਮਤਾ ਭਰਦੇ ਹਨ। ਇਨ੍ਹਾਂ ਮੁਹਤਮਤਾ ਜਾਂ ਤਸਵੀਰਾਂ (Concept) ਰਾਹੀਂ ਹੀ ਸਭਿਆਚਾਰ ਜਾਂਦਾ ਹੈ ਅਤੇ ਭਾਸਣਾਂ ਭਿੰਨ ਭੇਦੀ ਮੁਹਤਮਤਾ (Concept) ਸਭੋਂ ਚਿੰਨ੍ਹਾਂ ਵਿੱਚ ਨਹੀਂ ਆ ਸਕਦੀ। ਲਮ੍ਹੇਦਰ, ਪਰਾਕ, ਦੇਖ, ਅਭਾਦੀ, ਮਥਦੁਈ, ਚਲ, ਜੰਗ ਆਮਨ, ਸਭਾਨੀਦਾਦੀ, ਸ਼ੈਲਿਸ਼ਮ ਆਦਿ ਭਾਸਣ ਖਾਸ ਖਾਸ ਚੀਜ਼ਾਂ, ਹਾਸਤਾਂ ਤੇ ਸਿਰਤਾਂ ਦੀਆਂ ਮੁਹਤਮਤਾ ਆਵਾ (Concepts) ਸਭੋਂ ਚਿੰਨ੍ਹਾਂ ਵਿੱਚ ਲਿਆਉਂਦੇ ਹਨ। ਜਿਨ੍ਹੇ ਚਿੰਨ੍ਹਾਂ ਭਾਸਣ ਸਾਰੀ ਆਉਂਦੇ ਹੋਏ ਰਹਿਣਗੇ। ਉਤਨੇ ਚਿੰਨ੍ਹਾਂ ਦਾ (concepts) ਮੁਹਤਮਤਾ ਸਭੋਂ ਚਿੰਨ੍ਹਾਂ ਵਿੱਚ

ਭਾਸਣ ਚੀਜ਼ਾਂ ਅਤੇ ਅਸੀਂ ਵਧੇਰਾ ਤੇ ਵੱਖ ਸੋਚ ਸਕਾਂਗੇ। ਜੇ ਜਿਤਨੀ ਚਿੰਨ੍ਹਾਂ ਤੇ ਚਿੰਨ੍ਹਾਂ ਸਾਰੀ ਭੋਲੀ ਆਉਂਦੀ ਹੈ ਉਤਨਾ ਹੀ ਚੰਗੇਰਾ ਤੇ ਚੰਗੇਰਾ ਅਸੀਂ ਸੋਚ ਸਕਦੇ ਹਾਂ ਕਿਉਂਕਿ ਸਾਰੀ ਚਿੰਨ੍ਹਾਂ ਉਤਨੀ ਸਭੋਂ ਚਿੰਨ੍ਹਾਂ, ਭਾਸਣਾਂ ਤੇ ਭੋਲੀ ਉਤਨੇ ਨਿਰਭਰ ਹੈ।

ਹਰ ਮਨੁੱਖ ਅਪਣੀ ਮਾਤ ਭੋਲੀ ਰਾਹੀਂ ਹੀ ਚੰਗੀ ਤਰ੍ਹਾਂ ਸੋਚ ਸਕਦਾ ਹੈ ਕਿਉਂਕਿ ਇਸਦੇ ਭਾਸਣਾਂ ਦੇ ਅਰਥਾਂ ਤੇ ਪਛੇਤਾ ਤੇ ਚਿੰਨ੍ਹਾਂ ਦੀ ਉਹ ਚੰਗੀ ਤਰ੍ਹਾਂ ਸਮਝਦਾ ਹੈ, ਇਸੇ ਵਾਸਤੇ ਮਾਤ ਭੋਲੀ ਦੀ ਮਹੱਤਤਾ ਨੂੰ ਆਵੇਦਨ ਨਹੀਂ ਜਾ ਸਕਦਾ ਅਤੇ ਮਾਤ ਭਾਸ਼ਾ ਨੂੰ ਚੰਗੀ ਤਰ੍ਹਾਂ ਤੇ ਇਸਦੀ ਪੂਰੀ ਵਰਤੋਂ ਵਿੱਚ ਹੀ ਚਿੰਨ੍ਹਾਂ ਚਿੰਨ੍ਹਾਂ ਦੀ ਤਰੱਕੀ ਦਾ ਭੰਦ ਹੀ। ਚਿੰਨ੍ਹਾਂ ਚਿੰਨ੍ਹਾਂ ਦਾ ਸਭਿਆਚਾਰਕ ਵਿਚਾਰ ਉਸਦੀ ਮਾਤ-ਭਾਸ਼ਾ ਵਿੱਚ ਸਭਿਆਚਾਰਕ ਹੋਇਆ ਹੈ ਅਤੇ ਅਪਣੀ ਭੋਲੀ ਤੇ ਸਭਿਆਚਾਰ ਨਾਲ ਹੀ ਉਹ ਚਿੰਨ੍ਹਾਂ ਤਰੱਕੀ ਕਰਦੀ ਹੈ। ਭੋਲੀ ਹੀ ਚਿੰਨ੍ਹਾਂ ਚਿੰਨ੍ਹਾਂ ਦੇ ਸਭਿਆਚਾਰ ਤੇ ਪ੍ਰਭਾਵਿਤ ਦਾ ਸਾਧਨ ਹੈ। ਮਨੁੱਖ ਦੇ ਅਪਣੇ ਪ੍ਰਭਾਵਿਤ ਦੇ ਸਾਧਨ ਮਿਲਦੇ ਸਭਿਆਚਾਰ ਅਨੁਸਾਰ ਹੋਂਦ ਹਨ। ਮਨੁੱਖ ਅਪਣੇ ਚਿੰਨ੍ਹਾਂ, ਭਾਵਾਂ ਮੰਗਾਂ, ਉਮੰਗਾਂ, ਭਾਵਾਂ, ਸਭਾਵਾਂ, ਮਨੁੱਖਾਂ, ਖੁਸ਼ੀਆਂ, ਦੋ ਦਰਸ਼ਨਾਂ, ਉਦਾਸੀਆਂ ਮੇਲ ਦੇ ਵੇਰਾਂ ਭਾਸ਼ਨਾਂ ਮਿਲਦੇ ਤੇ ਪ੍ਰੀਤਯੋਗ ਨੂੰ ਅਪਣੇ ਅਪਣੇ ਨੂੰ ਭਾ ਵੇ, ਨੰਗੇ ਟਪਕੇ, ਨਿਖਰੇ, ਚਿਤਰ ਚਿਤਰੇ, ਲੀਲਾ-ਸਵਾਂਗ ਚਰਚੇ, ਚੋ ਚੋ, ਪਿਟਕੇ, ਟਰੱਕਾਂ ਲਚੇ ਜਾਂ ਮਿਲਦੇ ਦੇਖੇ ਜਾਂ ਵੇਚ ਚਿੰਨ੍ਹਾਂ ਦੀ ਯਾਦ ਵਿੱਚ ਮਹੱਤਮ-ਮਹੱਤਮ ਬਣਦੇ ਮੰਗੇ ਟੋਕੀ ਤੇ ਕਲ ਪੌਲੇ ਪ ਆਮੋਦੀਆਂ ਕਰਦੇ ਕਰਦਾ ਰਹਿੰਦਾ ਹੈ ਅਤੇ ਇਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਲੋਕ-ਭੀਤ, ਸਾਹਿਤ, ਨਿਰਤ-ਭਾਸ਼ਾ, ਚਿਤਰਕਾਰੀ, ਉਸਤਾਦ-ਭਾਸ਼ਾ ਤੇ ਲੋਕਭਾਸ਼ਾ ਹੋਂਦ ਵਿੱਚ ਆਉਂਦੇ ਹਨ। ਜੇ ਇਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਸਭਿਆਚਾਰ ਚਿੰਨ੍ਹਾਂ ਚਿੰਨ੍ਹਾਂ ਦੀ ਸਭਾਤੀ ਮਿਲਦੀ ਦਾ ਪ੍ਰਭਾਵ ਹੈ ਅਤੇ ਇਹ ਪ੍ਰਭਾਵ ਉਸ ਚਿੰਨ੍ਹਾਂ ਦੀ ਮਾਤ-ਭਾਸ਼ਾ ਰਾਹੀਂ ਹੀ ਹੁੰਦਾ ਹੈ। ਇਸ ਵਾਸਤੇ ਸਮਝਕ ਸਾਇੰਸ ਚਿੰਨ੍ਹਾਂ ਚਿੰਨ੍ਹਾਂ ਦੀ ਉਨਤੀ ਤੇ ਉਸਦੀ ਮਾਤ-ਭਾਸ਼ਾ ਦੀ ਤਰੱਕੀ ਨੂੰ ਇਕ ਦੂਜੇ ਉਤਨੇ ਨਿਰਭਰ ਕਰਦੀ ਹੈ। ਅਤੇ ਚਿੰਨ੍ਹਾਂ ਤਰੱਕੀ ਵਾਸਤੇ ਮਾਤ-ਭਾਸ਼ਾ ਦੀ ਚੰਗੇਰਾ ਤਰੱਕੀ ਇਕ ਜ਼ਰੂਰੀ ਸ਼ਰਤ ਹੈ। ਚੋਲੀ ਦਾ ਚਿੰਨ੍ਹਾਂ ਚਿੰਨ੍ਹਾਂ ਜਾਂ ਮਹੱਤਮ ਨਾਲ ਸਬੰਧ ਨਹੀਂ। ਇਕੋ ਸਭਿਆਚਾਰਕ ਵਿਚਾਰੇ ਵਾਲੇ ਤੇ ਇਕੋ ਚੋਲੀ ਚੋਲਣ ਵਾਲੇ ਲੋਕ ਇਕ ਚੋਲੀ ਬਣਾਉਂਦੇ ਹਨ। ਜਿਵੇਂ ਭੰਗਾਲੀ, ਕੁਜਰਾਤੀ ਮਦਰਾਸੀ, ਮਰਾਠੀ ਤੇ ਪੋਜਾਬੀ ਸੇ ਅਤੇ ਚੋਲੀ-ਚੋਲੀਆਂ ਦੇ ਮਹੱਤਤਾ-ਪ੍ਰਭਾਵ ਸਭਾਵ ਨਾਲ ਚੋਲੀ ਭਾਸ਼ਨ ਅਰਥ ਨਹੀਂ ਜੋੜਦੇ ਚਾਹੀਦੇ।

ਚੋਲੀ ਚੋਲੀਆਂ ਦਾ ਸਭਾਵ ਮਹੱਤਮ ਕਾਫ਼ੀ

ਸਭਾਵ ਹੈ ਅਤੇ ਆਮ ਲੋਕਾਂ ਦੀ ਤਰੱਕੀ ਵਾਸਤੇ ਇਸ ਸਭਾਵ ਦਾ ਚੰਗੇਰਾ ਹੋਣਾ ਲਾਜ਼ਮੀ ਹੈ। ਇਹ ਚੰਗੇਰਾ ਵਾਲੇ ਜਿਹੇ ਸੂਝਕ ਚੋਲੀਆਂ ਦੀ ਪਰਭਾਵਤਾ ਭਾਸ਼ਨ ਵਿੱਚ ਪਾਟੇਪਾਤ ਤੇ ਫੁੱਟ ਪੈਦਾ ਕਰਦੀ ਹੈ, ਅਸਲ ਵਿੱਚ ਵਿਗਿਆਨਕ ਦ੍ਰਿਸ਼ਟੀ ਭੇਟ ਤੋਂ ਨਹੀਂ ਸੋਚਦੇ। ਸੰਸਥਾਪਨਾ ਚੋਲੀ ਦਾ ਭਾਸ਼ਨਾਵਾ ਦਾਸਦਾ ਹੈ ਕਿ ਚਿੰਨ੍ਹਾਂ ਚੋਲੀ ਦੀ ਤਰੱਕੀ ਤਾਂ ਹੀ ਸੰਭਵ ਹੈ ਜੋ ਉਸਦੇ ਸਭਾਵਾਂ, ਕਾਮਾਂ, ਕਾਰਜਾਂ, ਦਫਤਰਾਂ, ਅਭਾਵਾਂ, ਰੋਡੀਓ ਦੀ ਚੋਲੀ ਉਤਨੇ ਦੀ ਅਪਣੀ ਮਾਤ-ਭਾਸ਼ਾ ਭਾਸ਼ਨ ਹੋਵੇ ਅਤੇ ਉਤਨੇ ਦੇ ਹਾਥਮ ਉਤਨੇ ਦੀ ਅਪਣੀ ਚੋਲੀ ਚੋਲਦੇ ਵਤਨੀ ਲੋਕਾਂ ਤੋਂ ਜਦੋਂ ਜਦੋਂ ਜੋ ਉਤਨੇ ਦੇ ਸਭਿਆਚਾਰ ਤੇ ਭਾਵੀਚਾਰਕ-ਵਿਹਾਰਾਂ ਨੂੰ ਸਮਝਦੇ ਹੋਣ। ਹਕੂਮਤ ਦੇ ਚੋਲੀਆਂ ਕਾਨੂੰਨ, ਕਾਨੂੰਨ, ਇਸਤਿਹਾਰ, ਨੋਟ, ਪਛੇਤਾ, ਹੁੰਗੀਆਂ ਆਦਿ ਚੋਲੀ ਰਾਹੀਂ ਹੀ ਲੋਕਾਂ ਤੋਂ ਪ੍ਰੇਸ਼ਾਨ ਹਨ। ਹਕੂਮਤ ਤੇ ਪਰਾਕ ਦਾ ਸਬੰਧ ਹਕੂਮਤ ਭਾਵੀਆਂ ਰਹੀ ਅਤੇ ਇਹ ਸਬੰਧ ਮਾਤ-ਭਾਸ਼ਾ ਰਾਹੀਂ ਹੀ ਕਾਇਮ ਰਹਿ ਸਕਦਾ ਹੈ। ਸੰਭਵਿਤ, ਹਿੰਦੀ, ਪੋਜਾਬੀ, ਉਰਦੂ ਆਦਿ ਦੇ ਅਪਣੇ ਵਿਚੀਂ ਕੁਦਰਤੀ ਸਬੰਧ ਅਤੇ ਅਪਣੇ ਅਪਣੇ ਚੋਲੀਆਂ ਮੇਲ ਸੋਲ, ਚੋਲ ਚਾਲ, ਨਾਲ ਇੱਕ ਦੂਜੀ ਚੋਲੀ ਉਤਨੇ ਹੋਏ ਅਸਰ ਤਾਂ ਪੋਜਾਬੀ ਚੋਲੀ ਵਾਸਤੇ ਸਹਾਇਕ ਹਨ ਕਿਉਂਕਿ ਹਰ ਚੋਲੀ ਚੋਲੀ ਸਬੰਧਤ ਸਭਾਵਾਂ ਤੋਂ ਸਭਾਵ ਅਪਣਾਉਂਦੀ ਰਹਿੰਦੀ ਹੈ। ਜਾਤਾ ਪੋਜਾਬੀ ਸਭਿਆਚਾਰ ਸਿੱਖ ਜਾਂ ਹਿੰਦੂ ਜਾਂ ਮੁਸਲਮ-ਸਭਿਆਚਾਰ ਨਹੀਂ ਹੈ। ਸਭਿਆਚਾਰ ਦਾ ਸਬੰਧ ਚਿੰਨ੍ਹਾਂ ਚਿੰਨ੍ਹਾਂ ਨਾਲ ਨਹੀਂ ਹੁੰਦਾ ਸਭੋਂ ਇਹ ਲੋਕਾਂ ਦੀ ਆਰਥਕ ਚਿੰਨ੍ਹਾਂ ਸਭੋਂ ਇਤਿਹਾਸ ਤੇ ਕੁਲੀਨਿਕ ਹਾਲਤਾਂ ਤੋਂ ਪੈਦਾ ਹੁੰਦਾ ਹੈ। ਅਤੇ ਜਾਂਚੇ ਚੋਲੀ ਚੋਲੀ ਦੇ ਨਾਲ -ਨਾਲ ਵਧਦਾ ਕੁਲਦਾ ਰਹਿੰਦਾ ਹੈ। ਚੋਲੀ ਦਾ ਸਭਿਆਚਾਰ ਉਤਨੇ ਦੀ ਵੇਲੇ ਦੀ ਆਰਥਕ-ਹਾਲਤ ਤੇ ਰਾਜਸੀ-ਪਰਵੀਧ ਉਤਨੇ ਨਿਰਭਰ ਹੁੰਦਾ ਹੈ। ਜਿਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਪੋਜਾਬੀ-ਸਭਿਆਚਾਰ ਸਭੋਂ ਸਭੋਂ ਸਿਰ ਪੋਜਾਬ ਵਿੱਚ ਆਈਆਂ ਚੋਲੀਆਂ ਤੇ ਨਸਲਾਂ ਪਰਵੀਨਾ, ਹੁੰਨ, ਮੋਲੀ, ਅਹਿਰ, ਮਾਜਾ, ਕੁਜੇਰ, ਸੋਭ, ਤੁਕਾ, ਪਾਟਾ, ਤੇ ਮੁਕਲ-ਦੇ ਅਪਣੇ ਵਿੱਚ ਮਿਲਣ ਜੁਲਣ ਤੋਂ ਪੈਦਾ ਹੋਇਆ ਅਤੇ ਇਨ੍ਹਾਂ ਲੋਕਾਂ ਦੇ ਟੋਚੇ ਵੇਸਟ ਪਿਛੋਂ ਸੋਭੇ ਵਰ੍ਹਿਆਂ ਵਿੱਚ ਅੱਜ ਵਰਤੀ ਰੂਪ-ਰੇਖਾ ਬਣੀ ਹੈ ਇਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਉਤਨੇ ਚੋਲੀਆਂ ਚੋਲੀਆਂ ਦੇ ਟੋਚੇ ਚੋਲੀਆਂ ਪ੍ਰਾਚੀਨ ਚੋਲੀਆਂ (ਟੋਕੀ, ਚੋਲੀ ਤੇ ਪੋਜਾਬੀ) ਨਾਲ ਮਿਲ ਕੇ ਚੋਲੀ ਪੋਜਾਬੀ ਦਾ ਮੋਜੂਦਾ ਰੂਪ ਹੋਂਦ ਵਿੱਚ ਆਇਆ ਸੀ। ਇਕ ਚੋਲੀ ਦਾ ਦੂਜੀ ਨਾਲ ਸਬੰਧ ਕਰਾ ਜਾਣਦਾ ਹੁੰਦਾ ਹੈ ਪਰ ਚਿੰਨ੍ਹਾਂ ਇਕ ਚੋਲੀ ਨੂੰ ਜਾਂਚੇ ਚੋਲੀ-ਚੋਲੀ ਦੇ ਨਾਲ ਹੋਣਾ ਇਲਾਵਾ ਚੋਲੀਆਂ ਉਤਨੇ ਟੋਚੇ ਨਾਲ ਨਾ ਸਿਰਫ ਲੋਕਾਂ ਤੇ

ਹਰਮੁਖ ਦਾ ਸਬੰਧ ਹੀ ਟੁੱਟਣਾ ਹੈ ਸਗੋਂ ਸਭ ਕੌਮੀਅਤਾਂ ਤੇ ਸਭਿਆਚਾਰਾਂ ਨੂੰ ਨੁਕਸਾਨ ਪੁਜਦਾ ਹੈ ਅਤੇ ਸਮੁੱਚੀ ਕੌਮੀ ਤਰੱਕੀ ਰੁਕ ਜਾਂਦੀ ਹੈ। ਪਰਫੁਲਤ ਹੋਈਆਂ ਕੌਮੀਅਤਾਂ ਇਵੇਂ ਭਾਰਤ ਦੀ ਸ਼ਾਨ ਵਧਾਉਣਗੀਆਂ ਜਿਵੇਂ ਪਿਤੀਆਂ, ਮਹਿਕਦੀਆਂ ਕਿਆਰੀਆਂ ਫਾਗ ਦੀ ਸੋਭਾ ਬਣ ਜਾਂਦੀਆਂ ਹਨ।

ਹਿੰਦੀ ਸਾਰੇ ਭਾਰਤ ਦੀ ਕੌਮੀ ਬੋਲੀ ਤਾਂ ਬਹੁਤ ਹੋਣੀ ਚਾਹੀਦਾ ਹੈ ਪਰ ਮਹਾਤਮਾ ਗਾਂਧੀ ਦੇ ਸ਼ਬਦਾਂ ਵਿਚ 'ਪਿੰਡਾਂ ਦੀ ਸਾਂਦੀ ਮਿੱਠੀ ਹਿੰਦੀ' ਅੱਜ ਦੀ ਰੇਡੀਓ ਉੱਤੇ ਬੋਲੀ ਜਾਂਦੀ ਸੰਸਕ੍ਰਿਤ ਸੱਦੀ ਹਿੰਦੀ ਪੰਜਾਬ, ਬੰਗਾਲ, ਮਦਰਾਸ, ਕੇਰਲ, ਆਂਧਰਾ ਆਦਿ ਦੇ ਪੜ੍ਹ-ਲਿਖੇ ਲੋਕ ਵੀ ਨਹੀਂ ਸਮਝ ਸਕਦੇ। ਗਾਂਧੀ ਜੀ ਨੇ ਲਿਖਿਆ ਸੀ, 'ਹਿੰਦੀ ਉਹ ਜ਼ਬਾਨ ਹੈ ਜਿਸਨੂੰ ਉੱਤਰ ਵਿਚ ਹਿੰਦੂ ਤੇ ਮੁਸਲਮਾਨ ਦੋਵੇਂ ਬੋਲਦੇ ਹਨ ਅਤੇ ਨਾਗਰੀ ਜਾਂ ਫਾਰਸੀ ਲਿਪੀ ਵਿੱਚ ਉਹ ਲਿਖੀ ਜਾਂਦੀ ਹੈ।... ਇਹ ਬਹੁਤੀ ਨਹੀਂ ਕਿ ਹਿੰਦੂ ਫਾਰਸੀ ਅੱਖਰਾਂ ਨੂੰ ਤੇ ਮੁਸਲਮਾਨ ਸੰਸਕ੍ਰਿਤ ਅੱਖਰਾਂ ਨੂੰ ਭਿਆਸ਼ ਦੇਣ।' ਪਰ ਅਜਾਦੀ ਤੋਂ ਪਿੱਛੋਂ ਬੋਲੀ ਦੇ ਮਸਲੇ ਨੂੰ ਪੂਰਨ ਸਾਇੰਟਿਫਿਕ ਤੌਰ ਤੇ ਹੱਲ ਕਰਨਾ ਤਾਂ ਇੱਕ ਪਾਸੇ ਗਾਂਧੀ ਜੀ ਦੇ ਕਥਨਾਂ ਦੀ ਵੀ ਚੰਗੀ ਤਰ੍ਹਾਂ ਉਲੰਘਣਾ ਕੀਤੀ ਗਈ ਅਤੇ 'ਪਿੰਡਾਂ ਦੀ ਮਿੱਠੀ ਹਿੰਦੀ' ਨੂੰ ਸੰਸਕ੍ਰਿਤ-ਸੰਸਕ੍ਰਿਤ ਨਾਲ ਧੋ ਧੋ ਕੇ ਸੁੱਧ ਕੀਤਾ ਗਿਆ (ਤੇ ਕੀਤਾ ਜਾ ਰਿਹਾ ਹੈ) ਅਤੇ ਨਾਲ ਨਾਲ ਇਹ ਐਲਾਨ ਕੀਤੇ ਗਏ ਕਿ ਭਾਰਤ ਦੀ ਏਕਤਾ ਤਾਂ ਹੀ ਕਾਇਮ ਰਹਿ ਸਕਦੀ ਹੈ ਜੋ ਸਾਰੇ ਭਾਰਤ ਵਿਚ ਵਿਦਿਆ ਕਾਨੂੰਨ ਤੇ ਰਾਜ-ਰਾਜ ਦੀ ਬੋਲੀ ਹਿੰਦੀ ਹੋਵੇ। ਹਿੰਦੀ ਬੋਲਣ ਵਾਲਿਆਂ ਨੇ ਹੋਰ ਕੌਮੀ ਬੋਲੀਆਂ ਵੱਲ ਘਿਰਦਾ ਨਾਲ ਤਲਕੇ ਕਹਿਣਾ ਅਰੰਭ ਕਰ ਦਿਤਾ ਕਿ ਅੰਗਰੇਜ਼ੀ ਦੀ ਵਾਂਗੋਂ ਹਿੰਦੀ ਹੀ ਨੇ ਸਕਦੀ ਹੈ, ਉਨ੍ਹਾਂ ਹਿੰਦੀ ਬੋਲੀ ਤੇ ਸਭਿਆਚਾਰ ਦਾ ਪ੍ਰਾਪੋਗੰਡਾ ਏਸ ਢੰਗ ਨਾਲ ਕੀਤਾ ਜਿਵੇਂ ਕੇਵਲ ਹਿੰਦੀ ਬੋਲਣ ਵਾਲੇ ਲੋਕ ਹੀ ਸਾਰੇ ਭਾਰਤ ਦੀਆਂ ਕੌਮੀ ਚਵਾਣੀਆਂ ਦੇ ਮਾਲਕ ਹਨ ਅਤੇ ਸਾਰੇ ਭਾਰਤ ਦਾ ਸਭਿਆਚਾਰਕ ਤੇ ਸਾਹਿਤਿਕ ਵਿਰਾਸ ਜਿਵੇਂ ਹਿੰਦੀ ਵਿਚ ਹੀ ਸਾਂਭਿਆ ਹੋਇਆ ਹੈ। ਹਿੰਦੀ ਦੇ ਹੱਕ ਵਿਚ ਹੋਲੇ ਵਿਚੋਂ ਫਿਰਕੂ ਤੁਅੱਸਬ ਦੀ ਛੋਂ ਆਉਣੀ ਅਰੰਭ ਹੋ ਗਈ। ਇਹ ਕੋਲ ਅੱਖੋਂ ਬਿਲਕੁਲ ਉਹਨੇ ਕਰ ਦਿੱਤੀ ਕਈ ਕਿ ਹਿੰਦੁਸਤਾਨ ਇੱਕ ਛਹੁ-ਕੌਮੀ ਦੇਸ਼ ਹੈ ਅਤੇ ਹਰ ਕੌਮ ਦਾ ਪੂਰਾ ਪੂਰਾ ਅਵਧਕ ਭਾਈਚਾਰਕ ਤੇ ਸਭਿਆਚਾਰਕ ਵਿਕਾਸ ਹੋਣ ਨਾਲ ਹੀ ਹਰ ਕੌਮ ਸੰਤੁਸ਼ਟਤਾ ਨਾਲ ਕੇਂਦਰ ਨਾਲ ਜੁੜੀ ਰਹਿ ਸਕਦੀ ਹੈ। ਇਸਦਾ ਇਹ ਅਸਰ ਹੋਇਆ ਕਿ ਹਰ ਸੂਬੇ ਵਿਚ ਸੂਬਕ (ਕੌਮੀ) ਬੋਲੀ ਦੀ ਅਵਾਜ਼ਦਾਰ

ਪ੍ਰਫੁਲਤਾ ਲਈ ਆਵਾਜ਼ ਉੱਠੀ ਅਤੇ ਹੋਲੀ ਹੋਲੀ ਕੌਮੀ ਬੋਲੀਆਂ ਦੀ ਅਵਾਜ਼ਦਾਰੀ ਤੇ ਤਰੱਕੀ ਬਾਰੇ ਸਾਰੇ ਭਾਰਤ ਵਿੱਚ ਇੱਕ ਜਾਗ੍ਰੂਕੀ ਲਹਿਰ ਉਠ ਖੜੋਤੀ। ਹਰ ਸੂਬੇ ਅੰਦਰ ਵਧਦੀ ਬੋਲੀ ਦੇ ਅਸਰ ਹੇਠ ਕੇਂਦਰੀ ਸਰਕਾਰ ਨੇ ਮੁੜ-ਹੱਦਬੰਦੀ ਕਮਿਸ਼ਨ ਨਿਯੁਕਤ ਕੀਤਾ ਜੋ ਭਾਰਤ ਦੀਆਂ ਕਈ ਕੌਮਾਂ (ਮਰਾਠੀ, ਕੁਸ਼ਨਾਤੀ, ਪੰਜਾਬੀ ਆਦਿ) ਨੂੰ ਸੰਤੁਸ਼ਟ ਨਾ ਕਰ ਸਕਿਆ। ਫੇਰ ਇੱਕ ਕਮਿਸ਼ਨ ਕੌਮੀ ਬੋਲੀ ਬਾਰੇ ਨਿਸ਼ਚਤ ਕੀਤਾ ਗਿਆ ਜਿਸਦੀ ਕੌਮੀ ਜ਼ਬਾਨ ਵੱਲ ਪਹੁੰਚ ਇਕ-ਪਾਸੀ ਤੇ ਕੇਂਦਰ ਪੇਸ਼ੀ ਸੀ। ਜਿੰਨਾਂ ਚਿਰ ਕੇਂਦਰੀ ਸਰਕਾਰ ਦੀ ਪਹੁੰਚ ਐਨ ਸਾਇੰਟਿਫਿਕ ਨਹੀਂ ਹੁੰਦੀ, ਜਿਤਨੀ ਦੇਰ ਇਸ ਮਸਲੇ ਨੂੰ ਹਿੰਦੁਸਤਾਨ ਦੇ ਸਮੂਹ ਸਭਿਆਚਾਰਾਂ ਤੇ ਬੋਲੀਆਂ ਨੂੰ ਸਮਝਣੇ ਵੱਖਰੇ ਨਹੀਂ ਵਿਚਾਰਿਆ ਜਾਂਦਾ, ਜਿਤਨੀ ਦੇਰ ਅੱਖਾਂ ਤੋਂ ਫਿਰਕੂ ਜਲਾ ਤੇ ਪੁਰੀਤਨਤਾ ਨੂੰ ਮੁੜ ਸੰਵਿਧਾਨ (Revisualism) ਦਾ ਮੋਤੀਆ ਸਾਫ ਨਹੀਂ ਹੁੰਦਾ ਚਿਨਾ ਚਿਰ ਬੋਲੀ ਦੇ ਮਸਲੇ ਨੂੰ ਠੀਕ ਤਰ੍ਹਾਂ ਹੱਲ ਨਹੀਂ ਕੀਤਾ ਜਾ ਸਕਦਾ। ਭਾਵੇਂ 4 ਅਪ੍ਰੈਲ 1954 ਨੂੰ ਕਾਂਗਰਸ ਨੇ ਕੌਮੀ ਬੋਲੀਆਂ ਦੀ ਪਰਵਾਨਤਾ ਵਾਸਤੇ ਮਤਾ ਪਾਸ ਕੀਤਾ ਪਰ ਇਸ ਉੱਤੇ ਅੱਜ ਪੰਜਾਬ ਦਾ ਕਿਹਾ ਸਿਰ ਮੋਢੇ ਪਰਨਾਵਾ ਚੁੱਕੇ ਦਾ ਉਥੇ।

ਰਿਆਸਤਾਂ ਸੁਭਿਆਚਾਰ ਵਿਚ ਅੰਗਰੇਜ਼ੀ ਦੀ ਵਾਂਗੋਂ ਹਿੰਦੀ ਨੂੰ ਨਹੀਂ ਲੈਣੀ ਚਾਹੀਦੀ ਸਗੋਂ ਮਾਤ ਭਾਸ਼ਾ ਨੂੰ ਲੈਣੀ ਚਾਹੀਦੀ ਹੈ ਸਗੋਂ ਮਾਤ ਭਾਸ਼ਾ ਨੂੰ ਲੈਣੀ ਚਾਹੀਦੀ ਹੈ ਅਤੇ ਸਭ ਸੁਭਿਆਚਾਰ ਦੇ ਕਾਨੂੰਨ ਵਿਦਿਆ ਤੇ ਰਾਜ ਕਾਜ ਦੀ ਕੌਮੀ ਬੋਲਨ ਚੁੱਕੋ ਦੀ ਇਲਾਕਦੀ ਹੀ ਹੋਣੀ ਚਾਹੀਦੀ ਹੈ।

ਅੰਗਰੇਜ਼ੀ ਜ਼ਬਾਨ ਵਿਚ ਬਿਲਾਸਵੀ ਸਾਇੰਸ ਦਾ ਏਨਾਂ ਵਡਾ ਭੰਡਾਰ ਹੈ ਕਿ ਇਸਨੂੰ ਤਿਆਗ ਦੇਣ ਨਾਲ ਸਾਡੀ ਵਿਦਯਕ ਤੇ ਸਾਇੰਟਿਫਿਕ ਤਰੱਕੀ ਨੂੰ ਛਤਾ ਨੁਕਸਾਨ ਪੁਜੇ ਭਾ। ਅਰਥ ਸਮਸਤਰ, ਭਾਵਟਰੀ, ਇੰਸਪੈਅੰਡਿੰਗ ਤੇ ਸਾਇੰਸ ਦਾ ਪੂਰਾ ਗਿਆਨ ਦੇਸੀ ਬੋਲੀਆਂ

ਵਿਚ ਨਹੀਂ ਮਿਲਦਾ ਅਤੇ ਨਾ ਹੀ ਅਜੇ ਜਲਦੀ ਸੰਭਵਨਾ ਹੈ।

ਹਿੰਦੀ ਨੂੰ ਜੋ ਸਾਰੇ ਭਾਰਤ ਦੀਆਂ ਵਧੇ ਵਧ ਕੌਮੀਅਤਾਂ ਦੇ ਸਬੰਧ ਦੀ ਬੋਲੀ ਬਣਾਉਣਾ ਹੈ ਤਾਂ ਸਭ ਤੋਂ ਜਰੂਰੀ ਹੈ ਕਿ ਇਸ ਨੂੰ ਸੁੱਧ ਕਰਨ ਤੇ ਸੰਸਕ੍ਰਿਤ ਨਾਲ ਲਟਕ ਦੀ ਕਲਤ-ਨੀਤੀ ਤਿਆਗੀ ਜਾਵੇ ਅਤੇ ਉਰਦੂ ਤੇ ਅੰਗਰੇਜ਼ੀ ਤੋਂ ਆਮ ਸਮਝੇ ਜਾਣ ਵਾਲੇ ਸ਼ਬਦ ਆਪਣਾਏ ਜਾਣ। ਉਰਦੂ ਬੋਲੀ ਵੱਲ ਤੁਅੱਸਬ ਵਾਲਾ ਰਵਾਈਯਾ ਛੱਡ ਕੇ ਉਰਦੂ ਬੋਲਦੇ ਲੋਕਾਂ ਤੋਂ ਪ੍ਰਯੋਗ ਜਿਤਣੀ ਚਾਹੀਦੀ ਹੈ।

ਭਾਵੇਂ ਸਾਰੇ ਦੇਸ਼-ਵਿਚ ਜ਼ਬਾਨਾਂ ਦਾ ਸਥਾਨ ਛਤਾ ਬੁੱਝਲਦਾ ਹੈ ਪਰ ਇਹ ਭਾਰਤ ਦੀ ਨਵੀਂ ਸਿਰਿਓ ਉਸਦੀ ਜੋ ਪੇਸ਼ ਸਾਫ਼ ਪ੍ਰਜਨ ਦਾ ਮੰਤਵ ਹੈ, ਤੇ ਭਾਈਚਾਰਕ ਸਭਿਆਚਾਰਕ ਪ੍ਰਭੂਸਤਾ ਦੇ ਵਧੇ ਸਥਾਨ ਦਾ ਹੀ ਹਿਸਾ ਹੈ ਅਤੇ ਇਸ ਦੇ ਠੀਕ ਹੱਲ ਤੋਂ ਬਿਨਾਂ ਆਰਥਕ ਤੇ ਸਭਿਆਚਾਰਕ ਤਰੱਕੀ ਛਤੀ ਆਖੀ ਹੈ। ਹਰ ਮਾਸੇ ਨੂੰ ਆਮ ਹਿੰਦੁਸਤਾਨੀ ਦੇ ਲਭਾਂ ਨੂੰ ਮੁਖ ਰੁਖ ਕੇ ਹਲ ਕਰਨ ਦੀ ਲੋੜ ਹੈ ਇਸੇ ਤਰ੍ਹਾਂ ਬੋਲੀ ਦੇ ਮਸਲੇ ਨੂੰ ਵੀ ਜਿਸ ਦਾ ਭਲੀ ਪੁਰਬਕ ਹਲ ਅਜੇ ਤਕ ਸਰਕਾਰ ਨਹੀਂ ਕਰ ਸਕੀ। ਕੌਮੀ ਦੇ ਮਸਲੇ ਨੂੰ ਲੈ ਕੇ ਹੀ ਵਿਰਕਾ ਪ੍ਰਸਤ ਪਾਠਟੀਆਂ ਲੋਕਾਂ ਨੂੰ ਕੁਰਾਹੇ ਪਾ ਕੇ ਬੁਨਿਆਦੀ ਮਸਲਿਆਂ ਵਲੋਂ ਛੇ ਤਿਆਗ ਕਰ ਰਹੀਆਂ ਹਨ। ਇਸਤਰ੍ਹਾਂ ਜਰੀਰਦਾਰੀ ਦੇ ਹੱਕ ਮਜ਼ਬੂਤ ਹੋ ਰਹੇ ਹਨ। ਵਿਦਵਾਨਾਂ, ਜਾਗੇ ਹੋਏ ਲੇਖਕਾਂ ਤੇ ਪਬਲਕ ਵਰਕਰਾਂ ਦਾ ਫਰਕ ਹੈ ਕਿ ਉਹ ਆਮ ਲੋਕਾਂ ਨੂੰ ਸਮਝਾਉਣ ਕਿ ਮਾਤ-ਬੋਲੀ, ਸਭਿਆਚਾਰ ਤੇ ਕੌਮੀ ਉਨਤੀ ਦਾ ਅਟੁਟ ਚਿਸ਼ਤਾ ਹੈ। ਜੋ ਭਾਰਤ ਵਿਚ ਵਸਦੀ ਹਰ ਕੌਮ (ਬੰਗਾਲੀ, ਮਰਾਠੀ ਕੁਸ਼ਨਾਤੀ ਤੇ ਪੰਜਾਬੀ ਆਦਿ) ਨੂੰ ਆਪਣੀ ਬੋਲੀ ਤੇ ਆਪਣੇ ਸਭਿਆਚਾਰ ਨੂੰ ਪ੍ਰਫੁਲਤ ਕਰਨ ਦਾ ਪੂਰਾ ਅਵਸਰ ਮਿਲਣਾ ਚਾਹੀਦਾ ਹੈ।

ਰਵੀਸ਼ ਕੁਮਾਰ ਦਾ ਕੌਰੀ ਲੰਕੇਸ਼ ਐਵਾਰਡ ਨਾਲ ਸਨਮਾਨ

ਐਵਾਰਡੀਏਟੀ ਦੇ ਪ੍ਰਬੰਧਕੀ ਸੰਸਦਕ ਰਵੀਸ਼ ਕੁਮਾਰ ਨੂੰ ਪਲੇ ਟੈਂ ਕੌਰੀ ਲੰਕੇਸ਼ ਐਵਾਰਡ ਨਾਲ ਸਨਮਾਨਿਤ ਕੀਤਾ ਹੈ। ਕੌਰੀ ਲੰਕੇਸ਼ ਟਰੱਸਟ ਨੇ ਪੇਂਡਰਕਾਰ ਤੇ ਸਮਾਜਿਕ ਕਾਰਕੁਨ ਕੌਰੀ ਲੰਕੇਸ਼ ਦੀ 5 ਸਤੰਬਰ ਨੂੰ ਦੂਜੀ ਬਰਸੀ ਮੌਕੇ ਰਵੀਸ਼ ਕੁਮਾਰ ਨੂੰ ਇਹ ਐਵਾਰਡ ਦੇਣ ਦਾ ਐਲਾਨ ਕੀਤਾ ਸੀ। ਲੰਕੇਸ਼ ਦੀ ਦੋ ਸਾਲ ਪਹਿਲਾਂ ਬੰਗਲੂਰੂ ਸਥਿਤ ਉਹਦੀ

ਵਿਰਾਇਸ਼ ਦੇ ਬਾਹਰ ਕੌਰੀ ਮਾਰ ਕੇ ਹੱਤਿਆ ਕਰ ਦਿਤੀ ਕਈ ਸੀ। ਬੰਗਲੂਰੂ ਵਿਚ ਐਵਾਰਡ ਹਾਸਲ ਕਰਨ ਮਗਰੋਂ ਰਵੀਸ਼ ਨੇ ਕਿਹਾ ਕਿ ਭਾਰਤੀ ਮੈਡੀਆ ਮੁਲਕ ਵਿੱਚ ਜਮਹੂਰੀਅਤ ਦਾ ਕਲਨ ਕਰ ਰਿਹਾ ਹੈ। ਬੰਗਲੂਰੂ ਟਰੱਸਟ ਹੈ ਕਿ ਸ਼੍ਰੀ ਰਵੀਸ਼ ਕੁਮਾਰ ਬੇਤਿਜਕ ਤੇ ਨਿਸਤਕ ਹੈ ਕੇ ਆਮ ਜਨ ਦੀ ਫੌਲ ਕਰਦੇ ਹਨ।

ਉੱਪ-ਮੁੱਖ ਮੰਤਰੀ ਸ੍ਰੀ ਮਨੀਸ਼ ਸਿਸੌਦੀਆ ਨੇ ਸ੍ਰੀ ਗੁਰੂ ਨਾਨਕ ਦੇਵ ਜੀ ਦੇ ਜੀਵਨ 'ਤੇ ਬੁੱਕਲੈਟ ਜਾਰੀ ਕੀਤੀ

ਨਵੀਂ ਦਿੱਲੀ: ਸ੍ਰੀ ਗੁਰੂ ਨਾਨਕ ਦੇਵ ਜੀ ਦੇ 550ਵੇਂ ਪ੍ਰਕਾਸ਼ ਪੁਰਬ ਨੂੰ ਧੂਮ-ਧਾਮ ਨਾਲ ਮਨਾਉਣ ਵਿਚ ਜ਼ਰੂਰੀ ਦਿੱਲੀ ਸਰਕਾਰ ਨੇ ਗੁਰੂ ਨਾਨਕ ਦੇਵ ਜੀ ਦੇ ਜੀਵਨ ਅਤੇ ਸਿੱਖਿਆਵਾਂ 'ਤੇ ਆਧਾਰਿਤ ਬੁੱਕਲੈਟ ਜਾਰੀ ਕੀਤੀ ਹੈ। ਉੱਪ-ਮੁੱਖ ਮੰਤਰੀ ਸ੍ਰੀ ਮਨੀਸ਼ ਸਿਸੌਦੀਆ ਨੇ ਬੁੱਕਲੈਟ ਜਾਰੀ ਕਰਦੇ ਹੋਏ

ਕਿ ਸ੍ਰੀ ਗੁਰੂ ਨਾਨਕ ਦੇਵ ਜੀ ਨੇ ਸਭ ਧਰਮਾਂ ਨੂੰ ਆਪਸ ਵਿਚ ਪਿਆਰ ਅਤੇ ਸਦਾਚਾਰ ਨਾਲ ਰਹਿੰਦੇ ਹੋਏ ਮਾਨਵਤਾ ਦੀ ਸੇਵਾ ਦਾ ਰੂਪਰੇਖਾ ਦਿੱਤਾ ਸੀ। ਉਹਨਾਂ ਨੇ ਸਾਰੇ ਧਰਮਾਂ ਨਾਲ ਸੰਬੰਧ ਕਰਕੇ ਸਭ ਨੂੰ ਜੋੜਿਆ ਅਤੇ ਪ੍ਰਮਾਣਤਾ ਦਿੱਤਾ ਹੈ। ਉਹਨਾਂ ਦੀਆਂ ਸਿੱਖਿਆਵਾਂ ਅੱਜ ਦੇ ਮਾਹੌਲ ਵਿਚ ਹੋਰ ਵੀ ਅਧਿਕ ਮਹੱਤਵਪੂਰਨ ਹਨ ਜਦੋਂ ਕਿ ਧਰਮ ਦੇ ਨਾਂ 'ਤੇ ਮਨੁੱਖਤਾ ਨੂੰ ਵੰਡਣ ਦੀ ਕੋਸ਼ਿਸ਼ ਹੋ ਰਹੀ ਹੈ। ਦਿੱਲੀ ਸਰਕਾਰ ਚਾਹੁੰਦੀ ਹੈ ਕਿ ਇਸ ਬੁੱਕਲੈਟ ਦੇ ਜ਼ਰੀਏ ਸ੍ਰੀ ਗੁਰੂ ਨਾਨਕ ਸਾਹਿਬ ਦਾ ਸੁਨੇਹਾ ਘਰ-ਘਰ ਤੱਕ ਪਹੁੰਚਾਇਆ ਜਾਵੇ।

ਇਸਨੇ ਰਹੇ ਕਿ ਸ੍ਰੀ ਗੁਰੂ ਨਾਨਕ ਦੇਵ ਜੀ ਦੇ ਪ੍ਰਕਾਸ਼ ਪੁਰਬ ਨੂੰ ਮਨਾਉਣ ਲਈ ਕੀਤੇ ਜਾ ਰਹੇ ਸਮਾਗਮਾਂ ਲਈ ਦਿੱਲੀ ਸਰਕਾਰ ਅਲੱਗ ਤੌਰ 'ਤੇ 10 ਕਰੋੜ ਰੁਪਏ ਦਾ ਇੰਡਾਮੈਂਟ ਕਰ ਰਹੀ ਹੈ। ਦਿੱਲੀ ਵਿਚ ਗੁਰੂ ਜੀ ਦੇ ਜੀਵਨ 'ਤੇ ਆਧਾਰਿਤ ਡਿਜੀਟਲ ਲਾਇਬ੍ਰੇਰੀ/ਮਿਊਜ਼ੀਅਮ ਬਣਾਉਣ ਲਈ ਵਿਭਾਗੀ ਸਹਿਮਤੀ ਲਈ ਜਾ ਰਹੀ ਹੈ। ਇਸ ਤੋਂ ਇਲਾਵਾ ਜਵਾਹਰ ਲਾਲ ਨਹਿਰੂ ਯੂਨੀਵਰਸਿਟੀ ਵਿਚ ਪੰਜਾਬੀ ਓਅਰ ਸਕਾਪਤ ਕਰਨ 'ਤੇ ਵਿਚਾਰ ਹੋ ਰਿਹਾ ਹੈ। ਸਾਬਕਾ ਵਿਧਾਇਕ ਅਤੇ ਪੰਜਾਬੀ ਅਕਾਦਮੀ ਦੇ ਮੈਂਬਰ-ਪ੍ਰਧਾਨ ਸਰਦਾਰ ਸਰਜੀਤ ਸਿੰਘ ਨੇ ਉੱਪ-ਮੁੱਖ ਮੰਤਰੀ ਦਾ ਇਹਨਾਂ ਪ੍ਰੋਗਰਾਮਾਂ ਵਿਚ ਖੁੱਲ੍ਹੇ

ਦਿਲ ਨਾਲ ਸਹਿਯੋਗ ਕਰਨ ਲਈ ਧੰਨਵਾਦ ਕੀਤਾ ਅਤੇ ਦੱਸਿਆ ਕਿ ਸਫਲ ਕੁਰਬਾਨੀ ਸੰਗੀਤ ਸਮਾਗਮ ਦੇ ਬਾਅਦ ਕਾਫੀ ਟੋਬਲ ਬੁੱਕ, ਨਾਟਕ, ਲਾਈਵ ਐਂਡ ਸਾਊਂਡ ਸੈਮ ਅਤੇ ਐਨੀਮੇਸ਼ਨ ਫਿਲਮ ਬਣਾਈ ਜਾ ਰਹੀ ਹੈ। ਦਿੱਲੀ ਵਿਧਾਨ ਸਭਾ ਦੇ ਬਾਅਦ ਹੁਣ ਦਿੱਲੀ ਸਕੱਤਰੇਤ ਵਿਚ ਵੀ ਗੁਰੂ ਸਾਹਿਬ ਦੇ ਜੀਵਨ 'ਤੇ ਆਧਾਰਿਤ ਪ੍ਰਦਰਸ਼ਨੀ ਲਗਾਈ ਜਾਵੇਗੀ।

ਇਸ ਮੌਕੇ 'ਤੇ ਪੰਜਾਬੀ ਅਕਾਦਮੀ ਦੇ ਸਕੱਤਰ ਸ੍ਰੀ ਕੁਰਬੇਜ ਸਿੰਘ ਗੁਰਾਇਆ, ਬੁੱਕਲੈਟ ਤਿਆਰ ਕਰਨ ਵਾਲੇ ਬਲਜੀਤ ਸਿੰਘ ਅਤੇ ਗਵਰਨਿੰਗ ਕੌਂਸਿਲ ਦੇ ਮੈਂਬਰ ਹਰਪਾਲ ਸਿੰਘ ਵੀ ਮੌਜੂਦ ਸਨ। ■

ਕਸ਼ਮੀਰੀ ਲੋਕਾਂ ਦੇ ਵਿਸ਼ੇਸ਼ ਅਧਿਕਾਰ ਬਹਾਲ ਕਰੋ: ਸਿੱਖ ਬੁੱਧੀਜੀਵੀ

ਚੰਡੀਗੜ੍ਹ: ਪੰਜਾਬ ਦੇ ਸਿੱਖ ਬੁੱਧੀਜੀਵੀਆਂ ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਵਿਚ ਦੁੱਖ ਹੈ ਕਿ ਕਸ਼ਮੀਰ ਘਾਟੀ ਦੀ 80 ਲੱਖ ਆਬਾਦੀ ਨੂੰ ਪਿਛਲੇ ਕਈ ਇਤਿਹਾਸਕਾਰ, ਸਾਬਕਾ ਅਧਿਕਾਰੀ, ਚਿੰਤਕ, ਵਕੀਲ, ਨਿਯਾਥੀ, ਇਨ੍ਹਾਂ ਤੋਂ ਭੱਠਿਆ ਹੋਇਆ ਹੈ, ਜੋਨ ਵਰਗੀ ਹਾਲਤ ਹੈ ਜਿਸ ਨਾਲ ਪੱਤਰਕਾਰ, ਮਨੁੱਖੀ ਅਧਿਕਾਰਾਂ ਲਈ ਕੁਹਾੜ ਲਾਉਣ ਵਾਲੇ ਤੇ ਧਰਮ ਲੋਕਤੰਤਰ ਦਾ ਘਾਟ ਹੋ ਰਿਹਾ ਹੈ। ਇਕ ਹੋਰ ਸਿੱਖੀ ਸੋਚ ਦੇ ਗੁਰੂ ਰਿਸ਼ਾਨੀ ਦਰਸ਼ਨ ਸ਼ਾਸਤਰ ਦੇ ਗਿਆਤਾ ਸਮਲ ਯਨ, ਨੇ ਸਿੱਖ ਕਸ਼ਮੀਰ ਦੇ ਲੋਕਾਂ ਦੇ ਵਿਸ਼ੇਸ਼ ਅਧਿਕਾਰਾਂ ਦਾ ਕੇਂਦਰ ਸਰਕਾਰ ਵਲੋਂ ਯਤਨ ਕਰਨ 'ਤੇ ਭੁੱਖੀ ਚਿੰਤਾ ਤੇ ਰੋਸ ਪ੍ਰਗਟ ਕੀਤਾ। ਇਥੇ ਗੁਰੂ ਗ੍ਰੰਥ ਸਾਹਿਬ ਭਵਨ ਅਤੇ ਕੇਂਦਰੀ ਸ੍ਰੀ ਗੁਰੂ ਸਿੰਘ ਸਭਾ ਵਿਚ ਪ੍ਰੈਸ ਕਾਨਫਰੰਸ ਨੂੰ ਸੰਬੋਧਨ ਕਰਦਿਆਂ ਪੰਜਾਬ ਯੂਨੀਵਰਸਿਟੀ ਦੇ ਸਿੱਖ ਇਤਿਹਾਸ ਵਿਭਾਗ ਦੇ ਹੈੱਡ ਰਹੇ, ਡਾ. ਕੁਰਦਰਸ਼ਨ ਸਿੰਘ ਢਿੱਲੋਂ ਨੇ ਤਾਂ ਇਥੋਂ ਤਕ ਕਹਿ ਦਿੱਤਾ ਕਿ ਈਤੇ ਦਿਨ ਕਿਸਾਨਾਂ, ਵਿਦਿਆਰਥੀਆਂ, ਸਿਆਸੀ ਨੇਤਾਵਾਂ ਤੇ ਨੌਜਵਾਨਾਂ ਵਲੋਂ ਪੰਜਾਬ ਵਿਚ ਉਠਾਈ ਗਈ ਕਸ਼ਮੀਰੀਆਂ ਦੇ ਹੱਕ ਵਿਚ ਆਵਾਜ਼ ਨੂੰ ਦਬਾਉਣ ਲਈ ਪੁਲਿਸ ਦੀ ਮਦਦ ਨਾਲ ਤਸ਼ੱਦਦ ਕੀਤਾ ਅਤੇ ਮਨੁੱਖੀ ਅਧਿਕਾਰਾਂ ਨੂੰ ਬੁਰੀ ਤਰ੍ਹਾਂ ਕੁਚਲ ਦਿੱਤਾ।

ਸਾਬਕਾ ਆਈ.ਐਸ.ਐਫ.ਐਫ.ਐਫ. ਸ. ਕੁਰਤੋਜ ਸਿੰਘ ਨੇ ਕਿਹਾ ਕਿ ਪੰਜਾਬ ਦਾ ਕਸ਼ਮੀਰ ਨਾਲ ਸਦੀਆਂ ਤੋਂ ਮੇਲ ਮਿਲਾਪ ਹੈ ਅਤੇ ਸਿੱਖਾਂ ਨੂੰ

ਭਗਤ ਅਤੇ ਭਗਤ-ਬਾਣੀ

ਸਤਿਨਾਮੁ ਨਮਨਕ ਦੇਵ ਜੀ ਦੁਆਰਾ ਵਰੋਸਾਏ ਕਰੇ ਸਿੱਖ ਜਗਤ ਵਿੱਚ ਪ੍ਰਤੀ ਦਿਨ ਅੰਮ੍ਰਿਤ ਵੇਲੇ ਅੰਮ੍ਰਿਤਮਈ ਹੋਰੀ ਬਾਣੀ 'ਆਸਾ ਦੀ ਵਾਰ' ਬਾਣੀ ਤੇ ਸੁਣੀ ਜਾਂਦੀ ਹੈ। ਇਸ 'ਵਾਰ' ਦੀ ਰਚਨਾ ਵੀ ਸਭਤ-ਗੁਰੂ ਸਤਿਨਾਮੁ ਨਮਨਕ ਦੇਵ ਜੀ ਨੇ ਆਪ ਕੀਤੀ ਸੀ। ਪਰੰਤੂ, ਪੰਜਵੇਂ ਪਾਤਸ਼ਾਹ ਨੇ ਇਸ ਵਾਰ ਨੂੰ ਚੰਗੇ ਪਾਤਸ਼ਾਹ ਸਤਿਨਾਮੁ ਨਮਨਕ ਦੇਵ ਜੀ ਦੇ ਰਚੇ ਹੋਰੀ ਗੁਣ-ਗੋਤਾਂ ਸਮੇਤ ਪ੍ਰਕ੍ਰਿਤ-ਕਾਉਣ-ਸੁਣਨ ਦੀ ਪਰਮਾਣੀ ਤੋਰੀ। ਇਹ ਪ੍ਰਮਾਣ ਅੱਜ ਤੱਕ ਜਾਰੀ ਹੈ ਤੇ ਸੁਭਾ-ਸੁਭਾਤਰਾਂ ਤੀਕ ਜਾਰੀ ਰਹੇਗੀ। ਪ੍ਰਭੂ ਤੇ ਉਸਦੇ ਭਗਤਾਂ ਵਿਚਕਾਰ ਬਣੇ ਪਵਿੱਤਰ ਤੇ ਅਟੱਟ ਸੰਬੰਧ ਨੂੰ ਇਹ ਚੋਵੀਚਾਂ ਤੇ ਅੰਤਰਾ ਭਾਵ-ਬੰਧ ਹਰ ਸਿੱਖ, ਭੁਕਸਿੱਖ ਬਣੇ ਪ੍ਰੇਮ ਤੇ ਅੰਦਰ ਸਹਿਤ ਪਕੂਦਾ, ਸੁਣਦਾ ਤੇ ਮਾਣਦਾ ਹੈ:

“ਹਰਿ ਨਾਮੁ ਨਾਮੁ ਭਗਤ ਉਪਾਇਆ ਪਿਸ ਕਰਨਾ ਅਨਿਕਾ ਰਾਮ ਰਾਜੇ।
ਹਰਨਾਮੁ ਦੁਸਟ ਹਰਿ ਅਨਿਕਾ ਪ੍ਰਹਿਸਾਦ ਤਰਾਇਆ।
ਅਹੰਕਾਰੀਆ ਨਿਦਕਾ ਪਿਛੁ ਦੇ ਨਾਮਦੇਉ ਮੁਖਿ ਲਾਇਆ।
ਸਨ ਨਮਨਕ ਐਸਾ ਹਰਿ ਸੇਵਿਆ ਅੰਤਿ ਜਣੇ ਭਗਾਇਆ॥”

ਇਸ ਗੁਣੇ ਅੰਦਰ ਦੋ ਭਗਤਾਂ ਦਾ ਚਿਕਰ ਬੀਤਾ ਰਿਹਾ ਹੈ—ਸਤਿਨਾਮੁ ਦੇ ਸਮੇਂ ਅੰਦਰ ਹੋਏ ਪ੍ਰਸਿੱਧ ਭਗਤ ਪ੍ਰਹਿਸਾਦ ਦਾ ਅਤੇ ਬਨਿਸ਼੍ਰੁਭ ਅੰਦਰ ਹੋ ਚੁੱਕੇ ਭਗਤ ਨਾਮਦੇਉ ਜੀ ਦਾ। ਅਰਥਾਤ, ਜੁਗ ਕੋਟੀ ਵੀ ਹੋਵੇ, ਆਪਣੇ ਭਗਤਾਂ ਦੀ ਪਿਸ ਤੇ ਰੱਖਿਆ ਕਰਨ, ਅਹੰਕਾਰੀਆ—ਦੁਸਟਾਂ ਦਾ ਦਮਨ ਕਰਨ ਅਤੇ ਸੇਤਾਂ-ਭਗਤਾਂ, ਪ੍ਰਭੂ-ਪਿਆਰੀਆਂ ਤੇ ਸਤਿਨਾਮੀਆਂ ਨੂੰ ਉਥਾਰਨ ਵਾਸਤੇ ਨਿਰਾਕੁਟ ਅਕਾਲ ਪੁਰਖ ਨੂੰ ਆਪ ਸਰਬੁਟ ਰੂਪ ਅਮਰਿਤਾਮਰ ਕਰ ਕੇ ਆਉਣਾ ਹੀ ਹੋਂਦਾ ਹੈ। ਦਸਮੇਸ਼ ਸਤਿਨਾਮੁ ਜੀ ਦਾ ਵੀ ਕਰਨ ਹੈ:

“ਹਮ ਇਹ ਕਾਜ ਜਗਤ ਮੇ ਆਏ॥ ਧਰਮ ਹੋਤ ਕੁਰਦੇਵ ਪਾਏ॥
ਜਹਾਂ ਜਹਾਂ ਕ੍ਰਮ ਧਰਮ ਭਿਥਾਏ॥
ਦੁਸਟ ਦੋਖਿਯੋਨ ਪਸੀਰ ਪਸਾਏ॥42॥
ਯਾਹੀ ਕਾਜ ਯਾ ਹਮ ਜਾਮੋ॥ ਸਭ ਲੋਗੁ ਸਾਧੂ ਸਭ ਮਾਮੋ॥
ਧਰਮ ਯਾਚਨ ਸੰਤ ਉਥਾਯਨ॥

ਦੁਸਟ ਸਭਨ ਕੇ ਮਨ ਉਪਾਯਨ॥43॥” (ਬਚਿਤ੍ਰ ਨਾਟਕ)

ਉਪਰੋਕਤ ਦੋਸੇ ਟੀਸਵੀ ਵਿਧਾਨ ਅਨੁਸਾਰ ਹੀ ਆਪਣੇ ਅੰਨਿਤ ਭਗਤ ਪ੍ਰਹਿਸਾਦ ਨੂੰ ਭਾਵਿਤ ਤੇ ਉਹਦੇ ਦੋਤ-ਪਿਤਾ ਹਰਨਾਮਕ ਦਾ ਵਧ ਕਰਨ ਵਾਸਤੇ ਪਰਮੇਸ਼ਰ ਨੂੰ ਆਪ 'ਨਮ-ਸਿੱਖ' ਅਵਤਾਰ ਦੇ ਰੂਪ ਵਿੱਚ ਮਾਤ-ਨੌਕ ਵਿੱਚ ਆਉਣਾ ਪਿਆ ਤੇ ਬਨਿਸ਼੍ਰੁਭ ਅੰਦਰ ਐਕੰਕਰੇਤ ਸਿਰੀ ਅਤਿਅਚਾਰੀ ਤੇ ਨਿਰੰਕਸ਼ ਚਾਦਰਾਹ ਦੇ ਕੁਕਰਮ ਦੀ ਸ਼ਬਦ 'ਭੋ' ਜਲਤਾ ਨੂੰ ਮੁਕਤ ਕਰਨ ਵਾਸਤੇ ਉਸ ਪਰਮ ਪੁਰਖ ਪਰਮਾਤਮਾ ਨੇ ਭੁਭੂ ਕੋਭਿੰਦ ਸਿੱਖ ਜੀ ਨੂੰ ਆਪਣਾ 'ਪ੍ਰੇਤਰ' ਬਣਾ ਕੇ ਭੇਜਿਆ

ਸੋਂ ਆਪਾ ਸਤ ਤੇਰਿ ਨਿਰਾਜਾ॥ ਪੇਰੁ ਪ੍ਰਚੁਰ ਕਰਹੀ ਕੰਹ ਸਜਾ॥
ਸਹਿ ਤਹਾਂ ਤੇ ਧਰਮੁ ਯਾਇ॥ ਕਹੁਪਿ ਕਰਨ ਤੇ ਲੋਕੁ ਹਟਾਇ॥29॥

(ਬਚਿਤ੍ਰ ਨਾਟਕ)

ਤੂੰ ਤੇ ਜੁਗ ਅੰਦਰ ਦੁਸਟ ਰਾਵਟ ਵਰਗੇ ਅਨੇਕ ਦੋਤਾਂ ਦੁਆਰਾ ਮਚਾਏ ਉਤਪਤ ਨੂੰ ਖਤਮ ਕਰਨ ਵਾਸਤੇ ਅਤੇ ਦੁਆਪਰ ਯੁਗ ਅੰਦਰ ਦੁਸਟ ਤੇ ਹਤਿਅਾਰੇ ਭੰਸ ਅਤੇ ਮਰਾ ਹੋਰਾਰੀ ਤੇ ਲੋਗੀ ਕੋਰਵਾਂ ਦਾ ਨਸ ਕਰਨ ਤੇ ਸੰਗੇ ਪਾਤਰਾਂ ਦੇ ਹੋਰਾਂ ਦੀ ਰੱਖਿਆ ਕਰਨ ਵਾਸਤੇ ਪਹਿਲਾਂ ਸ਼੍ਰੀ ਰਾਮ ਚੰਦਰ ਜੀ ਤੇ ਫਿਰ ਸ਼੍ਰੀ ਕ੍ਰਿਸ਼ਨ ਜੀ ਦੇ ਰੂਪ ਵਿੱਚ ਅਵਤਾਰਿਤ ਹੋਣਾ

ਪਿਆ। ਤੂੰ ਤੇ ਯੁਗ ਵਿੱਚ ਭਰਤ, ਯਨੁਮਨ, ਭੀਮਾਦੀ ਤੇ ਜਟਾਧੂ ਵਰਗੇ ਭਗਤ ਹੋਏ ਅਤੇ ਦਵਾਪਰ ਯੁਗ ਵਿੱਚ ਜੁਦਾਮ, ਬਿਦਕ, ਅਚਰੁਨ ਅਤੇ

ਕੋਵਲ ਮਸਤ ਹੀ ਨਹੀਂ, ਪਸ਼ੂ ਪੰਛੀ ਵੀ ਪ੍ਰਭੂ ਦੇ ਭਗਤ ਹੋ ਸਕਦੇ ਹਨ। ਰਾਮ ਭਗਤ ਜਟਾਧੂ ਨੇ ਸੀਤਾ ਦੀ ਰੱਖਿਆ ਕਰਨ ਹਿੱਤ ਰਾਵਟ ਵਿਰੁੱਧ ਲੜਦੇ ਹੋਏ ਆਪਣੀ ਜਾਨ ਦੇ ਦਿਤੀ। ਯਨੁਮਨ, ਸੁਗਰੀਵ ਤੇ ਉਧਮਾਂ ਦੀ ਰਾਜ-ਸਿਨਾ ਨੇ ਰਾਵਟ ਨੂੰ ਪਰਮੇਸ਼ਰ ਕਰਨ ਵਿੱਚ ਆਪਣੀ ਸੁਕਮ-ਬਤੀ ਤੇ ਭਗਤੀ ਦਾ ਪ੍ਰਦਰਸ਼ਨ ਕੀਤਾ। ਰਾਮ ਦਾ ਨਾਂ ਜਪਣ ਵਾਲੇ ਇੱਕ ਤੋਂ ਤੇ ਨੇ ਆਪਣੀ ਮਨਬਣ ਵੇਸਵਾ ਦਾ ਵੀ ਉਪਰ ਕਰਨ ਵਿੱਚ 'ਭਗਤ' ਵਾਜੇ ਫੂਮਿਲਾ ਜਿਛਾਈ। ਭਗਤਾਂ ਸੰਤਾਂ ਦੀ ਵਿਸ਼ੇਸ਼ਤਾ ਹੀ ਇਹ ਹੈ ਕਿ ਉਹ ਆਪ ਵੀ ਪ੍ਰਭੂ ਦਾ ਨਾਂ ਜਪ ਕੇ ਸੰਸਾਰ ਦੇ ਭਵ-ਸਾਗਰ ਤੋਂ ਹਰ ਜਾਂਦੇ ਹਨ ਤੇ ਹੋਰ ਪ੍ਰਾਣੀਆਂ ਨੂੰ ਵੀ ਨਾਮ ਜਪ ਕੇ ਭਰ ਦੇਂਦੇ ਹਨ।

ਭੁਕਾਣੀ ਅੰਦਰ ਸਤਿਨਾਮੁ ਨੇ ਸੰਗੇ ਤੇ ਪ੍ਰਮਾਣਿਤ ਸ਼ਬਦ ਚਰਜ ਕੀਤੇ ਹਨ। ਯਥਾ:

ਸਚਿ ਕੀ ਬਾਣੀ ਨਮਨਕ ਅਖੀ ਸਗੁ ਸੁਣਾਇਸੀ ਸਗੁ ਕੀ ਭੋਜਾ।
ਭੁਕਾਣੀ ਦੇ ਚਿਨੇ ਵੀ ਸ਼ਬਦ ਨੂੰ ਭੁਕਾਣੀਆ ਨਹੀਂ ਜਾ ਸਕਦਾ ਤੇ ਨਾ ਹੀ ਕਿੰਤੂ-ਪ੍ਰੰਤੂ, ਚਰਕ-ਵਿਚਰਕ ਕਰਨ ਦੀ ਕੋਈ ਕੁੰਜਾਇਸ ਹੈ। ਮਨੁੱਖ ਨੂੰ ਪਰਮਾਤਮਾ ਨੇ ਕਰਮ ਕਰਨ ਪੱਖੋਂ ਪੂਰੀ ਸੁਰੰਤਰਤਾ ਦੇ ਰੱਖੀ ਹੈ। ਉਹ ਕੋਈ ਚੰਗਾ ਕਰਮ ਕਰੇ ਜਾਂ ਨਾ ਕਰੇ। ਭੁਭੂ ਨੂੰ ਧਾਯਨ ਕਰ ਕੇ, ਭੁਰ-ਮੰਤਰ ਜੰਮ ਕੇ, ਪ੍ਰਭੂ ਦਾ ਨਿਰਮਲ ਕਰਕੇ ਉਹ ਟੀਸਵਰ ਦਾ ਭਗਤ ਤੇ ਵਧਿਆ ਮਨੁੱਖ ਵੀ ਬਣ ਸਕਦਾ ਹੈ ਅਤੇ ਆਪਣੀਆਂ ਮਨ-ਮਲਹੀਆਂ ਕਰਕੇ, ਅਨਿਕਾ, ਤ੍ਰਿਸ਼ਨਾ ਤੇ ਸਰੀਰਕ-ਦਿੰਦਰੀਆਂ ਦਾ ਭੁਜਾਮ ਕਹਿ ਕੇ ਉਹ 'ਮਨਮੁਖ' ਵਾਜਾ ਜੀਵਨ ਵੀ ਜਿਉ ਸਕਦਾ ਹੈ। ਮਨੁੱਖ ਪਾਸ ਤਨ ਵੀ ਹੈ ਤੇ ਮਨ ਵੀ। ਇਹ ਦੋਹਾਂ ਨੂੰ ਕਿਸ ਕਾਰੇ ਲਾਉਣਾ ਹੈ—ਚੰਡ ਦੀ ਭਗਤੀ ਵੱਲ ਜਾਂ ਆਪਣੀਆਂ ਕਾਮਾਵਾਂ ਦੀ ਪੁਲਤੀ ਵੱਲ—ਇਹ ਉਹਦੀ ਆਪਣੀ ਸੋਚੀ ਤੇ ਸਮਝ ਚੁੱਪਾ ਨਿਰਭਰ ਕਰਦਾ ਹੈ। ਪਸ਼ੂ-ਪੰਛੀਆਂ ਤੇ ਕੀਟ-ਪਤੰਗਿਆਂ ਪਾਸ ਤਨ ਤਾਂ ਹੈ ਮਨ ਨਹੀਂ। ਇਸੇ ਰਕੂਂ ਦੇਵਤਿਆਂ ਪਾਸ ਕੋਵਲ ਮਨ ਹੈ, ਤਨ ਬਿਲਕੁਲ ਨਹੀਂ। ਭੁਕਿਧਾਵਾਂ 'ਭ' ਜੇ ਕੋਈ ਜੁਗ ਬਸੀ ਹੋਈ ਹੈ ਤਾਂ ਉਹ ਕੋਵਲ ਮਨੁੱਖ ਜੁਗ ਹੈ ਕਿਉਂਕਿ ਇਹ ਤਨ ਮਨ ਦੀਆਂ ਉਪਜਾਏ ਹਨ। ਇਹ ਕੋਵਲ ਮਨੁੱਖ ਹੀ ਹੈ ਜੋ ਇੱਕੋ ਹੀ ਸਮੇਂ ਦੋ ਜੀਵਨ ਜਿਉਂ ਰਿਹਾ ਹੈ—ਇਕ ਤਨ ਦੇ ਤਨ 'ਤੇ ਦੂਸਰਾ ਮਨ ਤੇ ਤਨ 'ਤੇ'। ਤਨ ਤੇ ਮਨ ਇੱਕ ਦੂਸਰੇ ਉੱਪਰ ਭਾਧੂ ਹੋਏ ਹੀ ਕਹਿੰਦੇ ਹਨ। ਕਦੇ ਤਨ ਦੀਆਂ ਤ੍ਰਿਸ਼ਨਾਵਾਂ ਦਾ ਪੋਸ਼ਣ ਭਾਧੀ ਹੋ ਜਾਂਦਾ ਹੈ ਤੇ ਕਦੇ ਮਨ ਦੀਆਂ ਕਾਮਾਵਾਂ ਦਾ ਭਗਤੀ ਦਾ ਮਾਰਗ ਤੇ ਭਗਤ ਦਾ ਜੀਵਨ ਸੰਤੁਸ਼ਿਤ ਹੁੰਦਾ ਹੈ। ਭਗਤ-ਸੰਤ ਆਪਣੇ ਤਨ-ਮਨ ਦੀਆਂ ਤ੍ਰਿਸ਼ਨਾਵਾਂ-ਕਾਮਾਵਾਂ ਤੋਂ ਬਹੁਤ ਉੱਪਰ ਉੱਠ ਕੇ ਆਪਣੀ ਆਪ ਨੂੰ ਦੀਸਵਰ ਦੀ ਟਿੱਛਾ, ਸੰਗੇ ਪ੍ਰਭੂ ਦੀ ਰਾਜ ਜਾਂ ਮਰਕੀ ਦੇ ਹਵਾਲੇ ਕਰ ਦੇਂਦੇ ਹਨ ਅਤੇ ਉਸ ਅਕਾਲ ਪੁਰਖ ਦੀ ਗੋਬੀ ਆਚਾਰ, ਅਦੋਸ਼, ਰੁਕਮ ਅਨੁਸਾਰ ਜਿੰਦਗੀ ਬਸਰ ਕਰਦੇ ਹਨ। ਭਗਤ ਕਬੀਰ ਜੀ ਦਾ ਇੱਕ ਸ਼ਬਦ ਹੈ ਰਾਜ ਕਹਿਤੀ ਅੰਦਰ:

“ਮਨ ਅੰਤਰਿ ਭੋਜਾਭ ਕੋਟੀ॥ ਮਨ ਮਥੇ ਭਿਨੇ ਭਗਤਿ ਨ ਹੋਈ॥”
ਸੰਤਾਂ-ਭਗਤਾਂ ਦਾ ਜੀਵਨ-ਸਭਰ ਅਹਿਰ-ਬੰਧੀਰ, ਅੰਦਰੂਨੀ ਤੇ ਆਤਮਿਕ-ਅਧਿਆਤਮਿਕ ਹੁੰਦਾ ਹੈ। ਉਧਮਾਂ ਨੇ ਤਨ ਮਨ ਦੀਆਂ ਆਹਿਯਾਂ

ਤੇ ਕਾਮਨਾਵਾਂ ਨੂੰ ਮਰ ਨਿਆ ਹੁੰਦਾ ਹੈ ਅਥਵਾ ਕਾਮ, ਰੋਹ, ਲੋਭ, ਮੋਹ, ਰੰਗ ਅਤੇ ਹੋਰ ਸੰਸਾਰੀ ਵਿਕਾਰ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੇ ਆਪਣੇ ਵਸ ਵਿਚ ਕਰ ਲਏ ਹੁੰਦੇ ਹਨ ਅਤੇ ਆਪਣੇ ਮਨ ਨੂੰ ਜਿੰਨ ਨਿਆ ਹੁੰਦਾ ਹੈ। ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੀਆਂ ਬਿਰਤੀਆਂ ਪਰਮਾਤਮਾ ਨਾਲ ਜੁੜੀਆਂ ਹੁੰਦੀਆਂ ਹਨ ਤੇ ਹਮੇਸ਼ਾ ਉਹਦੇ ਦਰ ਦੇ ਕੁਝ ਬਣ ਕੇ ਵਿਚਰਦੇ ਹਨ; ਉਹਦੇ ਚਰਨਾਂ ਵਿੱਚ ਲਿਵ ਲਾਈ ਰੱਖਦੇ ਹਨ ਅਤੇ ਉਹਦੇ ਆਦੇਸ਼ ਸੁਣਨ ਅਤੇ ਹੁਕਮਾਂ ਦੀ ਤਾਮੀਲ ਕਰਨ ਵਾਸਤੇ ਸਦਾ ਹੱਥ ਬੰਨ੍ਹ ਕੇ, ਦਾਸ ਅਤੇ ਸੇਵਕ ਦੀ ਭਾਵਨਾ ਸਹਿਤ, ਖੜ੍ਹੇ ਰਹਿੰਦੇ ਹਨ। ਭਗਤਾਂ ਦੀ ਅਜਿਹੀ ਮਨੋ-ਬਿਰਤੀ ਨੂੰ ਹੀ ਭਿਅਨ ਕਹਿੰਦਾ ਹੈ ਸ਼੍ਰੋਮਣੀ ਭਗਤ ਸ੍ਰੀ ਕਬੀਰ ਜੀ ਦਾ ਇਹ ਸ਼ਲੋਕ:

“ਕਬੀਰ ਕੁਝ ਰਾਮ ਕੋ ਮੁਤੀਆ ਮੇਰਾ ਨਾਉ॥

ਭਲੇ ਘਮਸੇ ਹੋਵਈ ਜਹਿ ਮਿੱਠੇ ਤਹਿ ਜਾਉ॥”

ਪਸ਼ੂ ਪੰਛੀਆਂ ਭਾਗਤ ਕੁਰਬਾਣੀ ਅੰਦਰ ਦੱਸਿਆ ਗਿਆ ਹੈ ਕਿ ਉਹ ਸਭ ਜੀਵਾਂ ਦੇ ਦਾਤਾਰ-ਪਦਾਰਥਾਵਾਂ ਵਿੱਚੋਂ ਪਰਮ-ਪਿਤਾ ਪਰਮਾਤਮਾ ਨੂੰ ਹੀ ਧਿਆਉਂਦੇ ਹਨ, ਹੋਰ ਕਿਸੇ ਹਸਤੀ-ਸ਼ਕਤੀ ਨੂੰ ਨਹੀਂ। ਯਥਾ—

“ਸੇ ਕੇਲਤ ਹੈ ਮ੍ਰਿਗ ਮੀਨ ਪੰਖੇਰੂ

ਸੁ ਬਿਨੁ ਹਰਿ ਸਾਪਭ ਹੋ ਨਹੀਂ ਹੋਰ॥” (ਰਾਗ ਮਾਧਰ ਮ:4)

ਸੰਸਾਰੀ ਹੀ ਕਿ ਕੋਇਲ ਕੁਹ-ਕੁਹ-“ਝੂੰ ਹੀ ਝੂੰ” ਤਾਂ ਕੇ ਸੁਸਟੀ ਦੇ ਮਾਜ਼ਕ ਨੂੰ ਯਾਦ ਕਰਦੀ ਹੈ। ਪਰਿਯਾ ਉਸੇ ਸਰਬ-ਵਿਆਪੀ ਤੇ ਸਰਬ-ਸ਼ਕਤੀਮਾਨ ਹਸਤੀ ਨੂੰ ‘ਪੀਰੂ-ਪੀਰੂ’ ਪੁਕਾਰ-ਪੁਕਾਰ ਕੇ ਨਿਮਰਦਾ ਹੈ। ਏ ਕੇ, ਇੱਕ ਭੜੀ ਵਚਿਤਰ ਤੇ ਮਾਕਮਲ ਕਥਾ ਯਾਦ ਆ ਕਦੀ ਹੈ। ਅਜਰੁਨ ਸ੍ਰੀ ਕ੍ਰਿਸ਼ਨ ਜੀ ਦਾ ਅਜਿਹਾ ਭਗਤ ਸੀ ਪਰੰਤੂ ਉਹ ਆਪਣੇ ਆਪ ਨੂੰ ‘ਪਰਮ-ਭਗਤ’ ਮੰਨਦਾ ਸੀ ਪ੍ਰਭੂ ਦਾ। ਏਸੇ ਭਗਤ-ਭੁਲੇਖੇ ਵਿੱਚ ਉਹ ਇੱਕ ਦਿਨ ਸ੍ਰੀ ਕ੍ਰਿਸ਼ਨ ਜੀ ਨੂੰ ਪੁੱਛ ਕੇਤਾ ਕਿ ਕੀ ਮੇਰੇ ਤੋਂ ਵੱਡਾ ਹੋਰ ਵੀ ਆਪ ਜੀ ਦਾ ਭਗਤ ਹੈ? ਕ੍ਰਿਸ਼ਨ ਜੀ ਨੇ ਜਦੋਂ ਉਹਦੇ ਪ੍ਰਸ਼ਨ ਦਾ ਉੱਤਰ ਦਿੱਤਾ ਕਿ “ਹਾਂ, ਹੈ” ਤਾਂ ਅਜਰੁਨ ਦੇ ਅਖੀਂ ਨੂੰ ਝਟਕਾ ਲੱਗਾ। ਉਸ ਤੁਰੰਤ ਪੁੱਛਿਆ, “ਕੌਣ?” ਸ੍ਰੀ ਕ੍ਰਿਸ਼ਨ ਜੀ ਨੂੰ ਕਿਹਾ ਕਿ ਤੇਰੀ ਤਸੱਲੀ ਵਾਸਤੇ ਸਾਨੂੰ ਜੰਗਲ ਵਿੱਚ ਜਾਣਾ ਪਵੇਗਾ। ਦੋਵੇਂ ਸੰਘਟੇ ਜੰਗਲ ‘ਚੋਂ ਹੁੰਦੇ ਹੋਏ ਇੱਕ ਨਦੀ ਦੇ ਨਾਲੇ ਪਹੁੰਚ ਕਦੇ, ਜਿਸਦੇ ਕਿਨਾਰੇ ਇੱਕ ਸ਼ੇਰ ਖੜ੍ਹਾ ਸੀ। ਇਸ ਸ਼ੇਰ ਨੂੰ ਸ੍ਰੀ ਕ੍ਰਿਸ਼ਨ ਜੀ ਦੇ ਪ੍ਰਤੱਖ ਦਰਸ਼ਨਾਂ ਦੀ ਫੈਲੀ ਤੀਬਰ ਤਾਅ ਲੱਗੀ ਹੋਈ ਸੀ ਕਿ ਪਿਆਸ ਹੋਣ ਦੇ ਬਾਵਜੂਦ ਉਹ ਪਾਣੀ ਵੀ ਨਹੀਂ ਸੀ ਪੀ ਰਿਹਾ। ਸ੍ਰੀ ਕ੍ਰਿਸ਼ਨ ਜੀ ਨੇ ਉਸ ਸ਼ੇਰ ਨੂੰ ਇਸ਼ਾਰੇ ਨਾਲ ਹੁਕਮ ਕੀਤਾ—“ਜਾਹ ਪਾਣੀ ਪੀ ਲੈ॥” ਪ੍ਰਭੂ ਦੀ ਅਭਿਮਾ ਮੰਨ ਕੇ ਸ਼ੇਰ ਨੇ ਪਾਣੀ ਪੀਤਾ ਤੇ ਵਿਚ ਉਨ੍ਹਾਂ ਵੱਲ ਆ ਕੇ ਸ੍ਰੀ ਕ੍ਰਿਸ਼ਨ ਜੀ ਦੇ ਚਰਨਾਂ ਵਿੱਚ ਆਪਣਾ ਸਿਰ ਠੇਕ ਦਿੱਤਾ ਤੇ ਆਪਣੇ ਪ੍ਰਾਣ ਤਿਆਗ ਦਿੱਤੇ। ਹੁਣ ਅਜਰੁਨ ਨੂੰ ਸਮਝ ਆ ਗਈ ਕਿ ਇਹ ਸ਼ੇਰ ਹੀ ਸੀ ਪ੍ਰਭੂ ਦਾ ਪਰਮ-ਭਗਤ, ਉਹ ਨਹੀਂ।

‘ਭਗਤ’ ਕਿਸ ਨੂੰ ਕਹਿੰਦੇ ਹਨ ਤੇ ਉਹਦੇ ਕੁਣ-ਲੱਛਣ ਕੀ ਹੁੰਦੇ ਹਨ ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਰਾਹੀਂ ਸੱਚੇ ਭਗਤ ਦੀ ਪਹਿਚਾਨ ਕੀਤੀ ਜਾ ਸਕੇ? ਹੁਣ ਅਸੀਂ ਇਨ੍ਹਾਂ ਪ੍ਰਸ਼ਨਾਂ ਦੇ ਉੱਤਰ ਚੁੱਛਣ ਦਾ ਯਤਨ ਕਰਦੇ ਹਾਂ।

‘ਮਹਾਨ ਕੋਸ਼’ ਦੇ ਕਰਤਾ ਨੇ ਈਸ਼ਵਰ ਦੀ ਭਗਤੀ ਕਰਨ ਵਾਲੇ ਪ੍ਰਾਣੀ, ਸੇਵਕ ਅਤੇ ਉਪਾਸ਼ਕ ਨੂੰ ਭਗਤ ਮੰਨਿਆ ਹੈ। ਪ੍ਰਸ਼ਟੀ ਵਜੋਂ ਭਾਈ ਕਾਨ੍ਹ ਸਿੰਘ ਨਾਥਾ ਜੀ ਨੇ ਕੁਰਬਾਣੀ ‘ਚੋਂ ਇਹ ਕੁਝ-ਕਾਥਾ ਅਥਵਾ ਪੇਕਤੀਆਂ ਦਿੱਤੀਆਂ ਹਨ:

“ਭਗਤਿ ਅਚਾਰਹਿ ਏਕ ਰੰਗਿ॥” (ਬਿਸਾਵਨ ਮਹਲਾ 5)

ਅਤੇ

“ਯਹ ਕਾ ਭਾਣਾ ਮੈਂ ਸੇ ਭਗਤ ਹੋਇ॥” (ਵਾਰ ਰਾਮਕੌਰੀ ਮਹਲਾ 3)

ਉਪਰੋਕਤ ਤੁਕਾਂ ਤੋਂ ਭਗਤ ਦੇ ਦੋ ਕੁਣ ਤਾਂ ਸਪੱਸ਼ਟ ਪ੍ਰਸ਼ਟ ਹੁੰਦੇ ਹਨ। ਇੱਕ ਤਾਂ ਇਹ ਕਿ ਪ੍ਰਭੂ ਦਾ ਭਗਤ ਆਪਣੇ ਇਸ਼ਟ ਨੂੰ ਇੱਕ ਰੰਗ ਹੋ

ਕੇ ਅਥਵਾ ਸੱਚੇ ਪ੍ਰੇਮ, ਨਰਮ, ਸ਼ਰਧਾ ਸਹਿਤ ਅਚਾਪਦਾ ਹੈ ਜਾਂ ਧਿਆਉਂਦਾ ਹੈ। ਇਹਦਾ ਭਾਵ ਹੈ ਕਿ ਭਗਤ ਦਾ ਸਾਰਾ ਧਿਆਨ ਆਪਣੇ ਇਸ਼ਟ ਉੱਤੇ ਹੀ ਕੇਂਦਰਿਤ ਹੁੰਦਾ ਹੈ। ਦੂਸਰਾ ਕੁਣ ਇਹ ਕਿ ਭਗਤ ਆਪਣੇ ਇਸ਼ਟ-ਈਸ਼ਵਰ ਦੇ ਭਾਏ ਵਿੱਚ ਹੀ, ‘ਉਹਦੀ ਰਜਾ ਅੰਦਰ ਹੀ ਰਾਜੀ’ ਰਹਿੰਦਾ ਹੈ। ਇਸ ਤੱਥ ਦੇ ਪ੍ਰਮਾਣ ਵਜੋਂ ਕੁਰਬਾਣੀ ਦੀਆਂ ਇਹ ਪੇਕਤੀਆਂ ਵੀ ਵਿਚਾਰਨ ਯੋਗ ਹਨ:

“ਜੋ ਰਾਜ ਦੋਹਿ ਤ ਕਵਨ ਭਭਾਈ॥

ਜੋ ਭੀਖ ਮੰਗਾਵਹਿ ਤ ਕਿਆ ਖਟਿ ਜਾਈ॥”

(ਕੁਰਬਾਣੀ ਸ੍ਰੀ ਨਾਮਦੇਵ, 524)

ਅਤੇ

“ਸੇ ਸੁਖੁ ਦੋਹਿ ਤਾ ਤੁਥੇ ਆਰਾਧੀ ਦੁਖਿ ਭੀ ਤੁਥੇ ਪਿਆਈ॥2॥

ਜੇ ਕੁਖ ਦੋਹਿ ਤਾ ਇਹ ਹੀ ਰਾਜਾ ਦੁਖ ਵਿਚਿ ਸੁਖ ਮਲਾਈ॥3॥

ਜੇ ਪਾਸਿ ਭਗਵਾਹਿ ਤਾ ਤੁਥਹਿ ਆਰਾਧੀ ਜੇ ਮਾਰਿ ਕਰਹਿ ਭੀ

ਭਗਤ॥

ਜੇ ਲੋਕ ਸਲਾਹੇ ਤਾ ਤੇਰੀ ਉਪਮਾ ਜੇ ਜਿੰਦੇ ਤਾ ਭੋਇ ਨ ਜਾਈ॥9॥

ਜੇ ਤੁਧੁ ਬਲਿ ਠਹੈ ਤਾ ਕੀਟੀ ਕਿਆ ਆਖਾਉ ਤੁਧੁ ਵਿਸਰਿਐ ਮਾਰਿ ਜਾਈ॥10॥

(ਰਾਗ ਸੂਹੀ ਅਸਟਪਦੀਆ ਮਹਲਾ 4 ਖਸੂ 2, 757)

ਭਗਤ ਦੇ ਲੱਛਣ: ਭਗਤ ਸਾਰੇ ਕੁਣ-ਲੱਛਣਾਂ ਵਿੱਚੋਂ ਕੁਝ ਪ੍ਰਮੁੱਖ ਇਹ ਵੀ ਹਨ:

ਸੰਪੂਰਣ ਸਮਰਪਣ ਸਹਿਤ ਆਪਣੇ ਇਸ਼ਟ ਦੀ ਪ੍ਰਵ੍ਰਤਾ, ਈਸ਼ਵਰੀਯਤਾ ਅਤੇ ਸਮਰੱਥਾ ਵਿੱਚ ਅਟੁੱਟ ਵਿਸ਼ਵਾਸ ਅਥਵਾ ਭਰੋਸਾ, ਸਭਨਾ ਪ੍ਰਾਣੀਆਂ ਵਾਸਤੇ ਸਮ-ਦ੍ਰਿਸ਼ਟੀ, ਸਰਬੋਤ ਦਾ ਭਲਾ ਚਾਹੁਣਾ, ਮੰਗਣਾ ਤੇ ਕਰਨਾ, ਦਇਆ-ਦ੍ਰਿਸ਼ਟੀ ਰੱਖਣੀ, ਮਿੱਠਾ ਬੋਲਣਾ, ਆਪ ਫੁੱਖ ਸਹਿ ਕੇ ਵੀ ਹੋਰਾਂ ਦੇ ਫੁੱਖਾਂ ਦਾ ਨਿਵਾਰਣ ਕਰਨਾ। ਇਸ ਸੰਦਰਭ ਵਿੱਚ ‘ਦੇਵੀਦੰਤ’ ਨਾਂ ਦੇ ਇੱਕ ਚਹੀਨ ਤੇ ਸੰਬੰਧਨਸ਼ੀਲ ਕਵੀ ਦੀ ਇਹ ਚਰਨਾ ਪਾਠਕਾਂ ਦੀ ਰੁਚੀ ਤੇ ਜਾਣਕਾਰੀ ਵਾਸਤੇ ਲਾਹੇਵੰਦ ਲਗੇਗੀ:

‘ਦਯਾ ਇਮ ਰਾਖੇ ਸਬਹੀ ਸੋ ਮ੍ਰਿਦੁ ਭਾਖੇ ਨਿਤ

ਕਾਮ ਰੋਹ ਲੋਭ ਮੋਹ ਹਰਿਮਿ ਕੋ ਦਬਾਵੈ ਜੂ।

ਕਾਹੂੰ ਮੋਂ ਨਾ ਤੇਖੇ, ਸਭ ਹੀ ਮੈਂ ਏਕ ਕ੍ਰਮੁ ਦੇਖੇ

ਲਖੁ ਲੇਖੇ ਆਪ, ਕਰ ਨਿਮ ਭਨ ਜਾਵੈ ਜੂ।

‘ਦੇਵੀਦੰਤ’ ਜਨੇ ਏਕ ਹਰਿ ਹੀ ਕੋ ਮੀਤ, ਯੋਰ

ਜਗਤ ਕੀ ਰੀਤ ਮੇ ਨ ਪ੍ਰੀਤਿ ਸਰਸਾਵੈ ਜੂ।

ਦੁਖਿਤ ਹੂੰ ਆਪ ਫੁੱਖ ਯੋਰ ਕੋ ਮਿਟਾਵੈ, ਏਸੇ

ਭਾਤ ਪਦ ਪਾਵੈ, ਤਕ ਭਗਤ ਬਹਾਵੈ ਜੂ।’

ਅੰਤਿਮ ਰੂਪ ਨਾਮਕ ਦੇਵ ਜੀ ਨੇ ‘ਮੁਨ-ਮੰਤਰ’ ਵਿੱਚ ਈਸ਼ਵਰ ਨੂੰ ਨਿਰਭਉ ਤੇ ਨਿਰਵੈਰ ਦੱਸਿਆ ਹੈ। ਭਗਤ ਵੀ ਆਪਣੀ ਸ਼ਿੰਦਕੀ ਦੌਰਾਨ ਪ੍ਰਭੂ ਦੇ ਕੁਣਾਂ ਦਾ ਹੀ ਨਿਰੁਪਣ ਕਰਦੇ ਹਨ। ਮਹਾਨ ਪੁਰਖਾਂ ਅਤੇ ਭਗਤਾਂ ਦਾ ਉੱਚ-ਸ਼ੁੱਧ ਸੰਗਤ, ਕਥਾਮੀ ਤੇ ਕਾਨੀ ਵਿੱਚ ਇਕਾਸਰਤਾ, ਨਿਰਮਲ ਤੇ ਨਿਰਭਲ ਵਿਵਹਾਰ ਅਤੇ ਪਾਕ-ਪਵਿੱਤਰ, ਬੇਦਾਖ ਆਚਰਣ ਦੀ ਮਿਸਾਲ ਹੁੰਦੀ ਹੈ। ਭਗਤ ਇੱਕੋ ਸੱਚੇ ਰੰਗ ਦਾ ਹੀ ਫੈਲ ਰੱਖਦੇ ਹਨ; ਦੁਨੀਆਂ ਦੇ ਸੁਆਦਾਂ, ਭਾਵਨਾਵਾਂ ਸਾਰਵਾਂ ਵੀ ਉਹ ਬੇਖੇਡ ਹੋ ਕੇ ਵਿਚਰਦੇ ਹਨ। ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੀ ਅਵਾਜ਼ ਹੱਕ-ਸਿੱਚ ਦੀ ਰਾਖੀ ਵਾਸਤੇ ਸਦਾ ਬੁਲੰਦ ਹੁੰਦੀ ਹੈ। ਸੁਕਰਾਤ ਤੇ ਸਮਰੀਟ ਵਰਗੇ ਸੋਚਵਾਨ ਤੇ ਰੱਬ ਦੇ ਪਿਆਰੇ ਫ਼ਕੀਰ ਆਪਣੇ ਸਮੇਂ ਦੇ ਹੁਕਮਰਾਜਾਂ ਵਾਸਤੇ ਇੱਕ ਅਭਿੱਭ ਕੁਟੋਰੀ ਹੋ ਕੁਚਰੇ। ਭਗਤ ਪ੍ਰਹਿਲਾਦ, ਨਿਸ਼ਨੂੰ ਭਾਈ ਕੁਰਦਾਸ ਜੀ ਨੇ ‘ਕੱਲਰ ਵਿਚ ਉੱਚੇ ਕੰਵਲ’ ਦੀ ਤਸਵੀਰ ਦੇ ਕੇ ਵਡਿਆਇਆ ਹੈ, ਨੂੰ ਹਰਨਾਮਸ ਦੀ ਨੰਗੀ-ਨਿਭਲਾਈ ਤਲਵਾਚ ਤੇ

ਅੰਗ ਨਾਲ ਭਪਾਏ ਕਦੇ ਲਾਲ-ਸੂਰੇ, ਗਰਮ ਥੰਮ ਦੀ ਝੁਲਾ ਨਾ ਸਕੇ। ਭਗਤ ਕਬੀਰ ਜੀ ਨੂੰ ਸਮੇਂ ਦੇ ਹਾਕਮ ਸਿਕੰਦਰ ਲੋਧੀ ਦੇ ਦੁਰਮਾਨਾਂ ਤੇ ਮੁਲਾਟਿਆਂ ਦੇ ਵਤਵਿਆਂ ਅਨੁਸਾਰ ਮਸਤ ਹਾਥੀ ਸਾਹਵੇਂ ਸੁੱਟਿਆ ਗਿਆ ਅਤੇ ਛੱਡਾ ਨਦੀ ਵਿੱਚ ਜੰਬੀਰਾਂ ਤੇ ਪੱਥਰ ਥੰਨ ਕੇ ਡੋਬਣ ਦੇ ਮਨਸੂਬੇ ਦੀ ਅਸਫਲ ਚਰੇ। ਕਬੀਰ ਸਾਹਿਬ ਹੋਲੇ ਫੁੱਲ ਵਾਂਗ ਛੱਡਾ ਦੀਆਂ ਲਹਿਰਾਂ ਉੱਪਰ ਸਜੀਵ ਤਰਦੇ ਹੋਏ ਹਜ਼ਾਰਾਂ ਦਰਸ਼ਕਾਂ ਨੇ ਆਪ ਤੱਕੇ। ਇਸ ਪ੍ਰਸ਼ਾਦਿ ਭਗਤ ਕਬੀਰ ਜੀ ਦੇ ਆਪਣੇ ਹੀ ਬਚਦ ਸਾਕਸ਼ੀ ਹਨ:

“ਗੰਗਾ ਕੀ ਨਹਿਰ ਮੇਰੀ ਟੁੱਟੀ ਜੰਜੀਰ॥

ਮਿਊਛਾਲਾ ਪਰ ਬੈਠੇ ਕਬੀਰ॥”

ਭਾਈ ਸਾਹਿਬ ਭਾਈ ਬਾਨੂ ਸਿੰਘ ਨਾਭਾ ਜੀ ‘ਮਹਾਨ ਕੋਥ’ ਵਿੱਚ ਲਿਖਦੇ ਹਨ ਕਿ ਗੁਰੂ ਹਰਿਗੋਬਿੰਦ ਸਾਹਿਬ ਨੇ ਚਾਰ ਪ੍ਰਕਾਰ ਦੇ ਭਗਤ ਵਰਣਨ ਕੀਤੇ ਹਨ:

(ੳ) ਛਾਮਨਾਵਾਨ- ਜੋ ਧਨ, ਸੰਤਾਨ ਆਦਿ ਸੀ ਇੰਛਾ ਨਾਲ ਉਪਾਸ਼ਾ ਕਰਦੇ ਹਨ।

(ਅ) ਆਰਤ-ਜੋ ਰੋਜ਼ ਫੁੱਕ ਆਦਿ ਦੇ ਮਿਣਉਣ ਲਈ ਭਗਤੀ ਕਰਦੇ ਹਨ।

(ਬ) ਉਪਾਸਕ- ਜੋ ਇਸਤਰੀ ਵਾਂਗ ਕਰਚਾਰ ਨੂੰ ਭਰਤਾ (ਪਤੀ) ਮੇਨ ਕੇ ਸੇਵਦੇ ਹਨ।

(ਸ) ਗਿਆਨੀ-ਜੋ ਸਰਬਰੂਪ ਆਤਮਾ ਨੂੰ ਦੇਖ ਕੇ ਉਪਾਸਦੇ ਹਨ।

ਇਸ ਲੇਖ ਦੇ ਆਰੰਭ ਵਿੱਚ ਦੱਸਿਆ ਗਿਆ ਸੀ ਕਿ ‘ਭਗਤ’ ਦਾ ਇੱਕ ਰੂਪ ਸੇਵਕ ਦਾ ਵੀ ਹੈ। ਇਸ ਸੇਵਕ ਵਿੱਚ ਸਤਿਗੁਰੂ ਅਰਜਨ ਦੇਵ ਜੀ ਦੇ ਆਪਣੇ ਬਚਨ ਹੀ ਪ੍ਰਧਾਨ ਹਨ, ਜੋ ਆਪ ਜੀ ਨੇ ਆਪਣੀ ਮਹਾਨ ਬਚਨ ‘ਸੁਖਮਸੀ ਸਾਹਿਬ’ ਅੰਦਰ ਵਿਅਕਤ ਕੀਤੇ ਹਨ। ਯਥਾ:

“ਠਾਕੁਰ ਕਾ ਸੇਵਕ ਆਗਿਆਯਾਈ॥

ਠਾਕੁਰ ਕਾ ਸੇਵਕ ਸਦਾ ਪ੍ਰਜਾਈ॥

ਠਾਕੁਰ ਕੇ ਸੇਵਕ ਕੈ ਮਨਿ ਪਲਤੀਤਿ॥

ਠਾਕੁਰ ਕੇ ਸੇਵਕ ਕੀ ਨਿਰਮਲ ਚੀਤਿ॥

ਠਾਕੁਰ ਕਉ ਸੇਵਕ ਜਨੈ ਸੋਗਿ॥

ਪ੍ਰਭ ਕਾ ਸੇਵਕੁ ਨਾਮ ਕੈ ਰੰਗਿ॥

ਸੇਵਕ ਕਉ ਪ੍ਰਭ ਪਾਲਣਹਾਰਾ॥

ਸੇਵਕ ਕੀ ਰਾਖੇ ਨਿਰੰਕਾਰਾ॥

ਜੇ ਸੇਵਕ ਜਿਸ ਦਇਆ ਪ੍ਰਭ ਧਾਰੈ॥

ਨਾਨਕ ਸੇ ਸੇਵਕ ਸਾਸਿ ਸਾਸਿ ਸਮਾਏ॥੩॥

ਪ੍ਰਭ ਕੇ ਸੇਵਕ ਕਉ ਕੇ ਨ ਪਹੁੰਚੈ॥

ਪ੍ਰਭ ਕੇ ਸੇਵਕ ਉਚ ਤੇ ਉਚੈ॥

ਜੇ ਪ੍ਰਭ ਆਪਨੀ ਸੇਵਾ ਲਾਇਆ॥

ਨਾਨਕ ਸੇ ਸੇਵਕ ਦਹਿਦਿਸਿ ਪ੍ਰਭਟਾਇਆ॥੪॥

(ਅਮਰਪਈ 17)

ਸਤਿਗੁਰੂ ਅਮਰਦਾਸ ਜੀ ਅਨੁਸਾਰ ਭਗਤਾਂ ਦੀ ਚਾਲ ਬੜੀ ਨਿਰਾਲੀ ਹੁੰਦੀ ਹੈ। ਆਪਣੀ ਬਾਣੀ ‘ਅਨੰਦ ਸਾਹਿਬ’ ਅੰਦਰ ਆਪ ਜੀ ਦੇ ਇਹ ਵਾਕ ਇਸ ਤੱਥ ਪ੍ਰਥਾਏ ਅਮੁੱਲੀਕ ਹਨ:

ਭਗਤਾ ਕੀ ਚਾਲ ਨਿਰਾਲੀ॥

ਚਾਲ ਨਿਰਾਲੀ ਭਗਤਹ ਕੋਰੀ ਬਿਖਲੁ ਮਾਯਕਿ ਚਲਣਾ॥

ਲਬ ਲੋਭ ਅਹੰਕਾਰੁ ਤਜਿ ਤਿਸਨਾ ਬਹੁਤ ਨਹੀ ਬੋਲਣਾ॥

ਖੰਨਿਅਹੁ ਤਿਖੀ ਵਾਲਹੁ ਨਿਕੀ ਏਤੁ ਮਚਰਿ ਜਾਣਾ॥

ਗੁਰ ਪਰਸਾਦੀ ਜਿਨ੍ਹੀ ਆਪੁ ਤਜਿਆ ਹਰਿ ਵਾਸਨਾ ਸਮਾਈ॥

ਕਹੈ ਨਾਨਕੁ ਚਾਲ ਭਗਤਾ ਚੁਗਰੁ ਚੁਗਰੁ ਨਿਰਾਲੀ॥14॥

(ਰਾਮਕਲੀ ਮਹਲਾ 3, ਅਨੰਦ)

ਸੱਚੇ ਭਗਤ ਦੀ ਇੱਕ ਹੋਰ ਵਿਸ਼ੇਸ਼ਤਾ ਇਹ ਵੀ ਹੈ ਕਿ ਉਹ ਦੁਸ਼ਟਾਂ-ਦੁਸ਼ਮਣੀਆਂ ਦੀ ਸੰਗਤ ਹਰਜਿਹ ਨਹੀਂ ਕਰਦਾ। ਉਹ ਕੇਵਲ ਸੱਚੇ ਸਾਧੂ-ਸੰਤਾਂ ਦੀ ਸੰਗਤ ਕਰਦਾ ਹੈ, ਜਿੱਥੋਂ ਉਸਨੂੰ ਸੱਚੇ ਗਿਆਨ ਦਾ ਪ੍ਰਕਾਸ਼ ਪ੍ਰਾਪਤ ਹੁੰਦਾ ਹੈ। ਭਗਤ ਸਦਾ ਪ੍ਰਭੂ ਦੇ ਸਿਮਰਨ ‘ਚ ਲੀਨ ਰਹਿ ਕੇ ਪਰਮਾਤਮਾ-ਪਾਰਬ੍ਰਹਮ ਦੇ ਸੰਗ-ਸਾਥ ਨੂੰ ਮਾਣਦਾ ਹੈ ਅਤੇ ਸਦਾ ਯਾਂਤ ਤੇ ਅੰਤੋਲ ਰਹਿੰਦਾ ਹੈ।

ਗੁਰਬਾਣੀ ਵਿੱਚ ਅਨੇਕਾਂ ਭਗਤਾਂ ਦਾ ਵਿਵਰਣ ਮਿਲਦਾ ਹੈ। ਭਾਈ ਗੁਰਦਾਸ ਜੀ ਦੀ ਬਾਣੀ ਨੂੰ ਸਤਿਗੁਰੂ ਅਰਜਨ ਦੇਵ ਜੀ ਨੇ ਆਪ ‘ਗੁਰਬਾਣੀ’ ਦੀ ਭੁੱਜੀ ਦਾ ਖਿਤਾਬ ਖਾਖੀਆ। “ਧਰੁ ਹੋਸਦਾ ਘਰ ਆਇਆ.....” ਇੱਕ ਪੂਰੀ ਪਉੜੀ ਭਾਈ ਸਾਹਿਬ ਨੇ ਭਗਤ ਪ੍ਰਤਿਪਾਦ ਨੂੰ ਸਮਰਪਿਤ ਕਰ ਦਿੱਤੀ ਹੈ ਅਤੇ ਉਸਨੂੰ ਭਗਤਾਂ ਦੇ ਜਗਤ ਦਾ ਅਟੱਲ ਤੇ ਅਮਰ ਸਿਤਾਰਾ ਬਣਾ ਦਿੱਤਾ ਹੈ। ਇਸੇ ਤਰ੍ਹਾਂ ਇੱਕ ਪਉੜੀ ਆਪ ਜੀ ਨੇ ਸਤਿਵਾਦੀ (ਪਰ ਨਿਰੁਦੇ) ਰਾਜਾ ਹਰੀਬੰਦਰ ਦੀ ਰਾਣੀ ਤਾਰਾ ਦੇ ਵੀ ਭਗਤੀ ਭਰੇ ਜੀਵਨ ਨੂੰ ਦਰਸਾਉਂਦੀ ਸਾਡੇ ਵਾਸਤੇ ਲਿਖ ਦਿੱਤੀ। ਸਾਨੂੰ ਇਹ ਸੋਚੀ ਦੇਣ ਵਾਸਤੇ ਕਿ ਸੱਚੇ ਸਾਧੂਆਂ-ਸੰਤਾਂ ਦੀ ਸਤਿ-ਸੰਗਤ ਕਰਨ ਦਾ ਕਿਤਨਾ ਮਹਾਨ ਫਲ ਹੁੰਦਾ ਹੈ। ‘ਕਲਰ ਕੰਬਲ ਭਗਤ ਪ੍ਰਤਿਪਾਦ’ ਵਾਲੀ ਪਉੜੀ ਸਾਨੂੰ ਭਗਤ ਪ੍ਰਤਿਪਾਦ ਦੇ ਅਟੱਲ ਬਿਗਬਾਸ ਦੁਆਰਾ ਪ੍ਰੇਰਿਤ ਕਰਦੀ ਹੈ ਕਿ ਸਾਨੂੰ ਵੀ ਈਸ਼ਵਰ ਦੀ ਚਕਤੀ ਕਰਨ ਵਾਲੇ ਪਸੇ ਲੱਗਣਾ ਚਾਹੀਦਾ ਹੈ ਕਿਉਂਕਿ ‘ਮਨੁਖ ਜਾਮ ਕਾ ਟੋਹੀ ਲਗੁ’ ਹੈ। ਇਹ ਤਾਂ ਹੈ ਸਤਿਗੁਰੂ ਦੇ ਭਗਤਾਂ ਦੀ ਭਾਵਾ। ਰੂਤਾ-ਦੁਆਪਰ ਦੇ ਭਗਤਾਂ ਦਾ ਕੁਰ ਜਿਕਰ ਅਸੀਂ ਉੱਪਰ ਕਰ ਹੀ ਚੁੱਕੇ ਹਾਂ। ਹੁਣ ‘ਕਲਿਜੁਗ’ ਦੇ ਭਗਤਾਂ ਭਾਬਤ ਗੁਰ ਜਾਣਕਾਰੀ ਲੈਣੀ ਵੀ ਬਣਦੀ ਹੈ।

ਸ੍ਰੀ ਆਦਿ ਗ੍ਰੰਥ ਸਾਹਿਬ ਅੰਦਰ ਪੰਜਵੇਂ ਪਾਤਸ਼ਾਹ ਨੇ ਸਤਾਰਾਂ ਭਗਤਾਂ ਅਤੇ ਪੰਦਰਾਂ ਭੰਟਾਂ ਦੀ ਬਾਣੀ ਸੰਮਿਲਤ ਕਰ ਕੇ ਇਸ ਯਾਮਿਕ ਗ੍ਰੰਥ ਨੂੰ ‘ਸਰਬ ਸਾਂਝੀ ਗੁਰਬਾਣੀ’ ਹੋਣ ਦਾ ਮਾਣ-ਸਨਮਾਨ ਪ੍ਰਦਾਨ ਕੀਤਾ ਹੈ। ਭੰਟ-ਭਾਵੰਟੀਏ ਸਤਿਗੁਰੂਆਂ ਦੇ ਦਰਬਾਰ ਵਿੱਚ ਸ਼ਬਦ-ਕੀਰਤਨ ਕਰਿਆ ਕਰਦੇ ਸਨ। ਸਤਿਗੁਰੂ ਸਾਹਿਬਾਨ ਦੀ ਅਤੇ ਅਕਾਲ ਪੁਰਖ ਦੀ ਮਹਿਮਾ, ਸਿਫਤ-ਸਲਾਹ ਨੂੰ ਸਮਰਪਿਤ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੀ ਬਾਣੀ ‘ਭੰਟਾਂ ਦੇ ਸਵੈਕੇ’ ਸਿਲਲੇਖ ਹੋਣ ਦਰਜ ਕੀਤੀ ਗਈ ਹੈ। ਸੰਤੋ-ਕਲਵੰਡ ‘ਗੁਮਿ’ ਤੋਂ ਸਿਵਾ ਕਿਸੇ ਹੋਰ ਭੰਟ ਦੀ ਭਾਬਤ (ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੇ ਜਾਮ, ਜੀਵਨ ਤੇ ਪਰਿਵਾਰਕ-ਪਿਛੋਕੜ ਬਾਰੇ) ਕੋਈ ਵੀ ਜਾਣਕਾਰੀ ਨਹੀਂ ਮਿਲਦੀ। ਭੰਟਾਂ ਦੀ ਬਾਣੀ ਨੂੰ ਸ੍ਰੀ ਆਦਿ ਗ੍ਰੰਥ ਸਾਹਿਬ ਅੰਦਰ ਸਤਿਕਾਰਿਤ ਸਥਾਨ ਦੇ ਕੇ ਪੰਜਵੇਂ ਪਾਤਸ਼ਾਹ ਨੇ ਭੰਟਾਂ ਨੂੰ ਮਾਣ ਖਾਖੀਆ ਹੈ।

ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਸਤਾਰਾਂ ਭਗਤਾਂ ਦੀ ਬਾਣੀ ਸ੍ਰੀ ਆਦਿ ਗ੍ਰੰਥ ਸਾਹਿਬ ਅੰਦਰ ਦਰਜ ਹੈ, ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੇ ਨਾਂ, ਨਾਵਾਂ ਦੇ ਪਹਿਲੇ ਅੱਖਰ-ਕ੍ਰਮ ਅਨੁਸਾਰ ਇਹ ਹਨ:

ਸ਼ਾਮਾ, ਸੈਣ, ਸੁੰਦਰ, ਮੁਰਦਾਸ, ਕਬੀਰ, ਸਿਦੇਵ, ਤ੍ਰਿਲੋਚਨ, ਧੰਨ, ਨਾਮਦੇਵ, ਪਰਮਾਨੰਦ, ਪੀਪਾ, ਰਬੀਦ, ਬੇਟੀ, ਭੀਖਨ, ਮਰਦਾਨਾ, ਰਵਿਦਾਸ ਅਤੇ ਰਾਮਦੇਵ।

ਭਾਈ ਮਰਦਾਨਾ : ਸਤਿਗੁਰੂ ਨਾਨਕ ਦੇਵ ਜੀ ਦਾ ਸ਼ਿਸ਼, ਸਿੰਘ, ਸਾਥੀ ਤੇ ਸਿੱਤਰ ਸੀ। ਗੁਰੂ ਨਾਨਕ ਦੇਵ ਜੀ ਦੀ ਆਪਣੀ ਜਨਮ-ਸ਼੍ਰੁਮੀ ਪਿੰਡ ਤਲਵੰਡੀ ਵਿੱਚ ਹੀ ਜਨਮਿਆ ਆਪਣੀ ਮਾਂ ਦੀਆਂ ‘ਮਰ ਜਾਣ’ ਵਰਤੀਆਂ ਰਾਹਾਂ ਖਾਣ ਵਾਲੇ ਬੱਚੇ ਨੂੰ ਜਗਤ-ਗੁਰੂ ਦੇ ਰੱਬੀ ਨੇਤਰਾਂ ਨੇ ਪਹਿਚਾਣ ਲਿਆ ਅਤੇ ਉਹਦੀ ਮਾਂ ਨੂੰ ਕਿਹਾ ਕਿ “ਇਹ ਨਹੀਂ ਮਰਦਾ”। ਸਤਿਗੁਰੂ ਜੀ ਨੇ ਉਸ ਦਾ ਨਾਂ ‘ਮਰਦਾ ਨਾ’ ਅਥਵਾ ‘ਮਰਦਾਨਾ’ ਰੱਖ ਦਿੱਤਾ ਅਤੇ ਉਸਨੂੰ ਕਲਵੰਡੀ ਵਿੱਚ ਲੈ ਕੇ ਅਜਿਹਾ ਪਿਆਰ ਦਿੱਤਾ ਕਿ ‘ਮਰਦਾਨਾ’ ਤਾਂ-ਖਿੰਦਕੀ ਗੁਰੂ ਨਾਨਕ ਦਾ ਹੀ ਹੋ ਕੇ ਰਹਿ ਗਿਆ। ਇਸ ਦਾ ਜੀਵਨ-

ਵਿਚਲੇ 'ਮਹਾਨ ਕੋਲ' ਅੰਦਰ ਇੰਨ ਦਿੱਤਾ ਮਿਲਦਾ ਹੈ:

"ਲੰਬੇ ਦੇ ਉਦਰ ਤੋਂ ਛਾਦੇ ਮਿਰਾਸੀ ਦਾ ਪੁੱਤਰ ਜੋ ਸੰਨ 1516 ਵਿੱਚ ਤਲਵੰਡੀ ਜਲਮਿਆਂ ਅਤੇ ਸ੍ਰੀ ਕੁਰੂ ਨਾਮਕ ਦੇਵ ਜੀ ਦਾ ਸਿੱਖ ਹੋ ਕੇ 'ਭਾਈ' ਪਦ ਦਾ ਅਧਿਕਾਰੀ ਹੋਇਆ। ਏਹ ਦੇਸ-ਦੇਸਾਂਤਰਾਂ ਵਿੱਚ ਜਗਤ-ਕੁਰੂ ਦੀ ਸੇਵਾ ਵਿੱਚ ਹਾਜ਼ਰ ਰਹਿ ਕੇ ਕੀਰਤਨ ਕਰਦਾ ਰਿਹਾ। ਇਸ ਦਾ ਦਿਹਾਂਤ 13 ਮੱਘ ਸੰਨ 1561 ਨੂੰ ਅਫਗਾਨਿਸਤਾਨ ਦੇ ਕੁੰਦਮ ਦਰਿਆ ਦੇ ਕਿਨਾਰੇ ਕੁੰਦਮ ਨਗਰ ਵਿੱਚ ਹੋਇਆ, ਜਿਥੇ ਸ੍ਰੀ ਕੁਰੂ ਨਾਮਕ ਦੇਵ ਜੀ ਨੇ ਇਸ ਦੀ ਦੇਹ ਦਾ ਅਪਣੇ ਹੱਥੀਂ ਸਾਜ਼ਾਰ ਕੀਤਾ। ਰਸਾਹ ਵਜਾਉਣ ਕਰਕੇ 'ਰਸਾਹੀ' ਉਪਾਧੀ ਭਾਈ ਮਰਦਾਨੇ ਦੇ ਨਾਂ ਨਾਲ ਆਉਂਦੀ ਹੈ। 'ਵਾਰ ਬਿਰਾਭਰ' ਵਿੱਚ ਭਾਈ ਮਰਦਾਨੇ ਦੇ ਨਾਮ ਪੁਰ ਸ੍ਰੀ ਕੁਰੂ ਨਾਮਕ ਦੇਵ ਜੀ ਦੇ ਦੋ ਸੰਗੇਤ ਦੇਖੀਏ ਹਨ।" ਭਾਈ ਕੁਰਦਾਸ ਜੀ ਨੇ ਵੀ ਅਪਣੀ ਰਚਨਾ ਅੰਦਰ ਭਾਈ ਮਰਦਾਨੇ ਨੂੰ ਅਸਰ ਕਰ ਦਿੱਤਾ ਹੈ। ਯਕ:

"ਇਕ ਭਾਵ ਅਕਾਲ ਰੂਪ ਦੂਜ ਰਸਾਹੀ ਮਰਦਾਨਾ"

ਭਾਈ ਸੁੰਦਰ : ਸ੍ਰੀ ਕੁਰੂ ਅਮਰਦਾਸ ਜੀ ਦਾ ਪੌਤਰਾ ਜਿਸਦੀ ਰਚਨਾ ਰਾਮਕਾਨੀ ਰਾਗ ਵਿੱਚ 'ਸਰੂ' ਸਿਰਲੇਖ ਹੇਠ ਦਰਜ ਕੀਤੀ ਭਾਈ ਮਿਲਦੀ ਹੈ ਅਤੇ ਜੋ ਇਸ ਰਾਗ ਨਾਲ ਸੰਪੰਨ ਹੁੰਦੀ ਹੈ:

"ਕਹੈ ਸੁੰਦਰ ਸੁੰਦਰ ਸੰਤਰੁ ਸਭ ਜਗਤ ਪੈਰੀ ਪਾਇ ਜੀਉ॥"

ਇਹਨਾਂ ਦੋਹਾਂ ਤੋਂ ਇਲਾਵਾ ਕਾਫੀ ਪੈਦਰਾਂ ਭਗਤਾਂ ਦੀ ਭਾਈ ਸਤਿਨਾਮੁ ਨਾਮਕ ਦੇਵ ਜੀ ਨੇ ਅਪਣੀਆਂ 'ਚਾਰ ਉਦਾਸੀਆਂ' ਦੇ ਸਮੇਂ ਪੂਰਨ-ਭਰੋਸੇ ਯੋਗ ਸਥੇਤਾਂ ਤੋਂ ਆਪ ਪ੍ਰਾਪਤ ਅਕਾਰਾ ਵਿਕੀਰਤ ਕੀਤੀ।

ਅਪਣੀਆਂ ਯਾਤਰਾਵਾਂ ਉਪਰੰਤ ਸਤਿਨਾਮੁ ਨਾਮਕ ਦੇਵ ਜੀ ਨੇ ਸੰਨ 1579 ਵਿੱਚ ਰਾਵੀ ਨਦੀ ਦੇ ਕਿਨਾਰੇ ਅਪਣੇ ਹੱਥੀਂ ਆਭਾਵ ਕੀਤੇ ਭਹਿਰ ਬਰਤਾਰਪੁਰ (ਜੋ ਸੰਨ 1561 ਵਿੱਚ ਆਪ ਨੇ ਵਸਾਇਆ ਸੀ) ਵਿੱਚ ਵਿਰਾਜ ਕੇ ਅਪਣੇ ਕਰ-ਕਮਾਂ ਨਾਲ ਖੇਤੀਬਾੜੀ ਦੀ ਕਿਰਤ ਕੀਤੀ ਅਤੇ ਗਿਆਨ ਤੇ ਭਗਤੀ ਦੇ ਸਵਾਦੁਰ ਨਾਲ ਅੱਠ ਦਾ ਨੀਲਬ ਵੀ ਸਭ ਨਦੀ ਜਾਰੀ ਕੀਤਾ। ਬਰਤਾਰਪੁਰ ਵਿਖੇ ਹੀ ਆਪ ਜੀ ਨੇ ਅਪਣੀ ਕੁਰਬਾਨੀ-ਚੜਾ ਦੇ ਨਾਲ-ਨਾਲ 'ਭਗਤਾਂ ਦੀ ਭਾਈ' ਨੂੰ ਵੀ ਸੁੰਧ ਕਰ ਕੇ ਲਿਖਿਆ-ਲਿਖਾਇਆ। ਪੋਥੀਆਂ ਦੇ ਰੂਪ ਵਿੱਚ ਇਹ ਭਾਈ ਵੀ ਕੁਰੂ ਅਮਰਦਾਸ ਜੀ ਦੇ ਵੱਡੇ ਸਮੁੰਤਰ ਭਾਵ ਮੋਹਨ ਜੀ ਪਾਸ ਸੁਰੱਖਿਅਤ ਪਹੁੰਚੀ। ਪੰਜਵਾਂ ਪਾਤਸ਼ਾਹ ਨੇ ਸ੍ਰੀ ਅਮਰ ਗੁਰੂ ਸਾਹਿਬ ਦਾ ਸੰਕਲਨ ਤੇ ਸੰਪਾਦਨ ਕਰਨ ਵਾਸਤੇ ਸਤਿਨਾਮੁ-ਭਗਤਾਂ ਦੀ ਭਾਈ ਵਾਲੀਆਂ ਇਹ ਪੋਥੀਆਂ ਖੁਦ ਗੋਇੰਦਵਾਲ ਜਾ ਕੇ ਭਾਵ ਮੋਹਨ ਜੀ ਤੋਂ ਪ੍ਰਾਪਤ ਕੀਤੀਆਂ। ਇਨ੍ਹਾਂ ਪੋਥੀਆਂ ਵਿੱਚ ਦੂਜੀ ਤੇ ਤੀਜੀ ਪਾਤਸ਼ਾਹੀ ਦੀ ਭਾਈ ਵੀ ਤਦ ਤੱਕ ਦਰਜ ਹੋ ਚੁੱਕੀ ਸੀ। ਭਾਈ ਕੁਰਦਾਸ ਜੀ ਦੁਆਰਾ ਲਿਖਾ ਕੇ, ਸੰਪਾਦਨ ਦਾ ਕਾਰਜ ਮੁਕੰਮਲ ਕਰਕੇ ਸਤਿਨਾਮੁ ਅਲਾਨ ਦੇਵ ਜੀ ਨੇ ਉਹ ਦੋਵੇਂ ਪੋਥੀਆਂ ਰਾਖ਼ਸ਼ ਅਪਣੇ ਟਿਕਾਣੇ ਪਹੁੰਚ ਦਿੱਤੀਆਂ ਸਨ। ਇਨ੍ਹਾਂ 'ਚੋਂ ਇੱਕ ਪੋਥੀ ਅਹਿਮਦਪੁਰ ਪਿੰਡ (ਜਿਹਨੂੰ ਹੁਜ਼ਿਆਰਪੁਰ) ਵਿੱਚ ਭਾਵ ਜੀਵਨ ਸਿੱਖ ਭੱਲੇ ਪਰਿਵਾਰ ਦੇ ਘਰ ਹੋ ਤੇ ਦੂਸਰੀ ਪੋਥੀ ਭਾਈ ਜੀਵਨ ਸਿੱਖ ਦੇ ਦੂਜੇ ਭਰਾ ਦੇ ਪਰਿਵਾਰ ਪਾਸ ਗੋਇੰਦਵਾਲ ਵਿਖੇ ਹੀ ਮੌਜੂਦ ਹੈ।

ਭਾਗਵੰ-ਭੋਰਵੰ ਸਦੀ ਏਸਵੀ ਦੌਰਾਨ ਹੋਏ ਲੇਖ ਫਰੀਦ ਜੀ (ਸੰਨ 1173-1206 ਅਕਾਵਾ ਬਿ: ਸੰਨ 1291-1323) ਦੀ ਰਚਨਾ ਦੇ ਨਾਲ 'ਭਗਤ-ਭਾਈ' ਦਾ ਆਰੰਭ ਹੁੰਦਾ ਹੈ ਅਤੇ ਕਈ ਸਦੀਆਂ ਦੇ ਲੰਮੇ ਸਮੇਂ ਅੰਦਰ ਵੰਨਿਆ ਹੋਇਆ ਹੈ। ਸਤਿਨਾਮੁ ਨਾਮਕ ਦੇਵ ਜੀ ਨੇ ਭਗਤਾਂ ਦੀ ਭਾਈ ਨੂੰ ਸਹੀ ਰੂਪ ਵਿੱਚ ਵਿਕੀਰਤ ਕਰਨ ਅਤੇ ਸੰਪਾਦਨ ਵਿੱਚ ਵੱਡੀ ਆਜ਼ਾਦ ਆਨੀ ਹੈ। ਉਨ੍ਹਾਂ ਤੋਂ ਪਹਿਲਾਂ ਤਾਂ ਸੰਸਕ੍ਰਿਤ ਦੇ ਪੌਛਤਾਂ-ਵਿਦਵਾਨਾਂ ਤੇ ਕੁਹਮਣ ਪੁਜਾਰੀਆਂ ਦਾ ਹੀ ਧਰਮ ਤੇ ਗਿਆਨ-ਸਭਤ ਵਿੱਚ ਪ੍ਰਭੂਤਵ ਰਿਹਾ। ਕੁਦਰ ਅਰਥਾ ਅਭੂਤ ਕਹੀਆਂ ਜਾਣ ਵਾਲੀਆਂ ਜਤੀਆਂ ਅੰਦਰ

ਜਨਮ ਨੇ ਕੇ ਕਿਸੇ ਮਨੁੱਖ ਦਾ ਸੰਤ-ਭਗਤ ਬਣ ਜਾਣਾ ਤਾਂ ਇਹ 'ਧਰਮ ਦੇ ਅਖੇਤੀ ਠੇਕੇਦਾਰ' ਕਦੇ ਸਫਾਰ ਹੀ ਨਹੀਂ ਸਨ ਸਕਦੇ। ਭਗਤ ਕਬੀਰ-ਸੈਣ (ਨਾਦੀ)-ਰਵਿਦਾਸ-ਨਾਮਦੇਵ ਆਦਿ ਭਗਤ ਅਤੇ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੀ ਰੱਬੀ-ਚਰਨਾ ਸਮੇਂ ਦੀ ਕਰਦਿਸ਼ ਅੰਦਰ ਹੀ ਭਾਵਾਰ ਜਾਂਦੀ ਜੋ ਜਗਤ-ਕੁਰੂ ਨਾਮਕ ਦੇਵ ਜੀ ਇਨ੍ਹਾਂ ਭਗਤਾਂ ਦੀ ਭਾਈ ਨੂੰ ਵਿਕੀਰਤ ਕਰਨ ਤੇ ਵਿਰ ਪੰਜਵੇਂ ਪਾਤਸ਼ਾਹ ਦੁਆਰਾ ਇਸਨੂੰ ਸ੍ਰੀ ਅਮਰ ਗੁਰੂ ਸਾਹਿਬ ਦਾ ਅਭਿੰਨ ਅੰਗ ਬਣਾਉਣ ਦਾ ਦੂਰ-ਦਰਬੀ ਤੇ ਸਦੀਵੀ ਕਾਰਜ ਨਾ ਕਰਦੇ।

ਉੱਪਰ ਦਿੱਤੀਆਂ ਕੁਰੂਕੀ ਟਿੱਪਣੀਆਂ ਉਪਰੰਤ ਅਸੀਂ ਮੁੜ ਸ੍ਰੀ ਅਮਰ ਗੁਰੂ ਸਾਹਿਬ ਅੰਦਰ ਅਪਣੀ ਚੋਟਵੀਂ ਭਾਈ ਸਹਿਤ ਆਏ ਭਗਤਾਂ ਦੇ ਸੰਖੇਪ ਜੀਵਨ-ਕਿਰਤਾਂਤ ਜਲਨ ਵੱਲ ਪਰਤਦੇ ਹਾਂ।

1. ਭਗਤ ਸਾਧਾ ਜੀ : ਇਹ ਭਗਤ ਇਲਾਕਾ ਸਿੱਖ 'ਚ ਪੈਂਦੇ ਸੋਹਵਾਲ ਦਾ ਵਸਨੀਕ ਸੀ ਤੇ ਕਾਸਰੀ ਦਾ ਕੰਮ ਕੀਤਾ ਕਰਦਾ ਸੀ। ਇਸਨੂੰ ਆਤਮ-ਗਿਆਨੀਆਂ ਦੀ ਸੰਗਤਿ ਦੁਆਰਾ ਭਗਤਾ ਦੇ ਪ੍ਰੇਮ ਅਤੇ ਭਗਤੀ ਦੀ ਪ੍ਰਾਪਤੀ ਹੋਈ। ਇਹ ਭਗਤ ਨਾਮਦੇਵ ਜੀ ਦਾ ਸਾਥੀਵੀ ਹੋਇਆ ਹੈ। ਇਸਦੇ ਸੰਸਾਰ ਵਲੋਂ ਉਪਰਾਮ ਹੋਣ ਦੀ ਕਹਾਣੀ ਕਾਫੀ ਪ੍ਰਚਲਤ ਹੈ। ਭਗਤ ਸਾਧਾ ਜੀ ਦਾ ਦੇਹਾਂਤ ਸਰਹਿੰਦ ਪਾਸ ਵਿਦਮਾਨ ਹੈ। ਇਨ੍ਹਾਂ ਦੀ ਭਾਈ ਦਾ ਇੱਕ ਪਦ ਰਾਗ ਬਿਰਾਭਰ ਵਿੱਚ ਦਰਜ ਹੈ:

"ਨਿਪ ਕੀਨਾ ਕੇ ਕਾਦੀ ਇਕ ਭਾਇਆ ਭੇਖਾਯੀ॥.....

ਅਉਸਰ ਨਾ ਰਾਖਿ ਨੌਹੁ ਸਧਾਨ ਸਨੁ ਤੇਰਾ॥"

2. ਭਗਤ ਸੈਣ ਜੀ : ਇਹ ਨਾਦੀ ਜਤੀ ਦਾ ਸੰਸਾਰ ਭਾਪਕਰਕੁ (ਰਿਖਾਸਤ ਰੀਝਾ) ਦੇ ਸਾਜ਼ 'ਰਾਜ ਰਾਮ' ਦਾ ਨਾਦੀ ਸੀ ਤੇ ਰਾਜੇ ਦੀ ਮੁੱਦੀ-ਰਾਖੀ/ਮਾਨਿਸ਼ ਆਦਿ ਭਰਿਆ ਕਰਦਾ ਸੀ। ਭਾਈ ਕੁਰਦਾਸ ਜੀ ਦੇ ਲਿਖੇ ਇਹਦੇ ਰਾਜੇ ਸ਼ਬਦ ਭਲੇ ਮਸ਼ਹੂਰ ਹਨ:

"ਨੁਹਿ ਪੁਤਾਪ ਕਬੀਰ ਦਾ ਦੂਜ ਸਿਖ ਹੋਆ ਸੈਣ ਨਾਦੀ॥"

ਜੋ ਇਹ ਭਗਤ ਰਾਮਨੰਦ ਦਾ ਸਿੱਖ ਅਤੇ ਭਗਤ ਕਬੀਰ ਜੀ ਦਾ ਕੁਰ-ਭਾਈ ਹੋ ਕੇ ਸਾਧ-ਸੇਵਾ ਵਿੱਚ ਪਰਾਇਣ ਹੋਇਆ ਅਤੇ ਭਗਤਾਂ ਵਿੱਚ ਕਿਰਿਆ ਗਿਆ

"ਸੈਣ ਨਾਦੀ ਕੁਤਕਾਰੀਆ ਭਗਤ ਅਹਿ ਭਾਇਆ॥"

ਸੈਣ ਭਗਤ ਦੀ ਵੰਸ ਇਸ ਵੰਸੇ ਰੀਵਾ ਵਿੱਚ ਵਿਦਮਾਨ ਹੈ। ਇਸ ਭਗਤ ਦਾ ਇੱਕ ਪਦ (ਆਰਤੀ) 'ਯਨਾਜੀ ਰਾਝ' ਵਿੱਚ ਸ੍ਰੀ ਅਮਰ ਗੁਰੂ ਸਾਹਿਬ ਅੰਦਰ ਦਰਜ ਹੈ

"ਰੂਪ ਦੀਪ ਭਿਤ ਸਾਜਿ ਆਰਤੀ॥

ਵਾਲੇ ਜਾਇ ਘਾਜਾਪਤੀ॥....."

"ਸੈਣ ਭਟੇ ਭਜ ਪਰਮਲੀਏ॥" (605)

3. ਭਗਤ ਸੁਰਦਾਸ : 'ਮਹਾਨ ਕੋਲ' ਦੇ ਭਗਤ ਅਨੁਸਾਰ 'ਸੁਰਦਾਸ' ਨਿਰਧਰੀਨ ਸੀ ਤੇ ਇਹ ਕੁਜਵਾਜ਼ੀ ਕੁਹਮਣ ਭਾਵ ਰਾਮਦਾਸ ਦਾ ਪੁੱਤਰ ਸੰਨ 1540 ਵਿੱਚ ਜਨਮਿਆ। ਇਹ ਵੱਲਭਚਰਮ ਦਾ ਸਿੱਖ ਹੋ ਕੇ ਕ੍ਰਿਸ਼ਨ ਜੀ ਦਾ ਭਗਤ ਹੋਇਆ। ਇਸ ਮਹਾਤਮਾ ਭਗਤ-ਕਬੀਰ ਦਾ 'ਸੁਰ ਸਾਧਕ' ਕ੍ਰਿਸ਼ ਚਰਿਆ ਮਿਲਦਾ ਹੈ। ਇਹਦੇ ਸੁੰਦਰ ਪਦੇ ਵੈਸ਼ਨਵਾਂ ਕਰਕੇ ਅਨੇਕ ਰਾਗਾਂ ਵਿੱਚ ਗਾਏ ਜਾਂਦੇ ਹਨ। ਸੁਰਦਾਸ ਜੀ ਦੀ ਕ੍ਰਿਸ਼ ਦੇ ਇਨ੍ਹਾਂ ਅੱਠ ਮਹਾਂ ਕਵੀਆਂ ਵਿੱਚ ਕਿਰਤੀ ਕੀਤੀ ਜਾਂਦੀ ਹੈ:

ਕ੍ਰਿਸ਼ਨ ਦਾਸ, ਪਰਮਲੀਏ, ਕੁੰਭਨਦਾਸ, ਚਤੁਰਵਜ਼, ਗੀਤ ਸੁਾਮੀ, ਨੰਦ ਦਾਸ, ਗੋਬਿੰਦ ਦਾਸ ਤੇ ਸੁਰਦਾਸ।

ਇਸ ਲੇਖਕ ਦੀ ਫਰੀਦਾਬਾਦ, ਸਿਕਟਰ ਅੱਠ ਵਿਖੇ ਰਿਹਾਇਸ਼ ਦੇ ਲਗੇ ਪੈਂਦੇ 'ਸੀਹੀ' ਨਾਂ ਦੇ ਪਿੰਡ ਦੇ ਲੋਕਾਂ ਦੀ ਮੌਤ ਅਨੁਸਾਰ ਭਗਤ ਸੁਰਦਾਸ ਜੀ ਸੀਹੀ ਪਿੰਡ ਦੇ ਹੀ ਜੰਮਪਲ ਸਨ। ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੇ ਸੁਰਦਾਸ ਭਗਤ ਜੀ ਦੀ ਯਾਦ ਵਿੱਚ ਇੱਕ 'ਸੰਤ ਸੁਰਦਾਸ ਨਾਮਕ ਸ਼ਬਦ' ਪਿੱਛੋਂ ਭਾਗ

ਤੇ ਲੇਖਕ ਦੇ ਘਰ ਤੋਂ ਕੈਵਲ ਪੰਜਾਹ ਗਜ਼ ਦੀ ਦੂਰੀ ਤੇ ਬਣਾਵਟਿਆ ਹੈ, ਜਿਥੇ ਸਥਾਨਕ ਲੋਕਾਂ ਦੁਆਰਾ ਹੱਥਮਾਟਾ ਸਰਕਾਰ ਦੀ ਸਹਾਇਤਾ ਨਾਲ ਹਰ ਸਾਲ ਬਰਾਬੀ ਮਨਾਈ ਜਾਂਦੀ ਹੈ। ਸਮਾਜਕ ਅੰਦਰ ਭਰਤ ਸੁਰਦਾਸ ਜੀ ਦੀ ਇੱਕ ਮੁਰਤੀ ਵੀ ਸਥਿਤ ਹੈ।

ਭਰਤ ਸੁਰਦਾਸ ਜੀ ਦੀ ਰਚਿਤ ਕਾਵੀ ਵਿੱਚੋਂ ਰਾਗ ਸਾਰੰਗ ਵਿੱਚ ਕੈਵਲ ਇੱਕ ਤੁਕ ਹੈ: "ਕੋਭ ਮਨ ਹਰਿ ਬਿਮੁਖ ਕੇ ਸੰਗ" ਅਤੇ ਇੱਕ ਸ਼ਬਦ "ਹਰਿ ਕੇ ਸੰਗ ਘੋਰੇ ਹਰਿ ਲੋਕ" ਕੁਰੂ ਅਕਾਲ ਦੇਵ ਜੀ ਨੇ 'ਮਹਲਾ 6 ਸੁਰਦਾਸ' ਦੇ ਨਾਂ ਹੇਠ ਦਿੱਤਾ ਹੈ।

4. ਭਰਤ ਕਬੀਰ ਜੀ : ਸ੍ਰੀ ਅਮਿਤ ਗੁੱਬ ਸਾਹਿਬ ਵਿਚਲੀ ਭਰਤਾਂ ਦੀ ਕਾਵੀ ਵਿੱਚੋਂ ਸਭ ਤੋਂ ਵੱਧ ਕਾਵੀ ਬ੍ਰਹਮਣੀ ਭਰਤ ਕਬੀਰ ਜੀ ਦੀ ਹੀ ਦਰਜ ਕੀਤੀ ਹੋਈ ਮਿਲਦੀ ਹੈ—224 ਪਦੇ, ਭਾਵਨ ਔਖਰੀ, (ਪੈਦ੍ਰਾ) ਭਿਤੀ (ਸੋਭ) ਵਾਰ ਅਤੇ 243 ਸ਼ਲੋਕ। ਕਬੀਰ ਜੀ ਦਾ ਸੰਖੇਪ ਜੀਵਨ-ਵੇਰਵਾ ਇਹ ਹੈ—

ਇਨ੍ਹਾਂ ਦਾ ਜਨਮ ਇੱਕ ਵਿਧਵਾ ਬ੍ਰਹਮਣੀ ਦੇ ਉਦਰ ਤੋਂ ਸੰਤ ਸੁਦੀ 15 ਸੰਮਤ 1455 ਨੂੰ ਹੋਇਆ। ਇਨ੍ਹਾਂ ਦੀ ਮਾਤਾ ਨੇ ਬਾਨਸ ਕੋਲ ਲਹਿਰ-ਤਲਾਅ ਦੇ ਪਾਸ ਇਸ ਨਾਮ-ਨਿਸ਼੍ਰ ਨੂੰ ਰੱਖ ਦਿੱਤਾ, ਜਿੱਥੇ ਉਂਕ ਕੇ ਨੀਰੂ ਜੁਲਾਹੇ ਨੇ ਦੱਸਿਆ ਕਰ ਕੇ ਘਰ ਨੂੰ ਆਂਦਾ ਅਤੇ ਉਸਦੀ ਇਸਤਰੀ ਨੀਮਾ ਨੇ ਪੁੱਤਰ ਮੰਨ ਕੇ ਪਾਲਿਆ। ਮੁਸਲਿਮ ਮੱਠ ਅਨੁਸਾਰ 'ਕਬੀਰ' ਨਾਉਂ ਰੱਖਿਆ ਗਿਆ ਤੇ ਇਸਲਾਮ ਦੀ ਹੀ ਸਿੱਖਿਆ ਦਿੱਤੀ ਗਈ। ਪਰੰਤੂ ਕਬੀਰ ਜੀ ਦਾ ਬੁਝਾਅ ਹਿੰਦੂ ਮੱਠ ਵੱਲ ਸੀ। ਜਵਾਨ ਹੋਏ ਤਾਂ ਇਨ੍ਹਾਂ ਦੀ ਸਾਥੀ 'ਲੋਈ' ਨਾਲ ਹੋਈ ਤੇ ਇੱਕ ਪੁੱਤਰ 'ਕਮਲ' ਸ਼ਬੀਆ। ਕਬੀਰ ਜੀ ਨੇ 'ਭਗਤ ਰਾਮਜੀਓ ਜੀ' ਤੋਂ ਰਾਮ ਨਾਮ ਦਾ ਉਪਦੇਸ਼ ਲੈ ਕੇ ਵੈਸਾਖ ਮਹਿ ਧਾਰਨ ਕੀਤਾ। ਕਾਸ਼ੀ (ਭਾਰਤਸ) ਵਿਦਵਾਨਾਂ ਦੀ ਨਗਰੀ ਹੋਣ ਕਰਕੇ ਮਤਾਂ-ਮਤਾਂਤਰਾਂ ਦੇ ਨਿਰਮ ਜਨਣ ਅਤੇ ਢਾਹਾ ਕਰਨ ਦਾ ਚੰਗਾ ਮੌਕਾ ਮਿਲਿਆ। ਤੀਖਣ-ਬੁੱਧੀ ਦੇ ਮਾਲਕ ਕਬੀਰ ਜੀ ਪੰਡਤ-ਮੰਡਤ ਵਿੱਚ ਨਿਪੁੰਨ ਹੋ ਗਏ; ਪੂਰਨ ਗਿਆਨੀਆਂ ਦੀ ਲੀਮਾ ਸਮਾਂ ਸੰਗਤ ਕਰ ਕੇ ਆਪ 'ਤੰਤ੍ਰ-ਭਾਸ਼ਾ' ਹੋ ਗਏ ਅਤੇ ਆਪਣੀ ਸੰਗਤ ਤੋਂ ਅਲੋਕਾਂ ਨੂੰ ਨਾਭ ਪਹੁੰਚਾਇਆ। ਕਬੀਰ ਜੀ ਛੱਡੇ ਛੇਡਾਕ ਤੇ ਨਿਭਰ-ਨਿਭਰੇ ਹੋ ਕੇ ਵਿਚਲੇ ਹਨ।

ਸੰਮਤ 1547 ਵਿੱਚ ਜਦ ਭਾਦਰਾਹ ਸਿਰੀਦਰ ਲੋਕੀ ਭਾਨਾਸ ਆਇਆ ਤਾਂ ਕੰਟਰ ਮੁੱਲਾਂ-ਮੁਲਾਟਿਆਂ ਨੇ ਕਬੀਰ ਜੀ ਨੂੰ ਬਹੁਤ ਕਸਟ ਪਹੁੰਚਾਇਆ, ਜਿਸਦਾ ਸ਼ਿਕਾਰ ਕਬੀਰ ਜੀ ਨੇ ਆਪਣੇ ਸਭਦਾਂ ਅੰਬਰ ਵੀ ਕੀਤਾ ਹੈ—ਜਿਵੇਂ ਕਿ ਰਾਗ ਗੋਭ ਵਿੱਚ ਆਪ ਜੀ ਦਾ ਇਹ ਸ਼ਬਦ ਹੈ:

"ਭੂਜਾ ਭਾਇ ਭਿਲਾ ਕਹਿ ਭਾਇਓ।"

ਪਰ ਅੰਤ ਨੂੰ ਇਨ੍ਹਾਂ ਦੀ ਬਜ਼ੁਰਗੀ ਤੇ ਸਭਾਈ ਦਾ ਅਸਰ ਭਾਦਰਾਹ ਦੇ ਚਿੱਤ ਉੱਪਰ ਹੋਇਆ। ਆਪ ਸੰਮਤ 1575 ਵਿੱਚ ਮਕਾਹਰ (ਕੋਰਪੁਰ ਤੋਂ 16 ਮੀਲ ਪੱਛਮ) ਵਿਖੇ ਇਸ ਨਸ਼ਵਰ ਸੰਸਾਰ ਤੋਂ ਵਿਦਾ ਹੋ ਗਏ। ਭਾਸ਼ੀ ਵਿੱਚ 'ਕਬੀਰ ਚੌਰਾ' ਨਾਂ ਨਾਲ ਪ੍ਰਸਿੱਧ ਭਰਤ ਜੀ ਦਾ ਅਭਵਾਨ ਹੋ ਅਤੇ ਲਹਿਰ ਤਲਾਅ 'ਤੇ ਵੀ ਆਪ ਦਾ ਮੰਦਰ ਹੈ।

ਸਤਿਨਾਮੁ ਨਾਨਕ ਦੇਵ ਜੀ ਆਪਣੀ ਪਹਿਲੀ ਉਦਾਸੀ 100 (ਸੰਮਤ 1554-1566 ਦੇਰਜ) ਪੁਰਖ ਇਸ ਵੀ ਯਾਤਰਾ ਕਰਦਿਆਂ ਕਾਸ਼ੀ ਵੀ ਗਏ ਸਨ। ਕਬੀਰ ਜੀ ਵਡੇਰੀ ਉਮਰ (120 ਵਰ੍ਹੇ) ਜਿੰਦਾ ਰਹੇ। ਕੁਰੂ ਸਾਹਿਬ ਤੇ ਭਰਤ ਕਬੀਰ ਜੀ ਦਾ ਆਪਸੀ ਮਿਸ਼ਾਪ-ਮੁਸਾਕਾਤ ਅਵੇਭ ਹੀ ਹੋਈ ਹੋਵੇਗੀ ਅਤੇ ਭਰਤ ਜੀ ਦੀ ਓਟਵੀਂ ਕਾਵੀ-ਰਚਨਾ ਵੀ ਸਤਿਨਾਮੁ ਜੀ ਨੇ ਭਰਤ ਜੀ ਪਾਸੋਂ ਆਪ ਖੁਦ ਪ੍ਰਾਪਤ ਕੀਤੀ ਹੋਵੇਗੀ—ਮੇਧਾ ਵਿਸ਼ਵਾਸ ਹੈ।

6. ਭਰਤ ਜੀਵੇਭ : ਇਸ ਭਰਤ ਜੀ ਦੇ ਰਚਿਤ ਦੋ ਪਦੇ ਸ੍ਰੀ ਅਮਿਤ ਗੁੱਬ ਸਾਹਿਬ ਵਿੱਚ ਦਰਜ ਹਨ, ਜੋ ਹਿੰਦੀ ਤੇ ਪ੍ਰਸਿੱਧ ਭਾਸ਼ਾ ਵਿੱਚ ਲਿਖੇ ਗਏ ਹਨ। ਇਨ੍ਹਾਂ ਵਿੱਚੋਂ ਇੱਕ ਸ਼ਬਦ (ਪਦਾ) ਰਾਗ ਮਾਰੂ ਅੰਦਰ ਇਹ ਹੈ

"ਭੰਟ ਸਤ ਭੋਇਆ ਨਾਦ ਸਤ ਪੁਇਆ ਸੂਰ ਸਤ ਖੇਰਸਾ ਦਰੁ ਗੀਆ.....।" (1106)

ਰਾਗ ਕੂਜਰੀ ਵਿੱਚ ਦਰਜ ਪਦਾ ਇਹ ਹੈ :

"ਪਰਮਾਇ ਪੁਰਖ ਮਨੋਪਿਮ ਸਤਿ ਆਇ ਭਾਵ ਚਤੰ.....।"

ਇਹ ਭਰਤ ਕਲੀਜ ਨਿਦਾਜੀ ਭੋਜਦੇਵ ਬ੍ਰਹਮਣ ਦਾ ਪੁੱਤਰ ਸੀ ਤੇ ਇਹਦਾ ਜਾਮ ਰਾਮ ਦੇਵੀ ਦੇ ਉਦਰ ਤੋਂ ਕੋਟੁਲੀ (ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਭੀਰ ਭੂਮਿ, ਬੰਝਾਨ) ਵਿੱਚ ਹੋਇਆ। ਜਯਦੇਵ ਵੈਸਾਖ ਮਤਧਾਰੀ ਬ੍ਰਿਸ਼ਨ ਉਪਾਸ਼ਕ ਸੀ ਪਰੰਤੂ ਤੰਤ੍ਰ-ਵੇਤਾ ਸਾਧੂਆਂ ਦੀ ਸੰਗਤ ਕਰਕੇ ਇਹ ਕਰਤਾਰ ਦਾ ਅੰਨਿਨ ਸੋਭਕ ਹੋਇਆ। ਇਹ ਸੰਸਕ੍ਰਿਤ ਤੇ ਪ੍ਰਸਿੱਧ ਦਾ ਪੁਰਖ ਪੰਡਤ ਸੀ। ਇਸ ਦਾ ਰਚਿਆ 'ਕੀਤ ਕੀਵੰਦ' ਮਨੋਹਰ ਕਾਵਿ ਹੈ। ਇਹ ਰਾਗ ਵਿਦਿਆ ਦਾ ਵੀ ਪ੍ਰੇਮੀ ਸੀ ਤੇ ਆਪਣੀ ਪਤਨੀ ਪਦਮਾਵਤੀ ਨਾਲ ਮਿਲ ਕੇ ਆਪਣੇ ਰਚੇ ਪਦੇ ਮਨੋਹਰ ਸੁਰ ਨਾਲ ਕਾਵਿਆ ਕਰਦਾ ਸੀ। ਇਸ ਨੇ ਆਪਣਾ ਬਹੁਤਾ ਸਮਾਂ ਭੰਝਾਨ ਦੇ ਰਾਜ ਭੰਸਾਮੇਨ ਦੇ ਪੁੱਤਰ ਰਾਜ ਨਕਸ਼ਾਮੇਨ ਸੇਨ ਦੇ ਪਾਸ ਰਹਿ ਕੇ ਬਿਤਰੀਆ। ਇਸ ਰਾਜੇ ਦੀ ਰਾਜਧਾਨੀ ਨਦੀਆ ਸੀ।

8. ਭਰਤ ਬ੍ਰਿਲੋਚਨ : ਵੇਸ ਜਾਤੀ ਦਾ ਇਹ ਮਹਾਤਮਾ ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਸ਼ੇਲਾਪੁਰ ਵਿੱਚ ਪੈਂਦੇ ਭਾਦਰੀ ਦਾ ਵਾਸਨਿਕ ਸੀ ਤੇ ਇਸਦਾ ਜਨਮ ਸੰਮਤ 1325 ਵਿੱਚ ਹੋਇਆ। ਕੁਰੂ ਅਕਾਲ ਦੇਵ ਜੀ ਅਤੇ ਭਰਤ ਨਾਮਦੇਵ ਨੇ ਇਹਦਾ ਨਾਂ 'ਤਿਲੋਚਨ' ਵੀ ਰੱਖਿਆ ਹੈ। ਸ੍ਰੀ ਅਮਿਤ ਗੁੱਬ ਸਾਹਿਬ ਅੰਦਰ ਭਰਤ ਬ੍ਰਿਲੋਚਨ ਜੀ ਦੇ ਰਾਗ ਪਦੇ ਦਰਜ ਹਨ, ਜਿਨ੍ਹਾਂ 'ਚੋਂ' ਦੋ ਪਦੇ ਰਾਗ ਕੂਜਰੀ ਵਿੱਚ ਰਚੇ ਅੰਕ 525 ਤੇ 526 ਉੱਪਰ ਮੋਜੂਦ ਹਨ। ਰਾਗ ਕੂਜਰੀ ਅੰਦਰ (ਅੰਕ 525) ਇਨ੍ਹਾਂ ਦਾ ਪਦਾ ਹੈ:

"ਅੰਤਿ ਕਾਲ ਜੇ ਲਗੀ ਸਿਲੀ....."

ਭਾਵਤਿ ਤਿਲੋਚਨੁ ਤੇ ਨਾ ਮੁਕਤਾ ਪੰਤੰਗੁ ਵਾ ਕੇ ਰਿਦੇ ਭੀ।"

ਭਰਤ ਬ੍ਰਿਲੋਚਨ ਤੇ ਭਰਤ ਨਾਮਦੇਵ ਨਾਮਦਾਸੀ ਸਨ। ਇਹ ਤੱਥ ਭਰਤ ਨਾਮਦੇਵ ਜੀ ਦੇ ਇਸ ਸ਼ਬਦ ਤੋਂ ਸਪਸ਼ਟ ਹੈ:

"ਨਾਮ ਕਹਿ ਰਿਲੋਚਨ ਮੁਖ ਤੇ ਰਾਮ ਸੰਮਲਿ।"

ਰਾਗ ਪਾਉ ਰੁ ਕਾਮ ਕਹਿ ਚੀਤਿ ਨਿਰੰਜਨੁ ਨਾਲਿ।

ਇਸੇ ਤਰ੍ਹਾਂ ਰਾਗ ਰਾਮਕਲੀ ਘਰ 1 ਵਿਚਲਾ ਨਾਮਦੇਵ ਜੀ ਦਾ ਇਹ ਸ਼ਬਦ:

ਕਹਤੁ ਨਾਮਦੇਉ ਜੁਗੁ ਤਿਲੋਚਨ ਕਾਲਕ ਪਾਲਨ ਪਾਉਵੀਅਲੇ।

ਅੰਤਰਿ ਭਾਹਰਿ ਕਾਜ ਬਿਰੂਪੀ ਚੀਤੁ ਹੁ ਕਾਇਕ ਰਾਪੀਅਲੇ।"

ਵੀ ਸਿੱਧ ਕਰਦਾ ਹੈ ਕਿ ਇਹ ਦੋਵੇਂ ਭਰਤ ਸਮਕਾਲੀ ਸਨ। ਇਹ ਵੀ ਸਪਸ਼ਟ ਹੈ ਕਿ ਭਰਤ ਬ੍ਰਿਲੋਚਨ ਅਤੇ ਨਾਮਦੇਵ ਜੀ ਕਿਸੇ ਸਮੇਂ ਅਵੇਭ ਮਿਲੇ ਹੋਣਗੇ ਤੇ ਅਧਿਆਤਮਕ ਚਰਚਾ ਵੀ ਕੀਤੀ ਹੋਵੇਗੀ।

'ਤਿਲੋਚਨ' ਸ਼ਬਦ ਦੇ ਅਰਥ ਹਨ—ਵਿਦਵਾਨ, ਗਿਆਨੀ, ਜਿਹਦੇ ਵਿਦਿਆ-ਰੂਪ ਤੀਜਾ ਨੇਤਰ ਹੈ। ਆਪਣੇ ਨਾਂ ਦੇ ਅਰਥ ਅਨੁਸਾਰ ਭਰਤ ਬ੍ਰਿਲੋਚਨ ਜੀ ਆਪਣੇ ਸਮੇਂ ਦੇ ਪ੍ਰਸਿੱਧ ਤੰਤ੍ਰ-ਗਿਆਨੀ ਹੋਏ ਹਨ।

7. ਭਰਤ ਪੰਨਾ ਜੀ : ਰਾਜਪੁਤਾਨੇ ਵਿੱਚ ਇਲਾਕਾ ਟਾਂਕ ਦੇ ਪਿੰਡ ਧੁਆਨ (ਜੋ ਦੇਉਲੀ ਤੋਂ 20 ਮੀਲ ਹੈ) ਵਿਖੇ ਸੰਮਤ 1473 ਵਿੱਚ ਪੰਨਾ 'ਸੰਟ' ਦਾ ਜਨਮ ਹੋਇਆ। ਜ਼ਾਮੀ ਰਾਮਜੀਓ ਜੀ ਤੋਂ ਕਾਸ਼ੀ ਜਾ ਕੇ ਇਸਨੇ ਕੁਰ-ਦੀੱਖਿਆ ਕੁਰ-ਵੀਘਾ ਨਈ। ਪਹਿਲੀ ਉਮਰੇ ਇਹ ਮੁਰਤੀ-ਪੁਜਕ ਰਿਹਾ ਪਰ ਅੰਤ ਨੂੰ ਵਿਸ਼ਵ-ਰੂਪ ਜਗਤਨਾਥ (ਕਰਤਾ ਪੁਰਖੁ ਕਰਤਾਰ) ਦਾ ਉਪਾਸ਼ਕ ਹੋ ਕੇ ਇਹ ਪਰਮਾਤਮ ਦਾ ਅਧਿਆਤਮੀ ਬਣਿਆ। ਭਰਤ ਪੰਨਾ ਜੀ ਦੇ ਰਚੇ ਰਾਗ ਪਦੇ ਸ੍ਰੀ ਅਮਿਤ ਗੁੱਬ ਸਾਹਿਬ ਵਿੱਚ ਦਰਜ ਹਨ—ਰਾਗ ਆਸਾ ਵਿੱਚ ਤਿੰਨ ਪਦੇ (ਅੰਕ 487-88) ਅਤੇ ਚੌਥਾ ਪਦਾ ਰਾਗ ਯਾਸਰੀ ਵਿੱਚ 'ਭੋਪਲ ਤੇਰਾ ਆਰਤ' ਤੋਂ ਆਰੰਭ ਹੋਣ ਵਾਲੀ

‘ਅਰਗੀ’ ਹੈ।

ਸੰਨ 2016 ਵਿੱਚ ਬ੍ਰੇਮਟੀ ਕਮੇਟੀ, ਆੰਮ੍ਹਤਸਰ ਨੇ ਆਪਣੇ ਪ੍ਰਬੰਧ ਅਧੀਨ ਪੰਜ ਭਗਤ ਜੀ ਦੀ 800ਵੀਂ ਜਨਮ-ਸੰਨੀ ਉਹਦੇ ਪਿੰਡ ਵਿੱਚ ਭੜੀ ਧਮ-ਧਮ ਨਾਲ ਮਨਾਈ ਸੀ ਅਤੇ ਇੰਝੋਂ ਤੋਂ ਹਰ ਵਰ੍ਹੇ ਮਨਾਈ ਜਾ ਰਹੀ ਹੈ।

8. ਭਗਤ ਨਾਮਦੇਵ ਜੀ : ਅਜੋਕੇ ਮਹਾਰਾਸ਼ਟਰ ਦੇ ਚਿਨ੍ਹ ਸਤਾਰ ‘ਚ ਹੋਏ ਪਿੰਡ ਨਰਾਇਣਾਸ਼ੀ ਵਿੱਚ ਭਗਤ ਨਾਮਦੇਵ ਜੀ ਸੰਨ 1328 ਵਿੱਚ ਜਨਮੇ ਸਨ। ਇਨ੍ਹਾਂ ਦੇ ਪਿਤਾ ਦਾਸ਼ੋਟੀ ਫੋਮ (ਅਰਥਾਤ ਬਿਸਮੀ) ਤੇ ਮਾਤਾ ਦਾ ਨਾਂ ਭੋਲਾਬਾਈ ਸੀ ਤੇ ਇਨ੍ਹਾਂ ਦੀ ਬਾਈ ਕੋਥਿੰਦ ਬੇਟੀ ਦੀ ਬੇਟੀ ਦਾਸਾਬਾਈ ਨਾਲ ਹੋਈ, ਜਿਸ ਤੋਂ ਚਾਰ ਪੁੱਤਰ (ਨਾਰਾਯਣ, ਮਹਾਦੇਵ, ਕੋਥਿੰਦ, ਵਿੱਠਲ) ਤੇ ਇੱਕ ਬੇਟੀ ਸਿੰਘਾਬਾਈ ਪੈਦਾ ਹੋਏ।

ਨਾਮਦੇਵ ਜੀ ਦੀ ਪਹਿਲੀ ਅਰਥਾਤ ਸਿੱਖ ਅਤੇ ਬਿਸਮੀ ਦੀ ਪੁੱਤ ਵਿੱਚ ਬੀਬੀ, ਪਰ ਬਿਸਮਾ ਖੇਲਾ ਅਤੇ ਭਗਤਦੇਵ ਅਦਿਕ ਤਿਆਨੀਆਂ ਦੀ ਸੰਗਤ ਨਾਲ ਇਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਅਤਮ-ਤਿਆਨ ਦੀ ਪ੍ਰਾਪਤੀ ਹੋਈ। ਇਸ ਭਗਤ ਦੀ ਉਮਰ ਦਾ ਵੰਡਾ ਹਿਸ ਪੋਥਾਪੁਰ (ਪ੍ਰੋਥੀਥਾਪੁਰ, ਜਿਨ੍ਹਾ ਸੋਲਾਪੁਰ) ਵਿੱਚ ਬੀਬਿਆ ਤੇ ਚੰਬੇ ਦੀ ਸੰਨ 1406 ਵਿੱਚ ਦੇਹਾਂਤ ਹੋਇਆ। ਦੇਸ਼ਾਟਨ ਕਰਕੇ ਹੋਏ ਪੋਥਾਬ ਦੀ ਆਵੇ। ਖ਼ੁਸ਼ਾਹ (ਕੁਰਦਾਸਪੁਰ) ‘ਚ ਇਨ੍ਹਾਂ ਦਾ ਮੰਦਰ ਹੈ।

ਮਨਾਈ ਭਾਵ ਵਿੱਚ ਨਾਮਦੇਵ ਜੀ ਨੇ ਆਪਣੇ ਕਹੁਤੇ ਪਦਿਆਂ ਦੀ ਵਰਤਾ ਕੀਤੀ ਜੋ ‘ਅਭੰਗ’ ਦੇ ਨਾਂ ਕਰਕੇ ਪ੍ਰਸਿੱਧ ਹਨ। ਇਨ੍ਹਾਂ ਨੇ ਕਈ ਵਾਰੀ ਭਗਤਾ ਪੁਰਖ ਕਰਤਾਰ ਨੂੰ ‘ਵਿੱਠਲ’ ਅਰਥਾਤ ‘ਬੀਬਿਆ’ ਨਾਂ ਨਾਲ ਸੰਬੋਧਿਤ ਕੀਤਾ ਹੈ। ਸ੍ਰੀ ਆਦਿ ਗ੍ਰੰਥ ਸਾਹਿਬ ਵਿੱਚ ਭਗਤ ਨਾਮਦੇਵ ਜੀ ਚਰਿਤ ਗੁੱਲ ਵਿਚਾਰਨ ਪਏ ਹਨ, ਜਿਨ੍ਹਾਂ ‘ਚੋਂ ਕਈਆਂ ਦੀ ਭਾਵ ਮਨਾਈ ਅਰਥਾਤ ਹਿੰਦੀ-ਮਨਾਈ ਹੈ।

ਇੱਕ ਵਾਰ ਨਾਮਦੇਵ ਜੀ ਦਿੱਲੀ ਦੇ ਤਦਕਾਲੀ ਮੁਤੱਸਲੀ ਚਾਦਸਰ ਮੁਹੰਮਦ ਤੁਕਤਾਬ ਦੇ ਪੱਕੇ ਵਿੱਚ ਫਸ ਕੇ ਸਨ, ਪਰ ਕਰਤਾਰ ਦੀ ਕਿਰਪਾ ਨਾਲ ਫੁਟਕਾਰ ਹੋ ਗਿਆ। ਇਸ ਘਟਨਾ ਨੂੰ ਦਰਸਾਉਂਦੇ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੇ ਕੁਝ ਪਦੇ ਚਾਕ ਭੋਰਉ ਵਿੱਚ ਹਨ ਜੋ ਆਦਿ ਗ੍ਰੰਥ ਸਾਹਿਬ ਦੇ ਅੰਕ 1105-06 ਉੱਪਰ ਦਰਜ ਹਨ ਤੇ “ਸੁਲਤਾਨ ਪੁਛੇ ਸੁਨੁ ਤੇ ਨਾਮਾ” ਤੋਂ ਆਰੰਭ ਹੋ ਕੇ “ਨਾਮੇ ਨਰਾਇਨ ਨਾਹੀ ਭੋਧੁ” (ਬੁੱਲ ਅਰਾਈ ਪਦੇ) ਨਾਲ ਸਮਾਪਤ ਹੁੰਦੇ ਹਨ। ਇਨ੍ਹਾਂ ਵਿੱਚ ਭਗਤ ਜੀ ਨੇ ਦੱਸਿਆ ਹੈ ਕਿ ਉਸ ਮੁਸਲਿਮ ਸਮੇਂ ‘ਨਰਾਇਨ’ ਨੇ ਪ੍ਰਤੱਪ ਦਰਬਾਰ ਦੇ ਕੇ ਨਾਮਦੇਵ ਜੀ ਦੀ ਰੱਖਿਆ ਕੀਤੀ।

ਉਪਰੋਕਤ ਪਦਿਆਂ ਤੋਂ ਤੁਰੰਤ ਬਾਅਦ ਚਾਕ ਭੋਰਉ (ਖਸੂ 2) ਵਿੱਚ ਚੰਬੇ ਗੁਰੂ ਦੀ ਮਹਾਨਾ ਨੂੰ ਦਰਸਾਉਂਦੇ ਨੇ ਪਦੇ

“ਜਉ ਕੁਰਦੇਉ ਚ ਮਿਲੈ ਮੁਰਾਇ॥ ਸਉ ਕੁਰਦੇਉ ਤ ਉਤਰੈ ਪਰਿ॥
ਭਿਨੁ ਕੁਰਦੇਉ ਅਰਾ ਨਹੀ ਜਾਈ॥ ਨਾਮਦੇਉ ਕੁਰ ਕੀ ਸਰਨਾਈ॥”

ਅਤਿਅੰਤ ਭਾਵ-ਪੂਰਨ ਹਨ। ਚਾਕ ਟੋਭੀ ਅੰਦਰ ਦਰਜ:

“ਕਉਨਿ ਕੋ ਕਾਲਿ ਰਹਿਓ ਰਾਮ ਨਾਮ ਲੇਖੁ ਹੀ॥

ਪਤਿਤ ਪਵਿਤ ਭਏ ਰਾਮ ਕਹਹੁ ਹੀ॥ (718)

ਭਗਤ ਨਾਮਦੇਵ ਜੀ ਚਰਿਤ ਕਹੁਤ ਪਿਆਰਾ ਤੇ ਪ੍ਰਸਿੱਧ ਪਦਾ ਹੈ, ਜੋ ਕਹੁਤ ਕਹੀਲਾ ਜਾਂਦਾ ਹੈ।

9. ਭਗਤ ਪਰਮਨੰਦ ਜੀ : ਇਸ ਭਗਤ ਦੇ ਕੋਵਲ ਦੇ ਪਦੇ ‘ਸਾਰੰਗ ਰਾਗ’ ਅੰਦਰ, ਅੰਕ 1253 ਉੱਪਰ ਦਰਜ ਹਨ। ਭਾਗੀ (ਚਿਨ੍ਹਾ ਸੋਲਾਪੁਰ, ਮਹਾਰਾਸ਼ਟਰ) ਦਾ ਵਸਨੀਕ ਇਹ ਭਗਤ ਮਹਾਂ ਤਿਆਗੀ ਤੇ ਪ੍ਰਭੂ-ਪ੍ਰੇਮੀ ਹੋਇਆ ਹੈ। ਇਹ ਆਪਣੇ ਕਹੁਤੇ ਪਦਿਆਂ ਵਿੱਚ ਆਪਣੀ ਭਾਵ ‘ਸਾਰੰਗ’ ਲਿਖਦਾ ਹੈ ਪ੍ਰੰਤੂ ਪੰਜਵੇਂ ਪਾਤਸ਼ਾਹ ਜੀ ਨੇ ਇਹਦਾ ਨਾਂ ‘ਪਰਮਨੰਦ’ ਲਿਖਿਆ ਹੈ। ਇਸ ਭਗਤ ਦੇ ਜਨਮ ਦਾ ਸਾਲ ਅਤੇ ਸੰਵਤ-ਵਿਤੰਤ ਕਿਸੇ ਮਨੁੱਖ

ਨਹੀਂ ਹੋ ਸਕਿਆ। ਭਗਤ ਪਰਮਨੰਦ ਤੇ ਭਗਤ ਨਾਮਦੇਵ ਜੀ ਦਾ ਜਨਮ ਅਭਰਨ (ਪਿੰਡ ਭਾਗੀ, ਜਿਨ੍ਹਾ ਸੋਲਾਪੁਰ) ਇੱਥੇ ਹੋ ਪਰੰਤੂ ਇਨ੍ਹਾਂ ਦੇ ਸਮਕਾਲੀ ਹੋਣ ਦਾ ਸਬੂਤ ਨਹੀਂ ਮਿਲਦਾ।

10. ਭਗਤ ਪੀਯਾ ਜੀ : ਇਹ ਮਹਾਂਪੁਰਖ ਭਗਦੋਲ (ਕੋਟਾ, (ਰਾਜਸਥਾਨ) ਤੋਂ 45 ਮੀਲ ਦੱਖਣ ਪੂਰਬ) ਦਾ ਸਰਦਾਰ ਸੀ। ਇਹਨਾਂ ਦਾ ਜਨਮ ਸੰਨ 1483 ਵਿੱਚ ਹੋਇਆ। ਹੁਮਾਯੂੰ ਦੇ ਇੱਕ ਸਿਪਾਹ-ਸਰਦਾਰ ਨੇ ਅਭਾਰਿਓ ਚੱਲ ਕੇ ਭਗਦੋਲ ‘ਤੇ ਚੜ੍ਹਾਈ ਕਰਕੇ, ਇਸਨੂੰ ਹਰਾ ਕੇ ਇਹਦਾ ਇਲਾਕਾ ਖੋਹ ਲਿਆ। ਸਭ ਕੁਝ ਤਿਆਗ ਕੇ ਇਹ ਵੈਰਾਜੀ ਹੋ ਗਿਆ ਤੇ ਕਾਲੀ ਦੇ ਭਗਤ ਪਰਮਨੰਦ ਜੀ ਦਾ ਫੇਲਾ ਹੋ ਕੇ ਇਹ ਆਪਣੀ ਇਸਤਰੀ ਦੇ ਸੰਗ ਵਿੱਚ ਦੇਸ਼ਾਟਨ ਕਰਦਾ ਚਿਤਾ। ਇਸਦਾ ਕਹਿਮਾ ਇੱਕ ਪਦਾ ਚਾਕ ਧਰਮਸਰੀ ‘ਚ (ਅੰਕ 895 ਉੱਪਰ) ਦਰਜ ਹੈ

“ਭਾਧਉ ਦੇਵਾ ਕਾਇਅਉ ਦੇਵਲ ਕਾਇਅਉ ਜੰਗਮ ਜਾਤੀ॥

ਜੇ ਕੁਹਛੋ ਸੋਈ ਪਿਛੋ ਜੇ ਖੋਜੇ ਜੇ ਪਾਵੈ॥

ਪੀਯਾ ਪੁਟਵੈ ਪਰਮ ਤਤੁ ਹੈ ਸਤਿਗੁਰੁ ਹੋਇ ਨਾਮਾਵੈ॥”

11. ਭਗਤ ਭਰੀਦ ਜੀ : ਸੇਖ ਭਰੀਦ ਜੀ ਦਾ ਜਨਮ ਸੇਖ ਸੰਜਾਨੁਦੀਨ ਉਲੇਮਨ (ਜੋ ਇਸਲਾਮ ਦੇ ਦੂਜੇ ਖਲੀਫਾ ਉਮਰ ਦੀ ਸੰਤਾਨ ਵਿੱਚੋਂ ਸਨ), ਮਾਤਾ ਮਹੀਯਮ ਦੇ ਉਦਰ ਤੋਂ ਪਿੰਡ ਕੋਟੀਵਾਲ ਵਿੱਚ ਸੰਨ 1231 (ਸੰਨ 1173) ਵਿੱਚ ਹੋਇਆ। ਆਪ ਖਾਕਾ ਸੁਲਤਾਨੀਨ ਬਖਤਵਰ ਕਾਲੀ ਦੇ ਮੁਰੀਦ ਹੋਏ। ਭਰੀਦ ਜੀ ਵੱਡੇ ਕਿਦਾਰਨ, ਮਹਾਂ-ਤਿਆਗੀ, ਪਰਮ-ਰਪੋਸਵੀ ਅਤੇ ਕਰਤਾਰ ਦੇ ਅਨੇਕ ਉਪਾਸਕ ਸਨ। ਆਪ ਨੇ ਅਜੋਕਲ ਅਰਥਾਤ ਪਾਕਪਟਨ (ਹੁਣ ਪਾਕਿਸਤਾਨ) ਵਿੱਚ ਰਿਹਾਇਸ਼ ਕੀਤੀ।

ਭਰੀਦ ਜੀ ਦੀ ਇੱਕ ਕਾਫੀ ਉਸ ਸਮੇਂ ਦੇ ਚਿੱਲੀ ਦੇ ਭਾਦਸਾਰ ਸੁਲਤਾਨ ਨਸੀਰੁਦੀਨ ਮਹਿਮੂਦ ਦੇ ਬੇਟੀ ਹੱਥਕਾਰ ਨਾਲ ਹੋਈ, ਜਿਸਨੂੰ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੇ ਦਰਬਾਰੀ ਨਿਰਾਸ ਪਹਿਰਾ ਕੇ ਆਪਣੇ ਸਾਥ ਭੱਚਿਆ। ਇਸ ਤੋਂ ਪਹਿਲਾਂ ਭਰੀਦ ਜੀ ਦੀਆਂ ਤਿੰਨ ਤੇਰ ਪਤਨੀਆਂ ਸਨ। ਇਨ੍ਹਾਂ ਦੀ ਸੰਤਾਨ ਪੰਜ ਪੁੱਤਰ ਤੇ ਤਿੰਨ ਪੁੱਤਰੀਆਂ ਸਨ। ਆਪ ਦਾ ਦੇਹਾਂਤ ਵੀ ਪਾਕਪਟਨ ਵਿਖੇ ਹੋਇਆ ਸੰਨ 1350, 120 ਵਰ੍ਹਿਆਂ ਦੀ ਉਮਰ ਵਿੱਚ। ਭਰੀਦ ਜੀ ਦੀ ਕੋਈ ਉੱਪਰ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦਾ ਵੰਡਾ ਭੋਟਾ ਦੀਵਾਨ ਬਦੌਲਤੀਨ ਸੁਲੇਮਨ ਭੋਟਾ। ਇਨ੍ਹਾਂ ਦੀ ਕੋਈ ਦੋ ਦਸਵੇਂ ਵਰ੍ਹਿਕ ਸਿੱਖ ਕ੍ਰਾਮ (ਇਬਰਾਹੀਮ) ਨਾਲ ਸਤਿਗੁਰੂ ਨਾਨਕ ਦੇਵ ਜੀ ਦੀ ਮੁਲਕਾਰ ਦੇ ਵਾਰ ਹੋਈ। ਗੁਰੂ ਜੀ ਨੇ ਸੇਖ ਕ੍ਰਾਮ ਨੂੰ ਭਰੀਦ ਸਰੀ ਪਾਸੋਂ ਹੀ ਭਗਤ (ਸੇਖ) ਭਰੀਦ ਜੀ ਦੀ ਕਾਫੀ ਪ੍ਰਾਪਤ ਕੀਤੀ ਸੀ। ਸ੍ਰੀ ਆਦਿ ਗ੍ਰੰਥ ਸਾਹਿਬ ਵਿੱਚ ਸੇਖ ਭਰੀਦ ਜੀ ਦੇ ਚਾਰ ਪਦੇ ਤੇ 112 ਸਲੋਕ ਦਰਜ ਹਨ (ਭਗਤ ਕਹੀਰ ਜੀ ਦੇ ਸਲੋਕਾਂ ਉਪਰੰਤ)।

12. ਭਗਤ ਬੇਟੀ ਜੀ : ਇਸ ਭਗਤ ਦੇ ਜੀਵਨ ਭਾਵਤ ਕੋਈ ਵੇਰਵਾ ਨਹੀਂ ਮਿਲਦਾ। ਭਗਤ ਬੇਟੀ ਜੀ ਦੇ ਚਰਿਤ ਤਿੰਨ ਪਦੇ ਸ੍ਰੀ ਆਦਿ ਗ੍ਰੰਥ ਸਾਹਿਬ ਵਿੱਚ ਦਰਜ ਹਨ:

“ਇਤਾ ਪਿੰਡੁਆ ਅਉਰ ਲੁਖਲਾ.....” (ਰਾਮਕਲੀ, 974)

“ਏ ਨਰ ਕਰਕ ਕੁੰਡਲ ਜਬ ਅਭਤ ਉਰਧ ਧਿਆਨ ਲਿਖ ਲਾਗਾ॥...
ਬੇਟੀ ਕਹੈ ਨੁਕਤਾ ਕੋ ਭਗਤਾ ਮਹਨ ਮੁਕਤਿ ਕਿਨਿ ਪਾਈ॥”

(ਸ੍ਰੀ ਰਾਗ, 93)

ਅਤੇ

“ਤਨਿ ਚੰਦਨ ਮਸਤਕਿ ਪਾਤੀ॥ ਹਿਦ ਅੰਤਰਿ ਕਰ ਤਨ ਕਾਤੀ॥
ਕਤੁ ਬੇਟੀ ਕੁਰਮੁਖਿ ਪਿਆਵੈ॥ ਭਿਨ ਸਤਿਗੁਰੁ ਕਾਟ ਨ ਪਾਵੈ॥

(ਰਾਗ ਪ੍ਰਭਾਤੀ, 1351)

ਕਾਫੀ ਕੁਰਦਾਸ ਜੀ ਨੇ ਇੱਕ ਪਉੜੀ ਭਗਤ ਬੇਟੀ ਜੀ ਦੀ ਉਸਤਤ ਵਿੱਚ ਲਿਖੀ ਹੈ:

“ਕੁਰਮੁਖ ਬੋਠੀ ਭਗਤਿ ਕਰ ਜਾਇ ਇਕਾਂਤ ਬਹੈ ਨਿਭ ਨਾਥੀ”

13. ਭਗਤ ਭੀਖਨ ਜੀ : ਲਖਨਊ ਦੇ ਇਲਾਕੇ ਵਿੱਚ ਪੈਂਦੇ ਕਾਕੋਰੀ ਦਾ ਵਸਨੀਕ ਭਗਤ ਭੀਖਨ ਇੱਕ ਸੂਫੀ ਫ਼ਕੀਰ ਸੀ। ਇਸਦੇ ਜਨਮ ਬਾਰੇ ਕੋਈ ਜਾਣਕਾਰੀ ਨਹੀਂ ਮਿਲਦੀ ਪਰ ਇਹਦਾ ਦੇਹਾਂਤ ਸੰਨ 1631 ਵਿੱਚ ਹੋਇਆ ਦੱਸਿਆ ਜਾਂਦਾ ਹੈ। ਇਸ ਦੁਆਰਾ ਰਚੇ ਦੋ ਪਦੇ ਸ੍ਰੀ ਆਦਿ ਗ੍ਰੰਥ ਸਾਹਿਬ ਵਿੱਚ ਰਾਗ ਸੋਹਿਤ (ਅੰਕ 859) ਅੰਦਰ ਦਰਜ ਹਨ:

“ਨਿਨ੍ਹਾ ਨੀਰ ਬਹੈ ਤਨੁ ਖੀਨਾ ਤਦੇ ਏਸ ਦੁਆਰਾ।”

ਕੁਰ ਪ੍ਰਸਾਦਿ ਕਹੈ ਜਨੁ ਭੀਖਨ ਪਾਵਉ ਮੇਖ ਦੁਆਰਾ।” ਅਤੇ

“ਐਸਾ ਨਾਮ ਰਤਨੁ ਨਿਰਮਲਾਕ ਪ੍ਰੀਤ ਪਦਾਰਥ ਪਾਇਆ।”

ਕੁਰੁ ਭੀਖਨ ਦੁਇ ਨੈਨ ਸੰਤੋਖੇ ਜਗੁ ਦੇਖਾ ਤਹ ਸੋਈ।”

14. ਭਗਤ ਕਵਿਦਾਸ ਜੀ : ਇਹਨਾਂ ਦੇ ਖਾਸੀ ਪਦੇ ਸ੍ਰੀ ਆਦਿ ਗ੍ਰੰਥ ਸਾਹਿਬ ਵਿੱਚ ਦਰਜ ਹਨ, ਵੱਖ ਵੱਖ ਰਾਗਾਂ ਵਿੱਚ। ਕਾਸੀ (ਭਾਰਤ) ਦਾ ਵਸਨੀਕ (ਬਾਮਰ ਜਾਤੀ ‘ਭੋ’ ਭਗਤ ਰਾਮਨੰਦ ਜੀ ਦਾ ਚੇਲਾ, ਕਬੀਰ ਸਾਹਿਬ ਦਾ ਸਮਕਾਲੀ ਤੇ ਕੁਲਾਈ, ਗਿਆਨ ਦੇ ਖਲ ਕਰਕੇ ਕਵਿਦਾਸ ਭਗਤ ‘ਪਰਮਹੰਸ’ ਪਦਵੀ ਨੂੰ ਪ੍ਰਾਪਤ ਹੋਇਆ। ਕੁਰੁ ਪੁਸਤਕਾਂ ਵਿੱਚ ਇਸ ਭਗਤ ਦਾ ਨਾਂ ‘ਦੇਵਾਸ’ ਵੀ ਲਿਖਿਆ ਹੈ ਅਤੇ ‘ਮੀਰ’ ਨੇ ਇਸ ਭਗਤ ਨੂੰ ਹੀ ਆਪਣਾ ਕੁਰੁ ਮੰਨਿਆ ਹੈ। ਭਗਤ ਕਵਿਦਾਸ ਭਗਤ ਧਾਰਮਿਕ ਸੰਸਾਰ ਵਿੱਚ ਬਹੁਤ ਸਾਰਿਆਂ ਸਾਖੀਆਂ ਮਿਲਦੀਆਂ ਹਨ (ਭਗਤ ਕਬੀਰ ਜੀ ਵਾਂਗ)। ਸ੍ਰੀ ਆਦਿ ਗ੍ਰੰਥ ਸਾਹਿਬ ਅੰਦਰ ਇਨ੍ਹਾਂ ਦੀ ਕਾਫੀ ਕਈ ਰਾਗਾਂ ਵਿੱਚ ਦਰਜ ਕੀਤੀ ਕਾਫੀ ਮਿਲਦੀ ਹੈ।

15. ਭਗਤ ਰਾਮਨੰਦ ਜੀ : ‘ਗੁਰਿ ਕਰਮ’ ਨਾਂ ਦੇ ਕਾਨਸਰਗੜ੍ਹ ਬ੍ਰਾਹਮਣ ਦੇ ਅਭ ‘ਸੁਸ਼ੀਰਾ’ ਦੇ ਉਦਰ ਤੋਂ ਇਸ ਭਗਤ ਦਾ ਜਨਮ ਪ੍ਰਸਵਾ ਵਿੱਚ ਹੋਇਆ (ਸੰਨ 1423 ਵਿੱਚ), ਤੇ ਇਹਦਾ ਦੇਹਾਂਤ ਕਾਸ਼ੀ ਵਿਖੇ ਸੰਨ 1524 ਵਿੱਚ ਹੋਇਆ ਦੱਸਿਆ ਜਾਂਦਾ ਹੈ। ਮਾਪਿਆਂ ਨੇ ਇਹਦਾ ਨਾਂ ‘ਰਾਮ ਦੇਵ’ ਰੱਖਿਆ ਸੀ। ਵੱਡਾ ਹੋਣ ‘ਤੇ ਇਹ (ਰਾਮਨੰਦ ਵਜੋਂ ਚਲਾਈ ਵੈਸਵਾ ਸੰਪਰਦਾ ਦੇ ਪ੍ਰਸਿੱਧ ਪ੍ਰਚਾਰਕ) ‘ਰਾਮਾਚਲੰਦ’ ਦਾ ਚੇਲਾ ਹੋ ਕੇ ਰਾਮਨੰਦ (ਸੁਆਮੀ) ਦੇ ਨਾਂ ਤੋਂ ਮਸ਼ਹੂਰ ਹੋਇਆ। ਰਾਮਨੰਦ ਤੋਂ ਹੀ ਵੰਗਧੀ ਸਾਧੂਆਂ ਦਾ ਭਿਰਾ ‘ਰਾਮਾਚਰ’ ਚੱਲਿਆ ਜੋ (ਰਾਮਨੰਦ ਦੁਆਰਾ ਦੇਸੀ ਕਾਫੀ ‘ਲਗਨਮੀ-ਨਾਰਾਯਣ’ ਉਪਾਸ਼ਾ ਦੀ ਕਾਫੀ) ਸੰਤ-ਰਾਮ ਦੀ ਉਪਾਸ਼ਾ ਕਰਦਾ ਹੈ ਅਤੇ ਜਨ-ਪਾਤ੍ਰ/ਭੂਤ-ਭਾਤ ਤੇ ਖਾਣ-ਪੀਣ ਦੀ ਪਾਬੰਦੀ ਸ੍ਰੀ ਵੈਸਵਾ ਜੋਗੀ ਨਹੀਂ ਰੱਖਦਾ। ਰਾਮਨੰਦ ਪਹਿਲਾਂ ਮੂਰਤੀ-ਪੂਜਕ ਸੀ ਪਰ ਪਿੱਛੋਂ ਸਾਰੇ ਭ੍ਰਮ ਤਿਆਗ ਕੇ ਇਹ ਪੂਜਨ ਗਿਆਨੀ ਹੋ ਕੁਚਰਿਆ ਹੈ। ਆਪਣੇ ਵਿਸ਼ਵਾਸ ਦੇ ਸੰਬੰਧ ਵਿੱਚ ਭਗਤ ਰਾਮਨੰਦ ਦਾ ਇਹ ਸ਼ਬਦ (ਬਸੰਤ ਰਾਗ ਵਿੱਚ) ਪਾਠਕਾਂ ਦੀ ਕੁਝੀ ਵਾਸਤੇ ਦੇਵੇ ਦਿੱਤਾ ਜਾਂਦਾ ਹੈ:

“ਕਤ ਜਾਣੀਐ ਕੇ ਅਰ ਨਸਕੈ ਰੰਗੁ॥

ਮੇਲਾ ਬਿਨੁ ਨ ਚਲੈ ਮਨ ਭਇਓ ਪੇਗੁ॥

ਏਕ ਦਿਵਸ ਮਨ ਭਈ ਉਮੰਗੁ॥

ਅੰਸ ਚੰਦਨ ਓਅ ਕੁਰੁ ਲੁਭੰਗੁ॥

ਪੂਜਨ ਚਾਹੀ ਕੁਹਮ ਰਾਇ॥

ਸੇ ਕੁਹਮੁ ਭਤਇਓ ਕੁਰ ਮਨ ਹੀ ਮਾਹਿ॥1॥

ਜਹਾ ਜਾਈਐ ਤਹ ਜਲ ਪਖਨ॥

ਤੂ ਪੂਰਿ ਰਹਿਓ ਹੈ ਸਭ ਸਮਨ॥

ਭੈਦ ਪੁਰਨ ਸਭ ਦੇਖੇ ਜੋਇ॥

ਉਹਾਂ ਤਉ ਜਾਈਐ ਜਉ ਈਹਾ ਨ ਹੋਇ॥2॥

ਸਤਿਕੁਰ ਮੇ ਭਲਿਖਾਈ ਤੇਰ॥

ਨਿਨਿ ਸਭਨ ਬਿਗਨ ਭ੍ਰਮ ਕਾਏ ਮੇਰ॥

ਰਾਮਨੰਦ ਸੁਆਮੀ ਰਮਤ ਕੁਹਮ॥

ਕੁਰ ਕਾ ਸਬਦੁ ਕਾਏ ਕੋਟਿ ਕਰਮ॥3॥”

(ਸ੍ਰੀ ਆਦਿ ਗ੍ਰੰਥ, 1195)

ਉਪਰੋਕਤ ਕਾਫੀਤ ਪੰਦਰਾਂ ਭਗਤਾਂ ਵਿੱਚੋਂ ਭਗਤ ਕਬੀਰ, ਸੈਣ, ਕਵਿਦਾਸ, ਯੋਗ ਤੇ ਪੀਪਾ ਜੀ ਇਸ ਭਗਤ (ਸੁਆਮੀ) ਰਾਮਨੰਦ ਜੀ ਦੇ ਚੇਲੇ ਜਾਂ ਇਤ ਸਨ। ਭਗਤ ਕਬੀਰ ਜੀ ਤੇ ਭਗਤ ਸੈਣ ਜੀ ਦਾ ਨਾਂ ਸੁਆਮੀ ਰਾਮਨੰਦ ਦੇ ਮੁੱਖ ਬਾਚਾਂ ਚੇਲਿਆਂ ਵਿੱਚ ਆਉਂਦਾ ਹੈ।

ਉਪਰੋਕਤ ਕਾਫੀਤ ਪੰਦਰਾਂ ਭਗਤਾਂ ਦੀ ਜਨਮ-ਜਤ, ਭਾਵ, ਇਲਾਕੇ ਖੇਤਰਾਂ, ਧਰਮ-ਮਤਧਰ (ਹਿੰਦੂ ਅਭਵਾ ਮੁਸਲਮਾਨ) ਦੇ ਵਖਰੇਵਿਆਂ ਦੇ ਭਾਵਜੂਦ ਇਹ ਸਾਰੇ ਭਗਤ ਉੱਚ ਅਹਿਮਾਤਮਕ ਤੇ ਮਨਮੋਹਕ ਪੱਧਰ ਦੇ ਮਨਸ਼ਕ ਸਨ ਤੇ ਇਨ੍ਹਾਂ ਸਭਨਾਂ ਦੀ ਕਾਫੀ ਅਰਥਾ ਰਚਨਾ ਇਕ ਪਰਮ-ਪਿਤਾ ਪਰਮੇਸ਼ਰ ਨੂੰ ਹੀ ਸਮਰਪਿਤ ਹੈ। ਉਹਨਾਂ ਦਾ ਜੀਵਨ, ਸੋਚ, ਕਰਮੀ ਤੇ ਕਰਮੀ ਭਾਵ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦਾ ਹਿਰਦਾ, ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੀ ਆਤਮਾ, ਉਨ੍ਹਾਂ ਦਾ ਅਪਾ ਕੀ ਚਿੰਨੇ ਸੰਗੇ ਟੀਸ਼ਵਰ ਨੂੰ ਹੀ ਪਰਦਾਇਆ ਹੋਇਆ ਸੀ। ਭਗਤਾਂ ਦੀ ਕਾਫੀ ਅਤੇ ਸਤਿਕੁਰਾਂ ਦੀ ਆਪਣੀ ਕਾਫੀ ਦਾ ਕੇਂਦਰ ਬਿੰਦੂ ਜਾਂ ਧੁਰਾ ਪਰਮ ਸੋਚ-ਸੋਚ ਪ੍ਰਭੂ ਸੀ, ਵਿਸ਼ਵਾਸ ਇਕੋ ਸੀ। ਇਸ ਏਕੀਕਾਰੀ ਟੇਕਤਾ ਨੇ ਹੀ ਸਭ ਨੂੰ ਇਕ ਸਭਰ ਟਿਕੰਤਰ ਕਰ ਦਿੱਤਾ। ਇਹ ਕਾਫੀ ‘ਗੁਰਿ ਕੀ ਕਾਫੀ’ ਪ੍ਰਭੂ ਦੀ ਕਾਫੀ (ਕਾਫੀ ਪ੍ਰਭੂ ਕੀ ਸਭ ਕੇ ਭੋਲੈ) ਹੋਣ ਕਰਕੇ ਹੀ ਇਕ ਸਭਰ-‘ਸ੍ਰੀ ਆਦਿ ਗ੍ਰੰਥ ਸਾਹਿਬ’-ਅੰਦਰ ਸਭਾ ਸਥੀ। ਦੂਸਰੀ ਵਿਸ਼ੇਸ਼ਤਾ ਇਹ ਹੈ ਕਿ ਸਤਿਕੁਰ ਅਰਜਨ ਦੇਵ ਜੀ ਨੇ ਇਹ ਸਿੱਧ ਕਰਨ ਵਾਸਤੇ ਕਿ ਹਿੰਦੂ ਅਭਵਾ ਮੁਸਲਮਾਨ, ਬ੍ਰਾਹਮਣ ਅਤੇ ਕੁਦਰ ਪਰਮ ਗਿਆਨੀ, ਪਰਮਾਰਥ ਦੇ ਧਾਰੀ, ਇਕੋ ਕਰਤਾ ਪੁਰਖੁ ਕਰਤਾਰ ਦੇ ਬ੍ਰਹਮਾਕ ਸਭ ਸੰਗੇ ਤੇ ਉੱਚੇ ਹਨ; ਸਰਵੋਚ ਟੀਸ਼ਵਰ ਦੀ ਹਸਤੀ ਸਨ ਮਿਲ ਕੇ ਇਹ ਸਾਰੇ ਭਗਤ ਸਭ ਹੋ ਉੱਚੀ ਤੇ ਭਾਸਿ ਪਦਵੀ ਨੂੰ ਪ੍ਰਾਪਤ ਹੋ ਗਏ, ਨੀਚਾਂ (ਜਾਤੀ-ਜਾਮ-ਵਰਣ ਵਜੋਂ) ਚਿਤਾ ਹੀ ਕੋਈ ਨਹੀਂ, ਇਹ ਸਭ ਅਭਾਵ-ਪ੍ਰਯੋਗ ਦੇ ਭਗਤ ਅਤੇ ਸਿਰਫ ਹਨ ਅਤੇ ਮਹਾਨ ਤੇ ਪਵਿੱਤਰ ਆਤਮਾਵਾਂ ਹਨ ਅਤੇ ਇਨ੍ਹਾਂ ਦੀ ਪ੍ਰੇਮ-ਭਿੰਨੀ ਇਲਾਹੀ ਕਾਫੀ ਵੀ ਮਹਾਨ ਤੇ ਪਵਿੱਤਰ ਹੈ। ਆਪ ਨੇ ਇਨ੍ਹਾਂ ਭਗਤਾਂ ਦੀ ਕਾਫੀ ਨੂੰ ਆਪਣੇ ਸੰਗ ਬਿਰਾਜਿਆ, ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੇ ਨਾਵਾਂ ਨਾਲ ਸਤਿਕਾਰਤ ਸ਼ਬਦ ‘ਜੀ’ (ਭਗਤ ਕਬੀਰ ਜੀ, ਭਗਤ ਕਵਿਦਾਸ ਜੀ ਆਦਿ) ਨਕਾ ਕੇ ਸਭਤ-ਕੁਰੁ ਸਤਿਕੁਰੁ ਨਾਲਕ ਦੇਵ ਜੀ ਤੇ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੇ ਵੈਰੀ ਜਲਦੀਲਾਂ ਦੇ ਨਾਲ ਬਿਰਾਜਿਆ ਅਤੇ ਇੰਨੇ ਇਨ੍ਹਾਂ ਭਗਤਾਂ ਅਤੇ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੀ ਇਲਾਹੀ ਕਾਫੀ ਨੂੰ ਸਭਾ ਵਾਸਤੇ, ਜੁਗ-ਜੁਗਾਂ ਭਾਵੇਂ ਤੱਕ ਅਟੈਨ, ਅਮਰ ਕਰ ਦਿੱਤਾ।

ਇਹਨਾਂ ਭਗਤਾਂ ਦੇ ਸੰਬੰਧ ਵਿੱਚ ਸਤਿਕੁਰੁ ਅਰਜਨ ਦੇਵ ਜੀ ਦੇ ਆਪਣੇ ਉਪਮ-ਭਰੇ ਸ਼ਬਦਾਂ ਵਿੱਚ ਉਦਾਹਰੀ ਕਰਨਾ ਚਾਹੁ ਆਸ ਅੰਦਰ (ਸ੍ਰੀ ਆਦਿ ਗ੍ਰੰਥ ਸਾਹਿਬ ਜੀ ਦੇ ਅੰਕ 487-88) ਦਰਜ ਹੈ, ਜੋ ਆਪਣੇ ਆਪ ਵਿੱਚ ਸਭ-ਉੱਚ ਅਤੇ ਕੋਮਲ ਹਨ:

“ਮਹਾਨ 5॥ ਕੋਭਿੰਦ ਕੋਭਿੰਦ ਕੋਭਿੰਦ ਸੋਭਿੰਦ ਲਮਕੇਓ ਮਨੁ ਲੀਣ॥

ਆਵ ਦਾਮ ਕੇ ਫੀਪਲੇ ਹੋਇਓ ਲਾਖੀਣ॥1॥ਰਹਾਉ॥

ਭੁਨਾਨ ਭਾਨਾ ਤਿਆਗਿ ਕੇ ਪ੍ਰੀਤਿ ਚਲਨ ਕਬੀਰ॥

ਨੀਰ ਕੁਲਾ ਸੇਲਾਹਰਾ ਭਇਓ ਕੁਲੀਕ ਕਰੀਰ॥1॥

ਕਵਿਦਾਸ ਕੁਬੰਤਾ ਵੀਰ ਨੀਤਿ ਤਿਨ੍ਹਿ ਤਿਆਗੀ ਮਾਇਆ॥

ਪਰਗਟੁ ਹੋਆ ਸਾਧਸੰਗਿ ਰਹਿ ਦਰਸਨੁ ਪਾਇਆ॥2॥

ਸਿਨ ਨਾਈ ਕੁਤਕਾਰੀਆ ਚੰਨੁ ਅਰਿ ਅਰਿ ਸੁਨਿਆ॥

ਹਿਰਦੇ ਵਸਿਆ ਪਰਕੁਹਮ ਭਗਤਾ ਮਹਿ ਭੀਨਿਆ॥3॥

ਟਿਹਿ ਬਿਪਿ ਸੁਨਿ ਕੈ ਜਟਰੇ ਉਹਿ ਭਗਤੀ ਲਗਾ॥

ਮਿਲੇ ਪ੍ਰਤਾਪਿ ਕੁਸਾਈਆ ਪੈਸਾ ਵਭਾਧਾ॥4॥”

ਆਮ ਮਿਸਰੀ ਮਨੁਖਾਂ ਤੇ ਕੁਰਬਾਣੀ ਦੇ ਪਾਠਕਾਂ ਦੇ ਮਨਾਂ ਦੇ ਸਭ

ਭਾਜਪਾ ਤੇ ਆਰਐੱਸਐੱਸ ਅੰਨਾ ਰਾਸ਼ਟਰ ਵਾਦ ਨੂੰ ਭੜਕਾ ਰਹੀ ਹੈ

ਚੰਡੀਗੜ੍ਹ: ਕਸ਼ਮੀਰ ਕੌਮੀ ਸੰਘਰਸ਼ ਹਮਾਇਤ ਕਮੇਟੀ ਪੰਜਾਬ ਦੇ ਸਦੇ 'ਤੇ ਵੱਖ ਵੱਖ ਸਰੋਬੰਦੀਆਂ ਨੇ ਪੁਲੀਸ ਵੱਲੋਂ ਲਾਈਆਂ ਠੋਕਾਂ ਨੂੰ ਤੋੜਦਿਆਂ ਚੰਡੀਗੜ੍ਹ ਵੱਲ ਨੂੰ ਮਾਰ ਰਹੀਆਂ ਹਨ। ਪੁਲੀਸ ਵੱਲੋਂ ਜ਼ੋਰ-ਜ਼ਬਰਦਸਤੀ ਨਾਲ ਡਾਕਟ ਮਕਰਾਂ ਉਨ੍ਹਾਂ ਸੜਕਾਂ ਸਾਮ ਬਰਕੇ ਕੇਂਦਰ ਸਰਕਾਰ ਅਤੇ ਪੰਜਾਬ ਸਰਕਾਰ ਦੇ ਪੁਤਲੇ ਸਥੇ ਤੇ ਪਾਰੇਦੀਆਂ ਹਟਾਉਣ ਦੀ ਮਿਸ਼ਨ ਕੀਤੀ। ਆਕੂਆਂ ਨੇ ਕੈਪਟਨ ਸਰਕਾਰ ਵੱਲੋਂ 2014 ਪੁਰਵਕ ਰੋਲੀ 'ਤੇ ਪਾਰੇਦੀਆਂ ਲਾਉਣ ਦੀ ਸਖ਼ਤ ਨਿਖੇਧੀ ਕਰਦਿਆਂ ਇਸ ਨੂੰ ਜਮਹੂਰੀਅਤ ਵਿਰੋਧੀ ਕਦਮ ਦੱਸਿਆ। ਆਕੂਆਂ ਨੇ ਕਸ਼ਮੀਰ ਦੀ ਆਖ਼ਾਮ ਨੂੰ ਸਬੰ-ਨਿਬੰਦੇ ਦਾ ਹੱਕ ਦੇਣ ਦੀ ਪੇਰਵਾ ਕਰਦਿਆਂ ਦੇਸ਼ ਲਾਇਆ ਕਿ ਕੇਂਦਰ ਸਰਕਾਰ ਨੇ ਕਸ਼ਮੀਰ ਨੂੰ 'ਖੁੱਲ੍ਹੀ ਜੇਲ੍ਹ' ਵਿੱਚ ਤਬਦੀਲ ਕਰ ਦਿੱਤਾ ਹੈ। ਪੁਰਦਸ਼ਨਕਾਰੀਆਂ ਨੇ ਮਿਸ਼ਨ ਕੀਤੀ ਕਿ ਕਸ਼ਮੀਰ 'ਚੋਂ ਯਾਰ 370 ਅਤੇ 35ਵੇਂ ਮਹਾਂਸਭ ਕਰਨ ਦੇ ਫੈਸਲਿਆਂ ਨੂੰ ਵਾਪਸ ਲਿਆ ਜਾਵੇ। ਇਸ ਦੌਰਾਨ ਪੁਲੀਸ ਅਧਿਕਾਰੀਆਂ ਨੇ ਦੱਸਿਆ ਕਿ ਸਾਰਾ ਰੂਹ

2014-2018 ਨਾਲ ਲੇਖ ਗਿਆ ਤੇ ਦੱਸੇ ਕਦੇ ਆਕੂਆਂ ਤੇ ਵਰਕਰਾਂ ਨੂੰ ਰਿਹਾਅ ਕਰ ਦਿੱਤਾ ਗਿਆ ਹੈ। ਕਸ਼ਮੀਰ ਕੌਮੀ ਹਮਾਇਤ ਸੰਘਰਸ਼ ਕਮੇਟੀ ਪੰਜਾਬ ਦੇ ਆਕੂਆਂ ਭੰਡਾ ਸਿੰਘ ਜੇਲ੍ਹਕੇ, ਕਿਸਾਨ ਆਕੂ ਕੇਵਲਜੀਤ ਸਿੰਘ ਪੰਨੂ ਅਤੇ ਲਖਵਿੰਦਰ ਸਿੰਘ ਨੇ ਦੱਸਿਆ ਕਿ ਮੁਹਾਲੀ ਵਿਚ ਦੋ ਥਾਵਾਂ 'ਤੇ ਅੰਦੋਲਨਕਾਰੀ ਆਏ ਸਨ, ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਪੁਲੀਸ ਨੇ ਗ੍ਰਿਫਤਾਰ ਕਰ ਲਿਆ। ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੱਸਿਆ ਕਿ ਕੇਲਵੇ ਸਟੇਸ਼ਨ ਤੋਂ ਛੱਡੇ ਕਦੇ ਵਰਕਰਾਂ ਨੂੰ ਉਥੋਂ ਲਿਆ ਕੇ ਸਰਹਿੰਦ ਭੰਡਿਆ ਗਿਆ ਤੇ ਮੁਹਾਲੀ ਦੀ ਦੁਸ਼ਹਿਰਾ ਕਰਾਉਣ ਤੋਂ ਗ੍ਰਿਫਤਾਰ ਨੌਜਵਾਨਾਂ, ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਵਿੱਚ ਕੁਝ ਲੜਕੀਆਂ ਵੀ ਸਨ, ਨੂੰ ਗ੍ਰਿਫਤਾਰ ਕਰਕੇ ਹੋਸ਼ਿਆਰ ਸਿਰਾ 3 ਫੁੱਟ ਦਿੱਤਾ ਗਿਆ। ਉਨ੍ਹਾਂ ਕਿਹਾ ਕਿ ਪੁਲੀਸ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਗ੍ਰਿਫਤਾਰ ਕਰਕੇ ਡਾਕਟਾ ਚਾਹੁੰਦੀ ਸੀ, ਪਰ ਜਦੋਂ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੇ ਇਸ ਫੈਸਲੇ ਵਿਰੁਧ ਅੰਦੋਲਨ ਦਾ ਐਲਾਨ ਕੀਤਾ ਤਾਂ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਭਾਅਦ ਦੁਪਹਿਰ ਰਿਹਾਅ ਕਰ ਦਿੱਤਾ ਗਿਆ। ਜਾਣਕਾਰੀ ਅਨੁਸਾਰ ਅੰਦੋਲਨਕਾਰੀਆਂ ਨੇ ਜੰਟੀ ਰੋਡ ਵੱਲੋਂ ਪੁਰਦ, ਗਿਲ ਕਲਾਂ, ਤਾਸੀਫੀ

ਸਾਰੋਂ, ਕਸ਼ਮੀਰ ਤੇ ਸੇਖਾ ਚੌਕ, ਮਨਸਾ ਕੌਰੀਆ, ਮਹਿਲਾ ਚੌਕ, ਬਾਦਲਗੜ੍ਹ, ਹਿੰਮਤਪੁਰਾ, ਕਿਸ਼ਨਗੜ੍ਹ, ਪੰਜਗਰਾਈ, ਭਲਾਈਆਣਾ, ਪਾਇਲ, ਪਟਿਆਲਾ ਦੇ ਕਕਰਾਲਾ ਪਿੰਡ, ਨਕੋਦਰ, ਪੱਟੀ ਆਦਿ ਥਾਵਾਂ 'ਤੇ ਜਾਮ ਲਾਏ ਅਤੇ ਮੋਟੀ ਸਰਕਾਰ ਤੇ ਕੈਪਟਨ ਸਰਕਾਰ ਵਿਰੁਧ ਨਾਅਰੇਬਾਜ਼ੀ ਕੀਤੀ। ਆਕੂਆਂ ਨੇ ਕਿਹਾ ਕਿ ਹਾਕਮਾਂ ਦੀਆਂ ਜੀਤੀਆਂ ਕਿਸਾਨ ਵਿਰੋਧੀ ਹਨ, ਜਿਸ ਕਰਕੇ ਕਿਸਾਨ ਖੁਦਕੁਸ਼ੀਆਂ ਦੇ ਰਾਹ ਪੈ ਚੁੱਕੇ ਹਨ। ਉਨ੍ਹਾਂ ਕਿਹਾ ਕਿ ਕੇਂਦਰ ਸਰਕਾਰ ਨੇ ਕਸ਼ਮੀਰ ਵਿਚ ਸਖ਼ਤ ਪਾਰੇਦੀਆਂ ਲਾ ਕੇ ਕਸ਼ਮੀਰ ਨੂੰ ਖੁੱਲ੍ਹੀ ਜੇਲ੍ਹ ਵਿੱਚ ਬਦਲ ਦਿੱਤਾ ਹੈ। ਉਨ੍ਹਾਂ ਕਿਹਾ ਕਿ ਭਾਜਪਾ ਤੇ ਆਰਐੱਸਐੱਸ ਅੱਜੋਂ ਰਾਸ਼ਟਰਵਾਦ ਨੂੰ ਭੜਕਾ ਕੇ ਦੇਸ਼ ਵਿੱਚ ਵੰਡਿਆ ਪਾਉਣ ਦੀ ਸਿਆਸਤ ਕਰ ਰਹੀ ਹੈ। ਇਕੱਠਾਂ ਨੂੰ ਜੋੜਦੇ ਸਿੱਖ ਉਕਰਾਹਾਂ, ਜ਼ੋਰਾ ਸਿੰਘ ਨਮਲਾਸੀ, ਦਿਲਭਾਗ ਸਿੰਘ, ਛਿੱਤਰਪਾਲ ਸਿੰਘ, ਹਰਜਿੰਦਰ ਸਿੰਘ, ਸੁਖਦੇਵ ਸਿੰਘ ਕੋਕਰੀਕਲਾਂ, ਹਰਿੰਦਰ ਕੌਰ ਬਿੰਦੂ ਸਮੇਤ ਕਈ ਹੋਰਾਂ ਨੇ ਸੰਬੋਧਨ ਕੀਤਾ। ■

ਪ੍ਰਤੀਕਿਰਿਆ

ਆਪ ਜੀ ਵੱਲੋਂ 'ਚਰਚਮਾਨ ਹਿੰਦੁਸਤਾਨ' ਦੇ ਦੋ ਪਰਚੇ, ਕਸ਼ਮੀਰੀ, ਅਗਸਤ 2019 ਦੇ ਭੇਜੇ ਗਏ। ਭਰਤ ਵਰੀਆ ਲਿਖਿਆ।
ਦੇਹਾਂ: ਭਰਤ ਵਰੀਆ ਵਿਚ ਸਿਕਸੇਰ ਲਿਖਾਰੀਆਂ ਦੇ ਲੇਖ ਤੇ ਕਵਿਤਾਵਾਂ ਤੋਂ ਇਲਾਵਾ ਸਾਹਿਤਕ ਚਰਚਾ, ਸਾਹਿਤਕ ਸਮਾਜ, ਇਤਭਰਚਾਵਾਂ, ਸਮਾਜ ਸਮੀਖਣਾਂ ਦਾ ਭਾਸ਼ਣ ਵਰੀਆ ਲਿਖਿਆ, ਨਵੇਂ ਉਭਰਦੇ ਨਿਰਮਲਿਆਂ ਨੂੰ ਸੋਧ ਮਿਲਦੀ ਹੈ ਤੇ ਸਮਾਜਿਕ ਹੋਣ ਵਾਲਿਆਂ ਸਾਹਿਤਕਾਰਾਂ ਨੂੰ ਉਤਸ਼ਾਹ, ਤਾਂ ਕਿ ਉਹ ਹੋਰ ਵੀ ਵਰੀਆ ਲਿਖਣ। ਮਾਂ ਕੋਲੀ ਪੰਜਾਬੀ ਭਾਸ਼ਾ ਨੂੰ ਹੋਰ ਉੱਚਾ ਜਿਲਾਇਆ ਜਾ ਸਕੇ। ਅਗਸਤ ਦਾ ਪਰਚਾ ਮਸਟਰ ਦਰਸ਼ਨ ਸਿੰਘ ਜੀ ਨੂੰ ਸਰਧਰਸ਼ੀ ਸਮਾਜਿਕ ਕੀਤਾ ਗਿਆ। ਮਸਟਰ ਜੀ ਉੱਚ ਕੋਟੀ ਦੇ ਗਿਆਨ ਮਾਹਰਤਾ ਸਨ। ਸ੍ਰੀ ਅਦਿ ਰੂਪ ਕ੍ਰਿਸ਼ ਸਾਹਿਬ ਤੇ ਸ੍ਰੀ ਚਮਕ ਕ੍ਰਿਸ਼ ਦਾ ਰੂਪ ਪਾਠ ਕਰਨਾ ਤੇ ਸਿਖਾਉਣਾ ਜੀਵਨ ਭਰ ਸਮਾਜਿਕ

ਚਰਚੇ। ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਬਾਈ ਬਹੁਤ ਕੰਮ ਸੀ। ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੇ ਜਾਣ ਨਾਲ ਸਮਾਜਿਕੀ ਪੇਰ ਨੂੰ ਬਹੁਤ ਘਟਾ ਪਿਆ ਹੈ। ਮੁਹਿੰਦਰ ਸਿੰਘ 'ਗੁਰੂ' ਜੀ ਦਾ ਲੇਖ 'ਰੂਪ ਤੇ ਮਹਿੰ' ਪੜ੍ਹ ਕੇ ਬਹੁਤ ਪ੍ਰਭਾਵਿਤ ਹੋਇਆ। ਉਨ੍ਹਾਂ ਬਹੁਤ ਹੀ ਉੱਚ ਤੇ ਸਫਲ ਭਾਸ਼ਾ ਵਿਚ ਆਪਣੀ ਸੋਚ ਨੂੰ ਖੋਲ੍ਹ ਕੇ ਬਰਕਰਾਰ ਤਰੀਕੇ ਨਾਲ ਵਰਨਣ ਕੀਤਾ ਹੈ। ਅਜ ਪੂਰੀ ਦੁਨੀਆਂ ਪ੍ਰਭੂਯੁਗ ਪ੍ਰਤੀ ਸੁਚੇਤ ਹੋ ਰਹੀ ਹੈ। ਇਹ ਲੇਖ ਲੋਕਾਂ ਨੂੰ ਜਾਗਰੂਕ ਕਰਨ ਲਈ ਸਹਾਈ ਹੋਵੇਗਾ। ਲੇਖ ਵਿਚ ਕੁਰਬਾਨੀ ਦੀਆਂ ਉਦਾਹਰਣਾਂ ਤੇ ਸਾਹਿਤਕ ਲੇਖਕਾਂ ਦੀਆਂ ਚਰਚਾਵਾਂ ਦਾ ਜਿਕਰ ਕਰਕੇ ਰੂਪ ਪ੍ਰਤੀ ਮੋਰ ਪਿਆਰ ਕਰਨ ਲਈ ਉਤਸ਼ਾਹਿਤ ਕਰਦਾ ਲੇਖ ਹੈ। ਮੁਖਾਬਕ ਦੇ ਪਾਤਰ ਹਨ।
-ਡਾ. ਡੀ.ਐਸ. ਮਹਾਵ
ਭਿਲਾਈ, ਦੁਰਭ, ਮੋਰਾ: 9406377076

ਮੁਸਲਮਾਨਾਂ ਤੇ ਭਰਮ ਦੂਰ ਕਰ ਦਿੱਤੇ ਹਨ, ਪੰਜਾਬੀ ਪਾਤਸ਼ਾਹ ਜੀ ਨੇ ਆਪਣੀ ਉਪਰੋਕਤ ਚਰਚਾ ਰਾਹੀਂ। ਸਤਿਗੁਰੂ ਅਰਜਨ ਦੇਵ ਜੀ ਦਾ ਇਹ ਇੱਕ ਮਹਾਨ ਤੇ ਭਾਵੀਯਾਈ ਕਦਮ ਸੀ। ਜਿੱਥੇ ਆਪ ਜੀ ਨੇ ਸ੍ਰੀ ਹਰਿਮੰਦਰ ਸਾਹਿਬ ਦੇ ਚਾਰ-ਇਕਾਦਾਂ ਵੱਲ ਚਾਰ ਦਰਵਾਜ਼ੇ ਰੱਖ ਕੇ ਉਸਾਰੀ ਕਰਵਾਈ ਤੇ ਸਭ ਲੋਕਾਈ ਨੂੰ 'ਹਰੀ' ਦੇ ਦਰਬਾਰ ਦੇ ਦਰਸ਼ਨ ਕਰਨ ਵਾਸਤੇ ਸੰਪੂਰਨ ਚੁੱਲ੍ਹ ਦਿੱਤੀ, ਚਿੰਨ੍ਹ ਆਪ ਜੀ ਨੇ 'ਜੀਤ-ਵਰਣ' ਦੇ ਸਭ ਭੇਦ-ਭਾਵ ਮਿਟਾ ਕੇ ਟੀਕਰਵਾਰ ਦੇ ਸੱਤਾ ਭਰਤਾਂ ਤੇ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੀ ਬਾਈ-ਕਰਤਾ ਨੂੰ ਵੀ ਇੱਕ ਟੀਕਰਵਾਰੀ

ਲਾਈ ਵਿੱਚ ਪਿਛੇ ਦਿੱਤਾ। ਵਰਤਾ ਭਾਰਤ ਵਿੱਚ ਐਸ ਵੀ ਅਜਿਹੇ ਮੰਦਿਰ ਤੇ ਮਸਜਿਦਾਂ ਹਨ ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਅੰਦਰ ਕੇਵਲ ਉੱਚ-ਸਾਤੀਆਂ ਦੇ ਲੋਕ ਜਾਂ ਕੇਵਲ ਮਰਦ ਹੀ ਜਾ ਸਕਦੇ ਹਨ। ਸਿੱਖ ਸਤਿਗੁਰੂ ਸਾਹਿਬਾਨ ਨੇ ਮਹਾਨ ਉਪਕਾਰ ਕੀਤਾ ਹੈ ਮਨੁੱਖਤਾ ਉੱਪਰ ਕਿ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੀ ਬੁਲੰਦ ਤੇ ਭਾਵੀਯਾਈ ਸੋਚ ਤੇ ਕਰਕੀ ਨੇ ਸਾਨੂੰ ਸਰਬ-ਸਾਂਝ ਹਰਿਮੰਦਰ ਸਾਹਿਬ ਤੇ ਸਰਬ-ਸਾਂਝੀ ਕੁਰਬਾਨੀ ਅਥਵਾ ਧਰਮ-ਕ੍ਰਿਸ਼ ਪ੍ਰਦਾਨ ਕੀਤਾ ਹੈ।
ਮੋਰਾ: 9699120028

ਹਿਮਾਚਲ ਪ੍ਰਦੇਸ਼ ਦੀ ਕੇਂਦਰੀ ਯੂਨੀਵਰਸਿਟੀ ਵਲੋਂ ਗੁਰੂ ਨਾਨਕ ਦੇਵ ਚੇਅਰ ਸਥਾਪਤ ਕਰਨ ਅਤੇ ਐਮ.ਏ. ਪੰਜਾਬੀ ਸ਼ੁਰੂ ਕਰਨ ਦਾ ਐਲਾਨ

ਪਟਿਆਲਾ: ਪੰਜਾਬ ਸਰਕਾਰ ਵੱਲੋਂ ਗੁਰੂ ਨਾਨਕ ਦੇਵ ਜੀ ਦੇ 550 ਸਾਲ ਪੁਰਾਣ ਪੁਰਾਣ ਨੂੰ ਸਮਰਪਿਤ ਸਮਾਗਮਾਂ ਦੀ ਲੜੀ ਹੇਠ ਪੰਜਾਬੀ ਯੂਨੀਵਰਸਿਟੀ ਪਟਿਆਲਾ ਦੇ ਬਾਬਾ ਫ਼ਰੀਦ ਸੈਂਟਰ ਫਾਰ ਸੂਫੀ ਸਟੱਡੀਜ਼ ਵੱਲੋਂ 'ਗੁਰੂ ਨਾਨਕ ਦੇਵ ਜੀ ਅਤੇ ਮੁਸਲਮਾਨ ਅੰਤਰ ਧਾਰਮਿਕ ਸੰਬੰਧ' ਵਿਸ਼ੇ 'ਤੇ ਕਰਵਾਈ ਦੇ ਰੋਜ਼ਾ ਕੌਮਾਂਤਰੀ ਸੂਫੀ ਕਾਨਫਰੰਸ ਗੁਰੂ ਨਾਨਕ ਦੇਵ ਫਲਸਫੇ ਮੁਤਾਬਕ ਆਪਸੀ ਪਿਆਰ-ਮੁਹੱਬਤ, ਵਿਚਾਰ-ਵਟਾਂਦਰਾ ਅਤੇ ਸਮਾਜ ਕਲਿਆਣ ਦਾ ਸੁਨੇਹਾ ਦਿੰਦੀ ਸਥਾਪਤ ਹੋ ਗਈ। ਸਥਾਪਤੀ ਸਮਾਰੋਹ ਮੌਕੇ ਪ੍ਰੋਫੈਸਰ ਸੰਬਰ ਪੁਨੀਤ ਕੌਰ ਨੇ ਕਿਹਾ ਕਿ ਗੁਰੂ ਨਾਨਕ ਦੇਵ ਜੀ ਮਨੁੱਖਤਾ ਦੇ ਸਰਬ ਸਾਂਝੇ ਰਹਿਬਰ ਹਨ ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਨੇ ਆਪਣੀਆਂ ਸਿੱਖਿਆਵਾਂ ਨਾਲ ਸਮੁੱਚੀ ਲੋਕਾਈ ਨੂੰ ਧਰਮ ਦੇ ਅਸਲ ਤੇ ਸਾਂਚਾ ਰਸਤਾ ਦਿਖਾ ਕੇ ਅਗਿਆਨਤਾ ਦੇ ਹਨੇਰੇ ਨੂੰ ਫੂਟ ਕਰਦਿਆਂ ਗਿਆਨ ਦਾ ਚਾਨਣ ਫੈਲਾਇਆ। ਇਸ ਲਈ ਸਭ ਨੂੰ ਗੁਰੂ ਸਾਹਿਬ ਦੇ ਦਰਸਾਏ ਰਾਹ 'ਤੇ ਚੱਲਦਿਆਂ ਭਾਵੀਰਾਬਕ ਸਾਂਝ ਤੇ ਏਕਤਾ ਨੂੰ ਕਾਇਮ ਰੱਖਣਾ ਚਾਹੀਦਾ ਹੈ।

ਦਰਗਾਹ ਖਵਾਜਾ ਅਖਮੇਦ ਸ਼ਰੀਫ ਮੋਇਨੁਦੀਨ ਚਿਸ਼ਤੀ ਦੇ ਕਾਂਦੀਨਸ਼ੀਨ ਸਈਅਦ ਫ਼ਜ਼ਲ ਮੋਇਨ ਹੁਸੈਨ ਚਿਸ਼ਤੀ ਨੇ ਕਿਹਾ ਕਿ ਮਜ਼ਹਬਾਂ ਦੇ ਨਾਂ 'ਤੇ ਭੇਦਭਾਵ ਦੇ ਸਮੇਂ ਦੌਰਾਨ ਗੁਰੂ ਨਾਨਕ ਦੇਵ ਜੀ ਸੂਫੀਵਾਦ ਦੇ ਫਲਸਫੇ ਵੱਲੋਂ ਪਿਆਰ, ਆਪਸੀ ਮਿਲਵਰਤਨ ਅਤੇ ਭਾਈਚਾਰੇ

ਦੀ ਭਾਵਨਾ ਵੱਡੀ ਜਾ ਰਹੀ ਹੈ। ਪੰਜਾਬੀ ਯੂਨੀਵਰਸਿਟੀ ਦੇ ਚੁੱਪ ਕੁਲਪਤੀ ਡਾ. ਬੀਐੱਸ ਘੁਮਟ ਨੇ ਕਿਹਾ ਕਿ ਯੂਨੀਵਰਸਿਟੀ ਵੱਲੋਂ ਪੁਰਾਣ ਪੁਰਾਣ ਸਬੰਧੀ ਪ੍ਰੋਗਰਾਮ ਸਕਲਰਸ਼ਿਪ ਪੁਰਵਕ ਕਰਵਾਏ ਜਾ ਰਹੇ ਹਨ। ਇਸ ਮੌਕੇ ਸੈਂਟਰਲ ਯੂਨੀਵਰਸਿਟੀ, ਹਿਮਾਚਲ ਪ੍ਰਦੇਸ਼ ਦੇ ਕੁਲਪਤੀ ਪ੍ਰੋ. ਐਚਐਸ ਥੋਟੀ ਨੇ ਐਲਾਨ ਕੀਤਾ ਕਿ ਕੇਂਦਰੀ ਯੂਨੀਵਰਸਿਟੀ 'ਚ ਗੁਰੂ ਨਾਨਕ ਦੇਵ ਜੀ ਦੇ 550 ਸਾਲ ਪੁਰਾਣ ਪੁਰਾਣ ਦੀ ਖੁਸ਼ੀ 'ਚ ਗੁਰੂ ਨਾਨਕ ਚੇਅਰ ਸਥਾਪਤ ਕੀਤੀ ਜਾਵੇਗੀ ਅਤੇ ਐਮਏ ਪੰਜਾਬੀ ਸ਼ੁਰੂ ਕੀਤੀ ਜਾਵੇਗੀ। ਸੂਫੀ ਸੈਂਟਰ

ਦੇ ਸੰਸਥਾਪਕ ਡਾਇਰੈਕਟਰ ਡਾ. ਨਸਿਰ ਨਕਵੀ ਨੇ ਕਿਹਾ ਕਿ ਪਹਿਲੇ ਪੰਜਾਬੀ ਬਾਬਾ ਫ਼ਰੀਦ ਦੀ ਦੇਵ ਨੂੰ ਸ੍ਰੀ ਗੁਰੂ ਨਾਨਕ ਦੇਵ ਜੀ ਦੇ ਹਵਾਲੇ ਨਾਲ ਯਾਦ ਕਰਨਾ ਪੰਜਾਬੀ ਯੂਨੀਵਰਸਿਟੀ ਦਾ ਖ਼ਾਸ ਪਾਠਸ਼ਾਲਾ ਹੈ।

ਬਾਬਾ ਫ਼ਰੀਦ ਸੈਂਟਰ ਫਾਰ ਸੂਫੀ ਸਟੱਡੀਜ਼ ਦੇ ਇੰਚਾਰਜ ਡਾ. ਮੁਹੰਮਦ ਹਕੀਬ ਨੇ ਦੱਸਿਆ ਕਾਨਫਰੰਸ ਦੌਰਾਨ 30 ਪਰਚੇ ਪੜ੍ਹੇ ਗਏ ਅਤੇ ਸੂਫੀਇਜ਼ਮ-ਸਿੱਖ ਗੁਰੂ ਸਾਹਿਬਾਨ, ਸਿੱਖ ਇਜ਼ਮ-ਇਸਲਾਮ ਅਤੇ ਪੰਜਾਬੀ-ਪਰਸ਼ੀਅਨ ਦੇ ਸਬੰਧਾਂ 'ਤੇ ਚਰਚਾ ਕੀਤੀ ਗਈ ਹੈ। ■

ਮਲਾਲਾ ਵਲੋਂ ਸੰਯੁਕਤ ਰਾਸ਼ਟਰ ਨੂੰ ਕਸ਼ਮੀਰ 'ਚ ਸ਼ਾਂਤੀ ਲਿਆਉਣ ਦੀ ਅਪੀਲ

ਲੰਡਨ: ਨੋਬੇਲ ਸ਼ਾਂਤੀ ਪੁਰਸਕਾਰ ਨਾਲ ਸਨਮਾਨਿਤ ਅਤੇ ਪਾਕਿਸਤਾਨ ਦੀ ਸਿੱਖਿਆ ਅਧਿਕਾਰਾਂ ਬਾਰੇ ਕਾਰਕੁਨ ਮਲਾਲਾ ਯੂਸਫ਼ਜ਼ਈ ਨੇ ਵਾਈ 'ਚ ਤਣਾਅ ਭਰੇ ਮਾਹੌਲ ਵਿਚਕਾਰ ਸੰਯੁਕਤ ਰਾਸ਼ਟਰ ਨੂੰ ਕਸ਼ਮੀਰ 'ਚ ਸ਼ਾਂਤੀ ਲਿਆਉਣ ਅਤੇ ਬੱਚਿਆਂ ਨੂੰ ਦੁਬਾਰਾ ਸਕੂਲ ਭੇਜਣ 'ਚ ਸਹਾਈ ਹੋਣ ਦੀ ਅਪੀਲ ਕੀਤੀ ਹੈ।

ਸਭ ਤੋਂ ਛੋਟੀ ਉਮਰ ਦੀ ਨੋਬੇਲ ਪੁਰਸਕਾਰ ਜੇਤੂ ਯੂਸਫ਼ਜ਼ਈ ਨੇ ਟਵੀਟ ਕਰਕੇ ਕਿਹਾ, "ਮੈਂ ਸੰਯੁਕਤ ਰਾਸ਼ਟਰ ਆਮ ਸਭਾ ਦੇ ਆਗੂਆਂ ਅਤੇ ਹੋਰਾਂ ਨੂੰ ਕਸ਼ਮੀਰ 'ਚ ਸ਼ਾਂਤੀ ਲਿਆਉਣ ਦੀ ਇਸ਼ਾ 'ਚ ਕੰਮ ਕਰਨ,

ਕਸ਼ਮੀਰੀਆਂ ਦੀ ਆਵਾਜ਼ ਸੁਣਨ ਅਤੇ ਬੱਚੇ ਸਕੂਲਿਅਤ ਸਕੂਲ ਪਰਤ ਸਕਣ, ਇਸ 'ਚ ਮਦਦ ਕਰਨ ਦੀ ਬੇ ਨਤੀ ਕਰ ਰਹੀ ਹਾਂ।" ਮਲਾਲਾ (22) ਨੇ ਕਿਹਾ ਕਿ ਉਹ ਇਨ੍ਹਾਂ ਚਿਪੋਰਦਾਂ ਤੋਂ ਵਿਕਰਮਦੇ ਹੋ ਜਿਨ੍ਹਾਂ 'ਚ ਕਿਹਾ ਗਿਆ ਕਿ 50 ਦਿਨਾਂ ਤੋਂ ਵੱਧ ਦਾ ਸਮਾਂ ਹੋ ਗਿਆ ਹੈ ਜਦੋਂ ਬੱਚੇ ਸਕੂਲ ਨਹੀਂ ਜਾ ਸਕੇ ਹਨ ਅਤੇ ਲੜਕੀਆਂ ਅਜੇ ਤੋਂ ਬਾਹਰ ਨਿਕਲਣ 'ਚ ਡਰ ਰਹੀਆਂ ਹਨ। ਉਨ੍ਹਾਂ ਟਵੀਟ ਕਰਕੇ ਕਿਹਾ ਕਿ ਉਹ ਕਸ਼ਮੀਰ 'ਚ ਰਹਿੰਦਿਆਂ ਲੜਕੀਆਂ ਨਾਲ ਸਿੱਖ ਰਾਸ਼ਟਰ ਕਾਇਮ ਕਰਨਾ ਚਾਹੁੰਦੀ ਹੈ। ■

ਲੋਕਾਂ 'ਤੇ ਹਾਵੀ ਹੋ ਰਿਹਾ ਤੰਤਰ

ਅਮ ਲੋਕਾਂ ਨੂੰ ਮੁਸ਼ਕਲ ਦੀ ਸਿਰਦ ਵਿਚ ਨਜ਼ਾ ਮਿਟਾ ਕਾਪਨ ਸਿੱਧ ਕਾਨੂੰਨ ਪਸ ਹੋਣ ਕਾਰਨ ਇਸ ਉੱਤੇ ਸ਼ੱਕ ਸੀ। ਇਹ ਕਾਨੂੰਨ ਲਗੂ ਹੋਣ ਮਗਰੋਂ ਪੂਰੇ ਮੁਸ਼ਕਲ ਵਿਚ ਅਜਿਹਾ ਮਾਹੌਲ ਬਣ ਗਿਆ ਜਿਵੇਂ ਪੁਲੀਸ ਅਤੇ ਫੌਜ ਵਾਲੀ ਲੋਕ ਦੇ ਵੱਖੋ ਵੱਖਰੇ ਖੇਮੇ ਹੋਣ ਅਤੇ ਫੌਜ ਵਿਚਕਾਰ ਸੰਬੰਧ ਖੱਲ ਰਿਹਾ ਹੋਵੇ। ਜਿਵੇਂ ਲੋਕ ਭਾਰੀ ਪੈ ਚੁੱਕੇ ਹਨ, ਪੁਲੀਸ ਖਾਮੋਸ਼ ਹੋ ਜਾਂਦੀ ਹੈ, ਪਰ ਸੁਆਧਾਤਮ ਮਾਮਲਿਆਂ ਵਿਚ ਸਰਕਾਰੀ ਤੰਤਰ ਭਾਰੀ ਹੋ ਰਿਹਾ ਹੈ ਅਤੇ ਪੁਲੀਸ ਲੋਕਾਂ ਨੂੰ ਕੁੱਟਮੁੱਟ ਕੇ ਅਪਣੇ ਅਧਿਕਾਰਾਂ ਦੀ ਡੇਰਾ ਨੁਮਾਇਸ਼ ਕਰ ਰਹੀ ਹੈ। ਇਸ ਤੋਂ ਪਹਿਲਾਂ ਵੀ ਕਾਨੂੰਨਾਂ ਵਿਚ ਪੁਲੀਸ ਦੀ ਭੇਰੀਮੀ ਅਤੇ ਅਜਿਹੀ ਮਾਮਲਿਆਂ ਵਿਚ ਨੀਤੀਅਤਿਆਂ ਦੀ ਰੂਪ ਕਾਪਨ ਕਾਪਨ ਭੁਲਾਮ ਅਮ ਵਿਅਕਤੀ ਨੂੰ ਸਹਿਣਾ ਪੈਂਦਾ ਹੈ, ਸੱਤਾਧਾਰੀਆਂ ਨੂੰ ਨਹੀਂ। ਪਿਛਲੇ ਦਿਨੀਂ ਕਾਨੂੰਨ ਦੇ ਖੇਤਰਾਂ ਦੇ ਇਕ ਥਾਂ ਵਿਚ ਇਕ ਸਿਰਫ਼ ਦੀ ਕੁੱਟ-ਮਾਰ ਦਾ ਦ੍ਰਿਸ਼ ਸਾਹਮਣੇ ਆਇਆ ਜਿਸ ਨੂੰ ਪਹਿਲਾਂ ਵੀ ਸਨ ਚੰਨੂ ਕੇ ਪੁੱਠਾ ਲਟਕਾਇਆ ਅਤੇ ਡੇਢੋਂ ਨਲ ਚੰਡਿਆ ਗਿਆ। ਜਦੋਂ ਵੀ ਕੁੱਟ ਕਈ ਤਾਂ ਉਸ ਨੂੰ ਹਮੀਲ ਉੱਤੇ ਕੁੱਟ ਕੇ ਦਿਸਪੈਕਟਰ ਭੇਡਿਆਂ ਨਲ ਉੱਤੇ ਤਕ ਕੁੱਟਦਾ ਰਿਹਾ, ਜਦੋਂ ਤਕ ਅਪ ਹਥ ਨਾ ਗਿਆ। ਸਰਕਾਰ ਉੱਠਦਾ ਹੈ ਕੀ ਇਹ ਅਜਿਹਾ ਭਾਰਤ ਦੀ ਪੁਲੀਸ ਹੈ? ਕੀ ਇਸੇ ਨਈਂ ਭਾਰਤੀ ਸਰਕਾਰ ਨੇ ਕਾਨੂੰਨੀ ਦੇ ਅਧਿਕਾਰੀ ਭੇਡੀਓ ਸਹਿ ਕੇ ਉੱਠਿਸ ਸਮਾਜਕਾਦ ਤੋਂ ਮੁਸ਼ਕ ਨੂੰ ਅਜਿਹਾ ਕਰਵਾਇਆ ਜੀ। ਸਰਕਾਰ ਇਹ ਵੀ ਹੈ ਕਿ ਅਰਥ-ਅਰਥਾਂ ਦੇ ਖੁਦਵੀਆਂ ਵਿਚ ਭੇਡੇ ਜਾਂਦੇ ਵੱਡੇ ਵੱਡੇ ਸਿਆਸਤਦਾਨਾਂ ਨਲ ਵੀ ਕੀ ਅਜਿਹਾ ਹੀ ਲਗੂ ਕੀਤਾ ਜਾਂਦਾ ਹੈ। ਇਸ ਭੱਲੇ ਦਾ ਸਰਕਾਰ ਸਿੱਧ ਨਹੀਂ। ਹਾਲੇ ਤਕ ਕੋਈ ਵੀ ਇਹ ਨਹੀਂ ਵੀ ਸਹਿਣਾ ਕਿ ਪੁਲੀਸ ਕਿਸ ਦੀ ਲਿਸਤ ਅਤੇ ਕਿਹੜੇ ਕਾਨੂੰਨ ਤਹਿਤ ਆਪਣੇ ਭੇਡਦੇ ਕਰਦੀ ਹੈ। ਉੱਤਰ ਪ੍ਰਦੇਸ਼ ਦੀ ਪੁਲੀਸ ਨੇ ਸਿਆਸਤ ਨਲ ਵਿਚ ਹੋਸਟਿਟ ਨਾ ਪਹਿਨਣ ਵਾਲੀ ਸਰਕਾਰ ਨੂੰ ਸਰਕਾਰ ਉੱਤੇ ਕੁੱਟ ਕੇ ਉਸ ਦੀ ਮਾਮਲਾ ਵੀ ਸਾਹਮਣੇ ਉਸ ਦੀ ਭੇਰੀਮੀ ਖਿੱਚ ਪੁਰ ਕੀਤੀ ਤੇ ਅਮਾਨਤ ਕੀਤਾ। ਕੁਝ ਦਿਨ ਪਹਿਲਾਂ ਚੰਡੀਗੜ੍ਹ ਵਿਚ ਵੀ ਅਜਿਹੀ ਘਟਨਾ ਵਾਪਰੀ।

ਸਰਕਾਰ ਇਹ ਉੱਠਦਾ ਹੈ ਕਿ ਹੋਸਟਿਟ

ਨਾ ਪਹਿਨਣ ਵਾਲਿਆਂ ਨੂੰ ਕੀ ਪੁਲੀਸ ਮਾਰ ਮੁਕਾਏ ਕੀ। ਇਹ ਭਿਰਤਰ ਹੋਣਾ ਸੀ ਲੋਕਾਂ ਪੂਰੇ ਮੁਸ਼ਕ ਵਿਚ ਕੇ ਮਹੀਲੇ ਨਈਂ ਇਹ ਕਾਨੂੰਨ ਸਿਰਫ਼ ਪੁਲੀਸ, ਅਧਿਕਾਰ, ਉੱਚ-ਅਧਿਕਾਰੀਆਂ ਅਤੇ ਅਧਿਕਾਰੀ ਜਾਂ ਨਲਕੀ ਵੀਅਦੀਅਸ ਉੱਤੇ ਹੀ ਲਗੂ ਕੀਤਾ ਜਾਂਦਾ। ਕੋਈ ਮਿਲੀ ਨਿਤਿਨ ਭਾਰਤੀ ਨੇ ਇਕ ਇੰਟਰਵਿਊ ਦੌਰਾਨ ਕਿਹਾ ਕਿ ਕਾਨੂੰਨ ਦਾ ਮਹਿਲਾ ਤਕ ਨਹੀਂ, ਸਮਾਜ ਦੀ ਹੋਣਾ ਚਾਹੀਦਾ ਹੈ। ਮੇਰੀ ਭੈਣਜੀ ਹੈ ਕਿ ਜਦੋਂ ਤੱਕ ਕਾਨੂੰਨ ਲਗੂ ਕਰਵਾਉਣ ਵਾਲੇ ਅਤੇ ਸਿਰਦ ਤੇ ਵਿਧਾਨ ਸਭਾ ਵਿਚ ਭੇਡੇ ਕਾਨੂੰਨਕਾਰ ਕਾਨੂੰਨ ਤੋਂ ਨਹੀਂ ਭਰਾਏ, ਇਸ ਦਾ ਪਾਸ ਤੇ ਸਮਾਜ ਨਹੀਂ ਭਰਾਏ, ਅਮ ਲੋਕਾਂ ਤੋਂ ਇਹ ਅਸ ਰੱਖਣਾ ਵਿਅਰਥ ਹੈ। ਫੌਜ ਅਤੇ ਸਮਾਜ ਦੇ ਮੁਸ਼ਕ ਵਿਅਕਤੀ ਸਿਰਦ ਰਸਤੇ ਉੱਤੇ ਭਰਦੇ ਹਨ ਉਸੇ 'ਤੇ ਅਮ ਲੋਕ ਭਰਦੇ ਹਨ। ਉਸ ਵੀ ਫੌਜ ਦੇ ਸਮਾਜ ਨੂੰ ਇਹ ਫਾਦ ਰੱਖਣਾ ਚਾਹੀਦਾ ਹੈ ਕਿ ਸਿਰਫ਼ ਭੇਡੇ ਤੋਂ ਭਰ ਨਲ ਮੁਸ਼ਕ ਨਹੀਂ ਚੱਲ ਸਕਦਾ। ਇਹ ਪਿਛਲਾ ਭਲਾ ਉੱਤੇ ਕਿ ਕਾਨੂੰਨਕਾਰ ਕਾਨੂੰਨ ਦਾ ਪਾਸ ਕਰਦੇ ਹਨ ਤੇ ਲਗੂ ਕਰਵਾਉਣ ਵਾਲੇ ਅਪ ਲੋਕ ਮੁਕਾਏ ਭਰਦੇ ਹਨ ਤਾਂ ਹੀ ਭਾਰੀ ਲੋਕ ਕਾਨੂੰਨ ਦਾ ਪਾਸ ਕਰਦੇ ਹਨ। ਮੇਰਾ ਕੋਲਰ ਅਤੇ ਮੁਕਾਏ ਸਰਕਾਰ ਨੂੰ ਇਹ ਸਿੱਧ ਸਰਕਾਰ ਹੈ ਕਿ ਕੀ ਕਦੇ ਸਮਾਜ, ਅਮਾਨਤ ਅਜਿਹੇ ਸਿਰਦ ਮੁਸ਼ਕ ਕਿਸੇ ਭੇਡੀਓ ਨਲਕੀਓ ਦੀ ਇਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਸਰਕਾਰ ਉੱਤੇ ਭੇਡੀਓ ਨਲ ਮਾਰ-ਕੁੱਟ ਹੋਈ ਹੈ? ਇਸ ਸਾਰੇ ਸਮਾਜਿਕ ਸਿਰਦ ਦਾ ਦੂਜਾ ਪੱਖ ਵੀ ਵਿਖਾਈ ਦੇ ਰਿਹਾ ਹੈ ਜਿਸ ਨੂੰ ਕਿਸੇ ਨਲਕੀਓ ਤੋਂ ਸਿਰਤਮਿਲ ਰੁਝਾਨ ਨਹੀਂ ਕਿਹਾ ਜਾ ਸਕਦਾ। ਦੋ ਦਿਨਾਂ ਵਿਚ ਤਿਨ ਅਜਿਹੀਆਂ ਘਟਨਾਵਾਂ ਵੇਖਣ ਨੂੰ ਮਿਲੀਆਂ ਜਿਵੇਂ ਪੁਲੀਸ ਨੂੰ ਸਰਕਾਰ ਨੇ ਭੇਡਿਆ। ਇਕ ਤਾਂ ਉਹ ਸਰਕਾਰ ਵਿਖਾਈ ਦਿੱਤਾ ਸੀ ਪੁਲੀਸ ਦੇ ਹੋਸਟਿਟ ਨੂੰ ਹੋਸਟਿਟ ਨਾ ਪਹਿਨਣ ਉੱਤੇ ਕੋਲ ਰਿਹਾ ਹੈ। ਉਸ ਦੇ ਕਾਪਨ ਦੇ ਜ਼ਰੂਰੀ ਦਸਤਾਵੇਜ਼ ਵਿਖਾਉਣ ਦੀ ਭੱਲੇ ਕਰ ਰਿਹਾ ਹੈ। ਉਸ ਦੀ ਕਾਨੂੰਨ ਸੀ ਕਿ ਕੁੱਟ-ਕੁੱਟੇ ਇਸੇ ਪੁਲੀਸ ਕਰਕਾਰੀ ਨੇ ਉਸ ਦਾ ਕਾਪਨ ਚਲਾਨ ਦੀ ਕਰਮ ਜ਼ਰੂਰ ਨਾ ਕਰਵਾਉਣ ਕਾਰਨ ਲਗਤ ਕੀਤਾ ਹੈ ਤਾਂ ਇਹ ਪੁਲੀਸ ਵਾਲੇ ਦਾ ਕਾਪਨ ਲਗਤ ਕਿਉਂ ਨਾ ਹੋਵੇ। ਇਕ ਦ੍ਰਿਸ਼ ਭੇਡਨ ਦਾ ਸੀ ਜਿਵੇਂ ਕੁਝ

ਯੋਰਤਾਂ ਇਕ ਪੁਲੀਸ ਕਰਕਾਰੀ ਦੀ ਮਾਰ-ਕੁੱਟ ਕਰ ਰਹੀਆਂ ਸਨ। ਇਸ ਤੋਂ ਇਲਾਵਾ ਕੰਮਿਤਸਰ ਵਿਚ ਵੱਡੀ ਘਟਨਾ ਵਾਪਰੀ ਜਿਵੇਂ ਇਕ ਸਭ-ਦਿਸਪੈਕਟਰ ਨੂੰ ਪਿਛ ਦੇ ਲੋਕਾਂ ਨੇ ਭੇਡਿਆ। ਉਸ ਦੀ ਕੁੱਟ ਕੁੱਟ ਕੇ ਕੁਰੀ ਹਲਤ ਕਰ ਦਿੱਤੀ ਕਈ। ਇਹ ਠੀਕ ਹੈ ਕਿ ਪੁਲੀਸ ਕਾਨੂੰਨ ਦੀ ਚੁੱਟ ਵਿਚ ਅਪਣੇ ਅਪ ਨੂੰ ਕਰ ਲੈਂਦੀ ਹੈ। ਸਰਕਾਰੀ ਕਰਕਾਰੀ ਦੀ ਡਿਊਟੀ ਵਿਚ ਅਰਥਤ ਪਹਿਣ ਦਾ ਕੇਸ ਬਣਾ ਦਿੰਦੀ ਹੈ। ਮੁਸ਼ਕਾਂ ਨੂੰ ਕਾਨੂੰਨ ਤੋਂ ਕੁੱਟ ਦਾ ਕਰਕਾਰ ਲੈਣਾ ਜਾਣਦੀ ਹੈ।

ਕੀ ਸਰਕਾਰ ਇਹ ਕਾਨੂੰਨੀ ਹੈ ਕਿ ਅਮ ਲੋਕਾਂ ਅਤੇ ਪੁਲੀਸ ਦਰਮਿਆਨ ਸਰਕਾਰ ਉੱਤੇ ਲਗਾਈ ਕੁਰੂ ਹੋ ਜਾਵੇ। ਇਹ ਨਾ ਤਾਂ ਮੁਸ਼ਕ ਨਈਂ ਚੰਡਾ ਹੈ ਤੇ ਨਾ ਹੀ ਸਮਾਜ ਲਈ। ਦਰਅਸਲ, ਪੁਲੀਸ ਨੂੰ ਕਾਨੂੰਨ ਅਤੇ ਸਮਾਜ ਤੇ ਫੌਜ ਦੀ ਅੰਦਰੂਨੀ ਸੁਰੱਖਿਆ ਵੀ ਜ਼ਿੰਮੇਵਾਰੀ ਸਿਧਾਉਂਦੀ ਹੈ। ਉਸ, ਇਹ ਸੱਭ ਹੈ ਕਿ ਪੁਲੀਸ ਪੁਲੀਸ ਅਮ ਲੋਕਾਂ ਨੂੰ ਵਿਸ਼ਵਾਸ ਕਰਦੀ ਹੈ ਅਤੇ ਅੰਦਰੂਨੀ ਵਿਚ ਹੀ ਪੁਲੀਸ ਵਾਲਿਆਂ ਦੀ ਦਿਲਚਸਪੀ ਕੀਤੀ ਜਾਂਦੀ ਹੈ। ਪੁਲੀਸ ਅਤੇ ਲੋਕਾਂ ਦਰਮਿਆਨ ਭਰਪੂਰ ਨਲ ਮੁਸ਼ਕ, ਸਮਾਜ, ਸਰਕਾਰ ਜਾਂ ਸਮਾਜਿਕਤਾ ਦਾ ਭਲਾ ਨਹੀਂ ਹੋ ਸਕਦਾ। ਸਰਕਾਰ ਮੁਸ਼ਕ ਸਮਾਜੀ ਸਮਾਜ ਪੁਲੀਸੀ ਕਾਪਨ ਦੇਸ਼ ਹੈ। ਸਰਕਾਰ ਸਰਕਾਰੀ ਤੰਤਰ ਦੀ ਕੁਲਾਮ ਨਹੀਂ। ਇਹ ਵੀ ਸੱਭ ਹੈ ਕਿ ਲੋਕਾਂ ਦੇ ਰੂਪ ਹੋ ਜਾਣ ਦੀ ਸੁਰਤ ਵਿਚ ਤੰਤਰ ਦਾ ਕਰਕਾਰ ਭਿਰਾ ਸਾਹਮਣੇ ਆਉਂਦਾ ਹੈ। ਸਰਕਾਰਾਂ ਨੂੰ ਇਹ ਫਾਦ ਰੱਖਣਾ ਹੋਵੇਕ ਕਿ ਲੋਕ ਸਖਤ ਕਾਨੂੰਨ ਅਤੇ ਭਾਰੀ ਸਰਕਾਰ ਪਾਵਰਨ ਕਾਰਨ ਕਾਨੂੰਨ ਲਗੂ ਹੋ ਜਾਂਦੇ ਤਾਂ ਸਮਾਜ ਕਦੋਂ ਦਾ ਅਪਰਾਧ ਮੁਕਤ ਹੋ ਜਾਂਦਾ। ਠੀਕ ਹੈ ਕਿ ਸਮਾਜ ਨੂੰ ਕਾਨੂੰਨ ਦਾ ਭਰ ਹੋਣਾ ਚਾਹੀਦਾ ਹੈ। ਸਮਾਜ ਨੂੰ ਨਿਰੰਤਰਤ ਵਿਚ ਰੱਖਣ ਲਈ ਕਾਨੂੰਨ ਭਲੇ ਵੀ ਚਾਹੀਦੇ ਹਨ, ਪਰ ਸਮਾਜ ਨੂੰ ਇਹ ਸੱਭੀ ਸਿਖਿਅਤ ਕੀਤਾ ਜਾਵੇ। ਭਾਰਤ ਨੂੰ ਸਰਕਾਰ ਵਿਚ ਹੀ ਚੰਡੇ ਸਿਸਕਾਰ ਦਿੱਤੇ ਜਾਣ ਤਾਂ ਜੋ ਉਹ ਵੱਡੇ ਹੋ ਕੇ ਚੰਡੇ ਨਲਕੀਓ ਕਣ ਸਕਣ। ■

ਨਾਮਧਾਰੀ ਮੱਤ ਨੂੰ ਸਤਿਗੁਰੂ ਹਰੀ ਸਿੰਘ ਜੀ ਦਾ ਇਤਿਹਾਸਿਕ ਯੋਗਦਾਨ

ਨਾਮਧਾਰੀ ਮੱਤ ਦੇ ਇਤਿਹਾਸ ਵਿੱਚ ਸਤਿਗੁਰੂ ਹਰੀ ਸਿੰਘ ਜੀ ਦਾ ਭੌਰਵਾਮਈ ਇਤਿਹਾਸਿਕ ਯੋਗਦਾਨ ਹੈ। ਸਤਿਗੁਰੂ ਹਰੀ ਸਿੰਘ ਦੇ ਇਤਿਹਾਸਿਕ ਯੋਗਦਾਨ ਬਾਰੇ 'ਦ ਨਾਮਧਾਰੀ ਸਿੱਖਸ' ਪੁਸਤਕ ਦੀ ਲੇਖਿਕਾ ਨੇ ਇਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਉਲੇਖ ਕੀਤਾ ਹੈ। ਸਤਿਗੁਰੂ ਰਾਮ ਸਿੰਘ ਦੀ ਸਲਾਹਤੀ ਪਿਛੋਂ ਸਤਿਗੁਰੂ ਹਰੀ ਸਿੰਘ ਨੂੰ ਕੁਝ ਲਹਿਰ ਨੂੰ ਜਿਉਂਦਾ ਰੱਖਣ ਦੀ ਨਿੱਯੋਜਨੀ ਸੌਂਪੀ ਗਈ ਸੀ। ਇਸ ਸਮੇਂ ਸਰਕਾਰ ਕੁਝ ਲਹਿਰ ਉੱਤੇ ਕਬਜ਼ੀ ਨਸ਼ਟ ਰੱਖ ਰਹੀ ਸੀ। ਸਤਿਗੁਰੂ ਰਾਮ ਸਿੰਘ ਜੀ ਦੇ ਨਿਰਾਸ ਸਥਾਨ ਦੇ ਮੁੱਖ ਦਰਬਾਰੇ ਉੱਤੇ ਪੁਲਿਸ ਦੀ ਹੌੜੀ ਘਿਰਾਈ ਗਈ। ਭੇਦੇ ਦੀ ਸੇਵਾ ਕਰਨ ਵਾਲੇ ਸਿੱਖਾਂ ਨੂੰ ਆਪਣੇ-ਆਪਣੇ ਪਿੰਡਾਂ ਨੂੰ ਜਾਣ ਲਈ ਮਜ਼ਬੂਰ ਕੀਤਾ ਗਿਆ। ਸ਼੍ਰੀ ਭੋਟੀ ਸਾਹਿਬ ਦੇ ਦਰਸ਼ਨ ਕਰਨ ਲਈ ਕੇਵਲ ਪੰਜ ਸਿੱਖਾਂ ਨੂੰ ਹੀ ਅਨਿਯਮ ਦਿੱਤੀ ਜਾਂਦੀ ਸੀ। ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੇ ਜਾਣ ਤੋਂ ਬਾਅਦ ਹੀ ਦੂਜੇ ਪੰਜ ਸਿੱਖਾਂ ਦੇ ਜਥੇ ਨੂੰ ਜਾਣ ਦਿੱਤਾ ਜਾਂਦਾ ਸੀ। ਯਾਤਰੀਆਂ ਨੂੰ ਪਿੰਡ ਦੀ ਹੋਰ ਤੋਂ ਬਾਹਰ ਹੀ ਰਹਿਣਾ ਪੈਂਦਾ ਸੀ। ਭੋਟੀ ਦੀ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੀ ਦੁਆ ਦੀ ਪੁਰਸ਼ਾਦ ਸੁਣਨ ਵਾਲਾ ਨਹੀਂ ਸੀ। ਪੁਲਿਸ ਦਾ ਤਸ਼ਰੂਫ਼ ਪੂਰੇ ਜ਼ੇਰੇ ਤੇ ਸੀ। ਸਾਰੇ ਨਾਮਧਾਰੀ ਵਿਚਲੇ ਨੂੰ ਭਾਬੀ ਕਰਾਰ ਦਿੱਤਾ ਗਿਆ ਸੀ। ਪਿੰਡ ਦੇ ਨਿਰਦੇਸ਼ਕ ਤੋਂ ਅਨਿਯਮ ਨੇ ਕੇ ਹੀ ਉਹ ਬਾਹਰ ਜਾ ਸਕਦੇ ਸਨ। ਪੰਜ ਤੋਂ ਵੱਧ ਨਾਮਧਾਰੀਆਂ ਦੀ ਵਿਗੜਤਾ ਉੱਤੇ ਪਾਬੰਦੀ ਲਾਈ ਗਈ ਸੀ। ਇਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਨਾ ਤਾਂ ਉਹ ਭੋਟੀ ਧਾਰਮਿਕ ਦੀਵਾਨ ਕਰ ਸਕਦੇ ਸਨ। ਨਾ ਹੀ ਇਕ ਦੂਜੇ ਨਾਲ ਭਾਲਸ਼ੇਰ ਰੱਖ ਸਕਦੇ ਸਨ। ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਆਪਣੀਆਂ ਕਾਰਵਾਈਆਂ ਚੋਰੀ-ਚੁਪੀ ਹੀ ਕਰਨੀਆਂ ਪੈਂਦੀਆਂ ਸਨ। ਭੋਟੀ ਸਾਹਿਬ ਦੇ ਕੁਰਦੁਆਰੇ ਦੀ ਤਿੰਨ ਵਾਰ ਆ ਕੇ ਤਲਾਸ਼ੀ ਕੀਤੀ ਗਈ ਅਤੇ ਫੁੱਲ ਪੁੱਟ-ਪੁੱਟ ਕੇ ਤਲਾਸ਼ੀ ਕੀਤੀ ਗਈ ਕਿ ਹੋਰ ਕੋਰ-ਕਾਨੂੰਨੀ ਵਸਤੂ ਨਾ ਚੁਪਾਈ ਗਈ ਹੋਵੇ।

ਇਨ੍ਹਾਂ ਸਭ ਪਾਬੰਦੀਆਂ ਦੇ ਹੌਂਦਿਆਂ ਹੋਂਦਿਆਂ ਸਤਿਗੁਰੂ ਹਰੀ ਸਿੰਘ ਨੇ ਅਸਲਦੀ ਦੀ ਸੇਤ ਨੂੰ ਜਲਾਈ ਰੱਖਿਆ। 21 ਸਾਲ ਤੱਕ ਆਪ ਜੀ ਨੂੰ ਭੋਟੀ ਸਾਹਿਬ ਤੋਂ ਬਾਹਰ ਨਾ ਜਾਣ ਦਿੱਤਾ ਗਿਆ। ਆਪ ਜੀ ਨੂੰ ਕਿਸੇਕਰ ਅਵਸਰਾਂ ਉੱਤੇ ਜਾਣ ਲਈ ਸਰਕਾਰ ਤੋਂ ਵਿਚਸ਼ਤ ਨੋਟੀ ਪੈਂਦੀ ਸੀ। ਇਹ ਵੀ ਆਪ ਜੀ ਨੇ ਆਪਣੇ ਪੁਰਖਲੇ ਕੁਰੂਆਂ ਸਮਾਨ ਧਾਰਮਿਕ ਕਾਰਵਾਈਆਂ ਨੂੰ ਜਾਰੀ ਰੱਖਿਆ।

ਕੁਝ ਲਹਿਰ ਉੱਤੇ ਇੰਨੀ ਸਖਤੀ ਸੀ ਕਿ ਸਤਿਗੁਰੂ ਰਾਮ ਸਿੰਘ ਜੀ ਦੇ ਜਾਣ ਤੋਂ ਤਿੰਨ ਸਾਲ ਪਿਛੋਂ ਹੀ ਨਾਮਧਾਰੀਆਂ ਨੂੰ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੇ ਭਾਰੇ ਪੜਾ ਲੋੜਾ। ਭੋਰ ਕੁਪਤ ਰੂਪ ਵਿੱਚ ਨਾਮਧਾਰੀ ਸਤਿਗੁਰੂ ਰਾਮ ਸਿੰਘ ਦੇ ਦਰਸ਼ਨ ਕਰਨ ਲੱਭੇ ਰਹੇ ਅਤੇ ਉਥੋਂ ਹੁਕਮਨਾਮੇ ਲਿਖਾਂਦੇ ਰਹੇ। ਸਤਿਗੁਰੂ ਹਰੀ ਸਿੰਘ ਜੀ ਨੇ ਚੰਕੂਨ ਅਤੇ ਭੋਟੀ ਸਾਹਿਬ ਵਿਖੇ ਸਭਾਵਾਰ ਸੰਬੰਧ ਸੇਤ ਲਿਆ ਸੀ।

ਨਾਮਧਾਰੀਆਂ ਦੇ ਧਾਰਮਿਕ, ਸਮਾਜਿਕ ਅਤੇ ਸਭਿਆਚਾਰਕ ਸੰਬੰਧਾਂ ਨੂੰ ਸਥਿਰ ਰੱਖਣ ਲਈ ਸਤਿਗੁਰੂ ਹਰੀ ਸਿੰਘ ਨੂੰ ਭਾਗ ਸੰਘਰਸ਼ ਕਰਨਾ ਪਿਆ। ਸਤਿਗੁਰੂ ਹਰੀ ਸਿੰਘ ਜੀ ਨੇ ਨਾਮਧਾਰੀਆਂ ਦੇ ਰਾਜਸਥਿਤ ਸੰਕਰਾਮ ਨੂੰ ਵੀ ਜਾਰੀ ਰੱਖਿਆ। ਭਾਰੇ ਇਹ ਸੰਤਮਈ ਸੀ। ਪਰ ਇਸਦਾ ਅੰਗਰੇਜ਼ ਵਿਰੋਧੀ ਕਿਰਦਾਰ ਕਾਇਮ ਸੀ।

ਸਤਿਗੁਰੂ ਹਰੀ ਸਿੰਘ ਜੀ ਨੇ ਇਸ ਮਹਾਨ ਕਾਰਜ ਨੂੰ 34 ਸਾਲਾਂ ਤੱਕ ਨਿਯਮਿਤ। ਆਪ ਜੀ ਵੱਲੋਂ ਕੀਤੀਆਂ ਗਈਆਂ ਮੁੱਖ ਸਹਾਇਕਤਾਵਾਂ ਸਨ:

- ਭੋਟੀ ਸਾਹਿਬ ਦੇ ਕੁਰਦੁਆਰੇ ਦਾ ਵਿਸਥਾਰ ਕਰਵਾਏ।
- ਸਤਿਗੁਰੂ ਰਾਮ ਸਿੰਘ ਜੀ ਦੇ ਚਲਦੇ ਹੋਏ ਸਭਾ ਵਰਤ ਲੰਗਰ ਨੂੰ

ਨਿਰੰਤਰ ਜਾਰੀ ਰੱਖਣਾ। ਨਾਮਧਾਰੀ ਸਿੰਘਾਂ ਨੂੰ ਇਹ ਸੰਦੇਸ਼ ਦੇ ਕੇ ਚਲਾਈਆਂ ਵਿੱਚ ਰੱਖਣਾ ਕਿ ਸਤਿਗੁਰੂ ਰਾਮ ਸਿੰਘ ਜੀ ਦੇ ਦਰਸ਼ਨ ਹੋਣਗੇ।

- ਸਿੱਖ ਧਰਮ ਦੀ ਸ਼ਾਨਦਾਰ ਮਹਿਮਾਵਾ ਨੂੰ ਕਾਇਮ ਰੱਖਣਾ।
- ਨਾਮ ਭਾਲੀ ਦੇ ਪ੍ਰਵਾਹ ਨੂੰ ਤੁਰਦਾ ਰੱਖਣਾ।
- ਸਿੱਖ ਧਰਮ ਦੀਆਂ ਨਿੱਤਰ ਅਤੇ ਪੁਰਾਣੀਆਂ ਰਵਾਇਤਾਂ ਨੂੰ ਚਲਾ ਰੱਖਣਾ।

- ਅੰਗਰੇਜ਼ੀ ਸਰਕਾਰ ਦੀਆਂ ਚੁਰੀਤੀਆਂ ਦਾ ਟਾਕਰਾ ਕਰਨਾ।
- ਆਬਾਦੀ ਦੀ ਸੇਤ ਨੂੰ ਜਲਾਈ ਰੱਖਣਾ ਅਤੇ ਸਰਦੇਲੀ ਅਥੀ ਨਿਸ਼ੀ ਸਭੈ-ਨਿਰਭਰਤਾ ਉੱਤੇ ਨਿਰਭਰ ਰਹਿਣਾ।
- ਕਾਫ਼ੀ ਹੱਤਿਆ ਅਤੇ ਲੋੜਾਂ ਦੇ ਸਭਰਿਕ ਅਧਿਕਾਰਾਂ ਲਈ ਸੰਘਰਸ਼ ਨੂੰ ਜਾਰੀ ਰੱਖਣਾ ਅਦਿ।

ਸਤਿਗੁਰੂ ਹਰੀ ਸਿੰਘ ਜੀ ਨੇ ਰਾਮਸਰ ਦੇ ਅਜੇ-ਵਾਜ਼ੇ ਨੂੰ ਸੰਵਾਦਿਆ। ਭਾਗ ਅਤੇ ਭੋਟੀ ਦਾ ਨਿਰਮਾਣ ਕੀਤਾ। ਲੰਗਰ ਲਈ ਹੋਰ ਫ਼ਾਰੀਨ ਖਰੀਦ ਕੇ ਵਾਧਾ ਕੀਤਾ। ਸਰਕਾਰ ਵੱਲੋਂ ਜਾਰੀਆਂ ਪਾਬੰਦੀਆਂ ਦੇ ਬਾਵਜੂਦ ਸਤਿਗੁਰੂ ਰਾਮ ਸਿੰਘ ਜੀ ਦੇ ਸਥਾਨ (ਅਭਾਗ ਭੁੰਡੇ) ਦਾ ਨਿਰਮਾਣ ਕੀਤਾ। ਲੰਗਰ ਵਿੱਚ ਕਈ ਤੋਟ ਨਹੀਂ ਸੀ ਆਉਂਦੇ ਇੰਨੀ। ਕਈ ਵਾਰ ਤਾਂ ਆਪ ਏਥੋਂ ਤੱਕ ਕਰਨ ਕਰ ਦਿੰਦੇ ਸਨ ਕਿ ਲੰਗਰ ਨੂੰ ਜਾਰੀ ਰੱਖਣ ਲਈ ਭਾਲਣ ਦੀ ਥਾਂ ਅਭੀ ਆਪਣੀਆਂ ਹੱਡੀਆਂ ਵੀ ਨਿਭਾਵਰ ਕਰ ਲਵਦੇ ਹਨ। ਬਾਹਰ ਦੌਰਿਆਂ ਤੇ ਜਾ ਕੇ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੇ ਨਾਮਧਾਰੀ ਰਹਿਤ ਮਹਿਮਾਵਾ ਦਾ ਪੁਰਾਹ ਕੀਤਾ। ਸਤਿਗੁਰੂ ਜੀ ਦੀ ਸਰਪ੍ਰਸਤੀ ਵਿੱਚ ਕਈ ਨਾਮਧਾਰੀ ਸੇਤ ਪੁਰਖਾਂ ਨੇ ਭਾਗ ਸਭ ਖਟਿਆ। ਇਹਨਾਂ ਵਿੱਚੋਂ ਕੁਝ ਇੱਕ ਨਾਮ ਸੇਤ ਸਿੰਘ ਸਿੰਘ ਸਰਹਾਲੀ, ਸੇਤ ਕੇਸਰ ਸਿੰਘ ਮਹਾਵਾ, ਸੇਤ ਲਾਲ ਸਿੰਘ ਭੂਰੇ ਗਿੱਲ, ਭਾਗ ਸਰਹਾਲ ਸਿੰਘ ਮਿਲਦਾਵਾਲ, ਸੇਤ ਨਰਾਇਣ ਸਿੰਘ, ਸੇਤ ਕੇਸਰ ਸਿੰਘ ਰੂਪ, ਸੇਤ ਕੇਸਰ ਸਿੰਘ ਚਾਵਿੰਡਾ ਸਿਮਰਨਗੌਟ, ਸੇਤ ਹੰਡਾ ਸਿੰਘ, ਭਾਗ ਸਮੇਤ ਸਿੰਘ ਗਿੱਲ ਅਦਿ।

ਸਤਿਗੁਰੂ ਹਰੀ ਸਿੰਘ ਜੀ ਨੇ ਸਰਕਾਰ ਵੱਲੋਂ ਲਾਈਆਂ ਗਈਆਂ ਪਾਬੰਦੀਆਂ ਦੇ ਹੁੰਦੇ ਹੋਏ ਵੀ ਅਦਿ ਕੁੱਝ ਓ ਦਾਮ ਕੁੱਝ ਦੇ ਸਹਿਜ ਅਥੀ ਅਭੰਡ ਪਦਾਂ ਨੂੰ ਜਾਰੀ ਰੱਖਿਆ। ਸਤਿਗੁਰੂ ਹਰੀ ਸਿੰਘ ਜੀ ਨੇ 'ਅਦਿ ਕੁੱਝ' ਦੇ 101 ਅਭੰਡ ਪਦ 1875 ਈ. ਅਤੇ ਏਨੇ ਹੀ 1878 ਈ. ਵਿੱਚ ਕਰਵਾਏ। ਨਾਮਧਾਰੀਆਂ ਵਿੱਚ ਪਦਾਂ ਦੀਆਂ ਲੜੀਆਂ ਨਿਰੰਤਰ ਜਾਰੀ ਰਹੀਆਂ। ਪਦ ਕਰਨ ਅਤੇ ਹੋਰ ਕਾਰਵਾਈਆਂ ਜਾਰੀ ਰੱਖਣ ਲਈ ਨਾਮਧਾਰੀ ਸਿੰਘਾਂ ਨੂੰ ਸਭਾਵਾਂ ਵੀ ਫੁਕਤਤੀਆਂ ਪਾਈਆਂ। ਮੇਲ-ਮਿਲਾਪ ਦੇ ਪੱਕੇ ਸਾਧਨ ਨਾ ਹੋਣ ਕਰਕੇ ਸੇਤ ਸੰਤੋਖ ਸਿੰਘ ਭਾਦੋਵਾਲ ਅਤੇ ਸੇਤ ਧਿਆਨ ਸਿੰਘ ਕਾਦਰਾਵਾਦੀ ਵਰਗੇ ਲੋਕਾਂ ਤੇ ਕਈ ਸਤਿਗੁਰੂ ਜੀ ਦੀ ਹਜ਼ੂਰੀ ਵਿੱਚ ਆਏ, ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਨੇ ਕੁਮਵਾਰ 'ਸਤਿਗੁਰੂ ਕਿਰਪਾਲ' ਵਾਰਤਕ ਅਤੇ 'ਸਤਿਗੁਰੂ ਕਿਰਪਾਲ ਪਾਤਸ਼ਾਹੀ 12ਵੀਂ ਕਵਿਤਾ' ਵਿੱਚ ਕਥੇ। ਸਤਿਗੁਰੂ ਹਰੀ ਸਿੰਘ ਜੀ ਦੇ ਵਿਅਕਤੀਤੱਤ ਬਾਰੇ ਭਾਬੀ ਖੇਅੰਤ ਕੋਰ ਨਿਖਦੀ ਹੈ। 'ਸਤਿਗੁਰੂ ਹਰੀ ਸਿੰਘ ਜੀ ਮਿਠੇ ਮਿਲਾਪਤੇ ਲੁਭਾਵ ਦੇ ਲੁਭਾਮੀ ਸਨ ਅਤੇ ਭਭੇ ਰਹਿਮ ਦਿਲ ਅਤੇ ਪੁਰੰਨ ਚਿੰਤ ਕਹਿਣ ਵਾਲੇ ਵਿਅਕਤੀ ਸਨ, ਜੋ ਹਰ ਇੱਕ ਨੂੰ ਮੋਹ ਲੈਂਦੇ ਸਨ। ਆਪ ਸਭਾ ਭਾਬੀਆਂ ਅਤੇ ਨਿਭਾਵਿਆਂ ਦੀ ਸਹਾਇਤਾ ਕਰਦੇ ਸਨ। 1899 ਈ. ਦੇ ਕਾਲ ਪੰਡਤਾਂ ਲਈ ਸਤਿਗੁਰੂ ਹਰੀ ਸਿੰਘ ਜੀ ਨੇ ਹਜ਼ਾਰਾਂ ਦੀ ਘਿਰਤੀ ਵਿੱਚ ਉਨ੍ਹਾਂ ਲੋਕਾਂ ਲਈ ਲੰਗਰ ਜਾਰੀ ਰੱਖਿਆ, ਜੋ

ਭਾਗ ਪੈ ਸਣ ਦੇ ਕਾਨਨ ਦਰਖਤਾਂ ਦੇ ਪੱਤੇ ਖਾਟ ਲਈ ਮਨੁੱਖ ਹੋ ਗਏ ਸਨ। ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੇ ਪੜ੍ਹਾਂ ਲਈ ਵੀ ਰਾਹ ਦਾ ਪ੍ਰਬੰਧ ਕੀਤਾ। ਕਮਿਸ਼ਨਰ ਨੇ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੀ ਇਸ ਉਦਾਸਤਾ ਦੀ ਪੁਸ਼ਟੀ ਕੀਤੀ ਅਤੇ 2500 ਏਕੜ ਛਾਇਨ ਲੰਗਰ ਦੇ ਨਾਮ ਲਾਉਣ ਦੀ ਪੇਸ਼ਕਸ਼ ਕੀਤੀ। ਸਤਿਗੁਰੂ ਹਰੀ ਸਿੰਘ ਜੀ ਨੇ ਇਹ ਭਾਸ਼ੀ ਲੇਣ ਤੋਂ ਇਨਕਾਰ ਕਰ ਦਿੱਤਾ ਅਤੇ ਕਿਹਾ, “ਤੁਸੀਂ ਮੈਨੂੰ 2500 ਏਕੜ ਛਾਇਨ ਦੇ ਕੇ ਭਾਈ ਸਾਭੇ ਦੇਸ਼ ਦੀ ਸਾਰੀ ਭੂਮੀ ਆਪ ਹੱਥੀ ਕਰਨਾ ਚਾਹੁੰਦੇ ਹੋ, ਏਥਾ ਹੈ ਕਿ ਤੁਸੀਂ ਸਾਭੇ ਦੇਸ਼ ਤੋਂ ਸਦਾ ਚਲੇ ਜਾਓ।”

ਮਾਤਾ ਜੀਵਨ ਕੌਰ ਜੀ ਵੀ ਛੇ ਉਦਾਸ ਚਿੱਤ ਸੁਭਾਅ ਦੇ ਦਰਸੀ ਸਨ। ਏਥਾ ਨੇ ਦੀਨ ਭੂਖੀਆਂ ਦੀ ਛਾੀ ਸਹਾਇਤਾ ਕੀਤੀ।

ਸਤਿਗੁਰੂ ਹਰੀ ਸਿੰਘ ਜੀ ਦਾ ਪਾਵਨ ਵਿਅਕਤੀਤੱਵ

ਸਤਿਗੁਰੂ ਹਰੀ ਸਿੰਘ ਜੀ ਦਾ ਸਤਿਗੁਰੂ ਰਾਮ ਸਿੰਘ ਜੀ ਨਾਲ ਅਜਾਹਾ ਪ੍ਰੇਮ ਸੀ। ਆਪ ਜੀ ਨੇ ਸਤਿਗੁਰੂ ਰਾਮ ਸਿੰਘ ਜੀ ਦਾ ਛੇ ਵੀ ਭਰਨ ਨਹੀਂ ਸੀ ਮੰਨਿਆ। ਸਤਿਗੁਰੂ ਰਾਮ ਸਿੰਘ ਜੀ ਕਰਨ ਕਰਦੇ ਹੁੰਦੇ ਸਨ ਕਿ “ਮੈਂ ਭਾਈ ਅਤੇ ਮਸਤੂਰੀ ਅਥਾਵਾ ਵਿੱਚ ਤੇਰੇ ਨਾਲ ਇੱਕ ਨਮਨ ਵਿਚਾਰਿਆ ਹਾਂ।” 1819 ਤੋਂ ਜੋ ਕੇ 1868 ਤੱਕ ਆਪ ਸਹਾਯਨ ਅਲੋਕੀ ਕਾਚ-ਵਿਹਾਰ ਵਿੱਚ ਲੱਭੇ ਰਹੇ। ਸਰੀਰ ਵਿੱਚ ਇੰਨਾ ਭਲਾ ਸੀ ਕਿ ਆਪ ਪੰਜ ਸਰੀਰਾਂ ਜਿੰਨਾ ਇਕੱਠੇ ਹੀ ਕੰਮ ਕਰਦੇ ਸਨ।

1871 ਵਿੱਚ ਸਤਿਗੁਰੂ ਰਾਮ ਸਿੰਘ ਜੀ ਨੇ ਉਨ੍ਹਾਂ ਤੋਂ ਹਸ ਫੁਕਾਰਾ ਕੇ ਲੰਗਰ ਵਿੱਚੋਂ ਪ੍ਰਸਾਦ ਭਰਣ ਲਈ ਕਿਹਾ। ਤਦੋਂ ਹੋ ਆਪ ਭਲਨ-ਭਾਈ ਵਿੱਚ ਲੀਨ ਰਹਿੰਦੇ। ਸਤਿਗੁਰੂ ਰਾਮ ਸਿੰਘ ਜੀ ਸੰਗਤ ਨੂੰ ਕਰਨ ਕਰਦੇ “ਅਸੀਂ ਏਥੇ ਭਾਈ ਇੱਕ ਰੂਪ ਹਾਂ।” 1872 ਵਿੱਚ ਸਦੇ ਸਤਿਗੁਰੂ ਰਾਮ ਸਿੰਘ ਜੀ ਨੂੰ ਅੰਗਰੇਜ਼ ਸਰਕਾਰ ਸੁੱਝਾਂ ਸਮੇਤ ਗ੍ਰਿਫਤਾਰ ਕਰਕੇ ਪੰਜਾਬ ਤੋਂ ਬਾਹਰ ਲੈ ਗਈ, ਭਾ ਸਤਿਗੁਰੂ ਹਰੀ ਸਿੰਘ ਜੀ ਨੇ ਸਮਝੇਰ ਹੀ ਸਤਿਗੁਰੂ ਰਾਮ ਸਿੰਘ ਜੀ ਦੇ ਕਰਨ ਦੀ ਪਾਤਸ਼ਾਹ ਕਰਦਿਆਂ ਹੋਇਆਂ ਕਠਿਨ ਅਤੇ ਮੁਸ਼ਕਲ ਸੀਆਂ ਵਿੱਚ ਸਤਿਗੁਰੂ ਰਾਮ ਸਿੰਘ ਜੀ ਦੇ ਸਿੱਖੀ ਦੇ ਭਾਗ ਨੂੰ ਹਰਾ ਰੱਖਿਆ ਅਤੇ ਕੁਰਬਾਨੀਆਂ ਬਿੰਬਾਈਆਂ ਨੂੰ ਨਿਭਾਉਂਦੇ ਹੋਇਆਂ ਅਜਾਦੀ ਦੀ ਲੋਭ ਨੂੰ ਲਗਾਈ ਰੱਖਿਆ। ਆਪ ਨੇ ਕੁਰ ਕਾਲ 1872 ਤੋਂ 1906 ਤੱਕ ਦੇ 34 ਸਾਲਾਂ ਵਿੱਚ ਨਾਮਧਾਰੀ ਪੰਥ ਨੂੰ ਪੱਕੇ ਪਿੱਠਾਂ ‘ਤੇ ਖੜ੍ਹਾ ਕਰ ਦਿੱਤਾ।

ਹਰ ਸਕਾਲੀ ਸਫ਼ਰ ਦੇ ਵਾਕ ਨੂੰ ਸਫ਼ਰ ਨਾਲ ਸਹਿਜਾ। ਕਿਸੇ ਦੇ ਹਿਰਦੇ ਨੂੰ ਨਹੀਂ ਦੁਖਾਇਆ। ਏਥੀਆਂ ਨੂੰ ਵੀ ਖਿਅ ਕੀਤਾ। ਕਿਸੇ ਨਾਲ ਕੋਈ ਵਾਧੀ ਨਹੀਂ ਕੀਤੀ। ਖਿਅ ਅਤੇ ਉਦਾਸਤਾ ਦੇ ਆਪ ਸਹਿਜਾਤ ਸਰੂਪ ਸਨ। ਅੱਖੇ ਸੀਆਂ ਵਿੱਚ ਵੀ ਆਪ ਦ੍ਰਿੜ ਅਤੇ ਅਭੀਨ ਰਹੇ। ਪੰਥ ਦੇ ਭੇਡੇ ਨੂੰ ਵੀ ਭੋਲਣ ਨਹੀਂ ਦਿੱਤਾ। ਸਭ ਕੀਲਾਂ ਆਪ ਜੀ ਨੇ ਸਤਿਗੁਰੂ ਰਿਅ ਅਤੇ ਸਭ ਨੂੰ ਪਿਆਰ ਵੀਡਿਆ। ਨਾਮ, ਭਾਈ, ਕਾਚ, ਕੀਰਤਨ ਦੇ ਪ੍ਰਬਾਹ ਵਿੱਚ ਕੋਈ ਚਿੰਨ ਨਹੀਂ ਆਉਣ ਦਿੱਤੀ। ਆਪ ਜੀ ਦੀ ਨਦਰ ਕਰਮ ਸਰਕਾ ਨਾਮਧਾਰੀ ਸਿੱਖ ਦੇ ਅਜਾਹਨ ਵਿੱਚ ਹੋਰ ਦ੍ਰਿੜਤਾ ਆਈ ਅਤੇ ਕੁਰੂ ਦੀ ਸੇਤ ਉੱਤੇ ਭਰੋਸੇ ਵਿੱਚ ਅਜਾਹ ਵਾਹ ਹੋਇਆ। ਕਟੀਆਂ ਦੇ ਹਿਰਦੇ ਵਿੱਚ ਆਪ ਜੀ ਨੇ ਅਜਾਦੀ ਦੀ ਲੋਭ ਨੂੰ ਲਗਾਇਆ।

ਕੁਰਾ ਲਹਿਰ ਤੋਂ ਪਿਛੋਂ ਹਿੰਦੁਸਤਾਨ ਦੀ ਸੁਤੰਤਰਤਾ ਪ੍ਰਾਪਤੀ ਦੀਆਂ ਲਹਿਰਾਂ ਵਿੱਚੋਂ ਹਿੰਦੁਸਤਾਨ ਕਦਰ ਪਾਰਟੀ ਦਾ ਮਹੱਤਵ ਬਹੁਤ ਵੱਡਾ ਹੈ। ਇਸ ਕ੍ਰਾਂਤੀਕਾਰੀ ਆਜ਼ਾਦੀ ਦੀ ਲਹਿਰ ਨੇ ਅਜਾਹ ਕੁਰਬਾਨੀਆਂ ਦੀਆਂ ਉੱਚ ਕੋਟੀ ਦੀਆਂ ਮਜ਼ਲਾਂ ਕਾਇਮ ਕਰਕੇ ਭਾਰਤ ਦੇ ਸੁਤੰਤਰਤਾ ਸਿੰਗਰਾਮ ਵਿੱਚ ਵੱਡਾ ਯੋਗਦਾਨ ਪਾਇਆ। ਹਿੰਦੁਸਤਾਨ ਕਦਰ ਪਾਰਟੀ ਦੇ ਭਾਨੀ, ਪ੍ਰਧਾਨ, ਪ੍ਰਸਿੱਧ ਦੇਬ ਭਗਤ, ਭਾਭਾ ਸਿੰਘ ਸਿੰਘ ਜੀ ਭਗਤ ਸਤਿਗੁਰੂ ਹਰੀ ਸਿੰਘ ਜੀ ਦੇ ਨਾਮਧਾਰੀ ਮਭ ਤੋਂ ਹੀ ਵਿਰੋਧਾਏ ਕਰੇ ਸਨ। ਚਕ੍ਰਵੀ

ਲਾਹੜੀ ਸਮੇਂ ਆਪ ਕੁਰਾ ਲਹਿਰ ਨਾਲ ਪੂਰੀ ਤਰ੍ਹਾਂ ਜੁੜੇ ਰਹੇ ਸਨ। ਸਤਿਗੁਰੂ ਹਰੀ ਸਿੰਘ ਜੀ ਦੇ ਪਾਵਨ ਵਿਅਕਤੀਤੱਵ ਅਤੇ ਨਾਮਧਾਰੀ ਲਹਿਰ ਦੇ ਪੱਧੇ ਵਿਅਕਤੀਤੱਵ ਪ੍ਰਭਾਵਾਂ ਨੂੰ ਭਾਭਾ ਸਿੰਘ ਸਿੰਘ ਜੀ ਭਗਤ ਨੇ ਇਨ੍ਹਾਂ ਬਕਦਾਂ ਰਾਹੀਂ ਵਰਣਨ ਕੀਤਾ ਹੈ। “ਮੇਰਾ 1870 ਟੀਸਰੀ ਦਾ ਜਨਮ ਹੈ। 1898 ਵਿੱਚ ਮੈਂ ਭਾਭਾ ਕੋਸਰ ਸਿੰਘ ਮਹਾਰਾ ਨੂੰ ਮਿਲਿਆ ਹਾਂ। ਸਦ ਕੁਰੂ ਹਰੀ ਸਿੰਘ ਜੀ ਕੁਰਾਨੇ ਤੋਂ ਤੱਕ ਮੈਨੂੰ ਸੰਗਤ ਵਿੱਚ ਆਇਆਂ ਕਈ ਸਾਲ ਹੋ ਗਏ ਸਨ। 10 ਸਾਲ ਭਾਭਾ ਕੋਸਰ ਸਿੰਘ ਜੀ ਨਾਲ ਜਾਂ ਕਹਿਨਾਂ ਵੀ, ਮਹਾਰਾਜ ਜੀ ਦੇ ਦਰਸਨ ਕਰਨ ਦਾ ਸਮਾਂ ਮਿਲਿਆ। ਮੈਂ ਕਈਗਨ 20 ਕੁ ਵਾਧੀ ਸਤਿਗੁਰੂ ਦੇ ਦਰਸਨ ਕੀਤੇ। ਭਾਭਾ ਜੀ। ਸਤਿਗੁਰੂ ਹਰੀ ਸਿੰਘ। ਜੀ ਛੇ ਭਾਤ ਅਤੇ ਕੀਰਤਨ ਸਭਾਅ ਵਾਲੇ, ਭਾਭਾ ਪਿਆਰ ਕਰਨ ਵਾਲੇ ਸਨ। ਸਤਿਗੁਰੂ ਪੁਤ੍ਰਾਪ ਸਿੰਘ ਜੀ ਵਾਂਗ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੇ ਚਿਹਰੇ ਤੇ ਮਾਤਾ ਦੇ ਦਾਗ ਉੱਥੇ ਹੋਏ ਨਹੀਂ ਸਨ। ਕੰਟ ਅਤੇ ਸਰੋਰ ਦਰੀਅਸਾ ਜੀ। ਸਵੈਦ ਬਸਤਰ ਪਹਿਨਿਆ ਕਰਦੇ। ਸਤਿਗੁਰੂ ਰਾਮ ਸਿੰਘ ਜੀ ਵਾਂਗ ਹੀ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੇ ਸੰਗਤ ਨੂੰ ਇਕੱਠਾ ਰੱਖਿਆ ਅਤੇ ਲੰਗਰ ਚਲਾਇਆ। ਇੱਕ ਕਰਨ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦਾ ਮੇਰਾ ਪ੍ਰੇਰਨਾ ਸੂਤਰ ਹੈ। ਆਪ ਜੀ ਕਿਹਾ ਕਰਦੇ ਸਨ ਕਿ ਸਤਿਗੁਰੂ ਭੋਲ ਰਿਹਾ ਹੈ। ਕਾਜ਼ੁਕ ਦੀ ਸਭ ਵਲੋਟੀ ਜਾ ਰਹੀ ਹੈ। ਮੈਂ ਵੇਖ ਰਿਹਾ ਹਾਂ ਕਿ ਹੁਣ ਮਾਤਿਆਂ ਦਾ ਚੁੱਕ ਅੰਤਿਮ ਪੜਾਅ ਤੇ ਹੈ। ਰੰਗੀ ਚੁੱਕ ਨੂੰ ਮਨੁੱਖ ਮਾਤਰ ਨੂੰ ਇਕੋ ਨੁਰ ਦਾ ਅੰਸ ਮੇਰਾ ਵਾਲਾ ਚੁੱਕ ਆ ਗਿਆ ਹੈ। ਮਹਾਰਾਜ ਜੀ ਦੇ ਅੰਤਿਮ ਤਿੰਨ ਸਾਲਾਂ ਵਿੱਚ ਨੇਤਰ ਬੰਦ ਰਹੇ। ਆਪ ਜੀ ਨੇ ਸਤਿਗੁਰੂ ਰਾਮ ਸਿੰਘ ਜੀ ਦਾ ਵੈਰਾਜ ਬਹੁਤ ਅਨੁਰਥ ਕੀਤਾ-ਮੈਂ ਸ੍ਰੀ ਨਕਸ਼ ਜੀ (ਭਾਭਾ ਕੋਸਰ ਸਿੰਘ ਮਹਾਰਾ) ਦੇ ਕਹਿਣ ਤੇ ਨੇ ਤਰਾਂ ਦਾ ਪਤਾ ਕਰਨ ਲਈ ਵੈਟੀ ਸਾਹਿਬ ਗਿਆ। ਮਹਾਰਾਜ ਆਪਣੇ ਕੁਰਾਏ ਉੱਤੇ ਦਰਸਨ ਦੇ ਰਹੇ ਸਨ। ਮੇਰੇ ਨਾਲ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦਾ ਭਾਈ ਸਰੋਰ ਸੀ। ਵਿਰ ਅਗੋਂ ਇੱਕ ਵਾਹ ਭਾਈ ਹਕਨਾਮ ਸਿੰਘ ਚੰਦਿਆ ਅਤੇ ਮਹੰਤ ਕੇਮਰ ਸਿੰਘ ਮਹਾਰਾ ਨਾਲ ਸਤਿਗੁਰੂ ਜੀ ਦੇ ਦਰਸਨ ਨੂੰ ਕਰਦੇ। ਸ੍ਰੀ ਸਤਿਗੁਰੂ ਜੀ ਬਹੁਤ ਸਤਿਕਾਰ ਕਰਦੇ ਸਨ।”

“ਮੈਂ ਜੀਵਨ ਦੀ ਕੁਲਿਆਈ ਸੁਭ ਨਾਮਧਾਰੀਆਂ ਵਿੱਚੋਂ ਹੀ ਹਾਸਿਲ ਕੀਤੀ ਹੈ। ਉੱਚਾ ਸਦਾਚਾਰ, ਸਾਧ ਸੰਗਤ ਦੀ ਸੇਵਾ, ਮਹਾਂ ਜੀਵਨ ਵਿੱਚ ਵਿਸਥਾਸ ਇਨ੍ਹਾਂ ਤਿੰਨਾਂ ਕੰਮਾਂ ਨੂੰ ਚੁੱਟ ਕੇ ਭਈ ਰੱਖਣ ਨਾਲ ਮੈਨੂੰ ਮਨਸਿਕ ਤੁਸ਼ੀ ਹੈ। ਸਦਾ ਵਿਸਥਾ ਅਪਣਾ ਹੀ ਸਪਣਾ ਹੈ। ਮੈਂ ਭਾਥੇ ਹੁਣ ਮਜ਼ਾ ਨਹੀਂ ਫੇਰਦਾ ਪਹਿਲਾਂ ਵਾਂਗ। ਮਹਾਂ ਜੀਵਨ ਦੀ ਦ੍ਰਿਸ਼ਟੀ ਮੈਂ ਨਾਮਧਾਰੀ ਸੰਗਤ ਪਾਸੋਂ ਹੀ ਪ੍ਰਾਪਤ ਕੀਤੀ ਹੈ। ਮੈਂ ਸਤਿਗੁਰੂ ਹਰੀ ਸਿੰਘ ਦਾ ਇੰਨਾ ਰਿਹਾ ਹਾਂ ਕਿ ਉਹ ਰਿਣ ਮੇਰੇ ਅਦਾ ਨਹੀਂ ਹੋਣਾ। ਮੈਂ ਨਾਮਧਾਰੀਆਂ ਵਿੱਚ ਅਜਾਹ ਪ੍ਰੇਮ-ਸਿਰਾ ਭਾਵ ਅਤੇ ਕੁਰਬਾਨੀ ਦਾ ਸਰਕਾ ਰੱਖਿਆ ਹੈ।” ਉਪਲੇਖਤ ਭਾਭਾ ਸਿੰਘ ਸਿੰਘ ਭਗਤਾ ਜੀ ਦੇ ਨਾਮਧਾਰੀ ਮੋਤ ਤੇ ਸਤਿਗੁਰੂ ਹਰੀ ਸਿੰਘ ਜੀ ਦੇ ਪਾਵਨ ਵਿਅਕਤੀਤੱਵ ਭਾਥੇ ਇਹ ਵਿਚਾਰ ਸਰਕਾ ਵਾਸੀ ਪ੍ਰੀਤਮ ਸਿੰਘ ਕਾਈ ਜੀ ਦੇ ਭਾਭਾ ਸਿੰਘ ਸਿੰਘ ਭਗਤਾ ਜੀ ਨਾਲ ਕੀਤੀ ਕਈ ਭੇਟ ਵਾਚਤਾ ਉੱਤੇ ਅਧਾਰਿਤ ਹਨ। ਕੋਈ ਸਭਦਾਂ ਵਿੱਚ ਸੇਕਰ ਸਤਿਗੁਰੂ ਹਰੀ ਸਿੰਘ ਜੀ ਦੇ ਪਾਵਨ ਵਿਅਕਤੀਤੱਵ ਭਾਥੇ ਕੁਰ ਕਹਿਣਾ ਹੋਵੇ ਤਾਂ ਇਨ੍ਹਾਂ ਸਭਦਾਂ ਦੇ ਲੇਖਕ ਨੂੰ ਆਪ ਭਾਭਾ ਕੋਸਰ ਜੀ ਦੇ ਸਲੋਕ ਦੇ ਸਭਦਾਂ

‘ਦਰਖੋਸਾਂ ਨੇ ਨੇਤੀਏ, ਕੁਰਾਂ ਦੀ ਜੀਰਾਇ।’

(ਸਲੋਕ ਕਰੀਦ 80, ਪੰਨਾ 1381)

ਸਭਨਾ ਮਨ ਮਾਇਕ, ਰਾਹੁ ਮੁਲਿ ਮਰਾਭਾਵਾ।

ਜੇ ਤਉ ਪਿਰੀਆ ਦੀ ਸਿਫ, ਹਿਅਮੁ ਨ ਰਾਹੋ ਕਹੀ ਦਾ।

(ਸਲੋਕ ਕਰੀਦ 130, ਪੰਨਾ 1384)

ਦੇ ਸਹਿਅਤ ਸਰੂਪ ਜਾਪਦੇ ਹਨ।

■

ਪੰਜਾਬੀ ਹੈਲਪ ਲਾਈਨ ਦੇ ਅਹੁਦੇਦਾਰਾਂ ਦਾ ਉਚੇਚੇ ਤੌਰ 'ਤੇ ਸਨਮਾਨ

ਨਵੀਂ ਦਿੱਲੀ : ਕੇਂਦਰੀ ਪੰਜਾਬੀ ਸਾਹਿਤ ਸੰਮੇਲਨ, ਦਿੱਲੀ ਦੀ ਇਹ ਵਿਸ਼ੇਸ਼ ਸਾਹਿਤਕ ਵਿਕੇਂਦਰਤਾ, ਪੰਜਾਬੀ ਮਾਂ ਭੋਲੀ ਨੂੰ ਸਮਰਪਿਤ ਕੀਤੀ ਗਈ। ਇਸ ਮੌਕੇ 'ਤੇ ਪੰਜਾਬੀ ਹੈਲਪ ਲਾਈਨ, ਦਿੱਲੀ ਦੇ ਅਹੁਦੇਦਾਰਾਂ ਦਾ ਪੰਜਾਬੀ ਮਾਂ ਭੋਲੀ, ਸਾਹਿਤ ਦੇ ਸਭਿਆਚਾਰ ਦੇ ਬਹੁਮੁਖੀ ਪ੍ਰਚਾਰ ਤੇ ਪ੍ਰਸਾਰ ਵਿਚ ਪਾਏ ਲਾਜ਼ਮੀ ਯੋਗਦਾਨ ਲਈ, ਉਚੇਚੇ ਤੌਰ 'ਤੇ ਸਨਮਾਨਤ ਕੀਤਾ ਗਿਆ। ਪੰਜਾਬੀ ਹੈਲਪ ਲਾਈਨ ਦੇ ਪ੍ਰਧਾਨ ਪ੍ਰਕਾਸ਼ ਸਿੰਘ ਗਿੱਲ, ਪ੍ਰਿੰ. ਐਸ.ਪੀ. ਸਿੰਘ (ਜਨਰਲ ਸਕੱਤਰ), ਬੀਬੀ ਜਸਵਿੰਦਰ ਕੌਰ (ਸੀਨੀਅਰ ਮੀਡ ਪ੍ਰਧਾਨ), ਗੁਲਦੀਪ ਸਿੰਘ (ਵਿੱਤ ਸਕੱਤਰ), ਲੁਨੀਲ ਕੁਮਾਰ ਕੋਈ (ਸਹਾਇਕ ਵਿੱਤ ਸਕੱਤਰ), ਸਰਬਜੀਤ ਸਿੰਘ (ਕਾਨੂੰਨੀ ਸਲਾਹਕਾਰ) ਨੂੰ ਫੁੱਲਾਂ ਦੇ ਗੁਲਦਸਤੇ, ਸਿਰੋਪਾਉ, ਸਨਮਾਨ ਪੱਤਰ ਤੇ ਟਿੱਤਰ ਦੇ ਪਿਕਟ ਬੱਟ ਕੀਤੇ ਗਏ। ਇਸ ਮੌਕੇ 'ਤੇ ਨਵਾਂ ਸ਼ਹਿਰ (ਬਲਾਚੌਰ) ਤੋਂ ਆਏ ਉਘੇ ਸਮਾਜ ਸੇਵੀ ਤੇ ਪੰਜਾਬੀਅਤ ਦੇ ਅਧਿਕਾਰਕ ਮਨਜੀਤ ਸਿੰਘ (ਸਪੋਂਸਰ, ਮਹਾਨ ਬਲਬੀਰ ਸਿੰਘ) ਦਾ ਵੀ ਉਚੇਚੇ ਤੌਰ ਤੇ ਸਨਮਾਨ ਕੀਤਾ ਗਿਆ। ਸਮਾਗਮ ਦੇ ਵਿਸ਼ੇਸ਼ ਮਹਿਮਾਨ ਡਾ. ਗੁਰਮੀਤ ਸਿੰਘ, ਜਤਿੰਦਰਪਾਲ ਸਿੰਘ ਭਾਗੀ (ਪ੍ਰਧਾਨ, ਰਾਮਗੜ੍ਹੀਆ ਫ਼ੌਰਡ ਦਿੱਲੀ ਤੇ ਡਾਇਰੈਕਟਰ, ਰਾਮਗੜ੍ਹੀਆ ਫ਼ੀਆਪਰੇਟਿਵ ਭੋਕ), ਡਰਸੈਮ (ਉਘੇ ਦਿਲਮ ਨਿਰਮਾਤਾ) ਅਤੇ ਰਾਜਿੰਦਰ ਸਿੰਘ ਸੋਠੀ (ਏਅਰਮੈਨ, ਸਿਮਵਿਜਮ ਵਿਰਾਸਤ ਟਰੱਸਟ); ਜਤਿੰਦਰ ਸਿੰਘ ਸੋਠੀ ਨੇ ਇਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਦੁਸ਼ਲੇ ਆਦਿ ਬੱਟ ਕਰਕੇ ਬਾਪੂਰੀ ਸਨਮਾਨਤ ਕੀਤਾ। ਸੰਮੇਲਨ ਦੇ ਪ੍ਰਧਾਨ ਪ੍ਰੋ. (ਡਾ.) ਮਨਜੀਤ ਸਿੰਘ ਨੇ ਸਟੇਜ ਸਕੱਤਰ ਦੀ ਭੂਮਿਕਾ ਬਾਪੂਰੀ ਨਿਭਾਈ ਅਤੇ ਸਾਰੀਆਂ ਸਨਮਾਨਤ ਹਸਤੀਆਂ ਦਾ ਅਨੋਖੇ ਅੰਦਾਜ਼ ਵਿਚ ਤੁਆਰਫ਼ ਕਰਵਾਇਆ। ਇਸ ਮੌਕੇ 'ਤੇ ਪੰਜਾਬੀ ਹੈਲਪ

ਲਾਈਨ, ਦਿੱਲੀ ਦੇ ਪ੍ਰਧਾਨ ਪ੍ਰਕਾਸ਼ ਸਿੰਘ ਤੇ ਜਨਰਲ ਸਕੱਤਰ ਪ੍ਰਿੰ. ਐਸ.ਪੀ. ਸਿੰਘ ਨੇ ਪੂਰੀ ਤਰਜੀਹ ਨਾਲ ਜਿੱਥੇ ਇਸ ਸੰਸਥਾ ਦੀ ਅਹਿਮ ਭੂਮਿਕਾ ਉਪਰ ਰੋਸ਼ਨੀ ਪਾਈ ਉਥੇ ਪੰਜਾਬੀ ਜੁਗਨ ਨੂੰ ਨੈ ਕੇ ਮੌਜੂਦਾ ਦੌਰ ਵਿਚ ਉਠੇ ਵਿਚਾਰਾਂ ਉਪਰ ਛਤੁਰ ਹੀ ਅਰਥ ਭਰਪੂਰ ਟਿੱਪਣੀਆਂ ਕੀਤੀਆਂ। ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੇ 'ਇਕ ਦੇਸ਼, ਇਕ ਭਾਸ਼ਾ' ਨਾਅਰੇ ਦਾ ਜੋਰਦਾਰ ਫ਼ਰਸ਼ਾਂ ਵਿਚ ਪੇਂਡਨ ਕੀਤਾ ਅਤੇ ਪੰਜਾਬੀ ਜੁਗਨ ਦੀ ਚਤੁਰੀ ਕਲਾ ਨਈ ਸਭ ਨੂੰ ਯੋਗਦਾਨ ਪਾਉਣ ਲਈ ਬੋਲਦੀ ਕੀਤੀ। ਇਸ ਸਬੰਧ ਵਿਚ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੇ ਕੇਂਦਰੀ ਪੰਜਾਬੀ ਸਾਹਿਤ ਸੰਮੇਲਨ ਦੇ ਪਾਏ ਅਹਿਮ ਯੋਗਦਾਨ ਨੂੰ ਵੀ ਬਾਪੂਰੀ ਉਭਾਰਿਆ। ਕੇਂਦਰੀ ਪੰਜਾਬੀ ਸਾਹਿਤ ਸੰਮੇਲਨ ਦੇ ਸਕੱਤਰ ਜਸਰਜ ਮੋਹਨ ਸਿੰਘ ਭੈਰੀ ਹੁਰਾਂ ਨੇ ਸੰਨ 2008 ਦੇ ਦੌਰਾਨ ਸੰਮੇਲਨ ਦੇ ਅਹੁਦੇਦਾਰਾਂ (ਪ੍ਰੋ. ਮਨਜੀਤ ਸਿੰਘ, ਮੋਹਨ ਸਿੰਘ ਭੈਰੀ, ਹਰਜਸਨ ਸਿੰਘ ਸਹਿਗਲ) ਤੇ ਪੰਜਾਬੀ ਅਕਾਦਮੀ ਦਿੱਲੀ ਦੇ ਛਤੁਰ ਸਾਰੇ ਅੰਗ ਕਾਨੂੰਨ ਅਧਿਆਪਕਾਂ ਦੇ ਡੈਪੂਟੇਸ਼ਨ ਦਾ ਹਵਾਲਾ ਦਿੱਤਾ ਜੋ ਅੰਗ ਕਾਨੂੰਨ ਅਧਿਆਪਕਾਂ ਦੀਆਂ ਸਮੱਸਿਆਵਾਂ ਨੂੰ ਨੈ ਕੇ, ਉਸ ਵਕਤ ਡੂ.ਪੀ.ਏ. ਦੀ ਐਅਪਰਸਨ ਤੇ ਕਾਂਢਲਸ ਪਾਰਟੀ ਦੀ ਪ੍ਰਧਾਨ ਸੋਧਿਅ ਭਾਗੀ ਨੂੰ ਮਿਲਿਆ ਸੀ। ਇਸ ਮਿਲਣੀ ਦੇ ਇਤਿਹਾਸਕ ਮਹੱਤਵ ਨੂੰ ਉਭਾਰਦਿਆਂ, ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੇ ਪੰਜਾਬੀ ਅਧਿਆਪਕਾਂ ਦਾ ਭੋਟਾ ਪੇਸ਼ ਕੀਤਾ ਅਤੇ ਆਸ ਪ੍ਰਗਟ ਕੀਤੀ ਕਿ ਪੰਜਾਬੀ ਹੈਲਪ ਲਾਈਨ ਉਸ ਵਕਤ ਕੀਤੇ ਗਏ ਵਾਅਦਿਆਂ ਨੂੰ ਪੂਰਿਆਂ ਕਰਨ ਵਿਚ ਅਦਫ਼ਕਾਰ ਸਾਬਤ ਹੋਵੇਗੀ। ਇਸ ਮੌਕੇ ਤੇ ਹਾਜ਼ਰ ਹੋਏ ਦਿੱਲੀ ਯੂਨੀਵਰਸਿਟੀ ਟੀਚਰਜ਼ ਐਸੋਸੀਏਸ਼ਨ ਦੇ ਪਿਛੇ ਜਿਥੇ ਚੁੱਟੇ ਦੇ ਜਨਰਲ ਸਕੱਤਰ ਰਜਿੰਦਰ ਸਿੰਘ ਨੂੰ ਵੀ, ਉਚੇਚੇ ਤੌਰ 'ਤੇ ਸਨਮਾਨਤ ਕੀਤਾ ਗਿਆ ਅਤੇ ਡਾ. ਕਸਜੀਤ ਸਿੰਘ ਨੇ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੀ ਜਿੱਤ ਨੂੰ ਇਤਿਹਾਸਕ ਜਿੱਤ

ਗਰਦਾਨਿਆ। ਇਸ ਸਮਾਗਮ ਵਿਚ ਪੰਜਾਬੀ ਮਾਂ ਭੋਲੀ ਨੂੰ ਸਮਰਪਿਤ ਇਕ ਕਵੀ ਦਰਬਾਰ ਵੀ ਕੀਤਾ ਗਿਆ, ਇਸ ਵਿਚ ਪ੍ਰਸਿੱਧ ਪੰਜਾਬੀ ਕਸਲਕਾਰ ਜਸਵੰਤ ਸਿੰਘ ਸੇਖਵਾ, ਮੁਲਤਾਨੀ ਉਪ ਭੋਲੀ ਦੇ ਕਵੀ ਭਾਬੀ ਮੁਲਤਾਨੀ, ਸੰਭੀ ਹਰਜਸਨ ਸਿੰਘ ਰਤਨ, ਸੁਰਿੰਦਰਪਾਲ ਸਿੰਘ ਲੋਂਗ, ਗਜਲਕਾਰ ਫ਼ਾਮਲ ਕਨੰਦਰ ਤੇ ਜਾਇਰਾ ਬਲਵਿੰਦਰ ਕੌਰ ਖੁਰਾਣਾ ਨੇ ਆਪੋ ਆਪਣੀਆਂ ਨਜ਼ਮਾਂ, ਕੀਤਾਂ, ਕਸਲਾਂ ਤੇ ਕੁਝਾਈਆਂ ਪੇਸ਼ ਕੀਤੀਆਂ ਅਤੇ ਖੂਬ ਚੰਗੇ ਕੀਤੀਆਂ। ਸਰੋਤਿਆਂ ਨਾਲ ਭਾਵਿਅ ਹੋਇਆ ਹਲ ਅੰਤਰ ਮੁਗ਼ਧ ਹੋਇਆ ਪਿਆ ਸੀ। ਇਸ ਖ਼ਾਦਿਰਾਲ ਮਾਹੌਲ ਨੇ ਸਮੇਂ ਨੂੰ ਸੁਭਾਮਣੀ ਚੰਗ ਵਿਚ ਬੰਨੀ ਰੱਖਿਆ। ਮਗਰੋਂ ਅਰਬਤਰ ਸਿੰਘ ਫ਼ਾਹਿਰ ਹੁਰਾਂ ਨੇ ਪ੍ਰਫ਼ੀਆਂ ਕਵੀਆਂ ਰਚਨਾਵਾਂ ਉਪਰ ਛਤੁਰ ਹੀ ਅਰਥ ਭਰਪੂਰ ਟਿੱਪਣੀਆਂ ਕੀਤੀਆਂ। ਸਮਾਗਮ ਦੇ ਮੁਖ ਮਹਿਮਾਨ ਪ੍ਰੋ. ਰਾਮਗੀਰ ਸਿੰਘ, ਵਿਸ਼ੇਸ਼ ਮਹਿਮਾਨ ਡਾ. ਗੁਰਮੀਤ ਸਿੰਘ ਤੇ ਪ੍ਰਧਾਨਗੀ ਕਰ ਕਰੇ ਹਰਜਸਨ ਸਿੰਘ ਸਹਿਗਲ ਨੇ ਸਾਰਿਆਂ ਨੂੰ ਵਧਾਈ ਦਿੱਤੀ ਅਤੇ ਇਸ ਸਮਾਗਮ ਨੂੰ ਇਤਿਹਾਸਕ ਤੇ ਸਦੀਵੀ ਪੈਰਾਂ ਫ਼ਿੱਟ ਵਾਲਾ ਕਰਾਰ ਦਿੱਤਾ। ਹੋਠਾਂ ਤੋਂ ਫੁੱਟ ਜਾਇਰ ਰਾਜਿੰਦਰ ਜੁਲਚਾਨ, ਕੈਪਟਨ ਦੇਵ ਸਰੋਤਾ, ਡਾ. ਹਰਬੰਸ ਸਿੰਘ, ਪ੍ਰਿੰ. ਅੰਮ੍ਰਿਤ ਲਾਲ ਮੋਨਟ, ਸਰਬ ਸ਼ਕਤੀਮਨ, ਕਰਤਾਰ ਦਰਸ, ਪਰਮਪਾਲ ਸਿੰਘ ਸੋਠੀ, ਜਤਿੰਦਰ ਸਿੰਘ ਸੋਠੀ (ਏਅਰਮੈਨ, ਟੀਬਕਰ ਚਿਤਰਕਾਰ ਗੈਲਰੀ), ਗੁਰਦੀਪ ਸਿੰਘ ਆਦਿ ਨੇ ਵੀ ਉਚੇਚੇ ਤੌਰ ਤੇ ਹਾਜ਼ਰੀ ਭਰੀ। ਅਖੀਰ 'ਤੇ ਪ੍ਰੋ. ਮਨਜੀਤ ਸਿੰਘ ਨੇ ਸਭ ਦਾ ਧੰਨਵਾਦ ਕੀਤਾ ਅਤੇ ਸੰਮੇਲਨ ਦੀਆਂ ਹੋਰ ਸਰਕਾਰੀਆਂ ਉਪਰ ਭਰਪੂਰ ਰੋਸ਼ਨੀ ਪਾਈ। ਇਉਂ, ਇਹ ਸਾਹਿਤਕ ਵਿਕੇਂਦਰਤਾ ਸਦੀਵੀ ਪੈਰਾਂ ਫ਼ਿੱਟ ਗਈ। ■

ਟੈਟ ਹਾਊਸ ਵਾਲਿਆਂ ਵਾਸਤੇ ਖੁਸ਼ਖ਼ਬਰੀ

ਬਧੀਆ, ਦਿਲਕਸ਼ ਵੀਨ ਰੁਬੀਨੇ ਭੀਜਾਇਨਾਂ ਤੇ ਗਰੀਟੀ ਬੁਰਾ ਪੱਕੇ ਰੰਗਾ

ਵਿਚ ਬਣੇ ਟੁਕੜੀਵਾਰ ਪਹਿੰਟ ਨਾਮਿਆਨੇ, ਕਨਾਤਾਂ ਤੇ ਸਟੀਲ

ਦੇ ਫਰਨੀਚਰ ਨਈ ਪਧਾਰੇ ਜਾਂ ਲਿਖੇ

ਨਾਮਧਾਰੀ ਏਜੰਸੀਜ਼

2/2068, ਚਾਹ ਅੰਦਾਰਾ, ਚੁਬਲੀ ਜਿਨੇਮਾ ਦੇ ਪਿੱਛੇ, ਚਾਂਦਨੀ ਚੌਕ, ਦਿੱਲੀ -110008

ਦਫ਼ਤਰ : 22528411, 22510345 ਘਰ : 26845441

ਨਵੀਂ ਪੀੜ੍ਹੀ ਕਿਤਾਬਾਂ ਤੋਂ ਦੂਰ ਕਿਉਂ?

ਕਿਤਾਬਾਂ ਦਾ ਸਾਡੇ ਜੀਵਨ ਵਿੱਚ ਬਹੁਤ ਅਹਿਮ ਸਥਾਨ ਹੈ। ਕਿਤਾਬਾਂ ਵਿਚਲੇ ਗਿਆਨ ਮਨੁੱਖ ਨੂੰ ਵਧੀਆ ਸੰਚਾਰਕ ਤੇ ਹਿਮਤੀ ਬਣਾਉਣ ਵਿੱਚ ਮਦਦਗਾਰ ਹੁੰਦਾ ਹੈ। ਕਿਤਾਬਾਂ ਨਾਲ ਮਨੁੱਖੀ ਸਾਂਝ ਜ਼ਿੰਦਗੀ ਦੇ ਮੁੱਢਲੇ ਪੜਾਅ ਤੋਂ ਹੀ ਸ਼ੁਰੂ ਹੋ ਜਾਂਦੀ ਹੈ। ਜਿਵੇਂ-ਜਿਵੇਂ ਇਨਸਾਨ ਜ਼ਿੰਦਗੀ ਦੇ ਅਗਲੇ ਪੜਾਵਾਂ ਵਿੱਚ ਪੈਰ ਧਰਦਾ ਜਾਂਦਾ ਹੈ, ਕਿਤਾਬਾਂ ਦੀ ਇਹ ਸਾਂਝ ਹੋਰ ਪਕੌਰੀ ਹੁੰਦੀ ਜਾਂਦੀ ਹੈ। ਆਖਰੀ ਪੜਾਅ ਤੱਕ ਇਹ ਕਿਤਾਬੀ ਸਾਂਝ ਨਿਭਦੀ ਹੈ। ਕਿਤਾਬਾਂ ਜ਼ਿੰਦਗੀ ਦੇ ਅਸਲ ਸਾਥੀਆਂ ਨਾਲ ਭਰੀਆਂ ਹੁੰਦੀਆਂ ਹਨ, ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਤੋਂ ਇਨਸਾਨ ਬਹੁਤ ਕੁਝ ਨਵਾਂ ਹਾਸਲ ਕਰਦਾ ਹੈ। ਕਿਤਾਬਾਂ ਨਾਲ ਸਾਡੀ ਸਾਂਝ ਨਹੁੰ-ਮਾਸ ਵਾਲੀ ਹੋਣੀ ਚਾਹੀਦੀ ਹੈ। ਇੱਕ ਸੱਚੇ ਦੋਸਤ ਵਾਂਗ ਕਿਤਾਬਾਂ ਸਾਡੇ ਜੀਵਨ ਨੂੰ ਸਹੀ ਦਿਸ਼ਾ ਦੇਣ ਵਿੱਚ ਅਹਿਮ ਭੂਮਿਕਾ ਅਦਾ ਕਰਦੀਆਂ ਹਨ।

ਅੰਕੌਰੀ ਦੇ ਪ੍ਰਸਿੱਧ ਨਿਬੰਧਕਾਰ ਫਰਾਂਸਿਸ ਬੇਕਨ ਨੇ ਕਿਹਾ ਹੈ ਕਿ ਕਿਤਾਬਾਂ ਪੜ੍ਹਨ ਵਾਲੇ ਤੇ ਸਮਝਣ ਵਾਲੇ ਵਿਅਕਤੀ ਤਿੰਨ ਭਾਗਾਂ ਦੇ ਹੁੰਦੇ ਹਨ। ਪਹਿਲੀ ਕਿਸਮ ਦੇ ਚਤੁਰ ਲੋਕ ਹੁੰਦੇ ਹਨ। ਕਿਤਾਬਾਂ ਪੜ੍ਹਨ ਵਾਲੇ ਨੂੰ ਇਹ ਭਾਗਿ ਕੇ ਭੁੱਲਦੇ ਹਨ ਕਿ ਕਿਤਾਬਾਂ ਦਾ ਆਮ ਜੀਵਨ ਨਾਲ ਕੋਈ ਖਾਸ ਸਬੰਧ ਨਹੀਂ ਹੁੰਦਾ ਤੇ ਸਮਾਂ ਬਰਬਾਦ ਹੁੰਦਾ ਹੈ। ਦੂਜੀ ਕਿਸਮ ਦੇ ਆਮ ਲੋਕ ਹੁੰਦੇ ਹਨ। ਇਨ੍ਹਾਂ ਦੀ ਬਹੁਤਾਤ ਹੁੰਦੀ ਹੈ, ਜੋ ਇੱਕੋ-ਇੱਕ ਕਿਤਾਬ ਪੜ੍ਹ ਲੈਂਦੇ ਹਨ ਜਾਂ ਸਿਰਫ ਕਿਤਾਬਾਂ ਬਾਰੇ ਕੁਝ ਨਾ ਕੁਝ ਸੁਣ ਲੈਂਦੇ ਹਨ ਤੇ ਲੋਕਾਂ ਵਿੱਚ ਇਨ੍ਹਾਂ ਕਿਤਾਬਾਂ ਬਾਰੇ ਚਰਚਾ ਕਰ ਕੇ ਭਰਮ ਸਿਰਜਦੇ ਹਨ ਕਿ ਉਨ੍ਹਾਂ ਬਹੁਤ ਸਾਰੀਆਂ ਕਿਤਾਬਾਂ ਪੜ੍ਹੀਆਂ ਹੋਈਆਂ ਹਨ। ਤੀਜੀ ਕਿਸਮ ਦੇ ਲੋਕ ਸੁਭਾਵਨ, ਸਿਆਣੇ, ਸਮਝਦਾਰ ਹੁੰਦੇ ਹਨ। ਇਨ੍ਹਾਂ ਬਾਰੇ ਬੇਕਨ ਲਿਖਦੇ ਹਨ ਕਿ ਇਹ ਲੋਕ ਕਿਤਾਬਾਂ ਨੂੰ ਪੜ੍ਹਦੇ, ਸਮਝਦੇ ਅਤੇ ਆਪਣੇ ਜੀਵਨ ਨੂੰ ਕਿਤਾਬਾਂ ਵਿਚਲੇ ਤਜਰਬੇ ਮੁਤਾਬਕ ਢਾਲਦੇ ਹਨ। ਇਹ ਲੋਕ ਦੂਜਿਆਂ ਸਾਹਮਣੇ ਬਹੁਤੀਆਂ ਕਿਤਾਬਾਂ ਪੜ੍ਹਨ ਦੀ ਸੇਖੀ ਨਹੀਂ ਮਾਰਦੇ ਬਲਕਿ ਲੋੜ ਪੈਣ 'ਤੇ ਸਿੱਖੇ ਵਿਚ ਹੀ ਗੱਲ ਵਿਚਾਰਦੇ ਹਨ।

ਅਜੋਕੀ ਪੀੜ੍ਹੀ ਕਿਤਾਬਾਂ ਤੋਂ ਦੂਰ ਕਿਉਂ ਹੋ ਰਹੀ ਹੈ? ਇਸ ਦਾ ਮੁੱਖ ਕਾਰਨ ਸਮਾਜ ਵਿੱਚ ਨਵੀਂ ਤਕਨੀਕ ਦਾ ਪਸਾਰ ਹੋਣਾ ਹੈ। ਸਕੂਲ ਤੋਂ ਯੂਨੀਵਰਸਿਟੀ ਪੱਧਰ ਤੱਕ ਦੇ

ਵਿਦਿਆਰਥੀ ਲਾਇਬਰੇਰੀ ਵਿੱਚ ਨਹੀਂ ਜਾਂਦੇ। ਜੇ ਜਾਂਦੇ ਵੀ ਹਨ ਤਾਂ ਬਹੁਤ ਘੱਟ ਵਿਦਿਆਰਥੀ ਜਾਂ ਸਿਰਫ ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਕਿਤਾਬਾਂ ਨਾਲ ਕੁਝ ਲਗਾਓ ਹੁੰਦਾ ਹੈ। ਬਹੁਤੇ ਤਾਂ ਇਹ ਲੋੜ ਵੇਖ 'ਤੇ ਹੀ ਪੁਰੀ ਕਰ ਲੈਂਦੇ ਹਨ। ਨਵੀਂ ਤਕਨੀਕ ਨੇ ਸਮਾਜ ਵਿੱਚ ਕੁੱਝੀ ਜ਼ਰੂਰ ਲਿਆਈ ਹੈ ਪਰ ਕਿਸੇ ਵੀ ਹਾਲਤ ਵਿੱਚ ਇਹ ਤਕਨੀਕ ਕਿਤਾਬਾਂ ਦੀ ਥਾਂ ਨਹੀਂ ਲੈ ਸਕਦੀ। ਅੱਜ ਦੇ ਨੌਜਵਾਨ ਵਿਹਲੇ ਸਮੇਂ ਕਿਤਾਬਾਂ ਪੜ੍ਹਨ ਦੀ ਬਜਾਏ ਫੋਨ 'ਤੇ ਰੁੱਝੇ ਯਹੂਟਾ ਵਧੇਰੇ ਪਸੰਦ ਕਰਦੇ ਹਨ। ਤਕਨੀਕ ਕਾਰਨ ਲੋਕਾਂ ਦੇ ਰੁਝਾਨ ਬਦਲੇ ਹਨ ਜਿਸ ਕਾਰਨ ਕਿਤਾਬਾਂ ਲਈ ਸਮਾਂ ਲਗਭਗ ਖਤਮ ਹੁੰਦਾ ਜਾ ਰਿਹਾ ਹੈ। ਗਿਆਨ ਅਤੇ ਮਨੋਰੰਜਨ ਦੇ ਨਵੇਂ ਸਾਧਨ ਹੋਣ ਵਿੱਚ ਆਉਣ ਕਾਰਨ ਲੋਕ ਉਸ ਪਾਸੇ ਝੁਕਿਤ ਹੋ ਗਏ ਹਨ। ਪੁਰਾਣੇ ਸਮਿਆਂ ਵਿੱਚ ਲੋਕ ਲਾਇਬਰੇਰੀਆਂ ਵਿੱਚ ਬੈਠ ਕੇ ਘੰਟਿਆਂਬਾਰੀ ਆਪਣੀ ਕੁਝੀ ਅਨੁਸਾਰ ਕਿਤਾਬਾਂ ਦਾ ਅਧਿਐਨ ਕਰਦੇ ਸਨ, ਪਰ ਅਜੋਕੀ ਪੀੜ੍ਹੀ ਦਾ ਮਿਸ਼ਰਜ ਬਿਲਕੁਲ ਬਦਲ ਚੁੱਕਾ ਹੈ।

ਅੱਜ ਤਕਨੀਕ ਦੀ ਭੂਮਿਕਾ ਨੂੰ ਨਕਾਰਿਆ ਨਹੀਂ ਜਾ ਸਕਦਾ। ਇਸ ਦੇ ਭਾਵੇਂ ਅੱਜੋਕਾ ਵਾਇਦੇ ਹਨ। ਇੰਟਰਨੈੱਟ, ਯੂ-ਟਿਊਬ, ਈਮੇਲ ਆਦਿ ਰਾਹੀਂ ਮਿੰਟਾਂ-ਸਕਿੰਟਾਂ ਵਿੱਚ ਜਾਣਕਾਰੀ ਦਾ ਵਟਾਂਦਰਾ ਸੰਭਵ ਹੈ। ਸਮਾਂ ਵੀ ਬਚਦਾ ਹੈ। ਜਾਣਕਾਰੀ ਭਾਵੇਂ ਅਸੀਂ ਇੰਟਰਨੈੱਟ ਤੋਂ ਪ੍ਰਾਪਤ ਵਿੱਚ ਲੈ ਸਕਦੇ ਹਾਂ ਪਰ ਫਿਰ ਵੀ ਅਨੁਭਵ ਨਹੀਂ।

ਅਨੁਭਵ ਸਾਨੂੰ ਕਿਤਾਬਾਂ ਪੜ੍ਹ ਕੇ ਹੀ ਮਿਲੇਗਾ। ਸਫਲ ਮਨੁੱਖ ਉਹੀ ਹੈ ਜਿਹੜਾ ਅਜੋਕੀ ਤਕਨੀਕ ਨਾਲ ਜੁੜਿਆ ਰਹਿ ਕੇ ਵੀ ਕਿਤਾਬੀ ਦੁਨੀਆਂ ਨਾਲੋਂ ਨਾਤਾ ਨਹੀਂ ਭੇੜਦਾ। ਕਿਤਾਬਾਂ ਸਾਡੀ ਜ਼ਿੰਦਗੀ ਦਾ ਅਨੁੱਭਵ ਅੰਗ ਬਣੀਆਂ ਰਹਿਣੀਆਂ ਚਾਹੀਦੀਆਂ ਹਨ। ਸਾਨੂੰ ਫਰਾਂਸਿਸ ਬੇਕਨ ਦੇ ਕਥਨ ਅਨੁਸਾਰ ਤੀਜੀ ਕਿਸਮ ਦੇ ਪਾਠਕ ਹੀ ਬਣਨਾ ਚਾਹੀਦਾ ਹੈ। ਕਿਤਾਬਾਂ ਵਿਚਲੇ ਸਾਥੀਆਂ ਨੂੰ ਜ਼ਿੰਦਗੀ ਵਿੱਚ ਲਾਭ ਕਰਨਾ ਚਾਹੀਦਾ ਹੈ।

ਅਜੋਕੇ ਨੌਜਵਾਨ ਨੂੰ ਨਾ ਤਾਂ ਕਿਤਾਬਾਂ ਦੀ ਭਾਵਤ ਦਾ ਅੰਦਾਜ਼ਾ ਹੈ ਤੇ ਨਾ ਹੀ ਲਾਇਬਰੇਰੀ ਦੀ ਭੀਮਤ ਦਾ। ਇਸ ਲਈ ਉਹ ਕਿਤਾਬਾਂ ਤੋਂ ਦੂਰ ਹੋਣਾ ਜਾ ਰਿਹਾ ਹੈ। ਅਧਿਆਪਕਾਂ ਦਾ ਫਰਜ਼ ਹੈ ਕਿ ਉਹ ਵਿਦਿਆਰਥੀਆਂ ਨੂੰ ਕਿਤਾਬੀ ਦੁਨੀਆਂ ਨਾਲ ਜੋੜਨ। ਵਿਹਲੇ ਹੀ ਜਾਣਦੇ ਹਨ ਕਿ ਜਦੋਂ ਕਦੇ ਅਸੀਂ ਮੋਰਾਈਲ ਦੇ ਸਿਸਰ ਤੋਂ ਰਤਾ ਪਾਸੇ ਹੋ ਕਿਸੇ ਇਕੱਠ ਜਗ੍ਹਾ ਬੈਠ ਕੇ ਕਿਤਾਬਾਂ ਸੰਗ ਸੰਵਿਦ ਸਿਰਜਦੇ ਹਾਂ ਤਾਂ ਸੱਚ ਮੁੱਚ ਹੀ ਭਾਵ ਅਨੰਦ ਮਹਿਸੂਸ ਹੁੰਦਾ ਹੈ। ਥੋਰੀਊ ਦੇ ਅਨੁਸਾਰ ਕਿਤਾਬਾਂ ਕਿਸੇ ਦੇਸ਼ ਦਾ ਵੱਡਮੁੱਲਾ ਅਜ਼ਾਦਾ ਅਤੇ ਆਉਣ ਵਾਲੀਆਂ ਨਸਲਾਂ ਲਈ ਨਿਵੇਕਲੀ ਸੰਪਤੀ ਹੁੰਦੀਆਂ ਹਨ। ਇੰਟਰਨੈੱਟ ਦੇ ਅਜੋਕੇ ਦੌਰ ਨੇ ਜਿੱਥੇ ਸਾਡੇ ਦੇਸ਼ ਦੇ ਵਿਕਾਸ ਵਿੱਚ ਆਪਣਾ ਅਹਿਮ ਯੋਗਦਾਨ ਪਾਇਆ ਹੈ ਉੱਥੇ ਲਾਲ ਹੀ ਕਿਤੇ ਨਾ ਕਿਤੇ ਨੌਜਵਾਨ ਪੀੜ੍ਹੀ ਨੂੰ ਕਿਤਾਬੀ ਸਿਸਰ ਨਾਲੋਂ ਨਿਖੇੜ ਦਿੱਤਾ ਹੈ ਪਰ ਕਿਤਾਬਾਂ ਵਿਚ ਸਾਡੇ ਅਤੀਤ ਦਾ ਇਤਿਹਾਸ ਸ਼ਾਮਿਲ ਹੁੰਦਾ ਹੈ, ਜਿਸ ਨੂੰ ਅਸੀਂ ਕਦੇ ਨਹੀਂ ਦੇ ਖਿਆ ਹੁੰਦਾ ਪਰ ਕਿਤਾਬਾਂ ਰਾਹੀਂ ਅਸੀਂ ਇਸ ਇਤਿਹਾਸ ਤੋਂ ਸਹਿਜੇ ਹੀ ਜਾਣੂ ਹੋ ਜਾਂਦੇ ਹਾਂ।

ਕਿਤਾਬਾਂ ਦੇ ਮਹੱਤਵ ਬਾਰੇ ਮਾਸਟਰ ਕੁੱਝੀ ਦਾ ਕਹਿਣਾ ਹੈ ਕਿ ਕਿਤਾਬਾਂ ਸਹੀ ਅਰਥਾਂ ਵਿੱਚ ਮਨੁੱਖ ਦੀਆਂ ਦੋਸਤ ਹੁੰਦੀਆਂ ਹਨ। ਉਨ੍ਹਾਂ ਅਨੁਸਾਰ ਕਿਤਾਬਾਂ ਮਨੁੱਖ ਨੂੰ ਖੁਸ਼ੀ ਹੀ ਨਹੀਂ ਪ੍ਰਦਾਨ ਕਰਦੀਆਂ ਸਗੋਂ ਐਥੇ ਵੇਲਿਆਂ ਵਿੱਚ ਵੀ ਮਨੁੱਖ ਨੂੰ ਬਾਹਰ ਕੱਢਣ ਵਿੱਚ ਸਹਾਇਕ ਹੁੰਦੀਆਂ ਹਨ। ਆਓ ਆਪਾਂ ਰਲ ਕੇ ਆਪਣੇ ਬੱਚਿਆਂ, ਨੌਜਵਾਨਾਂ ਅਤੇ ਆਪਣੇ ਆਲੇ ਦੁਆਲੇ ਵਿਚਲਦੇ ਹਰ ਇਨਸਾਨ ਨੂੰ ਕਿਤਾਬਾਂ ਨਾਲ ਜੁੜਨ ਪ੍ਰੇਰਿਤ ਕਰੀਏ ਤਾਂ ਕਿ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੇ ਸੁਨਹਿਰੇ ਭਵਿੱਖ ਨਾਲ ਜੋੜਿਆ ਜਾ ਸਕੇ।

ਸੰਪਰਕ: 9653771798

Reliable Performance

**Consistence Performers, Suited to all market
needs with high yield, quality & disease resistant.**

NAMDHARI SEEDS PVT. LTD.

Bidadi 562 109 Bangalore • Tel.: 98454 71271/72, 98453 81817/98453 10057

Liaison Office: Tel.: 080 28602167/69 • Fax: 080 28602168

e-mail: namdhariseeds@namdhariseeds.com • URL: www.namdhariseeds.com

Seeds for a better future...

ਜੱਪ-ਪ੍ਰਯੋਗ-2019 ਦੀ ਅਰੰਭਤਾ

ਕੇਂਦਰੀ ਪੰਜਾਬੀ ਸਾਹਿਤ ਸੰਮੇਲਨ ਵਲੋਂ
ਮਾਂ ਬੋਲੀ ਨੂੰ ਸਮਰਪਿਤ ਇਕੱਤਰਤਾ
ਵਿਚ ਪੰਜਾਬੀ ਹੋਲਪ ਲਾਈਨ ਦਿੱਲੀ
ਦੇ ਔਰਦੇਦਾਰਾਂ ਦਾ ਸਨਮਾਨ

